

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

НАВЧАТИ ВЧИТИСЯ ПЕРЕКЛАДУ

Монографія

За загальною редакцією доктора філологічних наук,
професора С. О. Швачко

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2015

УДК 81'253
ББК 81.07
Н15

Рецензенти:

В. В. Демецька – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики Херсонського державного університету;

О. В. Ребрій – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови факультету іноземних мов Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна;

А. А. Семенюк – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки (м. Луцьк)

*Рекомендовано до видання вченою радою
Сумського державного університету
(протокол № 8 від 19 лютого 2015 року)*

Навчати вчитися перекладу : монографія / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. С. О. Швачко. – Суми : Сумський державний університет, 2015. – 215 с.
ISBN 978-966-657-582-4

Монографія присвячена 20-річчю спеціальності «Переклад» Сумського державного університету. Топіковою є сьогоденна проблема – навчати студентів вчитися перекладу. Монографія складається з двох частин. Перша частина присвячена статтям знаних учених України. У другій частині йдеться про наукову поліфонію у царині перекладу викладачів кафедр теорії та практики перекладу і германської філології Сумського державного університету. У монографії подані статті та короткі відомості про їх авторів.

Матеріали монографії зацікавлять викладачів, аспірантів, наукових співробітників, дослідників, перекладачів, студентів старших курсів факультетів іноземних мов та всіх, хто цікавиться проблемами перекладознавства.

УДК 81'253
ББК 81.07

ISBN 978-966-657-582-4

© Колектив авторів, 2015
© Сумський державний університет, 2015

ЗМІСТ

	С.
ДОВІДКА	5
Частина I. Переклад – своєрідне творче диво (Wonder of Wonders)	7
<i>Швачко С. О.</i> Перекладацькі трансформації у поетичному просторі.....	10
<i>Воробійова О. П.</i> Когнітивні оператори в художній семантиці: рецептивно-трансляційний аспект.....	18
<i>Демецька В. В.</i> Переклад текстів культури: адаптація чи анти-адаптація?.....	23
<i>Зацний Ю. А.</i> Зміни в повсякденному житті носіїв англійської мови й інноваційні процеси в словниковому складі.....	29
<i>Потапенко С. І.</i> Зіставна інтернет-лінгвістика: принципи дослідження гіпертексту.....	41
<i>Ребрій О. В.</i> <i>Modus operandi</i> перекладача у світлі теорії ігор.....	47
<i>Анохіна Т. О.</i> Статус вихідних патернів категорії лакуарності.....	52
<i>Багацька О. В., Коваленко А. М.</i> Принципи аналізу мовного втілення концепту рівновага.....	59
<i>Олікова М. О.</i> Когнітивно-комунікативні характеристики еліпсиса.....	63
<i>Семенюк А. А.</i> Функциональные особенности спонтанного информативного дискурса.....	70
Частина II. Переклад – це процес і результат (Goals. Gains. Gaps)	74
<i>Баранова С. В.</i> Вирішення комунікативних завдань на заняттях з перекладу.....	75
<i>Бровкіна О. В.</i> Мовленнєві засоби реалізації стратегії утішання при симетричних відносинах батьків та дітей.....	81
<i>Герман М. В.</i> Перекладацький метод Михайла Ореста (на прикладі поезій Райнера Марії Рільке).....	88
<i>Дегтярєва Л. И.</i> Соотнесенность лексико-семантических вариантов содержательной структуры слова при переводе с немецкого на русский язык.....	94
<i>Дорда В. О.</i> Сленг як явище мовної моди.....	99
<i>Єгорова О. І., Зінченко А. В.</i> Перекладацька рефлексія поезії Т. Г. Шевченка «Заповіт».....	108
<i>Ємельянова О. В.</i> Особливості авторитарного дискурсу в діаді «авторитарна особистість : авторитарна особистість».....	120
<i>Жулавська О. О.</i> Дефінітивний аналіз імені концепту тероризм.....	126
<i>Кобяков О. М.</i> Засада навчати вчитися і класичні мови	129
<i>Косенко Ю. В.</i> Дискурсивні маркери в сучасній англomовній фатичній метакомунікації.....	133
<i>Медвідь О. М.</i> Перекладацький аспект гендерних маркерів (на матеріалі спічів англomовних політдіячів).....	139
<i>Мовчан Д. В.</i> Зв'язок антонімії з антиноміями мови.....	147

<i>Назаренко О. В.</i> Щодо перекладу антропонімів (на матеріалі серії дитячих казок Don't Be Like Them).....	152
<i>Попова О. В.</i> Доцільність вивчення перекладацького аспекту вигуку як елемента сучасної мовної парадигми.....	156
<i>Прокопенко А. В.</i> Структурно-семантичні аспекти політичного інтерв'ю.....	162
<i>Таценко Н. В.</i> Семасіологічні параметри порівняння в перекладі.....	170
<i>Чепелюк А. Д.</i> Лінгвокогнітивні характеристики малого жанру: перекладацький аспект.....	178
<i>Чернюк Н. І.</i> Амбівалентність і переклад.....	183
<i>Чуланова Г. В.</i> Особливості перекладу англomовних текстів-відгуків (на матеріалі книжкового інтернет-магазину Amazon.com).....	191
<i>Шуменко О. А.</i> Semantic Evolution of Quantitative Words.....	197
<i>Щигло Л. В.</i> Перекладознавчий дискурс: традиції та інновації.....	201
ПІСЛЯМОВА	
<i>Кобякова І. К.</i> Професійний переклад на Слобожанщині.....	208

ДОВІДКА

Кафедра теорії та практики перекладу

Завідувач кафедри – доктор філологічних наук,
професор ШВАЧКО Світлана Олексіївна
(0542)687881, e-mail: info@translation.sumdu.edu.ua

Кафедра германської філології

Завідувач кафедри – кандидат філологічних наук,
доцент КОБЯКОВА Ірина Карпівна
(0542) 687885, e-mail: info@gf.sumdu.edu.ua

Кафедра перекладу створена у 1995 р. Концепцію кафедри допомогли створити знані учені України – д-р філол.наук, проф., академік АН ВШ України Зацний Ю. А., д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України Зорівчак Р. П., д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України Карабан В. І., д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України Кияк Т. Р., д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України Чередниченко О. І., д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України Черноватий Л. М., д-р філол. наук, проф., академік АН ВШ України Шевченко І. С.

Кафедра теорії та практики перекладу стала популярною серед абітурієнтів як нашого міста та України в цілому, так і серед абітурієнтів України. До 2007 року студенти спеціальності перекладу отримували освітньо-кваліфікаційні рівні бакалавра та спеціаліста. У 2007 р. кафедра перекладу поділилася на дві кафедри: кафедру германської філології та кафедру теорії та практики перекладу.

Підготовка спеціалістів проводиться за трьома кваліфікаційними рівнями – бакалавр, спеціаліст, магістр. Кафедра пройшла ліцензування та декілька акредитацій.

Кафедра германської філології працює зі студентами протягом трьох років, потім студенти продовжують навчання на кафедрі теорії та практики перекладу. Завідувачем кафедри германської філології стала канд. філол. наук, доц. Кобякова Ірина Карпівна. На кафедрах працюють один доктор філологічних наук, професор, 11 кандидатів філологічних наук, доценти. Кафедру теорії та практики перекладу очолює академік Академії вищої школи України, доктор філол. наук, проф. Швачко Світлана Олексіївна.

Кафедра проводить круглі столи «Вдосконалення системи контролю якості вищої освіти і Болонський процес» із Вармінсько-Мазурським університетом в Ольшніні. Організуються зустрічі з представниками American House та British Council. Студенти для покращання німецької мови мають нагоду відвідувати Ієну, Штутгарт, Мюнхен та Відень за програмою DAAD. Науковці кафедр щорічно виступають із доповідями на міжнародних

конференціях в Україні, Великій Британії, Німеччині, Польщі, Литві, Білорусі.

Викладачі кафедри теорії та практики перекладу та германської філології відповідно працюють над актуальними темами сьогодення, а саме: «Вербалізація концептів: внутрішньомовні та міжмовні аспекти». Державний реєстраційний номер 0112U004325, термін виконання – травень 2012 р. – травень 2017 р. (упродовж другої половини дня), керівник проф. Швачко С. О.; «Епідигматичні девіації номінативних та комунікативних одиниць». Ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 05408289, державний реєстраційний номер 0112U4326, термін виконання травень 2012 р. – травень 2017 р. (упродовж другої половини дня), керівник доц. Кобякова І. К. За роки існування кафедр захистили кандидатські дисертації 20 викладачів.

Співпраця з міжнародними колегами у сфері освіти та науки є основним напрямом міжнародної діяльності кафедри теорії та практики перекладу.

Кафедра тісно співпрацює з такими відомими зарубіжними науковцями, як Александр Кобиларек, Яцек Гулановські (Вроцлавський університет, Польща), Інта Бука (Балтійська міжнародна Академія, Латвія), Журавльова Євгенія Олександрівна (Євразійський національний університет ім. Л. М. Гумільова, Казахстан), Маслова Валентина Авраамівна (Вітебський державний університет ім. П. І. Машерова, Білорусь).

Підписано договори з Балтійською міжнародною академією (Латвія), Вармінсько-Мазурським університетом в Ольштині (Польща), Мозирським педагогічним інститутом (Білорусь), Брестським державним університетом імені О. С. Пушкіна (Білорусь).

Частина I. Переклад – своєрідне творче диво (Wonder of Wonders)

Швачко Світлана Олексіївна

25.11.1935

- Доктор філологічних наук, професор.
- Зав. кафедри теорії та практики перекладу. Сумського державного університету.
- Закінчила у 1956 р. Горлівський державний педагогічний інститут іноземних мов, факультет англійської мови.

Професійна кар'єра:

- 1956–1961 рр. – вчитель середньої школи.
- 1961–1976 рр. – викладач англійської мови ГДППМ.
- 1976–1995 рр. – доцент кафедри англійської філології Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка.
- З 1995 рр. – завідувач кафедри перекладу Сумського державного університету.
- Понад 200 наукових та навчально-методичних публікацій.

Стажування:

- У лютому 2012 р. пройшла стажування у Федеральному державному бюджетному закладі науки «Інституті мовознавства Російської академії наук та одержала підтверджувальний сертифікат із когнітивної лінгвістики та концептуальних досліджень.
- У Вроцлавському університеті 14–17 жовтня 2013 р. одержала сертифікат учасника II Симпозіуму «Education Culture and Society – Nowadays Challenges» <http://nowadays.pl>, який об'єднав науковців з Великої Британії, США, Німеччини, Литви, України, Білорусі, Польщі, Росії та Румунії.
- Із січня по березень 2014 р. пройшла стажування в університеті Амстердама (University of Amsterdam) та одержала підтверджувальний сертифікат з Introduction to Communication Science.

Сфери наукових інтересів : категорії кількості у дистантних мовах, типологічні аспекти, категорії текстів, метамова перекладу, інтеграція вербальних та невербальних засобів спілкування, наївна та наукова картини світу, проблема «ніщо».

Курси викладання: Вступ до мовознавства, Концептуальні аспекти перекладу, Теорія перекладу, Лінгвокогнітивні аспекти квантитативності, Актуальні проблеми теорії та практики перекладу, Студентський науковий семінар, Основи синхронного перекладу, Науково-дослідна робота, порівняльна лексикологія англійської та

української мов.

Теми дисертацій: кандидатська – «Еволюція та функціонування слів-вимірювачів у системі англійської мови (на матеріалі слів міри і ваги)» (1971 р.), Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка; докторська дисертація на тему «Англійські числівники та їх місце в лексико-семантичному полі кількості» (1982 р.), Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка.

Підготувала 11 кандидатів наук.

Читала лекції в університетах Луцька, Запоріжжя, Горлівки, Одеси, Києва, Риги (Литва), Вроцлава (Польща), Сан-Антоніо (США).

- Із 1996 р. – член спеціалізованої вченої ради К 64.051.16 для захисту кандидатських дисертацій (германські мови) та докторських дисертацій (германські мови) Д 64.051.27 в ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
- Із 2012 р. – член спеціалізованої вченої ради Херсонського державного університету К 67.051.05
- 2009–2011 рр. – керівник держбюджетної теми «Еволюційні тенденції квантитативної лексики».

Науково-видавнича діяльність :

- 1994–2012 рр. – редактор серії «Філологічні науки» Вісника СумДУ;
- член редколегій: серії «Філологічні науки» Вісника СумДУ; наукового Вісника Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
- Наукові студії – XXI Українського гуманітарного інституту (Київ – Буча).

Інші досягнення:

- Академік Академії наук вищої освіти України, академік Академії наук вищої школи України.
- 1988 р. – медаль А. С. Макаренка.
- 2005 р. – заслужений професор Сумського державного університету; звання «Жінка року» Американського біографічного інституту.
- 2007 р. – знак «Відмінник освіти України».
- Вересень 2008 р. – почесна грамота Академії педагогічних наук України «За вагомий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну науково-педагогічну діяльність та з нагоди 60-річчя заснування закладу».
- 2010 р. – Нагорода Ярослава Мудрого в галузі науки і техніки, знак «Петро Могила» Міністерства освіти і науки України.
- Статистичне цитування в Google Академії – 344, h-індекс – 9, i10-індекс – 7.

Членство: Українська асоціація когнітивної лінгвістики і поезики, Всеукраїнської спілки викладачів перекладу.

Головні публікації:

Монографії:

1. Швачко С. О. Слова міри і ваги: лінгвокогнітивні аспекти. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – 132 с.
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/1032> .
2. Швачко С. О. Лінгвокогнітивні аспекти малих текстів: монографія / С. О. Швачко, Т. О. Анохіна, С. В. Баранова, І. К. Кобякова, Г. Б. Козловська, Ю. В. Косенко, С. В. Подолкова, В. О. Самохіна, І. В. Соколова, Г. В. Чуланова. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – 178 с.
3. Сяйво забутих слів : монографія / укладач С. О. Швачко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 107 с.
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30178> .

Навчальні та навчально-методичні посібники і розробки:

4. Швачко С. О. Числівник англійської мови: навч. посіб. / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова та ін.; за заг. ред. С. О. Швачко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – 171 с.
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/2753>
5. Швачко С. О. У царині номінативних та комунікативних одиниць: збірник наукових праць до 75-річчя з дня народження доктора філологічних наук, професора, академіка Академії наук вищої школи України Світлани Олексіївни Швачко / С. О. Швачко. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – 168 с.
6. Shvachko S. On the Status of Translation Terms. Multidisciplinary Translation: from Science to Arts. – Riga : Baltic International Academy, 2014. – 303 p. – P. 92–102.
7. Швачко С. О. Языковая картина мира: модус квантитативной лексики / С. О. Швачко // Yearbook of Eastern European Studies. – No.4. – Wrocław : Russian–Polish Institute, 2014. – 233 p. – P. 27–43.
8. Швачко С. А. Метазнаки категории отсутствия : лингвокогнитивные аспекты / С. О. Швачко // Культурные и лингвальные миры / редкол.: В. М. Брицын, И. А. Казимилова (отв. ред. и сост.), О. Л. Арискина (сост.). – Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2014. – 156 с. – С. 129–140.

Перекладацькі трансформації у поетичному просторі

Швачко С. О., д-р філол. наук, професор,
Сумський державний університет

Об'єктом аналізу виступають перекладацькі трансформації, предметом – осмислення семантичної конгруентності та лексико-граматичних девіацій у віршованому просторі перекладу. Матеріалом для аналізу слугують вірші «The Arrow and the Song» Н. Longfellow та його переклад російською мовою «Стрела и песня» Д. Михаловського [1; с. 106–107], а також пісня Т. Мора «The Bells of St. Petersburg» [2, с.314] та український переклад «Вечір» Я. Щоголева [5, с. 105].

Наявність спільних ментальних концептів уможливило дієвість перекладу з мови оригіналу на мову транслятора. Відповідність перекладу зумовлюється при цьому семантичною конгруентністю при факультативній наявності лексичних та граматичних девіацій [3, с. 385]. Відомо, що модифікаціям підлягають поверхневі структури вихідних текстів; консистентними, стабільними при цьому залишаються глибинні структури, а це – аксіоматична вимога до адекватних перекладів з однієї мови на іншу. Гідними уваги у цьому руслі є контрастивні аналізи віршів оригіналу та перекладу. Пор.:

THE ARROW AND THE SONG

Н. W. Longfellow

I shot an arrow into the air,
It fell to earth, I knew not where;
For, so swiftly it flew, the sight
Could not follow it in its flight.

I breathed a song into the air,
It fell to earth, I knew not where;
For who has sight so keen and strong,
That it can follow the flight of song?

Long long afterward, in an oak
I found the arrow, still unbroken
And the song, from beginning to end,
I found again in the heart of a friend.

СТРЕЛА И ПЕСНЯ

Д. Михаловский

Стрелу из лука я пустил,
Не знал я, где она упала;
Напрасно взор за ней следил,
Она мелькнула и пропала.

На ветер песню бросил я:
Звук замер где-то в отдаленьи...
Куда упала песнь моя,
Не мог сказать я в то мгновенье.

Немного лет спустя, потом
Стрела нашлась, в сосне у дуга.
Свою же песню целиком
Нашел я в теплом сердце друга.
[1; с. 106–107]

Семантична конгруентність заголовка препарується лексичними еквівалентами мови транслятора. Пропуск артиклів у поверхневій структурі заголовка експлікується лінгвальними чинниками, відсутністю відповідної категорії у російській мові. У першому рядку віршів прозорими є розбіжності англійської та російської мов щодо статусу порядку слів. Пор.: англ. *I shot an*

arrow into the air – S–V–O–Adv.: та рос. *Стрелу из лука я пустил* – O₁O₂SV. У другому рядку транслятора послідовність речень також не еквівалентна оригіналу. Пор.: англ. *It fell to earth I knew not where* – SVAdv.→SVO:: та рос. *Не знав я, где она упала* – VS→OSV. У другому, третьому рядках зберігаються ключові слова в обох текстах. Пор.: *I knew not where* – *не знав я, где; sight* – *взор*; *fell* – *упала*.

У третьому та четвертому рядках оригіналу та транслятора увага фокусується на головному об'єкті. В цілому топіковий референт зберігається. У наступних рядках (п'ятий – восьмий) референтом у корелюючих віршованих текстах є пісня (song). Конгруентність тут спрацьовує недостатньо. У вірші-трансляторі появляються значні модифікації. Семантичний дизайн не змінюється, чого не можна сказати про поверхневу структуру зазначених рядків. Лексична та граматична еквівалентність позначена дев'ятією. Д. Михаловський відступає від оригіналу. Шостий та восьмий рядки свідчать про авторську суб'єктивну транспозицію. (Пор.: англ. *It fell to earth, I knew not where* → рос. *Звук замер где-то в отдаленьи...* Або: англ. *For who has sight so keen and strong, That it can follow the sight of song?* → рос. *Куда упала песнь моя, Не мог сказать я в то мгновенье*). Дев'ятий рядок транслятора позначений наявністю антонімічного засобу трансформації. Пор.:англ. *Long, long afretward* → рос. *Немного лет спустя*. Гіперболізований образ часу зникає у вірші Д. Михаловського. Дев'яті набирають сили у фінальній частині тексту. Пор.: англ. *in an oak I found the arrow still unbroke* → рос. *Стрела нашлась в сосне у луга*. Останні рядки (9 – 12) в оригіналі та трансляторі носять спільний рематичний характер.

Д. Михаловський є не лише реципієнтом оригіналу, а й творцем перекладацького шарму. Омовлення референта думки є метафоричним з огляду на інструментарій вербалізації ментального образу – пісні, що уподоблюється стрілі й летить за призначенням до друзів.

Контрастивний аналіз свідчить про значні поверхневі дев'яті у перекладацькому просторі віршів, у той час як глибинні структури залишаються конгруентними та консистентними. Це аксіоматичне положення екстраполюється також і на корелюючі вірші Т. Мура та Я. Щоголева.

Ірландський поет Томас Мур (1779–1852) написав вірш *The Bells of St. Petersburg*, відомого як *Those evening bells*. Мелодійність та краса цієї пісні полонили поетів далеко за межами Великої Британії. Серед шанувальників був і український поет Яків Щоголів (1824–1898), який народився у містечку Охтирці колишньої Харківської губернії (нині Сумської області) [4]. Його переклад оригіналу Т. Мура одягнений у плавний, звучний та сильний вірш. Пор. :

THE BELLS OF ST. PETERSBURGH

Th. Moore

ВЕЧІР

Яків Щоголів

Those evening bells. Those evening bells	a	Вечірній дзвін, вечірній дзвін!	a
How many a tale their music tells,	a	Багато дум наведе він.	a
Of love, and home, and that sweet time,	b	Про рідний край, де я розцвів,	b

When last I heard their soothing chime.	b	І щастя знав, і де любив,	b
		Як я, прощавшись з ним один,	a
Those joyous hours are passed away	c	В останній раз там слухав дзвін!	a
And many a heart that then was gay	c		
Within the tomb now darkly dwells	a	Як марево, весна моя	c
And hears no more those evening bells.	a	Проїшла; її не бачу я!	c
		І скільки вже нема в живих	d
		Тоді веселих, молодих!	d
And so 'twill be when I am gone.	d	Вони спочили, як один;	a
That tuneful peal will still ring on,	d	Не чуен їм вечірній дзвін!	a
While other bards shall walk these dells.	a	Засну і я в землі сирій!	e
And sing your praise, sweet evening bells.	a	І по долині не моїй	e
[2, с. 314]		За вітром пісні прогустити:	f
		Там інший лірник буде йти,	f
		І вже не я, а стане він	a
		Співати там вечірній дзвін!	a
		[5, с. 105]	

Заголовки віршів, як бачимо, відмічені дев'ятією. Український варіант «Вечір» корелює із часовими параметрами, англійський оригінал – з топонімічною лексемою. Перекладацькі трансформації у вірші зумовлені структурою мови транслятора, творчою манерою Я. Щоголева. Відмітним рисом порівнюваних текстів є їх обсяг : дванадцять рядків англійського твору та вісімнадцять – українського. Частково це зумовлено синтетичною будовою української мови на відміну від аналітичної будови англійської. Поверхнева структура вірша «Вечір» зазнає різних перекладацьких трансформацій на лексичному та граматичному рівнях. У перших рядках віршів оригіналу та перекладу реалізується конгруентний повтор. Синтаксичний паралелізм цих рядків позначений лексичною еквівалентністю. В українському варіанті спостерігаються пропуск вказівного займенника та модифікація пунктуаційних знаків. Тема віршів є наскрізною, прозорою. Вона мелодично озвучена алітерацією та асонансом поетичних слів. Пор. англ. *bells – tells; time – chime; away – gay; dwells – bells; gone – on; dells – bells*; укр. *дзвін – він; розцвів – любив; моя – я; живих – молодих; один – дзвін; сирій – моїй; прогустити – йти; він – дзвін*. Фреймовий повтор є конгруентним у порівнюваних текстах. Пор.: англ. *Those evening bells. Those evening bells. – And sing your praise, sweet evening bells!* – укр. *Вечірній дзвін, вечірній дзвін! – Співати там вечірній дзвін!*

Архаїчна структура (*how many a tale their music tells*) подається у трансляторі негіперболізовано, із використанням лексичної заміни (англ. *a tale* – укр. *дума*). Англійський поет сумує за минулим (*of youth, and home, and that sweet time*). Перелік дум українського перекладача позначений частковою лексичною еквівалентністю. Пор.: укр. *багато дум наводить він Про рідний край, де я розцвів, І щастя знав, і де любив*. Туга за молодістю представлена в перших рядках англійського вірша римою *aabb* (*bells – tells, time – chime*), в українському варіанті *aabbaa* (*дзвін – він, розцвів – любив, один – дзвін*).

Вірш Якова Щоголева збільшується в цілому на шість рядків порівняно з оригіналом. Глибинна рема віршів залишається стабільною. Сумні думки поета вербалізуються у трансляторі за допомогою архаїчних лексичних та граматичних вкраплень. Пор.: англ. *bard, dell, how many a heart, how many a tale*, укр. *лірник*. Або: англ. *those joyous hours are passed away* – укр. *як марево, весна моя, пройшла; Її не бачу я!* англ. *And many a heart that then was gay within the tomb now darkly dwells* – укр. *І скільки вже нема живих Тоді веселих, молодих!* Рефреном звучить туга за красою, минулим в обох віршах. Пор.: англ. *And hears no more those evening bells* – укр. *Не чути їм вечірній дзвін!*

Рима останніх слів у рядках другої частини віршів має модифіковану представленість. Пор.: англ. *ccaa (away – gay, dwells – bells)* – укр. *ccddaa (моя – я, живих – молодих, один – дзвін)*.

В останніх рядках поети живуть майбутнім. Шанобливими словами оцінюються вічна краса музики та мистецтва. Рема віршів перегукується імпліцитно з афоризмом *Life is short, art is long*. Глибинна структура вихідного твору збереглась у вірші-трансляторі. Спадщина нашого співвітчизника поета-перекладача заслуговує на увагу читачів та науковців.

Перекладацькі трансформації осмислюються шляхом контрастивного аналізу поетичного простору, креативної майстерності авторів та адекватного омовлення когнітивного досвіду.

Список літератури

1. Американская поэзия в русских переводах XIX–XX века // составитель: С. Б. Джимбинов. – М. : Радуга. – 1983. – 672 с.
2. Английская поэзия в русских переводах (XIV–XIX века) / сборник. Сост. М. П. Алексеев и др. на англ. и русск.яз. – М. : Прогресс. – 1981. – 648 с.
3. Гак В. Г. Языковое преобразование / В. Г. Гак. – М. : Языки русской культуры. – 1998. – 763 с.
4. Каспрук А. А. Яків Щоголів Нарис життя і творчості / А. А. Каспрук. – Київ : Вид-во АН УРСР. – 1958. – 117 с.
5. Яков Щоголев. Избранное / Яков Щоголев. – К. : Дніпро. – 1971. – 154 с.

(Стаття опублікована у Віснику Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки». – №3 (87) 2006. – С.148–151).

Воробйова Ольга Петрівна

11.08.1952

- Доктор філологічних наук, професор.
- Завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови імені професора О. М. Мороховського КНЛУ.
- Закінчила у 1974 році Київський державний педагогічний інститут іноземних мов (диплом з відзнакою).

Професійна кар'єра:

- Серпень–грудень 1974 р. – вчитель англійської мови восьмирічної школи № 2 с. Валки Новопетрівського р-ну Київської обл.
- Грудень 1974 р. – січень 1978 р. – аспірантка кафедри граматики та історії англійської мови КДППМ.
- 1978–1981 рр. – викладач кафедри лексикології та стилістики англійської мови КДППМ.
- 1981–1983 рр. – викладач Ханойського педагогічного інституту іноземних мов (СРВ).
- 1983–1989 рр. – доцент кафедри лексикології та стилістики англійської мови КДППМ.
- 1990–1993 рр. – докторант кафедри загальної теорії, історії і критики перекладу МДЛУ (РФ).
- 1994 р. до ц. ч. – завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови імені професора О. М. Мороховського КНЛУ (включаючи річний контракт у Вищій педагогічній школі ТОД м. Варшави, Польща, 2012–13 н.р.)

Понад 170 наукових та навчально-методичних публікацій

Сфери наукових інтересів : стилістика, художня семантика, когнітивна поезика, міждисциплінарні студії художнього тексту, лінгвопоетика англійського модернізму і постмодернізму, когнітивні студії малої прози Вірджинії Вулф

Курси викладання : Стилістика англійської мови (бакалаври, здобувачі), Методи лінгвістичних досліджень (магістри), Стилістика й інтерпретація тексту: традиції і сучасність (магістри), Когнітивний та інтерпретативний підходи в теорії мови й тексту (аспіранти).

Теми дисертацій: кандидатська – «Структурно-семантичні особливості абзацних комплексів у сучасній англійській мові (до проблеми текстоформувальних елементів)» (1978, Київський державний педінститут іноземних мов, науковий керівник: доц. Е. Я. Мороховська), докторська – «Лінгвістичні аспекти адресованості художнього тексту (одномовна і міжмовна комунікація)» (1993, Московський державний лінгвістичний

університет, РФ, науковий консультант: проф. В. Н. Комісаров; нострифікована у 1994 р. спецрадою КНУ імені Тараса Шевченка).

Підготувала 7 докторів та 18 кандидатів філологічних наук.

Стажування за кордоном : Мовне стажування в літній школі Кембриджського університету (Велика Британія, 1988 р.). Дослідницьке стажування в Іллінойському університеті (м. Урбана-Шемпейн, США) за Програмою ім. сенатора У. Фулбрайта (1996 р.). Запрошувалася для читання лекцій у названому університеті (1997 р.), університеті ім. Карла-Франца у м. Грац та Віденському університеті (Австрія, 2002 р.).

Інші досягнення: Керівник Навчально-наукового центру когнітивних і семіотичних досліджень КНЛУ (з 2011 р.). Президент Всеукраїнської асоціації когнітивної лінгвістики і поетики (УАКЛІП) (з 2012 р.), член Міжнародної асоціації лінгвістики і поетики (PALA), член Міжнародної асоціації художньої семантики (IALS), член правління «Українського Фулбрайтівського кола». Член спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій із загального та германського мовознавства у КНЛУ (з 2015 р.) Голова спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських і докторських дисертацій з германського, романського, порівняльно-історичного і типологічного мовознавства у КНЛУ (2000–2010 рр., до цього, з 1996 р., член ради). Член спеціалізованої вченої ради з германської філології в Одеському національному університеті ім. І.І. Мечникова (1997–2009 рр.).

Головні публікації:

1. Стилистика текста // Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьёва, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко: учебное пособие : [под общ. ред. А. Н. Мороховского]. – К. : Вища школа, 1984. – С. 196–226.
2. Стилистика текста // Стилистика английского языка / А. Н. Мороховский, О. П. Воробьёва, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко : учебник : [под общ. ред. А. Н. Мороховского]. – К. : Вища школа, 1991. – С. 200–234.
3. Текстовые категории и фактор адресата : монография. – К. : Вища школа, 1993. – 199 с.
4. Эмотивность художественного текста и читательская рефлексия // Язык и эмоции: Сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 240–246.
5. Linguistic Signals of Addressee-Oriented in the Source and Target Literary Text: A Comparative Study // CLS 32: Papers from the Parasession on «Theory and Data in Linguistics», April 11–13, 1996 / University of Chicago. – Chicago : Chicago Linguistic Society, 1996. – P. 165–175.
6. Семантическое пространство художественного текста: интерпретация мира или мир интерпретаций? // Категоризация мира: пространство и

- время / Мат-лы науч. конф. МГУ им. М. В. Ломоносова, фил. фак-т. – М. : Диалог – МГУ, 1997. – С. 39–40.
7. Текстовість перекладу в інтерпретаційно-зіставному аспекті // Проблеми зіставної семантики: Доп. та повід. Міжнар. наук. конф. / ІМ НАН України, КДЛУ. – К. : КДЛУ, 1997. – С. 392–395.
 8. Текстовая номинация в ракурсе когнитивной лингвистики // Языковая категоризация (части речи, словообразование, теория номинации): Мат-лы Круглого стола, посвященного юбилею Е. С. Кубряковой по тематике ее исследований. – М. : ИЯ РАН, 1997. – С. 18–20.
 9. Лингвокогнитивный аспект вторичной текстовой номинации // К юбилею ученого: Сб. науч. труд., посвящ. юбилею д-ра филол.наук, проф. Е. С. Кубряковой. – М. : МГЛУ, 1997. – С. 51–54.
 10. Сюжетное напряжение сквозь призму конфликта ментальных пространств (опыт концептуального анализа) // Когнитивная семантика: материалы 2-й Междунар. школы-семинара по когнитивной лингвистике, Тамбов, Тамбовский гос. ун-т, 11–14 сентября 2000 г.–Ч. 1. – Тамбов : ТГУ, 2000. – С. 123–125.
 11. Когнітивний аспект зіставної семантики художнього тексту // Проблеми романо-германської філології: матеріали Міжнар. наук. конф. «Міжмовні та міжлітературні контакти: теорія і практика», Ужгород, 25–26 вересня 2000 р. – Ужгород : Закарпаття, 2000. – С. 208–211.
 12. Conceptual blending in narrative suspense: Making the pain of anxiety sweet // ICCL 2001: Abstracts 7th International Conference in Cognitive Linguistics / University of California, Santa Barbara, July 22–27, 2001. – Santa Barbara : UCSB, 2001. – P. 188–189.
 13. Художественная семантика: когнитивный сценарий // С любовью к языку: Сб. науч. тр., посвященный Е. С. Кубряковой. – М., Воронеж; ИЯРАН, ВГУ, 2002. – С. 379–384.
 14. Вирджиния Вульф в аспекте языковой личности: когнитивный этюд // Язык и транснациональные проблемы: материалы Междунар. конф. / ИЯ РАН, Тамбовский гос. ун-т, Ин-т развития языка и литератур (Австрия, Вена), 22–24 апреля 2004 г. – М.; Тамбов : ТГУ, 2004. – С. 50–56.
 15. Когнітивна поетика: здобутки і перспективи // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – Вип. № 635. – С. 18–22.
 16. «The Mark on the Wall» and literary fancy: A cognitive sketch // Cognition and Literary Interpretation in Practice : [ed. by H. Veivo, B. Pettersson and M. Polvinen]. – Helsinki : Helsinki University Press, 2005. P. 201–217.
 17. Когнітивна поетика в потебнянській ретроспективі // Мовознавство. – 2005. – № 6. – С. 18–25.

18. Ідея *резонансу* в лінгвістичних дослідженнях // Мова. Людина. Світ: До 70-річчя проф. М. П. Кочергана. Зб. наук. статей : [відп. ред. О. О. Тараненко]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 72–86.
19. Еволюція образу тексту у філологічних студіях // Мова і культура. (Науковий журнал). – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9. – Т. IV (92). Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. – С. 125–130.
20. Поетика рефлексії у творах англійського модернізму (на матеріалі оповідань Вірджинії Вулф) // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. – 2007. – Т. 12, Вип. 3. Філологія: мовознавство. – С. 47–55.
21. Образ текста в ментальных репрезентациях: когнитивно-семиотический подход // Записки з романо-германської філології. Вип. 20: Ювілейний. Присвячений 80-річчю проф. В. А. Кухаренко. – Одеса : Фенікс, 2008. – С. 25–32.
22. Поетика хвиль у контексті емоційного резонансу (нарис із когнітивної емотіології) // Мова, культура й освіта в сучасному світі. Зб. наук. праць до 90-річчя д-ра філол.наук, проф. Романовського О. К. : [відп. ред. О. А. Стишов]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2008. – С. 126–135.
23. Вирджиния Вулф и поэтика инсайта // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство : сб. в честь Е. С. Кубряковой. – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 764–776.
24. Евристика модерністського дискурсу у когнітивно-поетологічному висвітленні (на матеріалі оповідань Вірджинії Вулф) // Вісник КНЛУ. – 2009. – Т. 12, № 1. – С. 31–43.
25. The poetics of «Reflection» in Virginia Woolf’s short fiction: In search of multiple sense // In Search of (Non)Sense : [ed. by Elzbieta Chrzanowska-Kluczevska and Grzegorz Szpila]. – Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing, 2009. – P. 75–87.
26. Метафори про метафору: дидактичний сценарій // Записки з романо-германської філології Одеського національного ун-ту ім. І. І. Мечникова. – Одеса : Фенікс, 2010. – № 25. – С. 76–83.
27. Словесная голография в пейзажном дискурсе Вирджинии Вулф: модусы, фракталы, фузии // Когніція, комунікація, дискурс: Електронний збірник наукових праць. Серія «Філологія». – Харків, 2010. – № 1. – С. 47–74. Режим доступу: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-nol-2010>
28. *Равлик і метелик* у вирі буття: когнітивні аспекти художнього символізму // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2011. – Т. 14, № 1. До ювілею проф. О. М. Мороховського. – С. 25–34.
29. От слова к тексту: стрела времени : вступительная статья // А. Н. Мороховский. Избранные труды : [составл., общ. ред. и вступ. статья О. П. Воробьёвой]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – С. 5–18.

30. Концептологія в Україні: здобутки, проблеми, прорахунки // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2011. – Т. 14, № 2. – С. 53–64.
31. Смак «Шоколаду»: інтермедіальність й емоційний резонанс // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2012. – Т. 15, № 1. – С. 5–11.
32. Caught in the web of worlds: Postmodernist wanderings through the ASC labyrinth in Kazuo Ishiguro's *The Unconsoled* – Philosophy, emotions, perception // Languages, Literatures and Cultures in Contact: English and American Studies in the Age of Global Communication: Vol. 2 : Language and Culture : [eds. Marta Dąbrowska, Justyna Leśniewska and Beata Piątek]. – Krakow : Tertium, 2012. – P. 37–56.
33. Концептологія в Україні: обзор проблематики // Лингво-концептологія: перспективные направления: монография / авт. кол.: А. Э. Левицкий, С. И. Потапенко, О. П. Воробьева и др.; под ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Недайновой. – Луганск : Изд-во ГУ «ЛНПУ имени Тараса Шевченко», 2013. – С. 10–37.
34. Художній текст: у пошуках метаметоду інтерпретації // Англїстика та американїстика: Зб. наукових праць. – Вип. 10. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2013. – С. 7–11.
35. Лингвистика сегодня: реинтерпретация эпистемы // Вісник КНЛУ. Сер. Філологія. – 2013. – Т. 16, № 2. – С. 41–47.
36. РІЧ як антиконцепт у творах художнього модернізму: лінгвофілософські аспекти естетики негативності // Вісник КНЛУ. Сер. Історія. Економіка. Філософія. – 2013. – Вип. 18. – С. 11–22.

Когнітивні оператори в художній семантиці:

рецептивно-трансляційний аспект

**Воробйова О. П., д-р філол. наук, професор,
Київський національний лінгвістичний університет**

*А все не так, як після того,
і все не так, як при тоді*
(Ліна Костенко. Мадонна перехресть. –
К. : Либідь, 2011. – С. 7)

Вивчення художнього тексту в зіставному ключі, зокрема шляхом порівняльного аналізу оригіналу та перекладу, традиційно становить предмет лінгвопоетологічних і перекладацьких студій. Залучення до лінгвістичного обігу основних положень та понять когнітивної лінгвістики (Fauconnier 1994; Grady, Oakley, Coulson 1999 і т.ін.) і когнітивної поетики (Ryan 1991; Ronen 1994; Stockwell 2002 і под.), передусім у рецептивному аспекті, дозволяє переглянути деякі сталі позиції лінгвістичних досліджень художньої

семантики, зокрема ті, що стосуються статусу та механізмів функціонування різноманітних текстових сигналів і їх участі у створенні ефекту мерехтливості й плинності художнього дискурсу. Ці функціонально навантажені текстові елементи різного рангу (від графеми до абзацу), які до цього часу було прийнято розглядати як показники тих чи інших текстових категорій, наприклад інформативності, образу автора, адресованості (Вороб'єва 1993), емотивності (Гладько 2000) тощо, у своїй сукупності завдяки взаємодії текстової невизначеності та заданості, вказують на вбудовану в текст програму його інтерпретації, яка під час перекладу завжди зазнає певних змін, викликаних суто мовними та/або суб'єктивними причинами (Вороб'єва 1993: 62–63).

Аналіз текстових елементів, які свого часу були об'єднані нами у клас сигналів адресованості художнього тексту (там само: 275–318), з позицій когнітивної поетики показав, що їм притаманні функції когнітивних операторів, пов'язані з побудовою та дискурсивним розгортанням ментальних просторів (пор. Fauconnier 1994: xxxiv) як складників художньої семантики у її динамічному вимірі. Практично всі спеціалізовані (прямі звертання та *you*-фрази) і значна кількість неспеціалізованих сигналів адресованості містять вказівки на актуалізацію у художній текстурі того чи іншого ментального простору, які представлено набором просторових обмежувачів (*space-builders*). Як-от в оповіданні Дж. Чівера: *You may have seen my mother waltzing on ice skates in Rockefeller Center. [...] I don't know why I should find the fact that she waltz so disconcerting [...]. She is a hardy woman, as you can imagine, but she doesn't relish change* (Cheever, 248–249), де за допомогою сигналів адресованості послідовно вибудовуються ментальні простори алетичної та епістемічної модальності (див. Dolezel 1998: 113–123), множинними конекторами (Fauconnier 1994: 35) яких виступають сталі рольові позиції матері героя (*my mother, she*) та спостерігача (*you*), що їх співвіднесено між собою та з просторовим фокусом (*in Rockefeller Center*) его-медіатором «я» (*I*) як продуцентом негативної аксіологічної модальності (*disconcerting – hardy – relish no change*).

Екстраполяція на досліджуваний корпус матеріалу сутнісно сумісної з методикою окреслення динаміки ментальних просторів техніки аналізу, що ґрунтується на поєднанні в мовленні комунікативних фрагментів, за Б. М. Гаспаровим (1996: 165–187), дозволяє говорити про щонайменш два способи їх «зрощування» одне з одним, а саме шляхом накладання чи шляхом фузії, які формують, за рахунок спільних компонентів так звані мовленнєві шви, що можуть бути «гладкими», тривіальними або несподіваними й асоціативно напруженими (там само: 166, 169), здатними викликати відчуття смислового чи стильового зламу (там само: 175).

Так, фузійні, асоціативно напружені шви характерні для поєднаних ролю «дружина» ментальних просторів аксіологічної модальності (*What he liked about his first/second wife – What he disliked about his first/second wife*),

що є центральними для оповідання Дж. Апдайка «Pygmalion». Їх динаміка забезпечує розгортання дискурсу завдяки човниковим зсувам оповідного фокуса (*first wife – she [second wife] – first wife – Gwen [second wife] – Marguerite [first wife] – his bride; mimicry / imitation – liveliness / passiveness in bed*), які кінцево спричиняють злиття ментальних просторів [input spaces 1 + input spaces 2] (див. Grady, Oakley, Coulson 1999: 105) та утворення інтегрованого (*blended – там само; Fauconnier 1994: xlii, xliv*) простору (*wife = first/second wife*), що відсилає читача до первинного, узагальненого породжувального ментального простору (*generic parent space – там само: 17*) з характерною для нього алетично-аксіологічною модальністю, яка відбиває уявлення героя оповідання про справжню жіночність (*what he conceived to be proper womanliness*), що його врешті-решт втілила його друга дружина:

What he liked about his first wife was her gift of mimicry; [input space 1a] [...] What he liked about her [his second wife. – O. B.] was her liveliness in bed [input space 2b], and what he disliked about his first wife was the way she would ask to have her back rubbed and then, under his laboring hands, night after night, fall asleep [input space 1b] [...]

The first imitation Gwen did [input space 2a + input space 1a predicate] was of Marguerite's second husband, Ed [input space 1] [...]

He laughed and laughed, entranced to see his bride arrive [input space 2 + generic parent space predicate] at what he conceived to be proper womanliness – a plastic, alert sensitivity to the human environment, a susceptible responsiveness tugged this way and that by the currents of Nature itself [generic parent space]. [...]

She [his second wife. – O. B.] had become perfect for him.

[...] As his left hand labored on the smooth, warm, pliable surface, his wife – that small something in her that was all her own – sank out of reach; night after night, she fell asleep [blended space] (SF, 33–35)

Розгортання дискурсу через поєднання (чи, радше, зрощення) ментальних просторів може мати локальний (як у першому прикладі) або глобальний (як у другому прикладі) характер, відповідно поширюючись на певний фрагмент убудованої у текст програми його інтерпретації чи охоплюючи всю програму в одному або декількох її модусах. Переклад, унаслідок якого неминуче порушуються внутрішньотекстові зв'язки, характерні для оригіналу, отже, деформуються чи навіть руйнуються мовленнєві шви, призводить не лише до певної трансформації сигналів адресованості в текстовій тканині (див. Вороб'єва 1993: 318–329), а й як показує аналіз, і до викривлення ментальних просторів, різною мірою значущих для вписаної у художній текст програми його інтерпретації.

Так, поява у російському перекладі відомого оповідання У. Фолкнера «A Rose for Emily» / «Роза для Емили» (ASS, 180–181) непередбаченого оригіналом сигналу адресованості «*тленный дух*» замість «*dank smell*», яку ми розглядали як вияв випереджуючого знання перекладачем тексту

оригіналу – розв’язки, пов’язаної із смертю одного із персонажів – нареченого Емілі (див. там само: 205), має не тільки оповідно-стратегічне, а й концептуальне підґрунтя. Епітет «*тленний*» виступає у цьому контексті (пор. *It smelt of dust and disuse – a close, dank smell* та *В доме стоял запах пыли и запустени – спёртый, тленный дух*) одночасно і як когнітивний оператор, і як конектор, що пов’язує світ живих, до якого на той момент належали Емілі Грірсон та її відвідувачі, й світ мертвих, куди, як ми дізнаємося від самого початку оповідання, відійшла його героїня, а також її нездійснений наречений, тлін якого все ще покоївся, як стає відомим лише із прикінцевого абзацу твору, в ліжку Емілі.

Дещо в іншому світлі постають на цьому тлі й зіставлені нами раніше (див. там само: 171–174) оригінал і російський переклад відомого оповідання Е. Хемінгвея «*Cat in the Rain*» / «Кошка под дождём» (КХ, 6–9), де зсуви в програмі інтерпретації розглядалися як наслідок неможливості відтворення в перекладі номінаційного ланцюжка *the American wife – she – the American girl – the American wife*, який іконічно репрезентував зміни в настрої молодої жінки – її відчуження в присутності чоловіка (*wife*) й доброзичливу розслабленість у спілкуванні з незнайомими їй італійцями (*girl*) поза його присутністю. Опора на когнітивний ракурс аналізу дає можливість ідентифікувати своєрідне розщеплення (*split*) стрижневого рольового компонента ментального простору, що спричиняє розщеплення самого простору. Неадекватна заміна в перекладі ключових слів оригіналу на нейтральне *американка* знімає ефект розщеплення, позбавляючи художній текст одного із його найістотніших вимірів.

Отже, спираючись на взаємодоповнювальні концепції і методики аналізу, які дозволяють простежити формування художнього континууму, де одні висловлення нібито «зслизають» чи «перетікають» в інші (Гаспаров 1996: 166), ми можемо змоделювати програму інтерпретації, вбудовану в кожний окремий художній текст як ідіосинкразійне ціле, що не підлягає механічному розчленуванню (там само: 168), відрізняється пластичністю й мерехтливістю, які заслуговують на особливу увагу перекладача як медіатора та дизайнера нової текстури.

Список літератури

1. Воробьёва О. П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста (одноязычная и межязыковая коммуникация): дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.19 / Моск. гос. лингв. универ. – М., 1993. – 406 с. Гаспаров Б. М. Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования. – М.: Новое литературное обозрение, 1996. – 352 с. 2. Гладь С. В. Эмотивность художественного текста: семантико-когнитивный аспект (на материале современной англоязычной прозы): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Киевск. гос. лингв. универ. – К., 2000. – 223 с. 3. Dolezel L. *Heterocosmica: Fiction and Possible Worlds*. – Baltimore; L.: The John Hopkins University Press, 1998. 4. Fauconnier G. *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 5. Grady J., Oakley T., and Coulson S. *Blending and Metaphor // Metaphor in Cognitive Linguistics* / Ed. by Raymond W. Gibbs, Jr., Gerard J. Steen. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1999. – P. 101–124. 6. Ronen R. *Possible Worlds in Literary Theory*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. 7. Ryan M.-L. *Possible Worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory*. – Bloomington; Indianapolis: Indiana University

Press, 1991. 8. Stockwell P. Cognitive Poetics : An Introduction. – L.; N.Y. : Routledge, 2002. – 207 p.

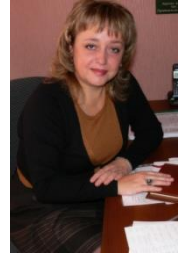
Джерела ілюстративного матеріалу

1. ASS = American Short Stories. 20th century. Американская новелла XX века. – М. : Радуга, 1989.
2. Cheever = Cheever J. Selected Short Stories / Сост. и предисл. П. В. Балдицына. – М. : Progress Publ., 1980.
3. KX = В. А. Кухаренко. Практикум по интерпретации текста. – М. : Просвещение, 1987.
4. SF = Sudden Fiction. American Short-Short Stories. – Salt Lake City: Peregrine Smith Books, 1990.

Демецька Владислава Валентинівна

1968

- Доктор філологічних наук, професор.
- Завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Інституту іноземної філології Херсонського державного університету.
- Закінчила факультет іноземних мов Херсонського державного педагогічного інституту ім. Н. К. Крупської у 1990 р.

Професійна кар'єра:

- 1991–1993 рр. – аспірант кафедри зарубіжної літератури Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (м. Сімферополь).
- 1994–2001 рр. – доцент кафедри англійської мови Херсонського державного університету.
- 2001–2005 рр. – докторант кафедри зарубіжної літератури Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (м. Сімферополь).
- 2005–2008 рр. – доцент кафедри англійської мови Херсонського державного університету.
- 2008–2011 рр. – завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Херсонського державного університету.
- 2011 р. до сьогодні – декан факультету перекладознавства Херсонського державного університету.

Більше 50 наукових праць.

Сфери наукових інтересів: перекладознавство, лінгвокультурологія, дискурсологія, концептологія, міжкультурна комунікація, контрастивна стилістика англійської мови;

Курси викладання : Теорія перекладу, Актуальні проблеми перекладу, Жанрологія у перекладі, Експериментальна лінгвістика.

Теми дисертацій: *кандидатська* – «Верлібр і жанр: функціонально-стилістичний та перекладацький аспекти (на матеріалі поезії У. Уйтмена і Т. С. Еліота)», спеціальність 10.02.19 – загальне мовознавство. *Докторська дисертація* – «Теорія адаптації в перекладі», спеціальність 10.02.16 – перекладознавство.

Підготувала 6 кандидатів наук.

Головні публікації:

1. Понятие переводческой адаптации: теоретический аспект // Современная филология: теория и практика // Матер. II Международной научно-практической конференции 1–2 ноября 2010: Москва, 2010. – С. 75–78.
2. Дискурс и текст в переводе // Когниция, коммуникация, дискурс. – Междунар. сб. науч. трудов / ред. И. С. Шевченко, В. И. Карасик. – Харьков : ХНУ, 2010. – Вып. 2. – С. 6–17. <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/> выпуск-no2-2010/sevcenko-i-s
3. Adaptation as a notion of translation studies // The advanced science open access journal \ editor-in-chief Roman Davydov – United States 2012. – P. 15–18.
4. Adaptation as a concept of translation and interculturology // Problems of modern philology, pedagogics and psychology. Materials digest of the XXV International Scientific and Practical Conference and the II stage of Research Analytics Championship in pedagogical sciences, psychological sciences and the I stage of the Research Analytics Championship in the philological sciences – Published by IASHE – London, 2012. – P. 127–129.

Переклад текстів культури: адаптація чи антиадаптація?

*Демецька В. В., д-р філол. наук, професор,
Херсонський державний університет*

Переклад як своєрідний тип міжмовної та міжкультурної комунікації, наділений багатограним характером і відповідно може оцінюватися з різних точок зору – насамперед з точки зору відповідності оригіналу (незважаючи на ефект, створений перекладом), або з точки зору комунікативного ефекту, досягнутого за допомогою перекладу чи його прагматичної адекватності [7, 13, 14].

В окремих випадках перед перекладачем постає завдання не лише перекласти, а й опрацювати текст. У сучасних дослідженнях дедалі частіше простежується судження про те, що тексти, які потребують супровідного опрацювання, необхідно вважати фактами не так перекладу, а як мовного посередництва, до якого належить і адаптація [1, 3, 6]. І тому, якщо перед перекладачем постало завдання досягти заданого комунікативного ефекту, що звичайно передбачає прагматичну адаптацію, то цей вид діяльності «виходить за межі перекладу як процесу створення тексту, комунікативно рівноцінного оригіналу» [8, с. 221]. Коментуючи поняття «істинний переклад», В. П. Крупнов зазначає, що без чіткого розуміння своїх завдань перекладач, навіть діючи абсолютно щирсердо, «може фактично підмінити істинний переклад адаптацією або парафразою, ... або певним поєднанням цих елементів», які, на думку дослідника, не мають нічого спільного з власне перекладом [9]. Далі більш різко – «коли йдеться про підміну істинного

перекладу адаптацією (adaptation), мається на увазі наведення більш вільної версії, тобто такий переклад, коли перекладач відступає від тексту далі припустимих меж» [9]. Негативну оцінку адаптації також відверто проголошено Дж. Вейтманом, який стверджує, що іноді перекладачі лише уявляють, що вони перекладають у строгому значенні цього слова, тоді як фактично вони «займаються адаптацією» [16, с. 56]. Подібні міркування точаться здебільшого навколо проблем, пов'язаних з розумінням перекладачем своєї відповідальності не лише перед оригіналом і його автором, а й перед читачами перекладу. Проте зазначені праці не містять нічого істотного, крім вказівки на деякі неозначені «високі професійні вимоги до перекладача», необхідні йому для повноцінного відтворення «духу й букви» оригіналу.

Іншими словами, адаптація й переклад репрезентують принципово відмінні види практичної діяльності, причому адаптація рівносильна руйнації та перекрученню джерельного тексту. Тому деякі вчені вважають, що адаптація як один із різновидів мовного посередництва насамперед «полягає у спрощенні тексту, як формальному, так і змістовному» [1, с. 67].

Часто стверджується, що вдалий переклад – це такий переклад, який виглядає або звучить немов оригінал, але з одним уточненням – текст перекладу повинен бути комунікативно рівнозначним оригіналу, причому його комунікативна рівність проявляється в ототожненні рецептором перекладу та оригіналу в функціональному, змістовному та структурному відношення. Ця тотожність значною мірою залежить від «корекції на інший культурний універсум», корекції як відповіді на виклик міжкультурної асиметрії [4]. А це, здавалося б, передбачає, що від перекладача очікують активного втручання для досягнення цієї мети – а що це, як не адаптація?

Поняття про одні й ті самі, тобто еквівалентні, предмети та явища дійсності в різних мовах відмінні, оскільки ґрунтуються на різних уявленнях у національно-відмінних свідомостях. Це цілком природно й закономірно, тому що різняться способи життя, світобачення, звички, традиції, ті нескінченні й різноманітні умовності, що визначають національну культуру в місткому значенні слова. Зважаючи на міжмовну й міжкультурну асиметрії, перекладач вимушений практично в кожному випадку перетворення системи смислів додавати або усувати певні елементи смислу. Дійсно, в еквівалентному перекладі всі перетворення смислів, що містяться у вихідному повідомленні, мають раціональний характер і не підпорядковані безпосередньо волі перекладача [5, 11]. Унаслідок чого парадоксальними, але зовсім не винятковими в історії перекладу є випадки, коли стилістично еквівалентні ПТ не змогли (або не відразу змогли) стати функціонально адекватними, а функціонально адекватні ПТ не були стилістично еквівалентними. Відомі перекладознавці Ж.-П. Віне й Ж. Дарбельне проголошували, що відмова від адаптації, яка стосується не лише структури, а й самого «розвитку ідей, думок і способів їх фактичного викладу»,

спричиняє виникнення в «правильному» тексті певної невизначеності, чогось фальшивого, що неминуче виявиться в перекладі» [2, с. 166]. Нівелювання в перекладі «змін у мисленні, в культурному й лінгвістичному планах», може призвести до породження немодульованих і неадаптованих перекладів «важливих документів, шкільних підручників, журнальних статей, сценаріїв до фільмів тощо», які виникають через необізнаність або через прагнення до «хибно усвідомленої точності» перекладачами, які «не можуть або не ризикують здійснити опосередковані (непрямі) переклади» [там само; див. також 10, 15].

Адекватний переклад у будь-якому разі передбачає адаптацію. Інша річ, що пропорції власне перекладацьких й адаптивних стратегій підпорядковані типові тексту, та не просто умоглядному типові тексту, а прагматичному. Чим ближче прагматична функція тексту до домінуючих, тим більше адаптивних стратегій необхідно застосовувати, але не забуваючи про власне перекладацькі. Іншими словами, головний критерій адаптації тексту – це його прагматична орієнтація. Прагматичні тексти розрізняються за ступенем вияву прагмафункції. Тому ми можемо стверджувати, що прагматичною метою реклами є примушення адресата щось купити, кудись поїхати, а прагматична мета навчальних текстів полягає в тому, що адресат (учень) повинен правильно/неправильно поставити артикль, дібрати потрібні лексеми тощо.

Специфіка перекладу прагматичних типів текстів полягає, по-перше, в тому, що тексти ці належать до так званих текстів масового впливу, а реакція аудиторії має бути негайною. По-друге, якщо текст не відповідає «жанровому» або текст-типологічному очікуванню аудиторії, то в кращому разі він не розпізнається взагалі або розпізнається неправильно, а в гіршому разі – він розпізнається як «не-текст» чи «анти-текст». Саме тому теорія адаптації як локальна частина теорії перекладу працює з прагматично зорієнтованими текстами, переклад яких спирається на стереотипи очікування аудиторії й передбачає негайний прагматичний ефект. Що відбувається під час репродуктивного перекладу навчального типу тексту? Звернемося знов-таки до волюнтаривної та директивної функцій, які є одними з домінантних для прагматичного типу тексту.

До основних базисних ознак навчального типу тексту належать дидактичність і загальнодоступність. Облігаторна ознака – дидактичність – містить два параметри: освітній і виховний. Освітній аспект базується на інформативній функції, що зберігається навіть за умов репродуктивного перекладу. Виховний параметр співвіднесений з експресивною та директивною функціями, що виявляється в тексті через широке застосування різноманітних контактовстановлювальних маркерів.

Цікавий підхід до адаптації представлено в одному зі шкільних підручників. Вихідним текстом є текст казки французького письменника Шарля Перо «Червона Шапочка», який адаптувався у три етапи: перший –

адаптація внутрішньокультурна та вікова (відомо, що Шарль Перо насамперед адресував казки дорослій аудиторії); другий – міжкультурна адаптація (із французької в українську); і третій – знову ж таки вікова адаптація (представлений текст розрахований на підліткову аудиторію). Для того, щоб не бути голосливими, наведемо лише декілька прикладів: «Відійшла (Червона Шапочка) на таку віддаль, що не побачиш її неозброєним оком. Сіла під кущ. Випила вино. З’їла пиріг. Дістала з потайної кишені джинсів цигарку. Запалила, смалить і наспівує: Ах зта красная рябина / Среди осенней желтизны. / Я на тебя смотрю, любимый/Теперьуже со стороны...» [12, с. 383].

Гце: «Чао предкам!

– *Дитино рідна! – сплеснула в долоні бабуся. – А ти де в таку рань тут узялася?*

– *Ша! – приклала пальця до вуст Червона Шапочка. – Якщо маман питатиме, де я була, скажеш, у тебе ночувала.*

– *Господь з тобою, дитино! А ти хіба не з дому?*

– *Дай щось пошамати! – сказала Червона Шапочка, викаблчуючись перед дзеркалом»* [12, с. 384].

Ми лишаємо стилістам, лінгвістам та методистам оцінювання стилю викладу казки (нам, наприклад, не зрозуміло, чому онука спілкується з бабусею тюремним жаргоном). Хоча, роблячи висновки з фіналу казки, де онука вкоротила віку бабусі, використання такого стилю, мабуть буде виправданим. Адаптації підлягає не лише стиль вихідного тексту, а й його архітектоніка. Так, розв’язка казки немає нічого спільного з інтенціями автора вихідного тексту. Більше того, характер персонажів перекручено (злий казковий Вовк постає нещасною твариною, заляканою «маленькою дівчинкою»), а «хоробрий та шляхетний мисливець» перетворюється на задкуючого, тремтячого від страху. Ознайомлення з цим текстом порушило для мене такі питання. Чому ми дивуємося нашому молодому поколінню, якщо воно виховується на таких «яскравих» образах, і з яких, імовірно, списує модель своєї повсякденної поведінки? Чому приклади такої квазілітератури не просто подаються на сторінках шкільних підручників, затверджених МОН України, а й «наглухо» витісняють взірці колоритного українського гумору Остапа Вишні та Павла Глазового, які не лише розвивають почуття смаку, а й виховують самосвідомість та сприяють самоідентифікації нашої молоді як українців?

І наостанок. З точки зору перекладознавства та міжкультурної комунікації наведений текст є яскравим прикладом анти-адаптації, оскільки навчальний тип тексту, розрахований на певну вікову аудиторію, повинен виконувати прагматичну та дидактичну функції, тобто його оцінка має бути адекватною вихідному тексту. В наведеному тексті прагматична функція зберігається, але текст викликає реакцію аудиторії абсолютно протилежну вихідному тексту, що пояснюється не стільки міжкультурними

відмінностями, скільки авторськими настановами на інші морально-етичні норми.

Список літератури

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений. – СПб.: Филологический фак. СПбГУ; М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
2. Вине Ж. – П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. – М., 1978. – С. 157–167.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общин и лексические вопросы). – М.: ИОСО РАО, 2001. – 224 с.
4. Гаврилів Т. Роздуми про переклад. – Доступний з: <<http://krytyka.kiev.ua>>.
5. Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебник. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 2004. – 544 с.
6. Карабан В. І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову : навчальний посібник-довідник для студентів вищих навчальних закладів освіти. – Вінниця : Нова Книга, 2003. – 608 с.
7. Комиссаров В. Н. Слово о переводе. Очерки лингвистического учения о переводе. – М.: Международные отношения, 1973. – 215 с.
8. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Ученик для ин-тов и фак. иностр. яз. – М.: Высшая школа, 1990. – 253 с.
9. Крупнов В. П. Теоретические и практические проблемы перевода. – Доступний з: <<http://iilsr.iatp.by/ru/publication>>
10. Овсянникова Е. В. Гибридизированный стиль как переводческая проблема // Матер. VI Междунар. науч. конф. по переводоведению «Федоровские чтения» (21–23 окт 2004г.). – СПб.: Филологический фак-т СПбГУ. – 2005. – Выш. 5: Университетское переводоведение. – С. 255–261.
11. Попович А. Проблемы художественного перевода. – М.: Высшая школа, 1980. – 198 с.
12. Слоньовська О. В. Українська література: підруч. для 8 кл. загальної освіти. навч. закл. / О. В. Слоньовська. – К.: Освіта, 2008. – 400 с.
13. Цвиллинг М. Я., Туровер Г. Я. О критериях оценки перевода // Тетради переводчика / под ред. проф. Л. С. Бархударова. – М.: Международные отношения, 1978. – Выш. 15. – С. 3–9.
14. Neubert A. Pragmatische Aspekte der Übersetzung // Beih. II. Fremdsprachen. – Leipzig, 1968. – S. 21–38.
15. Newmark P. Textbook of Translation. – Longman, 2003. – 290 p.
16. Weightman J. G. On Language and Writing. – London : Sylvan Press, 1947. – 237 p.

(Стаття розміщена <http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/226>)

Юрій Антонович Зацний

06.05.1944

- Завідувач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету.
- Доктор філологічних наук, професор.
- Закінчив у 1970 Горлівський державний педагогічний ін-т іноземних мов зі спеціальності «Викладач англійської мови».

Професійна кар'єра :

- У 1964–1965 рр. – технік-геолог Микитівської геологічно-розвідувальної групи, м. Горлівка.
- У 1965–1967 рр. служив у Радянській Армії.
- У 1967–1969 рр. – гірничий майстер шахти «Глибока» м. Горлівка.
- У 1969–1970 рр. – старший майстер управління «Горлівськгаз», заступник директора Горлівського професійно-технічного училища

№ 29.

- У 1970–1972, 1974–1975 рр. – викладач англійської мови Горлівського державного педагогічного ін-ту іноземних мов.
- Із 1978 р. – старший викладач, 1980 р. – декан факультету іноземної філології Запорізького державного педагогічного ін-ту.
- Із 1982 р.– завідувач кафедри англійської мови, 1987 р.– завідувач кафедри англійської філології Запорізького державного ун-ту. З 1990 р.– доцент кафедри англійської філології, 1993 р.– професор кафедри англійської мови.
- Із 1998 р. – завідувач кафедри теорії та практики перекладу Запорізького національного ун-ту.

Понад 200 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: неологія, національні та соціальні діалекти англійської мови; порівняльна лексикологія, соціальна лінгвістика, перекладознавство .

Курси викладання: курси порівняльної лексикології, спецкурси з неології, соціальної лінгвістики, перекладу.

Теми дисертацій: кандидатська – «Вплив американського варіанта англійської мови на британський на лексико-семантичному рівні» (1975 р.); докторська дисертація на тему «Розвиток словникового складу англійської мови у 80–90-ті роки ХХ століття» (1999 р.).

Під його керівництвом захищено 17 кандидатських і одна докторська дисертації, підготовлено до захисту дві докторські дисертації, опубліковано 53 наукові праці, зокрема 11 монографій, словників, навчальних посібників (два посібника з грифом міністерства).

Неодноразово підвищував свою кваліфікацію в університетах Великої Британії та США, в 2003 році вийшов переможцем конкурсу американського фонду імені Фулбрайта.

Обраний членом спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських дисертацій Львівського національного університету, Херсонського державного університету, Запорізького національного університету.

Заслужений діяч науки і техніки України, 2009 р.

Головні публікації:

1. Зацний Ю. А. Неологізми англійської мови 80–90-х років ХХ століття. – Запоріжжя : РА «Тандем-У», 1997. – 396 с.
2. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 1998. – 432 с.
3. Зацний Ю. А. Новая общественно-политическая лексика и фразеология английского языка. – Запорожье : Запорожский гос. университет, 2000. – 278 с.
4. Зацний Ю. А. Англо-русский словарь новых слов и словосочетаний (рубеж столетий) Запорожье: Запорожский гос. ун-т, 2000. – 200 с.

5. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світі збагачення словникового складу. – Львів : Паіс, 2007. – 228 с.
6. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: Англо-український словник. / Ю. А. Зацний, Я. В. Янков. Вінниця : – Нова Книга, 2008. – 360 с.
7. Зацний Ю. А. Нова розмовна лексика і фразеологія: Англо-український словник / Ю. А. Зацний, Я. В. Янков. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 224 с.

Зміни в повсякденному житті носіїв англійської мови й інноваційні процеси у словниковому складі

*Зацний Ю. А., д-р філол. наук, професор,
Запорізький національний університет*

Загальновідомим є феномен прискорення темпу життя сучасної людини. Так, популярними позначеннями-характеристиками американця нашого часу в англійській мові стають вислови *stress puppy*, *squirrel cage*. Стиль життя нинішньої людини дуже влучно відбивається і словосполученням *just-in-time lifestyle*, яке підкреслює, що людині ніколи довго займатися одною справою, оскільки вона поспішає перейти до іншої. Як пишуть журналісти, американці «садомазохістськи» пишються тим, що вони багато працюють: задрість, а не співчуття викликають люди, що працюють на кількох роботах і витрачають на сон не більше чотирьох годин, а відпустками вважають уїк-енди та дні офіційних свят [Brady 2002 : 142].

Виявляється, що середній американець працює на три тижні на рік більше, ніж японець, і на десять з половиною тижнів більше, ніж мешканець Німеччини [Gore 2002 : 168]. Досить поширеним стає вислів *beat the clock*, що відбиває прагнення сучасної ділової людини «кинути виклик» своєму біологічному годиннику, нерідко працюючи ночами, у вихідні дні. Останніми роками близько 66 % роботодавців у США замість надання відпусток виділяли для своїх працівників певну кількість оплачуваних днів для використання за своїм розсудом. Така практика одержала назва *paid-time-off program (paid-time-off plan)*, виділена кількість днів позначається словосполученням *paid-time-off bank*. : Особливості життя ділової людини відбиває і неологізм *sleep camel*, яке вводить поняття людини, що хронічно недосипає протягом робочого тижня і тому вона компенсує потребу у сні у вихідні дні. Варто помітити, що стресовий характер життя сучасної людини перетворює сон на проблему. «Учені у сфері сну» (*sleep scientists*) вважають сучасне західне суспільство «хворим патологією сну» (*sleep-sick society*) і запевняють, що для багатьох людей властива «заборгованість» щодо сну

(*sleep debt*), тобто «хронічне недосипання». Ця проблема відбивається й у цілому ряді інших неологізмів останнього часу, таких як *microsleep*, *prohylactic nap*, *situational insomnia*, *sleep inertia*, *sleep seizure*.

Неологізм *presenteeism* позначає хронічну «хворобу» сучасних службовців. Вона виявляється в прагненні якнайбільше часу проводити на роботі, розраховуючи, що в такий спосіб можна застрахувати себе від можливого звільнення і мати всі шанси на підвищення. Відзначимо, що виникає і поняття, яке вводиться словосполученням *rat-race equilibrium* (робоче середовище, де спостерігається відповідність бажання працівника затримуватися на робочому місці в надії одержати підвищення бажанню роботодавця йти назустріч прагненням своїх працівників). Іншими поширеними неологізмами, що відбивають стресовий характер сучасної праці, пов'язаний зі значною тривалістю робочого дня, є словосполучення *teleworkaholic syndrome*, що позначає прагнення, притаманне тим, хто працює вдома, а не в офісі, витратити більше часу за роботою, ніж звичайні службовці, слово «*geeksploitation*» (експлуатація молодих працівників особливо програмістів, їхнього ентузіазму й енергії, коли їх змушують працювати багато годин на день).

За аналогією до словосполучення *working class* і з'являється словосполучення *overworking class* для позначення «трудоголіків». Слово *karoshi* (смерть від перевтоми на роботі), запозичене з японської мови (таке явище вважається досить поширеним в Японії), стало вживатися в США на початку 90-х років минулого сторіччя. Американці жартували, що воно в них не «приживеться», оскільки вводить неіснуюче в поняття. Однак останніми роками в США стають нерідкими випадки, коли родичі «загиблих від тяжкої праці» подають позови до суду на роботодавців, і це слово, за нашими спостереженнями, все частіше вживається в американському варіанті англійської мови. У неологізмі *zero-drag employee* знайшло відбиття поняття високомотивованого працівника, який не має сімейних й інших особистих зобов'язань, і тому його можна максимально експлуатувати [Sturgeon 2005: 153]. Цей неологізм виник на базі фізичного терміна *zero-drag* (ідеальний стан предмета, що не зустрічає ніякого опору в процесі руху).

Напруга на робочому місці змушує, з одного боку, компанії та фірми вводити додаткові дні відпочинку для службовців, коли вони можуть не приходити на роботу, якщо відчують себе надто втомленими – *duvet days*, а з іншого боку – стимулює працівників знаходити різні способи «розслаблення», що позначаються словом *destressing*. Типовою формою «відпочинку від роботи» є використання певної частини робочого часу для прогулянок, відвідування магазинів, салонів краси тощо. Подібні «крадіжки» робочого часу почали позначатися словом *undertime* (порів. існуюче слово *overtime*, що вводить поняття «понаднормова робота»).

Деякі люди під час основної роботи «підпрацьовують» на інших роботах, і така практика позначається неологізмом *sunlighting*, який створено

за аналогією до слова *moonlighting*, що позначає «працювати за сумісництвом у вільний від основної роботи час (спочатку це була, як правило вечірня або нічна робота)». Як свідчать соціологічні опитування, зростає і кількість людей, що вже не можуть витримувати темп робочого життя і тому прагнуть бути звільненими у зв'язку зі скороченням штатів, щоб мати час для осмислення свого життя. Таке явище позначається новим словосполученням *layoff lust*. Цілком природно, що одним із наслідків «стресового стилю» робочого життя стає плінність кадрів, масовий відплив працівників – *strain drain* (порів. вираз *brain drain*).

Синдром «робочого стресу» зумовлює актуальність поняття «третє місце», де людина може дійсно відпочити – *third-place*. Актуальність поняття «третє місце» викликала, зокрема, масове створення приміщень для спілкування, відпочинку у фірмах і компаніях. Словосполучення *third place* входить до назв багатьох американських магазинів, кафе й інших «місць відпочинку», наприклад: *The Third Place Coffeehouse*, *The Third Place Bookstore*. «Третє місце» пробують виділити у себе вдома, особливо в гаражі, у підвалі. Таке місце одержало найменування «людської печери» (*man cave*), а перебування в ньому стало позначатися неологізмом *man caving*. Спостерігається прагнення перетворити свій дім не лише на головне місце роботи і відпочинку, але навіть і на центр суспільної діяльності. Із цим явищем зв'язані такі неологізми, як *hive, to hive, hiver, hiving, hive home*.

Місцем для роботи, а іноді і «третім місцем» для багатьох людей, стає автомобіль. Не випадково, що серед «автомобільних» слів і словосполучень можна виділити значну кількість інновацій, які відбивають той факт, що для мільйонів американців солідна частина їхнього життя минає за кермом автомобіля (*car-schooling, dashboard dining, dashboard drum, cup-holder cuisine one-handed food, reverse commuter, road rage, windshield time*). В узагальненому вигляді «автомобільний» стиль життя відбиває неологізм *carcooning* (*car + cocooning*). Він характеризує «універсальність» автомобіля, його призначення для будь-якої діяльності. Було створене шляхом реверсії і відповідне дієслово *carcoon*. Базою для слова *carcooning* послужила лексична одиниця *cocooning*, яка у попередні десятиліття стала вживатися в значенні «прагнення замикатися в собі з метою запобігання стресу повсякденного життя і збереження своєї індивідуальності».

Як реакцію на спосіб життя «дітей стресу» лінгвісти вважають появу в американському варіанті англійської мови неологізма *downshift* і його похідних *downshifter, downshifting*, що виникли на основі автомобільного терміна *downshift* «знижувати швидкість». Слово *downshifter*, зокрема, позначає людину, яка вважає, що час є більш важливим для щастя, ніж гроші, тому вона залишає свою «стресову роботу» для того, щоб жити більш спокійним життям, займаючись тим, що їй до душі. Перехід на «більш простий спосіб життя» позначає, зокрема, пошуки «міні-робіт» (*mini-jobs*), занять, що, не приносячи солідного прибутку, не вимагають і значних витрат

часу. Люди, зайняті на «міні-роботах», одержали в англійській мові позначення *mini-jobbers*, *mini-job staffers*.

Сучасна людина, як і люди за всіх часів, мріє про «ідеальне життя», про створення рівноваги між вимогами, що ставить перед нею робота, кар'єра, і потребами особистого, у тому числі духовного характеру. Таке «ідеальне життя» позначається словосполученням *work-life balance*. Неологізм *joy-to-stuff ratio* вводить суміжне поняття, а саме співвідношення між тією частиною життя, якою людина насолоджується, і часом, що витрачається на придбання матеріальних благ.

Відбуваються певні зміни й у середовищі мешкання сучасної людини. Типове «поселення» людини XXI століття, що відбиває її нові потреби, одержує назву «ідеополіса» (*ideopolis*). Під «ідеополісом» розуміють міський комплекс, у якому сконцентровані сучасні галузі промисловості й науково-дослідні заклади (буквальний переклад грецького слова *ideopolis* – «місто ідей»). Інші сучасні центри іменуються «аеротрополісами» – *aerotropolis* (*aero* + *metropolis*) – великі міста, економічне і соціальне життя яких тісно пов'язане з вузловими аеропортами. З поняттям «аеротрополіс» пов'язана і ціла низка інших неологізмів. По-перше, це альтернативні назви таких центрів, а саме: *aviation city*, *an airport city*, *air-commerce cluster*, *an airport cluster*. По-друге, це нові назви специфічних компонентів інфраструктури подібних поселень, наприклад, автомобільних шляхів (*aerolinks*), залізничних ліній (*aerotrains*).

Формування нових науково-індустріальних центрів супроводжується і «вибухом» населення в приміських зонах, а саме там прагнуть жити представники середніх класів – активні учасники сучасної інформаційної революції. Неологізм *boomburb* (*boom* + *suburb*) саме і позначає таке передмістя, що зростає дуже швидкими темпами, причому в цих помешканнях спостерігається концентрація і наукових центрів, і сучасних галузей виробництва. Подібні приміські території одержали найменування «технопредмістя» (*technoburb*). Відзначимо, що узагальненою назвою для «технопредмість» є похідний неологізм *technoburbia*. Поняття «технопредмість» також відбивається за допомогою цілого ряду синонімічних слів і словосполучень: *edge city*, *outer city*, *satellite city*, *post-urban city*, *centerless city*, *urban village*, *suburban downtown*, *diversified regional center*, тобто спостерігається явище поліномінації.

В англомовних країнах останніми роками спостерігається зростання населення сіл і маленьких міст (*rural rebound*) за рахунок масового переселення людей із великих міст і появи «мікрополітарних» (*micropolitan*) зон (порів. – *metropolitan*). Переселяючись у маленькі міста, все більше американців, відзначають соціологи, починають жити «домашнім» стилем життя, проводячи якнайбільше часу у своїй «печері», саме тому такий спосіб почали позначати метафорою *caving*. Інновації *man cave*, *man caving* були створені саме на базі слова *caving*. Наслідком такого способу життя є і

формування «приватопії», «приватної утопії» – *privatopia* (*private* + *utopia*), тобто відгородженого району приватних володінь із суворими заходами щодо порушників власності. У Великобританії такі приватні володіння, на відміну від більш демократичних американських, заселені здебільшого представниками вищих класів і тому одержали досить прозору назву «відгороджених районів» (*gated communities*).

В умовах докризового масового збагачення американців нувориші створювали свої острівці й серед існуючих районів: купували вдома, зносили їх і будували величезні розкішні будівлі – *McMansions*. Процес ліквідації існуючих споруд і будівництва на їх місці розкішних вілл і котеджів почав позначатися неологізмами *mansionization*, *tear-down mania*. Слово *McMansion* вживалося в англійській мові з кінця ХХ сторіччя, однак його значення змінилося майже на протилежне: спочатку воно вводило поняття типового непримітного житла, і таке семантичне наповнення було цілком логічним, беручи до уваги функціонування неологізмів з елементом *Mc*, що позначають щось другосортне, наприклад *Mc Job* (некваліфікована робота у сфері обслуговування). Нинішнє значення слова *McMansion* містить таку головну характеристику, як «розмір», оскільки цим словом підкреслюється, що будинок занадто великий для ділянки, на якій він розташований. «Мак-особняки» позначаються і неологізмом *alpha home*, і в цьому зв'язку можна зазначити, що слово *alpha* послужило останнім часом базою для створення цілого ряду інновацій, що позначають «лідера», наприклад *alpha dog*, *alpha geek*, *alpha girl*, *alpha mom*, *alpha male*.

Інтенсивний темп сучасного життя змушує багатьох людей, особливо представників ділових кіл, проводити все більшу частину свого часу в подорожах, зокрема у літаках. Тому виникли інновації: *hyperflier*, що вводить поняття людини, яка дуже часто користується повітряним транспортом; *mileage millionaire* – для позначення людини, яка налітала мільйон миль (у літаках однієї авіакомпанії). Спеціальне позначення одержали рейси між центрами виробництва сучасної техніки – *nerd bird* (спочатку так позначали рейси між аеропортами «Кремнієвої долини» у Каліфорнії і столицею штату Техас – містом Остін, де знаходиться штаб-квартира корпорації *Dell Computer Corp.*).

Набуває популярності рух за «добровільну простоту» і поширюється ключова одиниця цього руху – словосполучення *voluntary simplicity* для позначення стилю життя людини, яка свідомо уникає розкоші. Ще раніше було створено інновацію *inconspicuous consumption* для позначення «простого» стилю життя можливих членів суспільства (такі люди прагнуть купувати недороге житло, «середні» автомобілі, звичайний одяг). На початку ХХІ сторіччя подібний стиль життя почав також відбиватися словосполученням *conspicuous austerity*. Похідним синонімом словосполучень *inconspicuous consumption*, *conspicuous austerity* виступає неологізм *stealth wealth*, що позначає стиль життя, який не відбиває реального

високого соціально-економічного статусу людини. З іншого боку, для багатьох нуворишів характерним залишається прагнення справити враження на інших людей тим, що вони купують дуже цінні, раритетні речі (*snob effect*), причому вони постійно підкреслюють це у розмовах (*brand-name dropping*).

Необхідність «розслаблення» обумовлює надзвичайну популярність серед багатьох молодих представників нинішнього покоління екстремальних, ризикованих видів спорту (*extreme sports*). До них належать, наприклад, стрибки зі скель, мостів або з інших високих споруджень із прикріпленою до тіла еластичною мотузкою (*bungee jumping*); політ людини, прив'язаної до літака або гвинтокрила (*sky-surfing, sky-coasting*), пересування в повітрі за допомогою спеціального купола, обладнаного двигуном (*paramotoring*), плавання на плотях, човнах через пороги, водоспади (*white water rodeo*), «ходіння» по кронах дерев (*acrobancing*). Наприкінці 90-х років ХХ сторіччя з'явився небезпечний вид спорту, що поєднує альпінізм і плавання на човнах, плотях із подоланням порогів, водоспадів (*canyoning, canyoneering*). Незабаром у Великобританії стає популярним різновид цього «спорту» – ходіння (або плавання) по всій довжині невеликої річки (із подоланням порогів, водоспадів й інших небезпечних місць) – *gorge-walking*. Шляхом «зворотної деривації» було створено і відповідне дієслово – *gorge-walk*.

Екстремального характеру набуває і туризм. Нове словосполучення *extreme tourism* саме і позначає подорож по небезпечних місцях, участь у небезпечних заходах. Поняття «космічного туризму» (*space tourism*) спричинило і поняття «космічного туриста» – *space tourist*. Словосполучення *space tourist* набуло популярності у зв'язку з подорожжю першого космічного туриста, американського бізнесмена Д. Тіто. Іншою більш загальною назвою пасажера космічного корабля є словосполучення *spaceflight participant*). Для таких туристів уже створюються і спеціальні космічні кораблі (*space tourist vehicle*)

У США стають популярними лицарські дуелі на спеціальних велосипедах, перетворених на «бойових коней». Такі велосипеди називаються «велосипедами-мутантами» (*mutant bike*), дуелянти – «велосипедистами-мутантами» (*mutant bikers*), а самі дуелі позначаються неологізмом *bike-jousting*. Рух «байкерів-мутантів» одержує позначення *mutant bike movement*. Існує ціла низка екстремальних видів лижного спорту (*extreme skiing*): «сніговий серфінг» (*snowsurfing* – спуск на одній спеціальній лижі; швидка їзда з крутих гір на санках на колесах – *street luge*; гра з пластиковим м'ячем між двома командами лижників на схилах гір – *ski football*). Аматори лижного спорту можуть тренуватися і влітку на спортивному «снаряді», що позначається словом *mountainboard* (поєднання рисів скейтборду, серфборду і моторолера). Спорт із застосуванням такого снаряда одержав назву *mountainboarding*.

Модність поняття «екстремальність» обумовлює його екстраполяцію на інші сфери повсякденного життя. «Екстремальне прасування» разом із словосполученням *extreme ironing* виникло наприкінці 90-х років ХХ сторіччя, коли в деяких країнах стало модним прасувати білизну в перерві між заняттям екстремальним спортом (!). Останніми роками це явище поширилося в США. Подібний «спорт» одержав також позначення *spoof sport*, а його шанувальники почали позначатися неологізмами *extreme ironers*, *extreme ironists*, *ironists*. Виникає поняття «екстремального садівництва», тобто садівництва в «екстремальних умовах» – *extreme gardening*. Зазначимо в цьому зв'язку, що набуває поширення і «партизанське садівництво» (*guerrilla gardening*), коли «садивники-партизани» (*guerrilla gardener*) таємно висаджують кущі, квіти й овочі на вільних клаптиках землі в межах міста. З цим рухом пов'язані, зокрема, інновації попередніх років *green guerrillas*, *seed grenades*, *community gardens*.

Ключові одиниці сфери туризму (*tourist*, *tourism*) продовжують брати активну участь у процесі утворення інновацій, вступаючи в синтагматичні зв'язки. Крім описаних раніше неологізмів, можна надати приклади багатьох інших нових слів та словосполучень. Так, словосполучення *intellectual tourism*, *intellectual tourist* виникли, відповідно, для позначення культурно-просвітнього туризму і його учасника, неологізм *sustainable tourism* було створено за аналогією до словосполучень *sustainable development*. Він позначає туризм, метою якого є контроль за діями людей для запобігання нанесенню шкоди довкіллю, а також допомога рослинному і тваринному світу (синонім – слово *ecotourism*). Модним видом туризму стає відвідування місць трагічних подій, стихійних лих із метою «співчуття до жертв» – *grief tourism*. З'явилося, відповідно, і позначення учасника таких туристичних поїздок – *grief tourist*. З «туризмом співчуття» пов'язано ще кілька неологізмів, насамперед синонімічні позначення таких подорожей (*dark tourism*, *grief-lite*, *recreational grief*, *mourning sickness*).

Хоча і дотепер найбільш популярним видом туризму можна вважати пляжний туризм, або, як його називають, «туризм моря і сонця» (*sun-and-sea tourism*), все більша кількість людей обирає інші види відпочинку. Набула поширення «мультиспортивна відпустка» (*multisport vacation*), коли люди (*multisporters*) присвячують свою відпустку заняттю водночас різними видами спорту (особливо екстремальними). Популяризується рух за проведення відпустки з усією родиною, з друзями – *togethering*. Певна частина туристів, особливо люди похилого віку, віддають перевагу таким подорожам, коли, одержуючи нові враження, фізичне й естетичне задоволення, вони не позбавлялися звичного комфорту і «звичного середовища» (їжі, дозвілля тощо) – *home-plus experience*. Альтруїстично мотивована частина населення західних країн віддає перевагу присвяченню свого «відпочинку» безкоштовній суспільнокорисній роботі. Людей, що займаються такою суспільнокорисною роботою під час відпустки, стали

позначати словосполученням *volunteer vacationer*.

Дослідники відзначають, що ми живемо в епоху моди, що швидко змінюється, і говорять про її короткочасність, позначаючи цей феномен словосполученням *speed chic*. Таке явище пов'язане з тим, що «інформаційна епоха», на думку вчених, загострює наше відчуття часу [Lee 2003 : 33-39]. Не випадково, що для характеристики сучасної моди починає вживатися і словосполучення *fast fashion* (за аналогією до відомого словосполучення *fast food*). У той же час відзначається, що сучасна людина є фактично споживачем масової сурогатної моди, «Мак-моди» – *McFashion* (тут цілком логічною є алузія на «Макдональдси» – постачальники «швидкої їжі»).

Відомий вислів «як люди живуть, так вони і їдять» набуває специфічного змісту в умовах сучасності. Поняття, пов'язані з їжею і харчуванням, відбиваються в значній кількості лексико-фразеологічних інновацій останнього часу. «Діти стресу» нерідко обідають, сидячи за кермом автомобіля (*dashboard dining, drive-time dining*). Словосполучення *one-handed food* позначає їжу, яку можна тримати одною рукою і споживати під час роботи або керування автомобілем, словосполучення *cup-holder cuisine* також позначає сніданок або навіть обід, призначений для споживання «без відриву від керування автомобілем» (він розфасований у спеціальних чашках, що містяться у відповідних пристосуваннях в автомобілі – *cup-holder*, з чим пов'язана і назва такої «автомобільної страви»). Крім того, сучасна людина може купити їжу, не виходячи з автомобіля через спеціальне віконце в ресторані. Подібна їжа і сама процедура її одержання в англійській мові відбивається словосполученням *drive-through cuisine*.

Через дефіцит часу ділова людина нерідко снідає на роботі (*deskfast*), йому ніколи готувати і вечерю, тому він уживає розфасовану, готову їжу, що розігрівається автоматично, за допомогою батарейки або внаслідок хімічної реакції (*heater meal*). У супермаркетах розширюється асортимент «зручної їжі» (*convenience food*). Її можна вживати, вийнявши з холодильника. Саме для людей, які «хочуть їсти, але не мають часу готувати їжу» (як написано в рекламному оголошенні), останніми роками в американських супермаркетах з'явилися своєрідні «мікроресторани», де можна придбати приготовлені страви. Подібні мікроресторани позначаються неологізмом *grocerant* (*grocery + restaurant*).

Навіть коли страви готуються вдома, багатоамериканців купує розфасовані продукти з інформацією про кількісні й поживні показники основних інгредієнтів (як правило, такі продукти знаходяться в замороженому стані). Споживач лише додає кілька свіжих компонентів або деякі спеції. Подібна техніка готування їжі одержала назву *speed scratch*. Не випадково, що одним із перших неологізмів XXI сторіччя було слово *portafuel*, яке позначає «портативну, поживну готову страву». Це утворення підкреслює, що їжа сприймається багатьма сучасними людьми лише як «паливо».

Захоплення дієтичним харчуванням пов'язане насамперед із тим, що у світі, на думку вчених, поширюється глобальна «епідемія ожиріння». Вона позначається неологізмом *globesity* (*global* + *obesity*), причому це слово стало практично офіційною номінацією явища і використовується Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Не випадково, що нове покоління американців позначають саркастичним словосполученням *Generation XXL* (гра слів, що базується на популярній назві молодого покоління – *Generation X* і на позначенні надвеликого розміру одягу – *XXL*). У загальній мові почав уживатися суто медичний термін *obesogenic* (він виник наприкінці XX сторіччя) для характеристики чинників, що спричинюють ожиріння, а останнім часом і слово *obesogen* «хімічна речовина, яка призводить до ожиріння шляхом збільшення вироблення жирових клітин». Створено глобальну індустрію з виробництва «ліків від ожиріння» (*anti-obesity drug*), нових харчових добавок. Мова фактично йде про нову галузь світової економіки, що зростає разом зі зростанням кількості її споживачів. Ця галузь позначається словосполученням *globesity business*.

Оскільки ожиріння є головним чинником, що викликає діабет, то було створено і неологізм *diabesity* (*diabetes* + *obesity*), що вводить поняття «діабет, спричинений надмірною вагою; стан здоров'я людини, яка страждає діабетом і має надмірну вагу». За останні 20 років подвоїлася кількість дітей із проблемою ожиріння [Van de Weyer 2003 : 20]. Тому вчені починають оперувати поняттям «розрив ожиріння» між багатими і бідними (*fat gap*). Високий відсоток дітей із надмірною вагою серед малозабезпечених родин вважається прямим наслідком «убогості харчування» (*food poverty*). За офіційними даними близько мільйона американських підлітків у зв'язку з ожирінням страждає так званім «метаболічним синдромом» (*metabolic syndrome*) – сукупністю факторів, що створюють проблеми для здоров'я [Stein 2003 : 1].

У зв'язку з проблемою ожиріння ще наприкінці минулого сторіччя Департамент сільського господарства США розробив «піраміду харчування» (*Food Guide Pyramid*), під якою мають на увазі набір продуктів харчування у вигляді піраміди (найбільш необхідні й корисні продукти знаходяться знизу). Проведені дослідження показали, що саме ця «піраміда», як не дивно, призвела до нинішньої «епідемії ожиріння». Тому була розроблена нова «піраміда корисного для здоров'я харчування» (*Healthy Eating Pyramid*).

Сучасне американське суспільство не випадково називають «нацією швидкої їжі» (*fast food nation*), «суспільством непридатної їжі» (*junk food society*). Саме така їжа вважається головною причиною ожиріння. У США з кожним роком зростає кількість судових позовів громадян проти підприємств «швидкої їжі». Ці підприємства обвинувачуються в тому, що вони сприяють ожирінню американців. Законодавці змушені були прийняти закон, що практично не давав можливості подачі таких позовів до суду (неофіційна назва – *cheeseburger bill*. У штаті Каліфорнія прийнята постанова про

неприпустимість згадування будь-якої некорисної їжі (*junk food*), тому довелося, наприклад, переписувати оповідання «*A perfect day for ice-cream*», що ввійшло до підручників для каліфорнійських шкіл, таким чином, що з нього було вилучена будь-яка згадка про морозиво (воно також належить до категорії «нездорової їжі») [Allen-Mills 2003 : 27]. У Великобританії вже кілька років розглядається питання введення спеціального податку на «швидку їжу» (його називають «податком на жир» – *fat tax*).

Можна відзначити, що у зв'язку з проблемою ожиріння в останні десять років дві третини жінок і більше третини чоловіків у США пробували різні дієти, що, однак, не привело до помітних позитивних результатів [Dilner 2003 : 18]. На мережі Інтернету створюються численні дієтичні веб-сайти, так звані «дієтичні блоги» (*diet blogs*). Зростає кількість хірургічних операцій зменшення шлунка людей із зайвою вагою, так званих «баріатричних операцій» – *bariatrics, bariatric surgery*. У США витрати на «баріатрику» досягли трьох мільярдів доларів на рік при середній вартості подібної операції 25000 доларів, масовою стає така медична спеціалізація, як «баріатричний хірург» (*bariatric surgeon*). У зв'язку з масовим ожирінням американських громадян виробники одягу та магазини, що продають його, почали позначати предмети одягу меншими розмірами порівняно з раніше прийнятими. Подібна практика одержала позначення за допомогою неологізму *vanity sizing* [Lee 2003 : 156]. Торговельні фірми стали також позначати великі розміри жіночого одягу «терапевтичними словами» (*therapeutic words*), такими як *petite, regular, missy* [Female 2003 : 63], тобто евфемізмами.

Різні теорії «здорового харчування» сприяли тому, що цілий ряд медичних термінів почав широко вживатися в загальнолітературній авнглійській мові. Це стосується насамперед терміна *trans fat*, що позначає жири (точніше – жирові кислоти), які достатньою мірою ї у печених і кондитерських виробках і в готовій до вживання їжі. Поширення даного терміна пов'язане з тим, що була встановлена пряма залежність між такими жирами і рівнем того різновиду холестерину, що призводить до зростання ризику захворювання серцево-судинними хворобами (*LDL cholesterol*). Манією стає і споживання продуктів із низьким вмістом вуглеводів, із чим пов'язано функціонування неологізмів *low carb, net carb*.

Вегетаріанство продовжує бути модним явищем. Популярною назвою вегетаріанства стає слово *veganism* (прихильник вегетаріанства позначається словом *vegan*). Набуває подальше поширення «екстремальна форма» вегетаріанства, що полягає у споживанні овочів і фруктів лише в сирому вигляді – *raw-foodism (living foodism)*, а його прихильників спочатку позначали словосполученнями *living foodist, raw foodie, raw vegetarian*, а останнім часом – словом *rawist*. Зростає кількість і ще більш «екстремальних вегетаріанців», які поєднують «сироїдіння» з голодуванням для очищення організму, – «натуральних гігієністів» (*natural hygienists*). Екстремальні дієти

викликають патологію, що позначається неологізмом *orthorexia* (порів. більш відоме слово для позначення аномалії харчування – *anorexia*). + Людина, яка страждає від реакції організму на подібне харчування, позначається інновацією *orthorexic*.

У попередні десятиліття для позначення корисної для здоров'я їжі виникло словосполучення *functional food*, а невдовзі створюється словосполучення *functional drink* (корисний для здоров'я напій, особливо суміш овочевих соків). З поняттям «функціональної їжі» пов'язане і поширення останнім часом словосполучення *deprivation cuisine*, яке вводить поняття корисної для здоров'я, але несмачної їжі. Популярним неологізмом стає також досить «прозорий» вираз *good-for-you bacteria*, що вживається саме для позначення корисних для здоров'я бактерій.

Реакцією на зловживання «фаст-фуд» (цю їжу почали також іменувати «сміттєвою їжею» – *junk food*) вважається гастрономічний рух, що робить акцент на вирощуванні й споживанні традиційних, натуральних продуктів. За принципом антонімічної аналогії до словосполучення *fast food* для позначення цього руху і самої традиційної натуральної їжі вживається словосполучення *slow-food*. Рух за «повільну їжу» характеризується тим, що його учасники підкреслюють важливість смаку і є противниками «стандартизації їжі». Відзначимо, що негативна реакція на «фаст-фуд» привела до появи виразу *three F's (fast fatty foods)*. Неологізм *fast-casual* було створено для характеристики ресторану, що пропонує більш якісну їжу, краще обслуговування порівняно з «Макдональдсами». Виникають недорогі ресторани із широким вибором страв «глобальної» кухні – *casual eatery*, *gastro-pub*. На зміну «новій кулінарії (*nouvelle cuisine*)» приходить «глобальна кулінарія» (*global cuisine*). Її називають також «кухнею «ф'южин» (*fusion cookery*). Ця кулінарія базується на принципі змішування продуктів харчування, компонентів, приправ різних народів світу, на використанні різної технології приготування їжі.

З'явилася необхідність у понятті «футурист їжі» (*food futurist*). Цим словосполученням позначають експерта з проблеми можливого розвитку кулінарії в майбутньому. «Футурологи харчування» пророкують, наприклад, що незабаром ми будемо вживати їжу щонайменше п'ять разів на день, і пропонують нові назви для ритуалу прийняття їжі замість традиційних сніданків, обідів і вечерь: *daystart*, *pulsebreak*, *humpmunch*, *holdmeal*, *evesnack*. Творцями інновацій нерідко виступають автори «кулінарних бестселерів», тобто популярних книг, що детально описують технологію приготування різних страв, особливо екзотичних. Так, ім'я автора одного з таких бестселерів – Делії – ввійшло в англійську мову у вигляді таких фраз, як *a Delia dish*, *doing a Delia* для позначення «англійського стилю» кухні. Останніми роками під вирішення проблеми харчування підведена сама сучасна наукова основа. Так, у зв'язку з розвитком біотехнології народжується нова галузь науки, що досліджує, зокрема, залежність

харчування людини від особливостей його генетичного коду. Ця наука одержала назву «нутригеноміки» – *nutrigenomics*.

У цій статті не розглянуто зміни, що відбулися в родинному житті, у вихованні й освіті дітей, у сфері здоров'я людини, і відповідні інновації, проте навіть викладений матеріал свідчить, що сфера повсякденного життя перетворюється на один із головних постачальників лексико-фразеологічних інновацій у сучасну англійську мову, зародження певних процесів у лексико-семантичній системі цієї мови.

Список літератури

1. Adams M. Fire and Ice. The United States, Canada and the Myth of Converging Values. – Toronto : Penguin Group, 2003. – 224 p. 2. Allen-Mills. Language Police Ban Mickey Mouse // The Sunday Times. – 2003. – May 4. – P. 27. 3. Brady D. Rethinking the Rat Race // Business Week. – 2002. – Aug. 26. – P. 141–142. 4. Dillner L. This Body In 28 Days. Fat Chance// The Observer. –2003. – Aug.17. – P. 18. 5. The Female Feelgood Factor // The Economist. –2003. – Sept.27. –P. 63–64. 6. Gore A. And T. Joined at the Heart. The Transformation of the American Family. – New York : Henry Hold and Company, 2002. – 417 p. 7. Lee M. Fashion Victim. Our Love-Hate Relationship with Dressing, Shopping and the Cost of Style. – New York : Broadway Books, 2003. – 294 p. 8. Stein R. Is Obesity a Disease? // The Washington Post. – 2003 – Nov. 10. – P. 12. 9. Sturgeon R. Green Weenies and Due Diligence. – Lynden, Washington : Mike French Publishing, 2005. – 316 p. 10. Van de Weyer C. Child Obesity – An Epidemic of Unequality // New Statesman. – 2003. – Oct. 20. – P. 20.

Потапенко Сергій Іванович

11.01.1959

- Доктор філологічних наук, професор.
- Завідувач кафедри германської філології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.
- Закінчив у 1981 році Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М. В. Гоголя.

Професійна кар'єра

- 1981–1984 рр. – вчитель Макишинської середньої школи, Чернігівська обл.
- 1984–1988 рр. – викладач кафедри англійської мови Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя.
- 1988–1991 рр. – аспірант Київського державного педагогічного інституту іноземних мов.
- 1991–2001 рр. – доцент кафедри англійської філології Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя.
- 2001–2004 рр. – докторант Київського національного лінгвістичного університету.
- 2004 р. – по цей час – професор, завідувач кафедри германської філології Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Понад 190 наукових і навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: медійний дискурс, когнітивна риторика

Курси викладання: Історія англійської мови, Граматика дискурсу, Когнітивно-комунікативне вивчення мов

Теми дисертацій: кандидатська – «Риторический аспект функционирования детерминативов английского языка» (1991, Київський державний педагогічний інститут іноземних мов, науковий керівник – доц. Е. Я. Мороховська), докторська «Орієнтаційний простір сучасного англомовного медіа-дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу)» (2008, Київський національний лінгвістичний університет, науковий консультант – проф. О. П. Воробйова).

Підготував 6 кандидатів наук.

Інші досягнення: член Європейського лінгвістичного товариства, член Міжнародної прагматичної асоціації, член Української асоціації когнітивної лінгвістики і поетики

Головні публікації:

1. Потапенко С. І. Мовна особистість у просторі медійного дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) / [монографія]. – К. : Вид. центр. КНЛУ, 2004. – 360 с.
2. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс : лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти / [монографія]. – Ніжин : Вид-во НДУ імені Гоголя, 2009.
3. Потапенко С. І. Сучасна англомовна публіцистика: лінгвістичний вимір / [колективна монографія]. – Ніжин : Вид-во НДУ імені Гоголя, 2010. – 255 с. (редактор).
4. Потапенко С. І. Язык и пространство: проблемы онтологии и эпистемологии / [коллективная монография]. – Нежин : Изд-во Нежинск. ун-та, 2011. – 483 с. (редактор).
5. Потапенко С. І. Лингвоконцептология: перспективные направления / [коллективная монография]. – Луганск : Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко, 2013. – 623 с. (редактор).
6. Потапенко С. І. Вступ до когнітивної лінгвістики / [навчальний посібник]. – Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2013. – 132 с.

Зіставна інтернет-лінгвістика: принципи дослідження гіпертексту

*Потапенко С. І., д-р філол. наук, професор,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя*

Бурхливий розвиток засобів масової інформації і зростання їх ролі у впливі на свідомість людей сприяли формуванню нового напрямку дослідження – медіалінгвістики, що вивчає функціонування мови у ЗМІ, тобто у певній сфері діяльності (Добросклонская 2004: 9). Проте більшість праць у цій царині зосереджені на окремих мовах, передусім англійській (Добросклонская 2004; Koller 2008), російській (Негрышев 2006: 97) та українській (Стишов 2003). Разом із тим необхідність виховання перекладачів (Вербицкая, Игнатъева 2008: 46) свідчить про практичну цінність зіставлення мас-медійних дискурсів різними мовами.

Контрастивне вивчення мови ЗМІ передбачає формування нового напрямку досліджень – зіставної медіалінгвістики, основне завдання якої полягає у встановленні відмінностей у функціонуванні різних мов у засобах масової інформації, що орієнтують адресата у просторі й часі та здійснюють інформування та вплив. Проте зазначені функції ЗМІ успішно реалізуються лише після встановлення адресатом свого місця у структурі мас-медійного дискурсу під час орієнтування, яке вважають підготовчою стадією будь-якої діяльності (Леонтьев, 1999: 64). На цьому етапі адресат спирається на текстові структури різного обсягу: гіпертекст, пов'язаний з нелінійним розташуванням матеріалів; міні-тексти, представлені заголовками та їх поширеними варіантами, що мають структуру абзаців; повні тексти повідомлень, які формують завершений образ подій. Зазначені складники забезпечують три способи орієнтування адресата у мас-медійному дискурсі: загальне, тобто у структурі видання в цілому; мимовільне, призначене для привернення уваги до окремих повідомлень; довільне, що передбачає фокусування уваги читача на окремому тексті. Відповідно, першочергове завдання зіставної медіалінгвістики вбачаємо в установах ролі лінгвальних і екстралінгвальних засобів у забезпеченні трьох зазначених різновидів орієнтування. Їх урахування передбачає розроблення методики зіставного аналізу гіпертекстового, міні-текстового й власне текстового рівнів медіа-дискурсу різними мовами. Принципи її створення продемонструємо на матеріалі новинних сайтів Бі-Бі-Сі трьома мовами: англійською (news.bbc.co.uk/), російською (bbc.co.uk/russian/) та українською (bbc.co.uk/ukrainian/).

Перший етап зіставного аналізу мас-медійних дискурсів здійснюється на рівні гіпертексту, який як засіб нелінійної подачі інформації

(Дедова 2001: 23) забезпечує початковий розподіл уваги адресата, утворюючи найбільш загальний рівень організації будь-якого засобу масової інформації. Цей компонент мас-медійного дискурсу визначає послідовність розміщення матеріалів на екрані чи на друкованій сторінці щодо візуальних координат ПЕРЕДНІЙ – ЗАДНІЙ, ВЕРХНІЙ – НИЖНІЙ, ЛІВИЙ – ПРАВИЙ, ЦЕНТР – ПЕРИФЕРІЯ і характеризується ізоморфізмом на трьох порівнюваних сайтах, що зумовлено особливостями сприйняття друкованих матеріалів у європейських культурах, адже всі тексти, починаючи з абетки, читаються зліва направо. Відповідно, назви електронних сторінок, рухомого рядка про останні події та секції про попередні новини розташовані в одних і тих самих позиціях сайтів трьома європейськими мовами. Зовсім інший напрямок розгортання гіпертексту характерний для електронних сторінок, користувачі яких сприймають друковані матеріали справа наліво, наприклад на арабомовному сайті (news.bbc.co.uk/hi/Arabic/news).

Аналіз гіпертексту неможливий без урахування ролі його складників: міні-текстів, що вербалізують основну інформацію про подію. Нерозгорнуті міні-тексти, до яких належать заголовки, призначені для привернення уваги читача, а поширені міні-тексти, що мають обсяг абзацу, розкривають на головній сторінці зміст заголовків.

Нерозгорнуті міні-тексти містять два різновиди заголовків: дискурсивні, що охоплюють назви розділів і рубрик, призначені для загального орієнтування адресата у ЗМІ, і текстові, що формують уявлення про зміст повідомлення, відображаючи окремі аспекти подій. У структурно-семантичному плані текстові заголовки займають проміжне місце між синтаксисом і текстом. За аналогією до речення вони репрезентують події, що становлять основу повідомлень засобів масової інформації, та мають два основні складники: іменний, що позначає компоненти події, і предикативний, який встановлює відношення між ними. Подібно до текстів заголовки виконують дві функції: анафоричну, або інтертекстуальну, відсилаючи читачів до повідомлень про попередні події, та катафоричну, призначену для представлення змісту пропонованих повідомлень.

Зіставний аналіз засвідчує, що на порівнюваних сайтах дискурсивні заголовки вказують на дату поновлення матеріалів, називають розділи, рубрики, тематичні добірки, а тому зазвичай мають структуру називних речень. Їх семантичне наповнення залежить від взаємодії трьох чинників: специфіки мови, часу публікації й актуальності матеріалів. Послідовність компонентів у даті визначається не особливостями мов, а періодичністю оновлення сайтів. Її висока частотність на англomовній сторінці передбачає висунення на початок дати одиниць на позначення часу, напр., *Page last updated: at 19.05. GMT, Wednesday, 18 November 2009*, а на російсько- та україномовному сайтах, що оновлюються рідше, – назви днів тижня, напр., *Последнее обновление: среда, 18 ноября 2009 г., 18.01. GMT, 21: 01 MCK*.

Вибір одиниць, які іменують рухомий рядок, присвячений останнім

новинам, і розділ про попередні події, визначається взаємодією темпорального параметра з особливостями семантики й граматики окремої мови. На англомовному сайті рухомий ряд позначається субстантивованим прикметником *Latest*, який набув значення нещодавніх і нових речей або новин (Hornby 2000: 724), на україномовній сторінці вживається словосполучення *Останні новини*, що зумовлено загальною семантикою прикметника *останні*, а в російськомовному заголовку *Сегодня на сайте* прислівник *сегодня* відображає важливість щоденного ритму оновлення сторінки.

Назва розділу про попередні події, зазвичай розміщеного у правій верхній позиції порівнюваних сайтів, активує різні когнітивні структури носіїв відповідних мов. У російськомовному заголовку *Другие новости* означення співвідносить новини з інформаційним фоном, фокус якого протиставлений останнім повідомленням, поданим зліва сторінки. На україномовному сайті донедавна використовувався заголовок *ЧИТАЦЬКА П'ЯТИРКА*, у якому іменник *п'ятірка* фокусував увагу читача на сукупності текстів. Проте у листопаді 2009 року цей заголовок було замінено калькою російськомовної назви (*Інші новини*), внаслідок чого сайт втратив свою специфіку. Англомовний заголовок *OTHER TOP STORIES* співвідносить повідомлення з вершиною ВЕРТИКАЛІ, виявляючи аналогію до назви *TOP OF THE WEEK* на третій сторінці журналу *Newsweek* (11.05.2009, 3). Використання в англомовному медіа-дискурсі одиниці *top*, що активує ВЕРТИКАЛЬ, на україномовній сторінці – іменника *п'ятірка*, який вказує на сукупність, а на російськомовному сайті прикметника *другие*, що співвідносить опубліковані матеріали з фоном, пояснюється максимальною активністю вертикальності в англомовній лінгвокультурі, а горизонталі як у російській (Евтушенко 2007: 419), так і в українській. Останньою інновацією російськомовного сайту є рубрика *Лента новостей*, у якій заголовки подають новини у міру їх надходження. Менша важливість цієї рубрики порівняно з розглянутими вище виявляється у її розміщенні у правій лівій позиції під головними новинами.

Орієнтаційна роль текстових заголовків, спрямована на привернення мимовільної уваги адресата до окремих аспектів подій, здійснюється номінативними засобами, вибір яких залежить від специфіки аудиторії та мови. Головна відмінність заголовків трьома порівнюваними мовами полягає у перспективі представлення подій, що, з одного боку, виявляється у ступені узагальнення і деталізації інформації, а з іншого, у різному актуальному членуванні заголовків, які на сайтах різними мовами подають події на одному рівні абстракції.

Узагальнювальні заголовки домінують на англомовному сайті, що зумовлено необхідністю привернення уваги різнорідної аудиторії, яка поєднує не лише носіїв англійської, а й читачів, для яких ця мова не є рідною. Заголовки російською й українською, здебільшого призначені для носіїв

відповідних мов, деталізують інформацію з урахуванням менталітету аудиторії.

Узагальнення й деталізація змісту зумовлюють вибір номінативних одиниць, що подають події у різній перспективі: далекій, коли спостерігач сприймає ситуацію в цілому, та близькій, при фокусуванні уваги на її окремих складниках.

В англійських заголовках ефект узагальнення створюється випущенням засобів позначення місця події і різним ступенем абстракції при залученні концептуальної метонімії.

Генералізація за місцем події досягається завдяки відсутності одиниць на позначення простору в заголовках повідомлень, що становлять загальнолюдський інтерес, пор.: *Conjoined twins op «successful» – В Австралії розділили сиамських близнецов* (17.11.2009). Узагальнена репрезентація учасників подій здійснюється на англійському сайті за рахунок більшого ступеня генералізації метонімічних відношень, який передбачає іменування суб'єктів за простором, до якого вони входять. На відміну від заголовків російською та українською мовами назви країн на англійському сайті частіше представляють діяльність керівництва, пор.: *UK plans Afghan handover talks – Лондон призиває провести афганську конференцію – Гордон Браун має наміри щодо Афганістану* (17.11.2009), або організацій, пор.: *Iran forms political web monitor – Іранська поліція буде слідить за Інтернетом* (15.11.2009).

Таким чином, порівняння організації новинних інтернет-дискурсів англійською, російською та українською мовами на рівні гіпертексту, міні-текстів і власне повідомлень вказує на три основні властивості медіа-дискурсу, які мають враховуватися у ході контрастивних досліджень мови ЗМІ: семіотично-перцептивні, ідіотнічні та лінгвокогнітивні. Семіотично-перцептивні характеристики пов'язані з послідовністю розміщення візуальних і вербальних знаків, зумовлюючи специфіку тема-рематичного членування заголовків і текстів в аспекті їхньої читабельності, забезпеченої наявністю у мові певних номінативно-референційних одиниць. Ідіотнічний фактор виявляється у залежності вибору номінативних одиниць від культури та традицій мовної спільноти, для якої призначені повідомлення. Лінгвокогнітивний параметр відображений у рівні узагальнення, на якому представлені референти, та у ступені їх зв'язку з діяльністю аудиторії.

Список літератури

1. Вербицкая М. В., Игнатъева И. Г. Перевод медиатекстов и проблема формирования фоновых знаний переводчика // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2008. – № 4. – С. 46–55.
2. Дедова О. В. Лингвистическая концепция гипертекста: основные понятия и терминологическая парадигма // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. – 2001. – № 4. – С. 22–36.
3. Добросклонская Т. Г. Что такое медиалингвистика? // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2004. – № 2. – С. 9–17.
4. Евтушенко Е. Н. Пространственная ориентация // Антология концептов. – М. : Гнозис, 2007. – С. 413–424.
5. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. – М. : Смысл, 1999. – 287 с.
6. Негрышев А. А. Прагматика новостного газетного заголовка: механизмы преобразования информации в системе

заголовок – текст // Вестник МГУ. Серия 9. Филология. – 2006. – №1. – С. 97–109.
7. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с. 8. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English: 6th ed. / Edited by S. Wehmeier. – Oxford: Oxford Univ. Press, 2000. – 1537 p. 9. Koller V. Metaphor and Gender in Business Media Discourse. – Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008. – 256 p.

Ребрій Олександр Володимирович

12.04.1967 р.

- Завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.
- Доктор філологічних наук, доцент.
- Закінчив у 1991 році Харківський державний університет (ХДУ), перекладацьке відділення факультету іноземних мов.

Професійна кар'єра

- 1991–1993 рр. – аспірант денної форми навчання кафедри перекладу та англійської мови.
- 1993–1997 рр. – аспірант заочної форми навчання кафедри перекладу та англійської мови.
- 1993–1995 рр. – викладач кафедри перекладу та англійської мови.
- 1995–1998 рр. – старший викладач кафедри перекладу та англійської мови.
- 1998–2011 рр. – доцент кафедри перекладу та англійської мови ХНУ імені В. Н. Каразіна (сучасна назва: кафедра теорії та практики перекладу англійської мови).
- Із 2012 р. – завідувач кафедри теорії та практики перекладу англійської мови.

Понад 80 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: перекладознавство, германська філологія.

Курси викладання:

Вступ до перекладознавства, Основи теорії редагування перекладів, Теорія перекладу як міжкультурна комунікація, Практика усного та письмового перекладу.

Теми дисертацій: кандидатська – «Оказіоналізми в сучасній англійській мові: структурно-функціональний аналіз» (1997, Харківський державний університет, науковий керівник: канд. філол. наук, доц. Тимошенко Т. М.), докторська – «Теорія перекладацької творчості у мовному, текстуальному та

діяльнісному вимірах» (2014, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, науковий консультант: д-р філол. наук, проф. Карабан В. І.)

Підготував 2 кандидатів наук.

Основні наукові праці:

1. Основи перекладацького скоропису : [навч. пос.] – Вінниця : Нова книга, 2006. – 152 с. (Рекомендовано МОН України).
2. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Європейський Союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації: [навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти]. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 240 с. (Рекомендовано МОН України).
3. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія]. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
4. Креативний потенціал номінативної діяльності у перекладі // Нова філологія. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – № 29. – С. 322–327.
5. Евристичний підхід до прийняття рішень в перекладі // Філологічні трактати: наук. журнал. – Суми : СумДУ, 2010. – Т. 2, № 1. – С. 137–143.
6. Когнітивна модель перекладацького семіозису // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2010. – № 928. – С. 213–219.
7. Філософське осмислення творчої природи перекладу // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Лінгвістика. – Вип. 14. – Херсон : ХДУ, 2011. – С. 286–291.
8. Think-Aloud Protocols as a Means of Studying Cognitive Mechanisms of Translator's Creativity // The Advanced Science: open access journal. – Torrance, CA (USA), 2013. – April, Issue 4. – P. 11–14.
9. Conceptions of Creativity in Translation [Электронный ресурс] // Когніція, Коммунікація, Дискурс: міжнародний електронний збірник наукових статей. – 2014. – № 9. – С. 108–124. – Режим доступу : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse>.

***Modus operandi* перекладача у світлі теорії ігор**

Ребрій О. В., д-р філол. наук,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Один із перспективних підходів до проблеми прийняття рішень у перекладі пов'язаний з поняттям *гри*, яке в перекладознавстві може розглядатися принаймні у двох різних сенсах. У першому гра виступає формалізованим принципом організації перекладацької діяльності [3], у другому – способом організації й презентації мовного матеріалу, який визначає специфіку його перекладу [1]. В англійській мові першому значенню «гри» відповідає лексема *game*, а другому – *play*. Звичайно ж,

аналізуючи гру як спосіб вирішення перекладацьких завдань, ми будемо орієнтуватися на перше із зазначених розумінь.

Теорія ігор пропонує вивчати поведінку двох або більше людей, які мають різні інтереси, – як це буває в суперників по грі, причому під грою розуміють процес, у якому беруть участь дві або більше сторін, що ведуть боротьбу за реалізацію своїх інтересів. Багато уваги в теорії ігор приділяється питанню оптимізації процесів, для вирішення якого була запропонована теорема *мінімакс*, яка доводить, що «гравці мають можливість мінімізувати максимальні втрати з боку інших гравців» [3, с. 91]. Саме принцип мінімакс був використаний І. Левим у його частково формалізованій моделі прийняття рішень у перекладі, хоча очевидно, що сам він «не був настільки наївним, аби вірити, що для такого невизначеного явища (*open-ended phenomenon*), яким є переклад, можна буде розробити безпомилково оптимальні стратегії» [там само].

Проаналізуємо цю модель докладніше. Якщо з телеологічної точки зору переклад є комунікативним процесом трансляції інформації оригіналу до іншомовного рецептора, то з діяльнісної точки зору переклад є процесом прийняття рішень: послідовністю певної кількості ситуацій (або ходів, як у грі), що змушують перекладача обирати з-поміж певної кількості варіантів. Перекладацькі рішення бувають двох видів: ті, що стосуються тлумачення вихідного матеріалу, та ті, що стосуються вибору відповідника. Переклад є детермінованим процесом, адже всі рішення перекладача виводяться з урахуванням його первинного вибору, який задає весь комунікативно-лінгвальний контекст подальшої роботи. Отже, першим важливим висновком І. Левого є те, що «процес перекладу має форму *гри з повним обсягом інформації*, в якій на кожний наступний хід впливає знання про попередні рішення та ситуації, які виникають внаслідок цих рішень» [7, с. 149].

Перекладознавець зазначає, що вибір на користь того чи іншого мовного матеріалу скеровується дією усвідомлених чи неусвідомлених настанов об'єктивно-суб'єктивної природи. Настанови бувають двох видів. *Визначальні* настанови обмежують парадигму перекладацьких рішень, тобто набір усіх мовних елементів, що їм відповідають. Настанови, що зумовлюють вибір перекладачем з наявних альтернатив, називаються *відбірними* і перебувають в інклюзивних відносинах з визначальними («множина – підмножина», «система – підсистема», «клас – підклас»). І. Левий робить другий висновок щодо взаємодії двох типів настанов як механізму прийняття рішень: «З множини альтернатив, обмежених визначальною настановою, підмножина вилучається внаслідок дії відбірної настанови, яка, у свою чергу, стає визначальною настановою цієї підмножини і так далі, аж доки не залишається один елемент парадигми» [там само, с. 150], який і стає перекладацьким рішенням.

Нарешті, третій висновок стосується прагматичного виміру перекладу, причому прагматичним, у трактуванні І. Левого, є не сам мовний матеріал, а

лише процес його відбору. Теорія перекладу тяжіє до нормативності, тобто має пояснювати, як знаходити оптимальне рішення; насправді ж перекладацька діяльність є прагматичною: перекладач робить вибір на користь лише одного з можливих рішень, а саме того, яке пропонує максимальний ефект за мінімальні зусилля. Таким чином, перекладач інтуїтивно робить вибір відповідно до *стратегії мінімакс*: «Перекладач задовольняється, знайшовши варіант перекладу, який – більш або менш вдало – передає усі необхідні значення та стилістичні характеристики, хоча, ймовірно, після годин експериментування та переписування можна було б знайти кращий. Перекладачі прагнуть прийняти ті рішення, «цінність» яких – навіть за найнесприятливішої реакції читачів – не опуститься нижче певного припустимого мінімуму, що відповідає їх мовно-естетичним критеріям» [там само, с. 156]. На нашу думку, у цьому висновку якраз і міститься відповідь на питання, яким чином відбувається перекладацький рух евристикою лабіринту, про яку йшлося у попередньому підрозділі.

Недоліки теорії І. Левого очевидні, частково вони спричинені недоліками самої теорії ігор. По-перше, переклад як вид діяльності не відповідає усім критеріям математичної гри, адже він позбавлений прямої змагальності, а учасники перекладацького процесу (автор, перекладач, реципієнт) можуть бути представлені як протидіючі суб'єкти хіба що в метафоричному сенсі (до того ж не всі з них є активними агентами дії-гри). По-друге, припущення щодо «раціональної» поведінки перекладача спростовується практикою перекладу, до якої активно залучені афективні, ідеологічні, психологічні, соціальні, культурні чинники, так само як і інтуїція. По-третє, викликає сумніви характеристика перекладу як «гри з повним обсягом інформації» лише через те, що кожне наступне рішення обумовлюється знанням про мотивацію рішення попереднього. Ми також поділяємо критичну позицію М. Кроніна, який вважав, що інформація щодо вихідного тексту є часто неповною через низку причин, зокрема таких, як відсутність автора, віддаленість від моменту продукування тексту або складності визначення інтенції з метою приписування значення. Інформація щодо сприйняття цільового тексту так само може бути неповною, адже перекладачі ніколи не можуть бути впевненими, що зроблений ними вибір буде однозначно витлумачений [3, с. 92].

У тій частині теорії І. Левого, що стосується оптимізації зусиль перекладача, ми побачили багато спільного з проаналізованими у попередньому підрозділі перекладацькими евристичними та з принципом мовної економії А. Мартіне, який має бути релевантним для перекладу як різновиду мовленнєвої діяльності. Схожість думок і висновків двох вчених є разючою. Зокрема, А. Мартіне постулює, що у спілкуванні, «як і в низці інших випадків, поведінка людини підкорюється закону найменшого зусилля, відповідно до якого людина витрачає свої сили лише тією мірою, якою це необхідно для досягнення певної мети» [2, с. 533]. Очевидно, що в

художньому перекладі стратегія оптимізації мовленнєвих зусиль може втрачати свою релевантність, вступаючи у суперечність з дією «поетичної» або «художньої» ліцензії, яка визначається як право письменника-митця неконвенційно використовувати конвенційні мовні ресурси [6]. Мова художніх творів має відрізнитися від мови інших дискурсів: «Немає жодного іншого різновиду мови, де ставляться з таким заохоченням до оригінальності, а до традиційності – з презирством» [там само, с. 12]. Погоджуємося, що мовленнєва поведінка може бути представлена як гра лише тоді, коли вона слугує не стільки спілкуванню у власному сенсі цього слова, скільки самовираженню, проте це якраз той випадок, коли *language game* перетворюється на *language play*.

Ідеї І. Левого далі розвиває Д. Горлеє, намагаючись поєднати ігровий підхід з евристичним і визначаючи переклад як евристичну гру з одним учасником, яка здійснюється шляхом проб і помилок і пов'язана з породженням ходів на основі орієнтовних рішень окремих та глобальних проблем з урахуванням їх взаємозв'язку. Семіотична модель перекладу, запропонована дослідницею, регламентується правилами, але водночас сама їх створює та видозмінює, що й надає перекладу характеру «калейдоскопічної безперервної гри творчих здібностей» [4, с. 101–103]. На відміну від І. Левого вона вважає, що кількість можливих рішень у кожному окремому «стані» є невизначеною через неможливість чітко та однозначно встановити правила перекладацької гри. Отже, якщо поняття системи і може бути певною мірою поширеним на сукупність відношень, що демонструють різні компоненти перекладу, то йдеться про нечітко визначену систему.

М. Кронін використовує концепцію гри для дослідження когнітивних аспектів діяльності перекладача, пов'язаних із поняттям «когнітивного задоволення» (*cognitive pleasure*). Повністю прозорому тексту оригіналу бракує грайливості (*playfulness*), отже, аби перекладач отримав задоволення від своєї роботи, він має відчутти, як текст «опирається» його спробам спочатку інтерпретувати його, а потім перевиразити вилучений зміст засобами іншої мови. З іншого боку, робота з текстами з «нульовою сумою» вихідних даних (коли автор лише мінімально співпрацює з читачем) здатна розчарувати перекладача в його професійній діяльності. Така позиція може хоча б частково пояснити, чому перекладачі знову й знову повертаються до роботи зі складними літературними текстами [3, с. 93]. Намагаючись підкреслити взаємозв'язок між різними сенсами гри, про які йшлося на початку цього підрозділу, М. Кронін пропонує тезу, яка в англо-українському перекладі перетворюється на своєрідний каламбур: «*If there is no play, the game of translation is likely to lose its appeal*» [там само] – «Якщо немає гри слів/мовної гри, гра в переклад втрачає свою привабливість».

Переклад – це процес, що здійснюється на операційному рівні логіки. Різні спроби вдало перекласти слово, фразу чи текст є нічим іншим, як намаганням вбудувати їх в іншу систему координат. Зв'язок між грою та

перекладом стає очевиднішим, якщо пригадати «теорію бісоціації» А. Кестлера, згідно з якою бісоціативний когнітивний акт означає «мислення у декількох площинах водночас» [5, с. 644]. Переклад має бісоціативний характер через те, що поєднує дві несумісні мови. Бісоціативним за своєю природою є й постійне пересування перекладача між двома мовами та культурами. Перекладач, за визначенням, мусить мислити водночас у площинах двох різних мов, отже, йому притаманне сприйняття ситуації у двох системах координат, які узгоджуються, проте, як правило, є несумісними. Внаслідок різкого переключення думки з одного контексту ситуації на інший виникає ефект, який А. Кестлер називає «бісоціативним шоком», а дослідники перекладу «інтуїцією» чи «інсайтом».

Таким чином, подібність перекладу до гри через фундаментальний механізм зіставлення подібного та неподібного є потужним джерелом наукового пошуку. Хоча вважається, що саме різноманітні прояви мовної гри визначають межі перекладності, тисячі перекладачів протягом сторіч своєю винахідливістю перетворювали обмеження на можливості поглибити мовний потенціал.

Список літератури

1. Білоус О. М. Гра слів як перекладацька проблема / О. М. Білоус // Вісник Сумського державного університету. – 2005. – № 5(77). – С. 35–41.
2. Мартине А. Основы общей лингвистики / А. Мартине // Новое в лингвистике. – М.: Иностранная лит-ра, 1963. – Вып. 3. – С. 366–566.
3. Cronin M. Game Theory and Translation / M. Cronin // Routledge Encyclopedia of Translation Studies / [ed. by Mona Baker]. – N. Y.: Routledge, 2005. – P. 91–93.
4. Gorfée D. L. Translation Theory and the Semiotics of Games and Decisions / D. L. Gorfée // Translation Studies in Scandinavia: Proceedings from the Scandinavian Symposium on Translation Theory. Lund 14–15 June, 1985 / [Wollin L., Lindquist H. (eds.)]. – Lund: Gleerup, 1986. – P. 96–104.
5. Koestler A. The Act of Creation / A. Koestler. – N. Y.: The Macmillan Company, 1964. – 751 p.
6. Leech G. A. Linguistic Guide to English Poetry / G. A. Leech. – London: Longman, 1969. – 192 p.
7. Levy J. Translation as a Decision Process / J. Levy // The Translation Studies Reader / [ed. by L. Venuti]. – L., N. Y.: Routledge, 2000. – P. 148–159.

Анохіна Тетяна Олександрівна

07.12. 1978

- Кандидат філологічних наук.
- Докторант кафедри загального і порівняльного мовознавства та новогрецької філології Київського національного лінгвістичного університету.
- Закінчила СумДУ в 2000 році.

Професійна кар'єра:

- 1998 – 1999 рр. – технічний перекладач в «Украфтохімпроект».
- 2000–2001 рр. – курси англійської мови: викладач англійської мови.
- 2001–2007 рр. – Euroforum: туристичний менеджер.
- 2007–2011 рр. – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова: викладач, старший викладач, доцент.
- 2012–2014 рр. – Докторант кафедри загального і порівняльного мовознавства та новогрецької філології Київського національного лінгвістичного університету.

Автор 40 наукових статей та праць.

Сфери наукових інтересів: лінгвістика, лакунологія.

Курси викладання: практика англійської мови.

Тема кандидатської дисертації: «Невербальні та вербальні засоби екстеріоризації силенціального ефекту в англійському художньому дискурсі» (Запоріжжя, 2006).

Стажування: Швеція, Умео.

Головні публікації

1. Анохіна Т. О. Лінгвокогнітивні аспекти малих текстів / [Колективна монографія]. Маркери ситуативного мовчання / Т. О. Анохіна // За редакцією проф. С. О. Швачко. – Суми, 2008. – С. 13–27.
2. Анохіна Т. О. Семантизація категорії мовчання в англійському художньому дискурсі. Монографія. – Вінниця : Видавництво «Нова Книга», 2008. – 160 с.
3. Анохіна Т. О. Тенденції позначення невербальних лакун у різномовних дискурсах // Філологічні трактати. – Том 2, № 1'2010. – Суми: СумДУ, 2010. – С. 5–12.
4. Анохіна Т. О. Прагматичне навантаження силенціальних знаків в англійському та українському художньому дискурсі // Вісник Київського лінгвістичного університету. – Серія філологія. – Том 13, 2010. – № 2. – Київ : КНЛУ. – С. 5–12.
5. Anokhina T. O. Challenges in Translation and Interpretation of Lacunar Information. The volume of research papers *Multidimensional Translation:*

From Science to Arts. – VOLUME II: RESEARCH PAPERS. – Riga: Baltic International Academy. – 2014. – P. 67–77.

6. Anokhina T. O. The linguistic lacunicon: cognitive mapping in schemes and terms. *The Journal of Education, Culture and Society* (the international scientific journal founded by Alexander Kobylarek). – Wrocław : Wrocław University, Foundation Pro Scientia Publica. – No. 1, 2013. – P. 166–175.

Статус вихідних патернів категорії лакунарності

*Анохіна Т. О., канд. філол. наук, доцент,
докторант кафедри теоретичної та прикладної
лінгвістики та новогрецької філології
Київського національного лінгвістичного університету*

Культурні та мовні патерни можуть відповідати «нульовому еквіваленту» в іншій культурі. Виявлення нульових елементів, дослідження лакун наївних та наукових картин світу залишається актуальним у сучасному мовознавстві, перекладознавстві та типології. Створення і розвиток нової термінології в межах лакунології (з нім. *Lakunen Theorie*, теорії лакун) є проблемою, гідною уваги сучасного мовознавства.

Метою статті є осмислення результатів лексико-графічного зрізу досліджуваної парадигми для ідентифікації витоків лінгвістичної наївної картини світу, яка з часом лягла в основу наукового тлумачення лакунікону.

Теорію лакун найчастіше асоціюють із перекладознавством, з його *труднощами* як нульовими еквівалентами. Лакуни передбачають подолання непорозумінь, усунення неадекватності перекладу тощо.

Лакуна по-різному витлумачується в лексикографічних джерелах, однак лакуна – це завжди нульова екстеріоризація. Пор.: лат. *lacuna* – *пробіл, прогалина*, англ. *lacuna, plural lacunae – an empty space where something is missing, for example from a piece of writing* (Macmillan); укр. *лакуна*, множина *лакуни*: *прогалина, порожнє місце, якому чогось бракує, що може бути характерним для писемного твору*. Так, сучасний *on-line* словник «*Реверсо*» дає таке визначення, пор.: англ. *if you say there is a lacuna in something such as a document or a person's argument, you mean that it does not deal with an important issues and is therefore not effective or convincing*; укр. *якщо ми говоримо, що документ або обґрунтування містить лакуни, то це означає, що цей документ далеко не якісний, містить неважливу інформацію, а аргументація є непереконливою*.

Звертаючись до IV тома ССУМ, бачимо, що номінація *лакуна* не є порожньою, має декілька міждисциплінарних визначень, пор.: *лакуна*, 1. анат. порожнина, заглиблення між тканинами організму або його органами; 2. лінгв., літ. пропуск у тексті; лакунарний є анат. прикм. до лакуна; 1. в деяких випадках нальоти бувають розміщені в заглибинах мигдаликів (лакунарна

ангіна) [4, с. 440].

Лакуни словникового складу мови експлікуються в перекладі коментарем, розширеним перекладом-поясненням.

Лакуни розглядаються як такі, що ускладнюють переклад та сприйняття іншокультурними реципієнтами з огляду на відсутність у кореляючих відповідників, позначень, понять, категорій, асоціативних реакцій, а також паравербальних маркерів у мовленні.

Традиційно лакунарність розглядається в індоzonaх мовної системи [1, с. 5]. Витоки лексико-семантичної екстеріоризації лакун, способи їх елімінації постійно привертають увагу лінгвістів. Актуальними залишаються пошуки чинників лакун у міжкультурній картині світу та етнолінгвістичний аналіз інтралінгвальної етимології омастикону Трипілья, Закарпаття та інших куточків України [4].

Універсалії та фріквенталії лакунарної природи є панхронічними константами лінгвістичних досліджень, зберігають аломорфні та ізоморфні риси кореляючих феноменів лакунікону.

Лакунарність існує у мовній картині світу. Ознаки та обриси лакун знаходимо в словникових гніздах та текстах, граматиках, стилістиці, морфології, синтаксисі [1, с. 14].

Семантика прототермінологічного лакунікону трансформується з наївного на наукове буття. Слово «*lacuna*» спочатку використовується в значенні заглиблення, що виникло після зникнення озера, пор.: *lake* «озеро» → *lacuna* «заглиблення». Слово *лакуна* походить від слова *озеро* грецького походження: *lacuna/лакуна* – «діра, яма», походить з «*lacus*»/» *ставок, озеро*». Поспіль дериваційна модель змінюється в напрямку абстрагування, пор.: *lacuna* / «озеро» → *lacuna/gap*/ «пробіл» → *lacuna/hole*/ «діра» → *lacuna/empty space in manuscript*/ «пробіл» [11].

Слово *lake* «озеро» транспортується з наївної картини світу до наукової як відправна точка термінологічного лакунікону. Етимон *lake* «озеро, що вислохло» генерував сему «діра» = «лакуна».

Давньогрецька назва *Lacedaemonius, Lakedaimonios*, від *Lakedaimon*, асоціювалась із Спартою, місця на березі озера. Редукована назва існує й понині. Саме в цій місцевості з'явилося поняття «лаконічний» (вміння коротко, стисло та ясно формулювати свої думки).

Гніздо *lac*-деривати зберігає етимони – номінації водоймів, місцевостей поруч із водою та інші секундарні утворення у такій послідовності [2]:

- (i) рідина (озеро, річка, вода, молоко);
- (ii) лакуна (отвори, щілини, зменшення, скорочення, стиснення); відсутність чого-небудь (дефект рукопису, непорозуміння, відсутність);
- (iii) лексико-семантичні похідні, що семантизують «пробіл», «видалення», «відсутність» та «епентезу».

Кластер (i) Родина *lac*-етимонів (*liquid*/рідина). Скам'янілі аломорфи оманливо схожі один на одного за формою, зберігають історичну та

генетичну семантику.

Лексема на позначення «лосось» зберегла в пам'яті сему «яскравий рожево-оранжевий колір» (O.Fr. *salmin* 1200, L. *salmonem* (*Salmo*) «лосось», і.– є. * Іжх). Сема «колір» пізніше вплинула на появу значень «лак» (червоний, як лосось), «червона смолиста речовина», «червоний барвник», «колір, фарба» [6]; «колір лосося» [14]. В українській мові подібна деривація очевидно наявна в етимології укр. «окунь» від дослівного «окунутися», зануритися, пірнути в річку. Така семантична кореляція є дискусійною, пор.: укр. *лосось*, *лак-дериват від рожево-оранжевого кольору*, англ. *lake*: з рідкого кластеру кольоровий пігмент [2].

Кластер (ii) Родина *lac*-етимонів (*lacuna*/діра). Кластер етимонів позначений вектором «діра → розрив → порожній простір». Семантичне ядро формує слово *lace* / *мереживо*, що очевидно має вигляд діри: *lace* «мереживо» (13–14 ст.), «шнур з плетених або переплених ниток шовку», лаки). Простежується вплив народної вульгарної латини **Lacium*, L. *laqueum* (*laqueus*) «петля, лассо» (іт. *Laccio*).

Кластер (iii) Родина *lac*- етимонів (*lacuna*/відсутність). Кластер має семантику відсутності, датується лексикографічно з 12-го ст., семантизує «недолік», «брак чогось» (*lack of smth*) [13].

Генетичні кластери *lac*-етимонів свідчать про спорідненість мов, що є предметом постійної лінгвістичної реконструкції.

Процес терміноутворення (у нашому випадку – лакунології) стабільно пов'язаний з епідигматикою слів на позначення лакуарності, їх базових одиниць, формальних та семантичних девіацій. Лакунологія метафорично нагадує нам соняшник, який повертає свою голівку за сонцем, а двигуном лакуарності, що дає сили, є пізнання – делакунізація білих плям. Останні в метазнаках *наївна картина*, *витоки*, *наукова картина*, *вербальні та невербальні маркери*, *семантичні девіації*, *дихотомічні краплення*, *шлях до терміносистеми* тощо. На лінгвокогнітивному просторі до лакунології з'являється низка маркерів феноменів негатиї, відсутності, заперечення, що очікують пильної уваги вчених.

Список літератури

1. Анохіна Т. О. Лексико-семантична лакуарність: міжмовні паралелі / Т. О. Анохіна // Філологічні трактати. – Суми: Вид-во СумДУ. – 2012. – Т. 4, № 3. – С. 14–20.
2. Быкова Г. В. Феноменология лексической лакуарности русского языка : [монография] / Гульчера Вахабовна Быкова. – Благовещенск : Благовещенский гос. педагогический ун-т, 2001. – 181 с.
3. Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Головащук С. І. Словник синонімів української мови: в 2 т. – К. : Наукова думка, 1979. – Т. 10 – ССУМ.
4. Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Головащук С. І. Словник синонімів української мови: в 2 т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 4 – ССУМ.
5. Воейкова М. Д. Качественная характеристика лица в русском и немецком языках: заполнение лакун и поиск соответствий // Лакуарность в языке, картине мира, словаре и тексте. Межвузовский сборник научных трудов. – Новосибирск : Изд-во НГПУ, 2009. – С. 17–29.
6. Дымарский М. Я. Возможна ли онтологическая интерпретация понятия лакуны? // Лакуарность в языке, картине мира, словаре и тексте. Межвузовский сборник научных трудов. – Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2009. – С. 189–194.
7. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред.кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – Том 4. – Н-П. – К. : Наук. Думка, 2003. – 653 с.
8. Каравашкин В. И.,

Ефимов Р. В. Внутренняя валентность слова: теория и практика. Учебное пособие. – Харьков : Константа, 1999. – 112 с. 9. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с. 10. Лакунарность в языке, картине мира, словаре и тексте. Межвузовский сборник научных трудов. – ред. Быкова Г. В. – Новосибирск : Изд-во НГПУ, 2009. – 262 с. 11. Сорокин Ю. А. Лакуны: еще один ракурс рассмотрения //Лакуны в языке и речи: Сборник научных трудов / под ред. проф. Ю. А. Сорокина, проф. Г. В. Быковой. – Благовещенск : Изд-во БГПУ, 2003. – С. 3–10. 12. Сорокин Ю. А. Неканоническая русистика: статьи, заметки и реплики / Сорокин Юрий Александрович. – Москва : Изд-во Института проблем риска, Информационно-издательский центр «Бон Анца», 2009. – 223 с. 13. Александрова З. С. Словарь синонимов русского языка. Практический справочник. – М. : Русский язык, 1989. – 495 с. – ССРЯ. 14. Берестецкий В. Б. Квантовая электродинамика: учеб. пособие для вузов / В. Б. Берестецкий, Е. М. Лифшиц, Л. П. Питаевский; под ред. Л. П. Питаевского. – 4-е изд., испр. – М. : ФИЗМАТЛИТ, 2001. – 719 с.

Багацька Олена Вікторівна

28.02.1977

- Доцент кафедри германської філології СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- Кандидат філологічних наук, доцент.
- Закінчила у 1999 р. Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка, факультет іноземних мов.

Професійна кар'єра

- 1999–2006 рр. – викладач англійської мови СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- 2002–2005 рр. – аспірантка Київського національного лінгвістичного університету.
- 3 2006 р. – доцент кафедри германської філології СумДПУ ім. А. С. Макаренка.

Понад 50 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів : лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний аспекти дослідження англомовної художньої прози, вербальні та невербальні засоби втілення концептів у англомовному художньому дискурсі.

Курси викладання: Інтерперетація художнього тексту, Когнітивна лінгвістика, Практика усного та писемного англійського мовлення.

Тема кандидатської дисертації – «Концепт РІВНОВАГА в сучасних американських оповіданнях: лексико-граматичний та наративний аспекти» (2007 р.)

Головні публікації:

Монографії та навчальні посібники:

1. Багацька О. В. Основи інтерпретації художнього тексту: практикум (англійською мовою): навчальний посібник. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2008. – 160 с.
2. Багацька О. В. Лексичні засоби позначення концепту *РІВНОВАГА* в

сучасних американських оповіданнях // Лінгвоконцептологія: перспективні напрoвленнoя: колективна монографія / под ред. А. Э. Левицкого, С. И. Потапенко, И. В. Недайновой. – Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2013. – С. 198–218.

Статті у фахових виданнях та інші публікації:

1. Багацька О. В. Наративні трансформації виявів концепту РІВНОВАГА в сучасних американських оповіданнях // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – Київ : Київськ. нац. лінгв. ун-т. – 2008 – Вип. 21. – 424 с. – С. 23–30.
2. Багацька О. В. Концепт РІВНОВАГА в наративній структурі сучасних американських оповідань // Філологічні трактати. Науковий журнал. – Суми: Вид-во СумДУ, Харків : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2010. – 161с.– С. 12–19.
3. Багацька О. В. Концепти на позначення тілесного та культурного досвіду в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях: підходи до визначення та диференціації // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Філологічні науки. Мовознавство. – 2011. – Ч. 1. – 218 с. – С. 126–130.

Коваленко Андрій Миколайович

08.02.1973

- Декан факультету іноземної та слов'янської філології СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- Кандидат філологічних наук, доцент.
- Закінчив у 1995 р. Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка, факультет іноземних мов.

Професійна кар'єра

- 1995–2003 рр. – викладач кафедри практики англійської мови СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- 199–2001 рр. – аспірант Київського національного лінгвістичного університету
- 2003–2005 рр. – завідувач кафедри германської філології СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- 2005–2008 рр. – декан факультету іноземних мов СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- 2008–2014 рр. – директор Інституту філології СумДПУ ім. А. С. Макаренка.
- З 2014 р. – декан факультету іноземної та слов'янської філології СумДПУ ім. А. С. Макаренка.

Понад 50 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: комунікативно-прагматичний та лінгвокогнітивний аспекти дослідження мовних одиниць, дискурс-аналіз, вербальні та невербальні засоби спілкування.

Курси викладання: Теоретична граматики, Комунікативно-прагматична парадигма сучасних лінгвістичних досліджень.

Тема кандидатської дисертації: «Заголовок англomовного журнального мікротексту-повідомлення: структура, семантика, прагматика (на матеріалі тижневика *Newsweek*)» (2002 р.).

Нагороди:

2008 р. – Почесна грамота Міністерства освіти і науки України «За багаторічну сумлінну працю, значний особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну науково-педагогічну діяльність»

2014 р. – нагороджений знаком «Ушинський К. Д.» Національної академії педагогічних наук України

Головні публікації:

Навчальні та навчально-методичні посібники і розробки:

1. Коваленко А. М. Іронія як прагматичний компонент висловлювання // Філологічні студії: Науковий часопис. – Луцьк : Вид-во Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2004. – № 2. – С. 111–116.
2. Коваленко А. М. Прагматичний аспект функціонування іронічного заголовка (на матеріалі англomовного тижневика *Newsweek*) // Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. – Черкаси : Вид-во Черкаського держ. ун-ту ім. Б. Хмельницького. – 2004. – Вип. 59. – С. 107–116.
3. Коваленко А. М. Логіко-семантичні відношення включення між заголовком і текстом (на матеріалі тижневика *Newsweek*) // Зб. наук. пр. Полтавського держ. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. Серія: Філологічні науки. – Полтава, 2005. – Вип. 1 (40). – С. 247–253.
4. Страх як засіб маніпулювання свідомістю в ЗМІ / А. М. Коваленко, Д. Д. Денисова // Світогляд – Філософія – Релігія: зб. наук. пр. / ДВНЗ «УАБС НБУ». – Суми, 2012. – № 2. С. 43–51.

Принципи аналізу мовного втілення концепту рівновага (на матеріалі англійської мови)

Багацька О. В., канд. філол. наук, доцент,
Коваленко А. М., канд. філол. наук, доцент,
*Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка*

На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики особливої актуальності набуває дослідження засобів мовної реалізації концептуального змісту та аналіз загальних когнітивних підстав реального використання мови у конкретному дискурсі. У зв'язку з цим виникає необхідність виявлення конкретних способів категоризації та структуризації знань, які людина отримує при безпосередньому сприйнятті дійсності [3, с. 11] та кодує за допомогою мови. Центральна ідея, що об'єднує численні лінгвокогнітивні дослідження, полягає у тому, що знання людини подані у вигляді певних структур – когнітивних моделей або ментальних репрезентацій [4; 9], чільне місце серед яких посідає концепт [2, с. 14; 5, с. 27]. Отже, завдання статті полягає у розкритті загальних принципів моделювання структури концепту РІВНОВАГА на матеріалі коротких оповідань.

Складний характер організації концепту дозволяє диференціювати його два рівні – вертикальний та горизонтальний. При вертикальній організації враховують ступені абстракції тих знань, що входять до концепту, при горизонтальній – виявляють організацію кожного рівня. Вертикальна організація концепту представлена таким чином:

1) конкретно-чуттєвий образ (образ конкретного предмета або явища у нашій свідомості) [1, с. 36];

2) уявлення (узагальнені чуттєві образи предметів або явищ);

3) схема (концепт, представлений просторово-графічною або контурною моделлю);

4) поняття (частина концепту, що містить найбільш загальні, істотні ознаки предмета чи явища та ґрунтується на уявленні або схемі, поступово абстрагуючись від другорядних ознак) [1, с. 36; 7, с. 72].

Кожен із зазначених рівнів має свою структуру. Організація концепту на рівні конкретно-чуттєвого образу представлена образ-схемами, що формуються під впливом сенсомоторного досвіду людини, використовуються для творення більш складних образів свідомості [10, с. хіх].

Образ-схема концептуалізується як гештальт, певний семантичний примітив з досить простою внутрішньою структурою, що зумовлено специфікою людського сприйняття [10, с. хіх, 41–48]. Згодом вона може бути як розширена внаслідок метафоричного перенесення [10, с. ххі, 65–66, 72], так

і далі поділена на більш елементарні складники [10, с. 28]. Формуючи дискретні «пакунки смислу» (meaning packages) [11, с. 373], образ-схеми можуть комбінуватися між собою, таким чином утворюючи образ-схемні єдності з більш складною структурною організацією та комплексним способом сприйняття [10, с. 3–4; 11, с. 373].

Образ-схема РІВНОВАГА, що покладена в основу однойменного концепту, належить до гештальтів зі складною внутрішньою структурою та комплексним способом концептуалізації. Її структура може бути розкладена на більш елементарні за своєю будовою образ-схеми, тобто становить два або декілька симетрично (пропорційно) взаємодіючих відносно вертикальної осі (образ-схема ВЕРТИКАЛЬ) вектори сили (СИЛОВІ образ-схеми) [10, с. 85].

Розглянемо більш детально складники образ-схеми РІВНОВАГА. Вертикальна вісь репрезентована образ-схемою ВЕРТИКАЛЬ (VERTICALITY), яку також тлумачать як ШКАЛУ, оскільки вона ґрунтується на тілесних орієнтирах ВЕРХ-НИЗ. Подібність між зазначеними гештальтами зумовлена тим, що у свідомості людини вони формуються на основі більш елементарної образ-схеми ПРЯМА [8, с. 109], яка залежно від ситуації набуває прямовисної, горизонтальної або косої орієнтації. Відповідно, ВЕРТИКАЛЬ/ШКАЛА репрезентована вертикальною ПРЯМОЮ, тобто виступає більш складною концептуальною структурою, що виявляється у диференціації кількох видів ВЕРТИКАЛІ: ФІЗИЧНОЇ, КІЛЬКІСНОЇ, ЕМОЦІЙНО-ОЦІННОЇ, тощо [6, с. 133].

Другий компонент образ-схеми РІВНОВАГА утворюють сили, що репрезентують відповідні СИЛОВІ гештальти, а саме – ПРИМУС (COMPULSION), ПЕРЕШКОДА (BLOCKAGE), ПРОТИДІЯ (COUNTERFORCE), ВІДВЕРНЕННЯ (DIVERSION), УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ (REMOVAL OF RESTRAINT), ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ (ENABLEMENT), ПРИТЯГАННЯ (ATTRACTION) [10, с. 45–48].

Диференціація зазначених силових образ-схем зумовлена структурою СИЛИ, яка характеризується такими параметрами: взаємодія (interaction), напрямок (directionality or vector quality), джерело (source or origin), мета (target), інтенсивність/ступінь (intensity or degree of power), траєкторія руху (path of motion) [10, с. 42–48], базовими серед яких є джерело, мета та вектор [10, с. 43]. При цьому два перших складники (джерело та мета) можуть вважатися ментальними орієнтирами, тому що відносно них локалізується вектор [6, с. 132], який є основою структури образ-схеми РІВНОВАГА та визначає напрямок дії сил.

Відповідно, у складі образ-схеми РІВНОВАГА та її варіантів виділяємо такі групи сил: ПРОТИДІЮЧІ СИЛИ, що підтримують рівновагу; ПРИМУС, ПЕРЕШКОДА, ПРИТЯГАННЯ, що призводять до втрати рівноваги; та ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ, УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ, що відновлюють рівновагу. ВІДВЕРНЕННЯ не пов'язане із забезпеченням,

порушенням та, відповідно, відновленням рівноваги.

З-поміж розглянутих видів сили у прототиповій моделі образ-схеми РІВНОВАГА її силові вектори втілюють ПРОТИДІЮЧІ СИЛИ, репрезентовані джерелом та метою, що формуються під впливом досвіду зіткнення двох центрів сили, внаслідок чого жодна з них не може рухатися далі [10, с. 46]. Тіло людини знаходиться у стані рівноваги, якщо протидіючі сили збалансовані. Як наслідок, вертикальна вісь тіла людини (вісь *голова-ноги*) цілком збігається з віссю гравітації.

При втраті тілом рівноваги одна з протидіючих сил домінує над іншою в показниках кількості, якості або інтенсивності – рівновага перетворюється в дисбаланс. У прототиповій моделі образ-схеми РІВНОВАГА дисбаланс можна відобразити, надавши першому вектору – джерелу додаткової енергії. Зокрема, його представляють образ-схемами ПРИМУС, що репрезентує рух під впливом зовнішніх сил, до яких відносять вітер, воду, фізичні об'єкти, людей [10, с. 45]; ПЕРЕШКОДА, яка складається із силового вектора, що зупиняє або змінює траєкторію руху внаслідок зіткнення з перепорою [ibid.]; ПРИТЯГАННЯ, що передає рух орієнтира-цілі внаслідок дії орієнтира-джерела [10, с. 147], які позначають причини втрати рівноваги. Другий вектор – мета при дисбалансі не проявляється з причини його незначної вираженості. Під впливом ПРИМУСУ, ПРИТЯГАННЯ або ПЕРЕШКОДИ тіло повністю підпорядковується домінуючій силі. Як наслідок, вертикальна вісь тіла людини не збігається з віссю гравітації – тіло втрачає рівновагу.

При відновленні рівноваги енергії набуває й другий вектор – мета внаслідок дії сил, позначених образ-схемами ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ, яка характеризується наявністю потенційного силового вектора та відсутністю бар'єрів та перешкод [10, с. 47]; УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ, яка вказує на ліквідацію бар'єра, що відкриває шлях для застосування сили [10, с. 46]

Виходячи з наведених положень, організацію концепту РІВНОВАГА можна змодельовати за принципом протиставлення фону (те, що позаду) та фігури (те, що попереду), ідентифікація яких зумовлена образ-схемами-складниками, що членують гештальт РІВНОВАГА. Так, фоном у структурі концепту РІВНОВАГА виступає ВЕРТИКАЛЬ/ШКАЛА, відносно якої взаємодіють СИЛИ: ПРОТИДІЮЧІ СИЛИ – при рівновазі; ПРИМУС, ПРИТЯГАННЯ, ПЕРЕШКОДА – при втраті рівноваги; ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ, УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ – при відновленні рівноваги, які розгортаються як фігура.

З метою виявлення складників образ-схеми РІВНОВАГА та їх втілення в семантиці мовних одиниць проаналізуємо словникові дефініції лексеми «рівновага» (balance), показані у словниках [7, с. 22], оскільки структуру значення будь-якої лексеми можна подати за допомогою сем, найбільш послідовним та ефективним засобом виділення яких вважають компонентний аналіз.

Згідно зі словниковими дефініціями першим та базовим визначенням рівноваги є її тлумачення як тілесного або фізичного досвіду, що переживає людина, яке представляє прототипову модель однойменної образ-схеми [7, с. 96]:

*If a person or thing **balances**, or if a person **balances** smth, the person or thing is **steady** and **doesn't fall over**, or the person places the thing in a **stable position**.*

У наведеному визначенні ключові семи – *steady, doesn't fall over, stable position*, актуалізують образ-схему ВЕРТИКАЛЬ, оскільки вважають, що у свідомості людини ВЕРТИКАЛЬ формується внаслідок спостереження за прямовисно розташованими об'єктами, своїм тілом зокрема [10, с. xiv-xv]. Ключові семи *steady, stable*, що визначаються словниковими дефініціями як *smth that stays at the same level, is firmly fixed in position* [7, с. 1416] у поєднанні з тлумаченням семи *position* як *physical posture* [12, с. 783] характеризують найбільш типове вертикальне розташування тіла людини. Відповідно, сема *fall over*, що тлумачиться як *to drop by gravity, to lose balance and drop to the ground* [12, с. 339], свідчить про відхилення від ВЕРТИКАЛІ та пов'язується зі втратою рівноваги.

У другій дефініції рівновага (*balance*) визначається як більш загальне явище: *a state or situation in which all the **different** parts or **forces** involved have **the right** amount of strength or influence, or **the same** amount of it* [7, с. 96]. Ключова сема *forces* репрезентує образ-схеми СИЛА, сема *different* характеризує ці сили як різні, тобто як джерело та мета, семи *the right, the same*, що визначаються як *being of one kind, having one set of characteristics* [12, с. 882], *being equal* [7, с. 474], свідчать про врівноваженість протидіючих джерела та мети, наслідком чого й є стан рівноваги. Втрату рівноваги (*imbalance*), відповідно, розглядають як *lack of balance* [12, с. 483].

Розглянуті моделі образ-схеми РІВНОВАГА формуються під впливом фізичної дійсності та слугують основою для формування її різноманітних варіантів як наслідок структурних трансформацій, сутність яких полягає у розширенні прототипової моделі внаслідок метафоризації її основних структурних компонентів.

Образ-схеми ВЕРТИКАЛЬ/ШКАЛА та СИЛА зумовлюють вибір способів мовної репрезентації концепту РІВНОВАГА.

Список літератури

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. – Тамбов : ТГУ, 2000.
2. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: типы фреймов // Вісник Черкаського університету. Сер. Філологічні науки. – Вип. 11. – Черкаси. – 1999. – С. 12–25.
3. Кубрякова Е. С. Семантика в когнитивній лінгвістическій (о концепте контейнера и формах его объективации в языке) // Изв. РАН. Сер. лит. и яз. – 1999. – Т. 58, № 5–6. – С. 3–12.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний: Пер. с англ. – М. : Энергия, 1979.
5. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике – Воронеж : Истоки, 2002.
6. Потапенко С. І. Структура заголовків англomовних газетних повідомлень: досвід лінгвокогнітивного аналізу // Вісник КЛУ. – Сер. Філологія. – 2003. – Т. 6, № 1. – С. 128–135.
7. Collins CoBuild English Language Dictionary. – London : Harper Collins Publishers, 1991.
8. Cienci A. STRAIGHT: An image and its metaphorical extensions // Cognitive

Linguistics. – 1998. – Vol. 9, № 2. – P. 107–149. 9. Fauconnier G. Mappings in Thought and Language. – Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1997. 10. Johnson M. The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason. – Chicago and London : The University of Chicago Press, 1987. 11. Mandler J.M. Preverbal Representation and Language // Language and Space. – London: A Bradford Book. – 1996. – P. 365–384. 12. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language / Ed. by B.S. Cayne. – Danbury : Lexicon Publications, 1993.

Олікова Марія Олександрівна

23.09.41– 23.02.12

- Кандидат філологічних наук.
- Професор кафедри прикладної лінгвістики Волинського національного університету імені Лесі Українки.
- У 1965 р. закінчила факультет іноземних мов Львівського державного університету ім. І. Франка.

Професійна кар'єра:

- 1973 р.– закінчила аспірантуру при Київському інституті іноземних мов.
- 08.02.1977 р.–15.09.1977 р. – доцент кафедри англійської мови.
- 15.09.1977 р.–01.02.2001 р. – завідувач кафедри англійської філології.
- Із 01.03.2001 р. – професор кафедри англійської філології.
- Із 2006 р. завідувала кафедрою прикладної лінгвістики.

Тема кандидатської дисертації: «Обращения в современном английском языке (опыт структурно-семантического и социолингвистического анализа)» (1973, Київський інститут іноземних мов).

Понад 80 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: германська філологія, перекладознавство.

Курси викладання: Стилїстика, Теорії і практики перекладу, Соціолінгвістики, Сучасних лінгвістичних течій.

Читала лекції у гуманітарному інституті м. Замосць (Польща).

Підготувала 6 кандидатів наук.

На факультеті романо-германської філології очолювала наукову школу з гендерної лінгвістики.

Стажування : Кембриджський університет (Велика Британія), університет штату Меріленд (США), МДУ ім. Ломоносова, Московський інститут іноземних мов ім. Моріса Тореза, Київський національний університет, інститут ім. Джона Кеннеді в Берліні (Німеччина).

Державні нагороди: почесні грамоти університету та міської ради, Верховної Ради України, відмінник народної освіти.

Когнітивно-комунікативні характеристики еліпсиса

Олікова М. О., канд. філол. наук, доцент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

У сучасній лінгвістиці відбувається інтеграція когнітивних та прагмалінгвістичних проблем. Дослідники розглядають еліпсис з різних позицій. Так, К. Гантел називає еліпсис псевдолакуною. Вона зосереджує свою увагу на взаємодії еліпсиса і викреслення еліпсиса (deletion) й наголошує на різних структурних варіантах еліпсиса, зокрема, V+Adj [6]. Точка зору Р. Джекендоффа на еліпсис як когнітивну структуру полягає в тому, що синтаксичні структури можна ментально охарактеризувати в термінах певного набору ментальних примітивів та певного набору можливих концептів, виражених реченням. Ці два компоненти він називає реченневими концептами [7, с. 23].

Мета нашої статті – показати, які когнітивно-прагматичні характеристики має еліпсис, як він пов'язаний з експліцитним/імпліцитним фокусом, що відображає точку зору автора наративу в англomовному художньому дискурсі.

Кожен автор має свою точку зору / stance / position / stand / пропозиційну / ментальну / когнітивну смислову установку. Позиція суб'єкта дискурсивної дії автоматично вміщує й адресанта, тобто автора художнього твору, який спрямовує ситуацію спілкування, втілює свої наміри, цінності або безпосередньо, або опосередковано через своїх персонажів. Автор наративу як суб'єкт дискурсивної дії вступає у взаємодію з іншими відповідно до однієї позиції або декількох одночасно, які можуть відповідати макрорівню конструювання соціальних значень та мікрорівню особистісних позицій або індивідуальному рівню.

Будь-який талановитий автор (addressee) спрямовує увагу читача/адресата на змалювання персонажів у різних ситуаціях, відображає змінну релевантність персонажів у наративі. Два динамічні компоненти, які скеровують увагу читача/адресата, можна назвати експліцитним та імпліцитним фокусами. Експліцитний фокус простежує поточні релевантні дискурсивні утворення, а імпліцитний – поточні релевантні сценарії. Різниця між експліцитним та імпліцитним фокусами мотивована відмінностями в динамічному контролі цих двох типів інференції. Імпліцитний фокус забезпечує доступ до попередніх знань. З точки зору фокусної системи взагалі й експліцитного фокуса, зокрема – це свого роду робоча пам'ять.

Рамки фокуса беруть до уваги динамічні аспекти наративної структури. На думку Г. Рікхайта, імпліцитний та експліцитний фокуси розрізняються в термінах обсягу інформації [8, с. 5].

Стиль будь-якого твору, як й індивідуальний стиль автора, значною мірою визначається його синтаксисом. Часто-густо синтаксична організація

мовлення є основним прийомом художніх виразних засобів синтаксису, зокрема еліпсиса. Ми розглядаємо еліпсис як в авторському наративі, так і у мовленні персонажів художнього твору, зокрема у напівпрямій мові, в діалозі й наративі.

Л. Белехова [2, с. 217] вважає, що компресія тексту, а звідси й еліпсис, є лінгвокогнітивною операцією, мапування як проєкції ознак, властивостей та протилежних, але онтологічно споріднених, якостей сутності царини джерела та сутності царини мети та заміщенням референційних зв'язків між сутностями царини й об'єктами реальних світів.

Лаконічний компресований характер еліптичних речень привносить розмовне забарвлення як мові наратора, так і персонажів. Характерною ознакою всіх еліптичних конструкцій є компактність їх структури, що проявляється у збільшенні семантико-стилістичного навантаження на кожний експліцитно виражений елемент, а також призводить до перерозподілу інформації на ті елементи, що збереглися [4, с. 139]. Еліпсис нплежить до напівмаркованих структур, таких, що не підлягають правилам нормативної граматики й вимагають спеціальної інтерпретації [1, с.157].

Еліпсис відіграє значну роль у створенні експліцитного та імпліцитного фокусів у наративі.

Одне із основних завдань автора, що здійснюється через еліптичні конструкції, полягає у його намірі спрямувати увагу читача, відобразити змінну релевантність героїв і ситуацій в авторському наративі. Л. Р. Безугла [3, с. 12] розуміє імпліцитні компоненти як процес або продукт і, відповідно, виділяє такі типи прагматичної імплікації, як пропозиційну, ілокутивну, перлокутивну. Перлокутивними індикаторами зумовлена наявність в інтенції адресанта/автора бажання вплинути на адресата/читача таким чином, щоб він сам виявив імпліцитний зміст, правила інференції, пов'язані з певними концептуальними структурами. Інтерпретуючи висловлювання, фокалізоване як імпліцитне, автор художнього твору передбачає, що адресат може зрозуміти, що адресант «недовклав» чогось у своє мовлення, а адресат/читач здатний його інтерпретувати, спираючись на свої фонові знання. Техніка розуміння імпліцитного смислу полягає у встановленні того, що недовкладено і як можна заповнити цю прогалину. Еліпсис є своєрідною формою вираження авторської думки.

Існують істотні відмінності між експліцитними й імпліцитними формами передачі наративу. Імпліцитний фокус містить істотні семантичні й прагматичні характеристики, що відображають обізнаність читача з різними ситуаціями, які відбуваються у художньому творі. Імпліцитний фокус забезпечує доступ до наших попередніх знань, хоча й обмежує зміст інференції. В термінах референційного процесу виникає новий інтерпретативний зміст.

На протигагу експліцитному імпліцитний фокус має обмежені властивості. Ще однією відмінністю між експліцитним та імпліцитним

фокусами є різниця у функціях, які вони виконують у преференційному процесі. Прагматичні індикатори, імплікації зазвичай пов'язані з безпосереднім контекстом і безпосередніми соціальними відносинами (в певному художньому дискурсі).

Фактично імпліцитний еліпсис є підтекстом, що виникає в тих випадках, коли події, думки та наміри персонажів або наратора не проговорені наратором/автором/персонажем. Це призводить до виникнення лакун, які необхідно заповнити, щоб досягти розуміння тексту, встановити його параметри. Заповнення лакун можливе виключно на рівні речень. Саме ж декодування підтекстової інформації неможливе без фонових знань адресата/читача.

Еліпсис, з одного боку, є прикладом виразних синтаксичних засобів, з іншого – носієм певної імпліцитності. Беручи до уваги перерозподіл смислового навантаження між експліцитною та імпліцитною частинами, можна вважати, що еліпсис є стратегією пом'якшення ситуації (*repair strategy*).

Залишаючи осторонь структуру еліптичних конструкцій, зосередимося лише на типах імплікації. Ми виділяємо сильну (*strong*) і слабку (*weak*) імплікації. Сильна імплікація базується на пропозиції і не пов'язана з інформацією, що міститься в еліпсисі. Вона зрозуміла на тлі всього наративу. Слабка імплікація безпосередньо впливає із певного прагматичного контексту. Потрібно зазначити, що сильна імплікація характерна для напівпрямой мови персонажів.

Certainly that was where she belonged, where her mind and heart were.

Outside ... *with her crew.*

That's where I should be, she thought. «*Outside*» [Bradford, p.3].

У цьому прикладі сильної імплікації для декодування «*outside... with her crew*», «*outside*» необхідна широка пропозиційна база, що охоплює фонові знання (праця військового кореспондента Нікі Велш, її почуття, дружбу з товаришами по зброї і т.ін.).

Nicky smelled a story developing. A big story [Bradford, p.18].

Наведений еліпсис – приклад слабкої імплікації, яка стає зрозумілою у вузькому контексті й легко приводить до їх адекватної інтерпретації та декодування.

Еліпсис найчастіше вживається в діалогах персонажів, напівпрямій мові і, значно рідше, у мові адресанта/автора.

В англійському художньому дискурсі еліпсис виконує і комунікативно-прагматичні функції незалежно від імпліцитного фокуса.

У діалозі персонажів представлена прагматична функція роздумів, осмислення поточних подій.

It's a small town, and ... [Bradford, p. 32].

Еліпсис у цьому разі характеризується слабкою імплікацією, що забезпечує швидке формулювання суті імплікації, виходячи з експліцитної частини еліпсиса.

Знову ж таки у наступному прикладі слабка імплікація, що впливає із попередньої інформації, дає неоднозначне трактування.

Army drop canister of tear gas from helicopters. On the square. Tonight [Bradford, p. 34].

Прагматична функція-специфікація часу й місця подій.

The citizens of Beijing have formed a blockade. A human blockade. To stop the army from getting to the students in the square [Bradford, p. 57].

Комунікативно-прагматична функція – окреслити мету, для чого була сформована людська блокада. Імплікація слабка, легка для декодування.

She touched the camera hanging around his neck. Still undamaged [Bradford, p. 51].

Основна прагматична функція-констатація факту.

It causes migraine. And toothache, and earache [Bradford, p. 75].

Функція еліпсиса попереджувальна, бажання врятувати від простуди.

Had it been someone else. Someone outside [Bradford, p. 79].

У цьому прикладі основна прагматична функція – роздуми, міркування, припущення. Це ще один приклад сильної імплікації, що вживається у напівпрямій мові.

Soon it will be scorching hot. Unbearable [Bradford, p. 103].

Ця слабка імплікація характерна для діалогу між персонажами. Основна прагматична функція – фізичний стан людини, викликаний погодою.

It's about time you stayed put for a moment or two. Only to catch your breath [Bradford, p.104].

Комунікативна функція – глибоке занепокоєння, турбота.

Oh, no. Not any more [Bradford, p. 111].

Функція – натяк на минуле та зміни в житті. Це приклад сильної імплікації в діалозі між Нікі та Клі.

Звичайно, список прагматичних функцій можна було б продовжити, але цього не дозволяють рамки статті.

Отже, еліпсис можна назвати певним реченнєвим концептом. Йому притаманна сильна або слабка імплікація, причому певному типу наративу притаманна або сильна (напівпряма мова, іноді авторський наратив), або слабка імплікація (в діалозі персонажів, в авторському наративі). За нашими матеріалами основними комунікативно– прагматичними функціями виявилися такі: роздуми, осмислення подій, специфікація місця часу й мети, попереджувальна функція, засторога від небезпеки, міркування, припущення.

Список літератури

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка / И. В. Арнольд. – Ленинград : Просвещение, 1973. – 304 с.
2. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис... д-ра філол. наук: 10.02.04 / Л. І. Белехова. – Київ, 2002. – 476 с.
3. Безугла Л. Р. Перлокутивні індикатори імпліцитного смислу у висловленнях німецької мови / Л. Р. Безугла // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С.58–62.
3. Воробьева О. П. Выразительные средства синтаксиса / О. П. Воробьева // Стилистика английского языка. – Киев : Вища школа, 1984.
4. Garrod S. Distinguishing between Explicit and Implicit Focus during Text Comprehension / S. Garrod // Research in Text Theory. –

Berlin, New York : Walter de Gruyter. – 1995. 4. Gengel K. Focus and Ellipsis: A Generative Analysis of Pseudogapping and other Elliptical Structures / K. Gengel // Von der philosophisch– historischen Fakultät der Universität Stuttgart zur Erlangung der Würde eines Doktors der Philosophie (Dr. phil.) genehmigte Abhandlung, 2007. 5. Jackendoff R. Languages of the Mind / R. Jackendoff. – Cambridge, MA : MIT Press, 1992. 6. Rickheit G. Focus and Coherence in Discourse Processing / G. Rickheit // Research in Text Linguistics. – Berlin, New York : Walter de Gruyter. – 1995.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Bradford B. T. Remember / B. T. Bradford. – New York : Ballantine Books, 1991. – 396 p.

(*Стаття була опублікована у Філологічних трактатах. – Суми : Видавництво СумДУ, 2012. – Т. 4. – № 1. – С. 69–72.*)

Семенюк Антоніна Афанасіївна

06.11. 1970

- Кандидат філологічних наук.
- Доцент кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
- У 1993 р. закінчила факультет романо-германської філології Луцького державного інституту імені Лесі Українки, диплом за фахом «Англійська та німецька мови».

Професійна кар'єра:

- 1993–1995 рр. – вчитель іноземної мови у СШ № 23 м. Луцьк.
- 1995–1998 рр. – асистент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Волинського державного університету імені Лесі Українки.
- 1998–2002 рр. – аспірант Волинського державного університету імені Лесі Українки з відривом від виробництва за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.
- 2002–2005 рр. – асистент кафедри практики англійської мови Волинського державного університету імені Лесі Українки.
- 2005–2010 рр. – старший викладач кафедри практики англійської мови Волинського державного університету імені Лесі Українки.
- Із 2010 р. – доцент кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Понад 30 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: германська філологія, перекладознавство.

Курси викладання: Жанри та стилі, Основи дискурс-аналізу, Лінгвокраїнознавчі аспекти перекладу.

Тема кандидатської дисертації: «Гендерні та вікові особливості

кооперативної мовленнєвої поведінки в сімейному дискурсі (на матеріалі сучасної англійської мови)» за спеціальністю 10.02.04 – германські мови (2007, Донецький національний університет, науковий керівник – канд. філол. наук, проф. Олікова М. О.).

Головні публікації :

1. Гендерна маркованість мовленнєвої взаємодії у сімейному прескриптивному дискурсі // Філологічні студії. – Луцьк : Волинський Академічний Дім, 2004. – № 4. – С. 216–222.
2. Гендерна маркованість кооперативної мовленнєвої поведінки в сімейному інформативному дискурсі // Записки із загальної лінгвістики: Збірник наукових праць. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 7. – С. 285–295.
3. Віковий аспект конфліктної взаємодії у сімейному дискурсі // науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство – Луцьк : Вежа, 2009. – № 6. – С. 340–345.
4. Особливості словотвору та функціонування неологізмів у мережі Інтернет // Наукові записки // Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво національного університету «Острозька академія». – Вип. 14. – 2010. – С. 168–173.
5. Вербалізація ціннісної орієнтації політичної промови // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – Луганськ : Видавництво національного університету «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. – № 16(227). – С. 104–109.
6. Лингвистические особенности предлога. Papers of the 1st International Scientific Conference «Science progress in European countries: new concepts and modern solutions»: Volume 1 Germany: Stuttgart: ORT Publishing, 2013. – V. 1. – P. 148–149.
7. Лінгвістичне буття лексем «about», «ground». Філологічні трактати. – Суми : Сумський державний університет, 2013. – Том 5, № 1. – С. 102–106.

Функціональні особливості спонтанного інформативного дискурсу

Семенюк А. А., канд. філол. наук, доцент,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

Постановка наукової проблеми та її значення. Мовленнєва взаємодія у сучасному мовознавстві досліджується як складова людської діяльності та комунікативного процесу, що забезпечує інформаційний обмін й конструює соціальні міжособистісні стосунки [1, 237]. З огляду на це актуальності набувають питання, пов'язані з кодуванням інформації, умовами її успішної передачі та розкодування.

Метою статті є дослідження функціональних особливостей інформативного дискурсу, що зумовлює розв'язання певних завдань:

- визначити основні характеристики інформативного дискурсу;
- описати його внутрішню структуру;
- встановити роль видів інформації у розгортанні інформативного дискурсу.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування одержаних результатів дослідження. Продуктом комунікації є інформативний дискурс, що реалізує інформативну функцію мови у лінгвістиці, а саме – передачу інформації, певних повідомлень. Інформативний дискурс (далі ІД) виникає внаслідок потреб у спільній діяльності й містить обмін інформацією, розроблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття й розуміння комунікантами один одного, що, у свою чергу, визначає аспекти діалогічного дискурсу, а саме: передачу інформації, взаємодію, пізнання. Передача інформації є комунікативним аспектом інформативного діалогічного дискурсу; взаємодія – інтерактивним; розуміння – перцептивним.

ІД як одна з форм мовлення полягає в обміні висловлюваннями, думками, позиціями між двома чи кількома учасниками інтеракції, тобто така форма мовлення, яка має як мінімум двокомпонентну структуру і характеризується тематичною єдністю. Основні властивості ІД визначаються його головною метою – передачею знань у процесі інформування.

Основною стратегією мовленнєвої поведінки комунікантів у ІД є диктальна, що передбачає як ефективну передачу інформації, так і її адекватне сприйняття. І хоча роль того, хто сприймає нові знання, можна охарактеризувати як пасивну, оскільки він не може вплинути на характер і зміст опанованого повідомлення, все ж без його активної участі в розкодуванні інформації розгортання ІД є неможливим.

Рівень феноменологічних знань і комунікативної компетенції визначається віком комунікантів. Орієнтація в індивідуально-особистісних якостях співрозмовника складається насамперед з уявлення адресанта про

картину світу і тезаурус адресата, тобто про його енциклопедичні, мовні й комунікативні знання. Уявлення адресанта про наявні в адресата енциклопедичні знання визначає обсяг необхідної для передачі йому інформації і, відповідно, структуру ІД.

Енциклопедичні знання відбивають картину світу мовців, включаючи знання предметів, ситуацій, подій і факторів, які утворюють зміст мовленнєвого спілкування; мовні (лінгвістичні) знання співвідносяться з мовною картиною світу, тезаурусом комунікантів; комунікативні (інтерактивні) знання дають інформацію про правила та норми ведення ІД, його організації, вибір найбільш ефективних способів досягнення цілей комунікації.

Інакше кажучи, для ведення ІД, крім мовних норм, комунікантам важливо знати комунікативно-прагматичні, під якими розуміють правила добору мовних засобів і побудови мовленнєвих висловлень (текстів) у різних типових ситуаціях спілкування з різною комунікативною інтенцією, а також норм соціальних, тобто норм мовленнєвої поведінки у конкретній соціальній ситуації відповідно до очікувань іншого комуніканта.

Таким чином, картина світу і тезаурус мовця безпосередньо впливають на формування комунікативної стратегії й структуру ІД. Тактики реалізації диктальної стратегії використовуються з урахуванням пропозиціонального змісту висловлювання (когнітивний аспект інформації), психологічного, емоційного стану адресанта й адресата в момент спілкування (індексальний аспект інформації) й здатності комунікантів установлювати зворотний зв'язок, їх обізнаність із конвенціями, зміною мовленнєвих ролей (регулятивний аспект інформації).

Знання зазначених видів інформації дає змогу адресантові визначати обсяг інформації, послідовність її викладу та добір мовних засобів, що реалізують основні тактики комунікантів. ІД виходить з епістемічних потреб адресанта (знання, незнання) заповнити певну інформаційну лакуну. Ролі комунікативно головного співрозмовника й лідера мовленнєвої взаємодії можуть виконуватися як адресантом, так і адресатом залежно від обставин у кожній конкретній ситуації спілкування. Завдання адресата полягає у виборі необхідної інформації й визначенні ступеня її істинності.

Для ІД характерним є персональність адресованості, тобто індивідуальне звертання співбесідників один до одного, врахування взаємних інтересів і можливостей розуміння теми повідомлення, пильніша увага до організації зворотного зв'язку з партнером по комунікації: адресат завжди присутній у момент мовлення в тому самому просторі й часі, володіє тим самим ступенем реальності, що й адресант, активно впливає на характер мовленнєвого спілкування; позиція партнера безперервно рефлектується.

Умови безпосереднього спілкування не дають можливості запланувати розмову наперед, співбесідники змушені говорити й мислити одночасно. Норми спонтанного мовлення допускають, що комуніканти втручаються у мовлення

один одного, уточнюючи або змінюючи тему, адресант може переривати сам себе, щось пригадуючи, повертаючись до вже сказаного. Ситуативність, спонтанність, невимушеність мовлення у ІД підсилюють його емоційне забарвлення, висувають на перший план емоційно-індивідуальне сприйняття адресантом як теми розмови, так і самого адресата.

В ІД наявні два аспекти: 1) необхідність семіотичної впорядкованості та структурної одноманітності засобів, використовуваних у процесі передачі інформації. Трансльований текст та отримана на нього відповідь створюють єдиний текст; при цьому кожний з них є окремим текстом; 2) створення нової інформації в процесі комунікації, тобто утворення нових смислових структур і використання різновпорядкованих семіотичних систем. Ця друга тенденція становить найбільший інтерес, оскільки саме у цьому аспекті ІД розуміють як генератор нових ідей та нових смислоутворень.

Комунікативний процес центрується навколо тексту-повідомлення і пов'язаний із процесами породження та сприйняття, кодування та трансформації тексту. Сприймаючи текст у процесі спілкування чи комунікації, комунікант, який інтерпретує текст-повідомлення, здійснює зустрічне породження тексту-повідомлення. Результатом комунікації або діалогічного дискурсу є ефект «зустрічного» збігу тексту адресанта й адресата, який зумовлений суміщенням засадових смислових комплексів породженого та «зустрічного» текстів.

Отже, підставою такого ІД є «багатосуб'єктність» цього процесу, а результатом – збіг «смислових центрів» при обміні діями породження та інтерпретації текстів-повідомлень. У цьому процесі комуніканти по черзі обмінюються інформацією, що робить їх рівноправними учасниками ІД.

Зміст смислової інформації, яку отримує адресант/адресат у ході комунікації, пропускається через його особистісну мовну свідомість, унаслідок чого змінюється вихідний зміст інформації, тобто виникає певна ієрархія різночитань, змістів, яка у деяких ситуаціях при досить істотних розбіжностях може порушити головний принцип діалогічного дискурсу – загальнозрозумілість, загальнозначущість тексту. Тому автор текстповідомлення, який водночас є і його інтерпретатором, щоб уникнути двозначності свого повідомлення, намагається надати текстові характеру загальнозначущості.

Особливістю ІД є те, що всі репліки пов'язані в ньому єдиною темою; він розпочинається абсолютно незалежно і закінчується залежним мовленнєвим актом. Внутрішню структуру ІД утворює спільність теми й іллокутивне примушування, під яким розуміють зв'язок реплік [3]. Здійснюючи мовленнєвий акт, адресант не лише повідомляє деяку інформацію, але одночасно виконує акти вищого порядку (іллокутивні акти), мета яких вплинути на можливі дії адресата повідомлення, змінити його інформаційний, емоційний стани.

Паралельно адресант розв'язує завдання, пов'язані зі здійсненням впливу на даний акт комунікації, тобто «щоб висловлення були релевантними

для того контексту, у якому вони продукуються» [2, 54]. Для цього мовець повинен опиратися на загальні принципи та норми мовленнєвого спілкування, що покладені в основу побудови експліцитного мовленнєвого спілкування, відіграють вирішальну роль у сприйнятті та інтерпретації висловлення й досягненні взаєморозуміння у ІД.

Беручи участь у вербальній комунікації, учасники комунікативного акту виявляють і реалізують норми інтерперсональної поведінки, цінності, комунікативну мету й цілі, а також здатність сприйняти й усвідомити значущість релевантних контекстуальних підказок і контролювати ті причини, які керують послідовністю їх участі в інтерперсональній взаємодії у ході розгортання ІД.

ІД за своєю природою є кооперативною діяльністю, що вимагає координації сигнальних стратегій на рівнях мовної ієрархії. Сам процес інтеракції містить у собі й до певної міри створює ситуативні контексти й, таким чином, спільні фонові знання (common ground) [4, 199], на основі яких проводиться інтерпретація тексту. Інтерактивна координація залежить від спільної інференції обох членів інтерперсональної діалогічної взаємодії.

У межах прагматичного контексту співвідношення отриманої з тексту інформації з тією галуззю практичних знань про навколишній світ, до якої безпосередньо належить здобуте адресатом повідомлення, створює основу для побудови фрейма. Цілком природно припустити, що ступінь імовірності виявлення адресатом сигналів, що формують відповідний фрейм, залежить передусім від того, наскільки відомою і доступною для нього є тема, на якій ґрунтується інформаційний обмін.

Висновки. Отже, інформативний дискурс постає як цілеспрямований процес передачі знань від адресанта до адресата з метою заповнення інформаційної лакуни останнього і розширення його індивідуального когнітивного простору. Диктальна стратегія в інформативному дискурсі покликана заповнити інформаційну лакуну адресата за аперцептивним принципом засвоєння знань, що полегшує їх засвоєння.

Перспективи подальшого дослідження. Одним із перспективних напрямів сучасних мовознавчих розвідок є дослідження особливостей обміну інформацією в умовах недостатньої інформативності / надмірної інформативності повідомлення.

Список літератури

1. Безуглая Л. Р. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Л. Р. Безуглая, С. В. Бондаренко, П. М. Донець та ін. : за заг. ред. І. С. Шевченко : монографія. – Х. : Константа, 2005. – 356 с.
2. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация : пер. с англ. Т. А. ван Дейк. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
3. Никульшина Т. Н. Информационная стратегия в побудительном дискурсе (на материале англ. яз.) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. / Т. Н. Никульшина. – К., 1998. – 190 с.
4. Cameron D. Lakoff in context / D. Cameron, F. Mc Alinden, K. O'Leary // Women in their speech communities / Ed by J. Coates, D. Cameron. – L. : Longman, 1989. – P. 74–93.

(Стаття була опублікована в Науковому віснику Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк : Вежа, 2012. – № 24(249). – С. 126–128).

Частина II. Переклад – це процес і результат (Goals. Gains. Gaps)

Баранова Світлана Володимирівна

08.01.1971

- Кандидат філологічних наук.
- Доцент кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.
- Закінчила у 1993 році факультет іноземних мов Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка та отримала кваліфікацію вчителя англійської та німецької мов.

Професійна кар'єра:

- 1993–1994 рр. – викладач кафедри германської філології Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка.
- 1994–1997 рр. – аспірантка Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка.
- 1997–2002 рр. – старший викладач кафедри перекладу Сумського державного університету.
- Із 2002 р. – доцент кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.

Понад 80 наукових та навчально-методичних праць.

Сфери наукових інтересів: когнітивна та дискурсивна лінгвістика, граматична семантика, переклад.

Курси викладання: Теоретична граматики, Порівняльна граматики англійської та української мов, Порівняльна стилістика англійської та української мов, Спецрозділи перекладу, Практика перекладу з англійської мови, Практичний курс англійської мови.

Тема кандидатської дисертації: «Вираження кількісно-якісних відношень синтаксичними структурами англійської мови» (1997, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна).

У 2012–2013 рр. пройшла підвищення кваліфікації за програмою з електронних засобів та дистанційних технологій навчання у Сумському державному університеті.

Інші досягнення: член Всеукраїнської спілки викладачів перекладу (Ukrainian Translators' Union).

Головні публікації:

1. Баранова С. В. Практикум з порівняльної граматики англійської та української мов : навч. посіб. / С. В. Баранова. – Суми : СумДУ, 2011. – 132 с. + Гриф МОН. <http://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/20694/1/baranova.doc>
2. Баранова С. В. Спецрозділи перекладу : конспект лекцій / С. В. Баранова. – Суми : СумДУ, 2012. – 86 с. [‘http://www.essuir.sumdu.edu.ua/retrieve/57355/Baranova.doc’](http://www.essuir.sumdu.edu.ua/retrieve/57355/Baranova.doc)
3. Баранова С. В. Формирование коммуникативной компетенции на занятиях по переводу / С. В. Баранова // Профессиональное лингвообразование: материалы Третьей международной научно-практической конференции. – Н. Новгород : Изд-во Волго-Вятской академии государственной службы, 2009. – С. 7–10.
4. Баранова С. В. Квантитативно-квалітативні одиниці в художньому дискурсі / С. В. Баранова // Філологічні трактати. – 2010. – Т. 2, № 1. – С. 20–25.
5. Баранова С. В. К вопросу об аспектах культуры в переводе / С. В. Баранова // Межкультурная коммуникация: лингвистический, социальный и медицинский аспекты. – Курск : ГБОУ ВПО КГМУ Минздравсоцразвития РФ, 2012. – [Электронное издание].
Номер регистрации в НТЦ «ИНФОРМРЕГИСТР» 0321201551
6. Баранова С. В. Стилистические и прагматические аспекты квантитативов в политическом тексте / А. В. Зінченко, С. В. Баранова // Научный журнал «Новые парадигмы и новые решения в современной лингвистике». – Кемерово, 2013. – Вып. 3. – С. 64–66.
7. Verbal-and-Creative Tendencies of Denumeral Formations / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова, О. В. Ємельянова., О. А. Шуменко // British Journal of Science, Education and Culture. – No.1 (5) (January–June). Volume I. – London : London University Press, 2014. – С. 147–151.

Вирішення комунікативних завдань на заняттях із перекладу

*Баранова С. В., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет*

Переклад – це сфера практичного застосування знань, здобутих на заняттях з іноземної мови. Ефективність роботи перекладача визначається насамперед достатньо високим рівнем володіння мовами оригіналу та перекладу. В процесі перекладу фахівець забезпечує двомовну комунікацію,

максимально можливою мірою наближену до природної, одномовної. Тому студентів перекладацьких відділень вузів потрібно навчати спілкування, яке реалізується у двох формах: усній та письмовій.

Проте у перекладі відбувається контакт не лише двох мов, а й двох культур. Незважаючи на унікальність, специфіку кожної культури, в них та відповідно у мовах, що вербалізують ці культури, багато спільного [1]. Завданням викладача іноземної мови та перекладу є прищеплення міжкультурних навичок та вмінь, що охоплюють здатність установлювати зв'язок між національною та іноземною культурою, здатність розпізнавати та використовувати різні стратегії для встановлення контакту з носіями іншої культури, виконуючи роль посередника [2, 79].

Метою кроскультурної підготовки перекладачів є формування навичок нормативних мовленнєвих дій, комунікативної поведінки, соціально зумовленого спілкування та створення висловлювань, діалогічних єдностей, соціально зумовленого дискурсу. До культурно обумовлених сфер мовного спілкування зараховують правила ввічливості, мовний етикет, інтонацію, паузи, вибір теми для спілкування, експліцитність та імпліцитність висловлення думок [3, 202].

Із міжкультурною комунікацією як процесом вербального та невербального спілкування між учасниками, які є представниками різних культур і мов, що розглядається сьогодні як діалог двох культур [3, 201], потрібно ознайомлювати студентів на заняттях. Діалог двох культур – це не стільки навчання різних свідомостей культури, скільки навчання образів різних культур у рамках свідомості.

Навчання «діалогу культур» реалізується в рамках відповідної педагогічної технології, що є засобом формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови та перекладача. Ця педагогічна технологія спрямована на досягнення професійної соціокультурної компетенції. По-перше, конструюється процес формування зазначеної компетенції, відбувається постановка реальних цілей її набуття, відбираються міжкультурні засоби навчання, застосовуються нетрадиційні методи й форми навчання, організовується самостійна діяльність. По-друге, «діалог культур» повернений до викладача, який повинен мати професійно значущі якості та здібності, необхідні для формування соціокультурної компетентності учнів, створювати атмосферу співробітництва та набувати педагогічної майстерності. По-третє, він спрямований на учня, який мусить мати соціокультурну атмосферу на занятті, що сприяє міжкультурному спілкуванню, створювати мовленнєве партнерство під час формування соціокультурної компетентності та формувати її на основі поетапного розвитку міжкультурних навичок та вмінь. Відповідно, студентів ВНЗ необхідно навчати приймати елементарні рішення в різних професійних соціокультурних ситуаціях. «Діалог культур» можна реалізовувати з одногрупниками, викладачами, через проблемні лекційно-дискусійні заняття,

творчі лінгвістичні презентації, відеотренінги тощо [4].

Переклад – це процес посередництва, медіації, проте успішне його виконання можливе лише за умови оволодіння іншими видами мовленнєвої діяльності, що є метою вивчення іноземної мови у вищій школі рецепцією, продукцією та інтеракцією [5, 136]. Більшість ситуацій на занятті передбачає змішані види діяльності. Студент слухає мовлення вчителя, читає підручник уголос чи про себе, взаємодіє з іншими студентами групи, пише вправи, твори і перекладає (виступає посередником), оволодіваючи у такий спосіб необхідними для нього видами посередницької діяльності, де він покликаний не виражати свої власні думки, а просто діяти як посередник між співрозмовниками, не спроможними зрозуміти один одного прямо. Переклад, таким чином, є продуктивним способом практичного застосування знань, одержаних на заняттях з іноземної мови.

У ході підготовки фахівців переклад, з одного боку, використовується у різних видах діяльності: у навчанні аудіювання, граматичного та лексичного матеріалу, говоріння, читання та письма. З іншого боку, володіння згаданими аспектами іноземної мови дає змогу правильно інтерпретувати текст-джерело, для адекватного розуміння якого необхідно до того ж знати можливі шляхи подолання труднощів граматичного, лексико-синтаксичного, фразеологічного та стилістичного характеру під час відтворення одиниць мовою перекладу.

Якщо сприйняття тексту оригіналу базується на перцептивних мовних умінях та навичках, фонових знаннях, усвідомленості теми, мікро- та макроконтекстів, оцінці його форми та стилю, то якість перекладу залежить від сформованості продуктивних навичок та умінь мови перекладу та обсягу і структури матеріалу, що зберігається у свідомості перекладача [6]. Рівнозначний вплив текстів оригіналу та перекладу можливий лише за умови збереження комунікативно-прагматичної інтенції мовця оригіналу шляхом використання ситуативно та тематично релевантних вербальних та невербальних засобів у іншомовному діалогічному та монологічному мовленні, у створенні тексту, зануреного у ситуацію спілкування: дискурсу як цілеспрямованої події, орієнтованого на досягнення поставленої мети, з урахуванням соціальних, психологічних та екстралінгвістичних факторів.

Під час вивчення іноземної мови значна увага повинна приділятися повсякденному мовленнєвому спілкуванню, яке належить до найбільш складних видів людської діяльності і передбачає високий ступінь розвитку мовленнєвих здібностей у різних сферах життєдіяльності людини. Ситуацію спілкування дуже часто підказує життя, але важливо, щоб вона найкраще відповідала певному заняттю та сприяла тренуванню того чи іншого матеріалу. Використання ситуацій сприяє посиленню комунікативної спрямованості у навчанні іноземних мов.

Підготовка перекладачів на сучасному етапі вимагає їх максимальної універсалізації: розширення галузевих блоків, з якими ознайомлюються

студенти під час навчання, та оптимізації системи вправ. Система вправ для навчання перекладу має забезпечити наявність у свідомості студентів відповідних фонових знань, термінологічних еквівалентів з певної тематики, здатність виконувати перекладацькі дії на рівні автоматизмів. Перекладацькі вправи повинні містити різні завдання, що моделюють конкретні умови їх вживання. Це сприяє формуванню усвідомлених, стійких, варіативних та фіксованих навичок [6].

Завдання інтенсифікації цього аспекту навчання поставило лінгвістів перед необхідністю розроблення наукових основ опису міжособистісної комунікації з одночасним створенням практичних джерел, що містять відповідну інформацію. На допомогу методистам та викладачам вони пропонують свої способи інвентаризації та опису «одиниць» повсякденного мовленнєвого спілкування (вербальних та невербальних), виходячи з потреб людини-суб'єкта та центру будь-якої духовно-практичної діяльності.

Усе, чого навчається людина, потрібне їй для того, щоб застосувати в майбутній діяльності. Використання знань, навичок, умінь ґрунтується на перенесення, а перенесення залежить насамперед від того, наскільки адекватні умови навчання тим умовам, у яких ці знання, навички, уміння передбачається використовувати. Тому готувати студентів до участі у процесі іншомовного спілкування потрібно в умовах іншомовного спілкування, створених в аудиторії. Втілення комунікативної методики – об'єктивна необхідність, продиктована закономірностями викладання.

Процес навчання неможливо зробити цілком подібним природному спілкуванню. Побудувати його як модель процесу спілкування означає змодельовати лише основні, принципово важливі, істотні параметри комунікації, до яких належать: особистісний характер комунікативної діяльності суб'єкта спілкування, взаємостосунки та взаємодія мовленнєвих партнерів, ситуації як форми функціонування спілкування, змістова основа комунікації, система мовленнєвих засобів, засвоєння яких забезпечило б комунікативну діяльність у ситуаціях спілкування, функціональний характер засвоєння мовленнєвих засобів, евристичність [7].

Комунікативність у цьому разі означає подібність природному спілкуванню лише за основними ознаками, які пов'язані з цілеспрямованим і мотивованим характером мовленнєвої діяльності; наявністю певних взаємостосунків між співрозмовниками, що створюють ситуацію спілкування; обговоренням тих тем, що відповідають віку та інтересам студентів, їхньому рівню розвитку; використанням таких мовленнєвих засобів, що функціонують у реальному процесі.

Комунікативна спрямованість процесу навчання перекладачів детермінується й типом одиниць, що підпадають під інтерпретацію. У переважній більшості це комунікативні одиниці. Важливою є постановка завдання перед усією групою в той час, як заслуховується відповідь одного зі студентів. Чисто механічні маніпуляції з мовним матеріалом дають значно

нижчий ефект, ніж висловлювання, у яких мовець виступає як автор, носій певної соціальної ролі.

Таким чином, основними прийомами посилення комунікативної спрямованості у навчанні іноземних мов у вузі є логічна побудова заняття, використання ситуацій спілкування, в яких може функціонувати мовний матеріал, що вивчається, постановка завдання перед окремим студентом чи кількома студентами, а також перед усією групою. Комунікативна спрямованість процесу підготовки перекладачів полягає у навчанні їх основних видів іншомовної мовленнєвої діяльності, з одного боку, та у формуванні у них міжкультурної компетенції, що сприяє подоланню розбіжностей у національних свідомостях комунікантів, з іншого. Це відбувається за рахунок відбору й структурування найвагомішого інтегрованого мовного, соціокультурного, психолого-педагогічного й методичного матеріалу та селекції форм і засобів організації навчального процесу.

Список літератури

1. Меншикова Н. В. Проблеми міжмовної комунікації та перекладацькі трансформації (на матеріалі сучасної німецької мови) // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2003. – № 4 (50). – С. 151–154.
2. Мочар О. Ф. Проблеми міжкультурної комунікації та навчання перекладу // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2005. – № 6 (78). – С. 76–82.
3. Петренко Н. М. Підготовка фахівців з міжкультурної комунікації (підходи, пошуки) // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2003. – № 4 (50). – С. 200–203.
4. Калінін В. О. Використання педагогічної технології «діалог культур» у процесі підготовки майбутнього вчителя іноземної мови // Вісник Житомирського державного університету. – 2005. – Вип. 22. – С. 54–56.
5. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Черноватий Л. М. Принципи складання вправ для навчання галузевого перекладу // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2002. – № 3 (36). – С. 101–105.
7. Баранова С. В. Актуальні питання методики викладання перекладу // Вісник СумДУ. Серія «Філологічні науки». – 2002. – № 4 (37). – С. 12–15.

(Стаття була опублікована у збірнику матеріалів VIII Міжнародної науково-методичної конференції (23-25 січня 2009 р.). – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 145 с. – С. 11–13).

Бровкіна Оксана Володимирівна

10.12. 1982

- Викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.
- Закінчила у 2005 році Сумський державний університет, гуманітарний факультет.

Професійна кар'єра:

- 2005 – 2008 рр. – асистент кафедри перекладу СумДУ.
- 2008 – 2011 рр. – аспірант Сумського державного університету (денна форма навчання).
- Із 2011 р. – викладач кафедри германської філології СумДУ.

Близько 20 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: германська філологія, перекладознавство.

Курси викладання: Практичний курс англійської мови, Практичний курс німецької мови, Композиція текстів різних жанрів.

Тема кандидатської дисертації: «Стратегії англомовного родинного дискурсу в ситуаціях відвертого спілкування, утішання, непорозуміння» (2015 рік, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

Головні публікації:

1. Бровкіна О. В. (Проценко) Маніпуляції як вид імпліцитного впливу в дискурсі родинного спілкування / О. В. Бровкіна (Проценко) // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Випуск № 4. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Луцьк : Вид-во ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – С. 132–137.
2. Проценко О. В. Звертання в дискурсі спілкування батьків та дітей / О. В. Проценко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Випуск 6. – Серія : Філологічні науки (мовознавство). – Луцьк : Вид-во ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. – С. 214–218.
3. Проценко О. В. Комунікативна ситуація освідчення в коханні в англомовному матримоніальному дискурсі / О. В. Проценко, С. В. Баранова // *МОВА І КУЛЬТУРА*. (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго. – Вип. 13. – Т. II (138), 2010. – С. 42–47.
4. Проценко О. В. Конфліктне забарвлення дискурсу сімейного спілкування / О. В. Проценко // *МОВА І КУЛЬТУРА*. (Науковий журнал). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. Вип. 12. – Т. IX (134). – С. 31–36.
5. Проценко О. В. Особливості матримоніального діалогічного дискурсу / О. В. Проценко // Наукові записки. – Випуск 81(3). – Кіровоград : РВВ КДУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 413–417.
6. Проценко О. В. Проявление речевой агрессии в парентальном дискурсе (на основе англоязычных художественных произведений) /

- О. В. Проценко // Актуальные проблемы лингвистического образования: сборник материалов V Международной научной конференции Самара, 12 ноября, 2009 г. [отв. ред. А. В. Карышева]. – Самара : Самар.гуманит.акад., 2009. – С. 276–280.
7. Проценко О. В. Утішання в парентальному дискурсі / С. В. Баранова, О. В. Проценко // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. Випуск 49. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 126–129.
8. Бровкіна О. В. Стратегія конфліктування в англомовному родинному дискурсі з адресантно-адресатною конфігурацією «БАТЬКИ–ДІТИ» / О. В. Бровкіна // Філологічні трактати. – Том 6, № 3. – Суми : Вид-во СумДУ, 2014. – С. 23–28.

Мовленнєві засоби реалізації стратегії утішання при симетричних відносинах батьків та дітей

*Бровкіна О. В., канд. філол. наук, викладач,
Сумський державний університет*

Потреба у спілкуванні ніколи ще не відчувалася настільки очевидно та не реалізовувалася повсюди у таких величезних масштабах, як у сучасний період часу, якщо мати на увазі реальності сучасного світу, соціальні наслідки науково-технічної революції, що помітно вплинули на всі сторони та аспекти сучасної вербальної комунікації [1, с. 147]. Кожний період розвитку суспільства ставить свої завдання та настанови, викликає до буття такі аспекти різних галузей життя, що пов'язані з існуванням людини, які є найбільш характерологічними для неї, які найточніше віддзеркалюють її суть та потреби [2, с. 145].

Великий інтерес викликає дослідження семантичних особливостей лексем, що позначають «утішання» в антропоцентричному напрямку досліджень у сучасній лінгвістиці, оскільки вони позначають ситуації, пов'язані з міжособистісними стосунками людей. Вербальне вираження «утішання» вивчали українські та російські лінгвісти М. Ю. Федосюк [3], Ю. В. Казачкова [4], О. О. Ханський [5], Ф. С. Бацевич [6], Л. В. Козяревич [7] та інші вчені. Тлумачний словник української мови дає визначення поняття «утішання» як «створення радісного, веселого стану адресата, виведення адресата зі стану горя, печалі, смутку, допомога кому-небудь позбутися неспокою, хвилювання» [8].

«Утішання – цілеспрямована дія з метою покращити негативний психоемоційний стан об'єкта дії» [9, с. 26].

Лексеми із загальним значенням утішання як один із вербальних засобів емпатизації діалогічного дискурсу [9, с. 17] є маркерами емоційно-

оцінного ставлення людей одне до одного.

На основі дослідження емпіричного матеріалу комунікативна ситуація утішання у дискурсі родинного спілкування трапляється часто (24 %). Подану комунікативну ситуацію ми розуміємо як модель взаємодії між членами родини з домінуванням стратегії утішання, що має на меті виведення адресата з глибокої психоемоційної кризи (горе, смуток, страждання), послаблення або подолання його негативного емоційного стану.

Ця стаття присвячена комунікативній ситуації утішання в англomовному родинному дискурсі. Метою статті є окреслення мовленнєвих особливостей прояву стратегії утішання серед дітей та батьків при симетричних відносинах інтерактантів.

Предметом дослідження є структурно-семантичні та прагма-дискурсивні характеристики реалізації мовленнєвого впливу в ситуації утішання при симетричних відносинах батьків та дітей, а об'єктом статті виступає сучасний англomовний родинний дискурс.

Мовець – член англomовної родини – за допомогою відповідних вербальних та невербальних засобів здійснює сугестивний вплив на адресата. Втішаючи адресата, адресант розглядає його внутрішній світ як такий, що відхилився від норми, а тому потребує втручання, певного коригування. Він вважає себе тією людиною, яка може здійснити коригування внутрішнього стану адресата. При цьому мовець не вважає себе винним у погіршенні психофізичного стану адресата [10, с. 150].

У ситуаціях симетричних відносин батьків та дітей стратегія утішання втілюється тактиками догодження та значущості.

Основними структурно– семантичними типами висловлювань під час здійснення стратегії утішання (вибірка 515 дискурсивних фрагментів) є:

1) імперативні конструкції із заперечними частками (19 %):

(1) *Mother: «I don't want you to spend your money on me, anyway».*

Daughter: «Oh, Mother, don't be so diffident. A present's a present, don't quibble about accepting it». ... Miriam finally had to tell her mother how much she could spend, which was a little embarrassing, and forced her to name a higher price than she would probably have paid if she had gone herself (M. Dickens).

Спілкування мовців (матері та дорослої доньки, які мають позицію ПАРТНЕРІВ), у якому комунікант-мати хотіла б поїхати з адресантом до магазину та купити собі сукню, є прикладом комунікативної ситуації утішання. Використання негативної частки *not* у репліках мовця-матері говорить про категоричне заперечення пропозиції доньки. Загалом «партнер по мовленнєвому спілкуванню виконує пасивну функцію; він – об'єкт, який сприймає вплив з боку адресанта» [11, с. 24]. Адресант-донька у спілкуванні вживає тактику догодження з метою утішити адресата, що виражається імперативними конструкціями із заперечними частками «*don't be so diffident*», «*don't quibble about accepting it*». Тактика є вдалою, про що свідчить фраза «*Miriam finally had to tell her mother how much she could spend*,

which was a little embarrassing, and forced her to name a higher price than she would probably have paid if she had gone herself»;

2) питальні конструкції (23 %):

(2) *Daughter: «I don't see when I'll be able to get to town,» Miriam told Louise. «Why don't you go up by train one day and get a dress on my account somewhere?»*

Mother: «I couldn't do that. I wouldn't know what to spend.»(M. Dickens).

У дискурсивному фрагменті, що ілюструє спілкування мовців-ПАРТНЕРІВ, матері та доньки, вживається догодження як тактика утішання. Адресант-донька використовує питальне речення прямої спонукальності зі значенням наказовості «*why don't you take her away for a weekend?*» «з метою заспокоїти та втішити матір»;

3) стверджувальні конструкції (58 %):

А) еліптичні конструкції:

(3) *Mother: «My dear, we have some very good friends at St Malo, but of course they still look upon us as foreigners, even after all these years, and we don't like to do anything that seems at all eccentric. Naturally we don't want you to tell a lie, but unless you are forced to mention it, your Aunt Carrie thinks it would be better if you did not tell anyone that you are an actress».*

Julia was taken aback, but, her sense of humour prevailing, she felt inclined to laugh.

Daughter: «My dear, my dear,» said Julia (W. S. Maugham);

Поряд зі звертаннями «*dear*» знаходиться присвійний займенник «*my*», що вказує на близькі, інтимні зв'язки між учасниками комунікації. Конструкція присвійний займенник + ласкаво-пестливе звертання підсилює вплив утішання. У поданому прикладі еліптична конструкція «*my dear*» (двічі) втілює стратегію утішання;

Б) конструкції з лексемами, що позначають обов'язковість, на кшталт «*sure*», «*of course*»:

(4) *Mother: «Right then, we'd better get off. Teddy, you walk where I can see you. Nell, perhaps you'd walk with ... Alfred».* *She found it hard to call him by his Christian name. It seemed so odd.*

Daughter: «Of course I will, Mam». *Nell smiled (L. Andrews).*

Взаємні прохання та їх задоволення є, напевне, найбільш поширеним видом соціальної взаємодії, оскільки жодна людина не може обійтися без того, щоб не звертатися до інших з якимось проханням [12, с. 229]. Прохання вживається з метою привернути увагу, як допоміжний хід та безпосередньо попросити дещо [13].

Прохання як вид мовленнєвого впливу в комунікативній ситуації утішання використовується тими, хто бажає викликати у партнера почуття співчуття, пробудити в ньому турботу. Співчутлива людина стає м'якою,

лагідною, нею легко управляти. Це використовують ті, хто демонструє свою немічність, слабкість, свою залежність від інших, несамостійність.

Проте ситуація, в якій опиняються прохач і адресат прохання, є дискомфортною як для одного, так і для іншого.

Мовець тактично прохає адресата-доньку піти на весілля зі знайомим Альфредом та експлікує своє прохання звертанням на власне ім'я *Nell*, словом допустової приблизності «*perhaps*» та дієсловом з модальним значенням «*would*». Прохання матері, виражене так відкрито, знаходить погодження та утішання з боку адресата, що втілюється тактикою догоджання, що виражається лексемою обов'язковості «*of course*» – «*Of course I will, Mam*»;

4) стверджувальні оцінні конструкції:

A) конструкції «*what a / an Adjective + Noun*».

Стратегія утішання реалізується за допомогою тактики значущості. Засобами втілення поданої тактики є використання конструкції «*what a / an Adjective + Noun*» та позитивно забарвлених епітетів, що мають вплинути на комуніканта. Мати вітає доньку та каже їй, що в неї гарний чоловік (саме використання оцінних прикметників *fine, good* є експліцитним вербальним проявом утішання).

(5) *Mother: «He has a fine mind», she told Miriam.*

Miriam, who I not care to discuss Arthur, or any of the things that mattered most in her life, would say: «I suppose so,» and change the subject before Louise could go on to: «I hope you appreciate what a good husband you have...» (M. Dickens);

Б) конструкції з емоційно забарвленими прикметниками.

Тактика *значущості* у дискурсі родинного спілкування використовується з метою підкреслення важливості адресата чи його дій для родини або суспільства загалом.

Дискурсивний фрагмент, що ілюструє спілкування між донькою та матір'ю, в якому адресант заспокоює доньку, говорячи, що її робота на радіо приносить задоволення та втіху людям.

(6) *Mother: «But just think, darling,» Louise said. «A theatre audience is so small, compared to the thousands of people who hear you on the air. Your voice goes into homes all over the country.»*

Daughter: «As background music to conversation, or the sewing machine.»

Mother: «But think of all the sick people,» Louise said sentimentally, «and the lonely ones, to whom you bring so much pleasure.»

Daughter: «Oh, Mother,» Eva said, «don't drool. I'm not in this game for charity.»

Mother: «You always pretend to be so tough, dear,» Louise said. «I can't think why. You don't know how many fans you have. Only this morning the grocer told me he heard your play last night, and how wonderful you were»

(M. Dickens).

Мовець утішає адресата за допомогою ласкаво-пестливих звертань «*darling*», «*dear*» та вказує на значущість дій останнього у фразах «*thousands of people...hear you on the air*», «*Your voice goes into homes all over the country*». Тактика несприйняття з боку доньки, що експлікується «*As background music to conversation, or the sewing machine*», не змінює тактики адресанта-матері, яка продовжує реалізувати її у репліках з використанням прикметників «*think of all the sick people and the lonely ones, to whom you bring so much pleasure*», «*you don't know how many fans you have*», «*show wonderful you were*»;

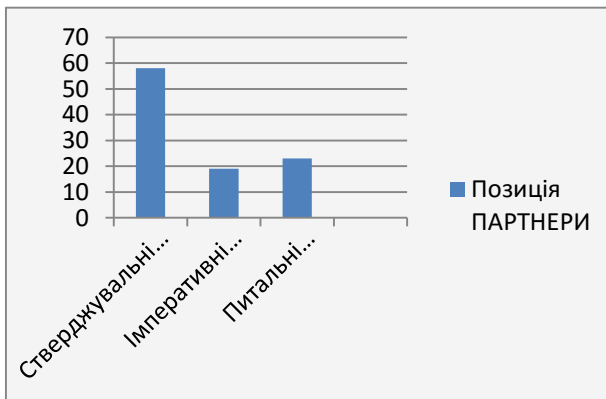
В) сполучення дієслова з прислівником:

(7) *Mother: «You look very pretty, dear,» she said, hoping that the lie would form the basis to a truth (D. Pearson).*

У прикладі 7 адресант використовує тактику *значущості*, що дає змогу коригувати ступінь впливу, створювати такий образ реальності, в якому головне не реальність, а те, як її хочуть показати, як організують те, що в ній потрібно побачити.

Мовець-ПАРТНЕР лестить адресатові-доньці в день весілля, щоб реалізувати стратегію утішання, робить їй комплімент, що експлікується сполученням дієслова з прислівником – «*you look very pretty*», та звертається за допомогою ласкаво-пестливого слова «*dear*». Маніпуляція полягає в тому, що адресант хоче підбадьорити та утішити свою дитину, добре розуміючи, що вона зовсім некрасива.

Рисунок «Засоби втілення стратегії утішання при симетричних відносинах батьків та дітей»

Отже, стратегія утішання в ситуаціях симетричних партнерських відносин батьків та дітей реалізується тактиками значущості та догодження. Структурно-семантичними типами висловлювань є стверджувальні

конструкції (еліптичні конструкції, конструкції з лексемами, що позначають обов'язковість, на кшталт *sure, of course*), стверджувальні оцінні конструкції (конструкції *what a / an Adjective + Noun*, конструкції з емоційно забарвленими прикметниками, сполучення дієслова з прислівником), імперативні та питальні конструкції.

Список літератури

1. Орлова М. Диалог как коммуникативный режим / М. Орлова, С. Ячин // Человек. – 2001. – № 5. – С. 142–148.
2. Солошук Л. В. Невербальні складові англomовного дискурсу / Л. В. Солошук // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен [за загальною ред. Шевченко І. С. : монографія]. – Харків : Константа, 2005. – С. 145–180.
3. Федосюк М. Ю. Комплексные жанры разговорной речи: «утешение», «убеждение» и «уговоры» / М. Ю. Федосюк // Русская разговорная речь как явление городской культуры. – Екатеринбург : Арго, 1996. – С. 73–94.
4. Казачкова Ю. В. Выражение сочувствия в русском и английском речевом общении : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Казачкова Юлия Владимировна. – Саратов, 2006. – 217 с.
5. Ханский А. О. Коммуникативные стратегии вербального утешения : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Ханский Александр Олегович. – Тверь, 2002. – 127 с.
6. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 304 с.
7. Козяревич Л. В. Фасцинативна мовна особистість / Л. В. Козяревич // Вісник Луганського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Вип. 13 (248). – 2012. – С. 60–66.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [за ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь ВІФ «Перун», 2004. – 1440с.
9. Galben Raisa Analiza semantico-funcionala a verbelor causative in limba Romana : Autoreferat al tezei de doctor in filologie / Raisa Galben. – Chisinau, 2010. – 20с.
10. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології / Ф. С. Бацевич. – К. : Академія, 2006. – 248с.
11. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Ком книга, 2006. – 228 с.
12. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу / В. В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
13. Blum-Kulka S. Discourse pragmatics / S. Blum-Kulka, M. Hamo // Discourse studies: A multidisciplinary introduction. – London : Sage, 2011. – P. 143–165.

Ілюстративний матеріал

1. Andrews Lyn A Wing and a Prayer / L. Andrews. – London : Headline Book Publishing, 2006. – 442р.
2. Dickens Monica The Winds of Heaven / M. Dickens. – London : Penguin Books, 1977. – 240 p.
3. Maugham W. S. Theatre / W. S. Maugham. – Vinnizja : Nova Knyha, 2002. – 312 p.
4. Pearson Diane The Marigold Field / D. Pearson. – London : Corgi Books, 1982. – 320 p.

Герман Марина Володимирівна

26. 12. 1980

- Викладач кафедри теорії та практики перекладу СумДУ.
- Закінчила у 2003 році Сумський державний університет, гуманітарний факультет, спеціальність «Переклад».

Професійна кар'єра:

- 2003–2004 рр. – Сумський державний університет, асистент кафедри іноземних мов (німецька та англійська мови).
- 2004–2011 рр. – Сумський державний університет, факультет іноземної філології та соціальних комунікацій, відділення «Переклад», кафедра германської філології, викладач англійської та німецької мов і перекладознавства.
- Із 2015 р. – Сумський державний університет, факультет іноземної філології та соціальних комунікацій, кафедра теорії та практики перекладу, викладач.

Близько 15 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: поетичний переклад, психологія, література, практичні аспекти перекладу.

Курси викладання: Німецька мова, Англійська мова, Практичний курс перекладу з англійської мови.

Підвищення кваліфікації:

2005 р. – СумДУ, факультет підвищення кваліфікації.

2011 р. – СумДУ, факультет підвищення кваліфікації.

2013 р. – Українська конференція перекладацької галузі UTIC-2013.

Головні публікації:

1. Герман М. В. Відтворення поетичної структури вірша Р. М. Рільке «Пантера» у перекладі У. Арндта (W. Arndt) / М. В. Герман // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. – 2007. – № 2. – С. 103–106.
2. Герман М.В. Відтворення поетичної структури поезії «Осінній день» Р.-М. Рільке в англомовних та україномовних перекладах / М. В. Герман // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. – 2007. – № 1, Т. 2. – С. 81–86.
3. Герман М. В. Поезії Р. М. Рільке в перекладацькому доробку М. Фішбейна / М. В. Герман // Методологічні проблеми сучасного перекладу : матеріали VIII Міжнародної науково-методичної конференції, 23–25 січня 2009 року / ред.кол. : С. О. Швачко,

- І. К. Кобякова, С. В. Баранова, О. М. Медвідь. – Суми : СумДУ, 2009. – С. 19–21.
4. Лінгвістичний коментар до вступного курсу з української мови для студентів-іноземців підготовчого відділення / уклад.: О. М. Волкова, М. В. Герман, Є. О. Голованенко, В. А. Завгородній, Г. І. Кисельова. – Суми : СумДУ, 2009. – 42 с.
 5. Шпак І. О. Промовисті імена у творах англомовної літератури / І. О. Шпак, М. В. Герман // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, Суми, 18–23 квітня, 2011р. / відп. за вип. В. В. Опанасюк. – Суми : СумДУ, 2011. – Ч.1. – С.108–109.

Перекладацький метод Михайла Ореста (на прикладі поезій Райнера Марії Рільке)

**Герман М. В., викладач,
Сумський державний університет**

Історія часто буває несправедливою до найкращих своїх творців. Багато визначних особистостей, які присвятили все своє життя певній справі попри всі перепони та випробування й таки сказали вагоме слово в певній сфері діяльності, були несправедливо забуті. Такої долі, на жаль, зазнали багато українських поетів і письменників доби радянської влади. Серед численних імен можна назвати ім'я Михайла Ореста, якого на Батьківщині переслідували й арештовували декілька разів, через що він був змушений виїхати в еміграцію. Сучасні дослідники історії українського перекладу називають Михайла Ореста одним з першорядних майстрів поетичного та прозового перекладу, які працювали на Заході. Там він видав авторські антології французької та німецької поезії, де чимало авторів українського прозвучали вперше. Італійські, іспанські, португальські, англійські та російські поети ввійшли до його «Антології європейської поезії» «Море і мушля». Михайло Орест – непересічний митець у царині слова, чия спадщина варта дбайливого вивчення. В цій статті ми спробували доповнити образ Ореста-перекладача, проаналізувавши перекладені Михайлом Орестом поезії Р. М. Рільке. Наша мета – визначити основні перекладацькі прийоми Михайла Ореста й дослідити його перекладацький стиль. Ця стаття присвячена проблематиці українського художнього перекладу, тож може бути корисною у вивченні історії українського художнього перекладу в персоналіях перекладачів, які зробили неоціненний внесок у розвиток української культури завдяки своїй перекладацькій діяльності.

Перекладацька праця Михайла Ореста становить окремий інтерес. Йому не давали творити на Україні, його набутки було знищено. А найбільш

плідними виявилися його роки у вигнанні. Останні двадцять років йому довелося прожити в Німеччині, де увесь свій час і наснагу він присвятив зосередженій праці над поетичними художніми перекладами та створенню власних у стилі неокласиків поезій.

Творчість цього надзвичайно освіченого митця досліджували І. Качуровський, В. Державін, С. Гординський, Б. Бойчук та Б. Рубчак, а також С. Павличко та М. Слабошпицький. Вони відзначили неабияку ерудицію Михайла Ореста, майстерність як продовжувача традицій неокласиків, погоджувалися на тому, що поет умів підібрати влучне слово, яке передавало емоції та переживання його душі. Слова «підкорялися» йому, переплітаючись у рядки та строфи, легко й невимушено.

Традиції неокласиків Михайло Орест, безумовно, наслідував і в перекладах. Як зазначив у своїй книзі Максим Стріха, займаючись перекладацькою діяльністю, неокласики перебували «під впливом «методу істотного елемента», запропонованого дещо раніше Валерієм Брюсовим», – тобто з усіх складових вірша – стилю мови, образів, розміру та рими, руху вірша, гри складів і звуків – обирався найважливіший елемент у творі, який був першочерговим при перекладі, – і саме це визначало метод перекладача. «Причому неокласики виявляли великий мистецький смак у виборі й відтворенні такого «головного елемента» (який міг бути різним для різних фрагментів першотвору)» [6: 199–200].

Якщо проаналізувати обрані Михайлом Орестом для перекладу поезії Рільке, то більшість належать до раннього періоду творчості австрійського поета, коли він ще орієнтувався на німецьку та австрійську романтичну поезію 1-ї пол. XIX ст. – поетів «гейдельберзької школи». Це – ліричні, піднесені поезії, інколи меланхолійні – останні були привабливішими для перекладача. «В них домінують мотиви самотності, природи й кохання. За висловом відомого вченого Д. Наливайка, «в ліриці поета природа і кохання постають як захисток для душі, що не терпить вульгарності й нечулості банальної навколишньої дійсності. В природі молодий Рільке ще шукає мальовничості, пройнятої елегантним настроєм...» [4: 13]. Отже, саме естетичний зміст, внутрішні переживання та емоційні настрої можна вважати найвагомішою складовою ліричних поезій Р. М. Рільке. Саме це, на нашу думку, становить «головний елемент» під час перекладу.

Михайло Орест багато перекладав з Рільке. Як зазначає Ігор Качуровський, «Рільке був співзвучний перекладачеві, а ніяк не добі» [3: 15]. Творчість саме цього австрійського поета привернула увагу Михайла Ореста на початку його літературної діяльності, це було великою подією в духовному житті українського поета. «Ще студентом 2-го чи 3-го курсу він переклав кілька поезій Рільке з подарованої йому братом антології [...] і показав своєму інститутському викладачеві проф. М. Я. Калиновичу (знавцю літератури та лінгвістики). [...] Критика була строга і прихильна» [1: 4].

Орестова перекладна праця з Рільке тривала далі. Й на момент першого його арешту влітку 1929 р. він мав десятків півтора-два творів Рільке.

Для свого дослідження ми обрали три переклади поетичних творів. Для всіх них характерне дотримання принципів еквілінеарності та еквіритмічності. Перекладач зберігає будову вірша, відтворюючи стопу, схему римування, автентичну мелодику Рільківського стилю.

Поезія «Casablanca» написана ямбом. Цей ритм близький і перекладачеві – багато з його власних поезій складені цим віршовим розміром. Перекладач, як і автор, дотримується перехресної рими та чергування наголосу передостаннього та останнього складів.

Am Berge weiß ich trutzen
ein Kirchlein mit rostigem Knauf,
wie Mönche in grauen Kapuzen
steigen Züpressen hinauf

Я знаю малу, темнодаху
церкву на мирній горі,
до неї ввись, як монахи,
бредуть кипариси старі.

Vergessenen Heilige wohnen
dort einsam im altarschrein;

Святих покинуте гроно
в нішах живе німих;

[5: 52-53].

Цей вірш, вважаємо, був обраний для перекладу через свій меланхолійно-замислений настрій, близький також і перекладачеві, який створюється за допомогою образів невеликої церкви з іржавими ручками на дверях (ein Kirchlein mit rostigem Knauf; у перекладача читаємо малу темнодаху церкву); порівняння кипарисів з монахами в сірих каптурах (wie Mönche in grauen Kapuzen; у Михайла Ореста – «як монахи бредуть старі»); забуті святі там живуть самотньо (vergessene Heilige wohnen dort einsam; у перекладі – святих покинуте гроно живе). Отже, бачимо, що в жодному з ключових моментів перекладач, не використовуючи повних лексичних відповідників, знаходить вдалі епітети чи метафори, щоб відтворити образ якнайвлучніше. У першому випадку він замінює сполучення «із ржавою ручкою» епітетом «темнодаха», що також передає давній вік церкви, яка із плином часу втратила свій первісний вигляд. Wie Mönche in grauen Kapuzen (як монахи в сірих каптурах) перекладено як монахи бредуть старі. Сірий колір додає смутку всьому пейзажу. Для власної поезії Михайла Ореста були якраз притаманні похмурі чорно-сірі кольори («рій сірих хмар летить»; «чернеча німота»; «чорна глибочінь»), проте в перекладі він уникнув цього слова, компенсувавши загальний настрій описом повільної ходи старих людей – «бредуть» – понурий, важкий рух старих монахів відтворює в уяві читача пригнічений образ. Vergessene Heilige wohnen dort einsam (забуті святі там живуть самотньо) – святих покинуте гроно живе. «Покинуте гроно», ця влучна метафора, на нашу думку, викликає в уяві досить яскравий образ самотніх, забутих, полишених самих на себе святих. Hohle Fenster (пусті вікна) – у своїй інтерпретації Орест випустив епітет.

Наступна поезія «Bodensee» написана амфібрахієм. Строфа складається з 6 рядків, де римуються 1, 2, 4 і 5-й рядки та 3-й і 6-й. Цю саму схему відтворює і перекладач. Цей вірш можна віднести до пейзажної лірики. Він залишає «присмак» легкості, спокою, умиротворення.

Die Dörfer sind wie im Garten.	Над берегом – села зелені.
In Türmen von seltsamen Arten	Смутно бринять многоденні
klingen die Glöcken wie weh.	дзвони далеких дзвіниць
	[5: 54-55].

Лише дзвін додає нотки болю (wie weh), а в перекладі – смутно бринять. На нашу думку, образ в оригіналі сильніший, яскравіший.

Окрім дзвонів, більш нічого не порушує розміреного життя: die Dörfer sind wie im Garten (села, немов у садку) – перекладач вжив прийом модуляції, використавши замість порівняння епітет – села зелені.

Schwellende Wellchen spielen (здіймаючись, граються хвилі) – а хвиля грає ласкава: в оригіналі бачимо зменшувальний суфікс –chen (Wellchen – хвилячки), Михайло Орест компенсував цей елемент вживанням епітета «ласкава», відтворюючи лагідний, заспокійливий настрій першотвору. Goldene Dämpfer kielen leise den lichten Lauf (золоті пароплави тихо керують свій світлий біг) – перекладач знайшов досить повний еквівалент – і золоті, легкі пароплави керують свій світлий біг. Hinter den Uferzielen (за цілями на березі) – за цілями всіх доріг – Михайло Орест вжив генералізацію. Tauchen die vielen, vielen Silberberge auf (раптово з'являються багато-багато срібних гір) – а там без числа, величаві гори встають срібноглаві. При перекладі цих рядків перекладач уникнув повтору, замінивши його синонімічним лексичним еквівалентом «без числа», а також вжив конкретизацію «гори срібноглаві», додавши образу навіть більшої піднесеності. Порівняймо «срібні гори» та «гори срібноглаві», де епітет, підбраний перекладачем, має відтінок урочистості, більш стилізований. Такий різноманітний вибір перекладацьких прийомів ще раз підкреслює майстерність перекладача та його бездоганне володіння словом.

Ще одна з обраних нами для аналізу поезій «Kannst du die alten Lieder noch spielen?», на наш погляд, сповнена символізму. Човен, здається, уособлює людину в пошуку, людину в дорозі, неспокійну та жадаючу. Вона прагне своєї мети, спокою, символом якого можна вважати «берег квітучий, де весни не гаснуть в юні живій». Рільке в певний проміжок своєї творчості цікавився ідеєю символізму, втілював її принципи у своїй літературній діяльності. Вкрай заманливо також назвати поряд з Рільке Ореста одним із пізніх європейських символістів. Однак у поезії символізм Михайла Ореста розмитий, неабсолютний. Він передбачає езотеричну мову, але без тієї широти, аж до довільності витлумачень і асоціацій, що у «класичному» символізмі. І хоча цей напрямок не дуже близький українському майстру слова, його переклади, зокрема проаналізованої нами поезії, можна вважати дуже влучними. Для декількох рядків перекладач знаходить

повний еквівалент: *kannst du die alten Lieder noch spielen?* – ще можеш ти давніх пісень заграти?; *sie wehn durch mein Weh wie die Schiffe* – кризь тишу моїх скорбот віють вони, як човен; *am einsamem Pfaden* – на самотній тропі; *findet ... vergessener Götter in wartender Gnade meine müde Erinnerung* – забутих богів в їх милості ждучій спомин віднайде стомлений мій [5: 56-57]. *Heimliche Inselziele* (таємні острови) – цей рядок Михайло Орест перекладає «де острів заклятий», інтерпретувавши, на нашу думку, цей образ не досить вдало: в першотворі автор вжив слово з нейтральним значенням «heimlich» (прихований, таємничий), тоді як перекладач вжив епітет із досить негативним відтінком «заклятий». Можливо, тут «втрутилися» власні переживання й думи, й біль, і жах українського поета, які довелося пережити Михайлу Оресту, декілька разів дивлячись в очі смерті. *Der Frühling ist dort so jung* (весна там така молода) – в перекладі читаємо «де весни не гаснуть в юні живій» – знову Михайло Орест виявляє свою майстерність володіння словом, створивши надзвичайно яскраву метафору для перекладу цього рядка – дуже поетичну, мелодійну та «ніжну», ніби компенсуючи попередній досить різкий переклад. *Im leisen Abendsee* (у тихому вечірньому озері) – у цьому разі перекладач вживає прийом генералізації, підібравши відповідник із ширшим значенням, що однак не змінює системи мікрообразів твору, – по вечірній гладі води.

Увесь життєвий шлях Михайла Ореста був осяяний «зіркою слова». Його становлення не було стихійним, бурхливим. Як і його брат Микола Зеров, інші неокласики, він формувався під впливом різноманітних культур. Його вірш дуже продуманий та лаконічний, яскраві образи постають в обрамленні влучно підібраних слів, інколи доходячи до афористичності.

Проаналізувавши переклади Михайла Ореста, можна відзначити їх повну еквівалентність до німецьких першотворів. Перекладач відтворює ритм і мелодіку Рільківських поезій. Про його перекладацьку майстерність свідчить відтворена ним емоційно-образна картина оригіналів. Він користується різними перекладацькими прийомами, завдяки своїй прекрасній ерудиції та бездоганному володінню словом підбирає влучні епітети й яскраві метафори (що характерно також і для власних поезій Ореста: «в чеканні терпкім і марнім», «спраглий любові ясної», «землю скорботну огрій», «сонце нетлінне»; «троно молитов рясних», «і лютістю побита їх копит, душа моя», «на мертве жниво дивитись душі боляче») [2: 109–111].

Отже, можна говорити про створення цікавих перекладів, де відчувається «музика» Рільківського вірша, хоча подекуди – і таке трапляється, коли «сильний» талановитий перекладач береться за твори «сильного» талановитого поета, – чуємо «голос» Михайла Ореста – переважно в емоційному забарвленні його перекладів, підборі та вживанні слів.

Список літератури

1. Бросаліна Олена. Слуга високоостей. // Літературна Україна. – 6 грудня 2001. – С. 4.
2. Йовенко С. Михайло Орест (Михайло Зеров). // Вітчизна. – 2007. – № 5-6. – С. 108–115. 3.

Качуровський Ігор. Релігійно-містичні елементи в ліриці Михайла Ореста. // Слово і час. – 1992. – № 11. – С. 14–18. 4. Наливайко Дмитро. Райнер Марія Рільке // Поезія. – К. : Дніпро, 1974. – С. 5–35. 5. Рільке Райнер Марія. Темні плачі. Поетичні твори у двох томах. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – Т. 1. – 494 с. 6. Стріха Максим. Український художній переклад. – К. : Факт, 2006. – 342 с.

Дегтярєва Лариса Іванівна

24. 07. 1961

- Старший викладач кафедри германської філології СумДУ.
- Закінчила у 1986 році Харківський державний університет ім. О. М. Горького, факультет іноземних мов, відділення німецької мови та літератури.

Професійна кар'єра:

- 1986–1989 рр.– Сумська середня школа № 6, вчитель німецької і англійської мов.
- 1989–1997 рр. – Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка, викладач, старший викладач німецької мови та літератури.
- 1997 р. до сьогодні – Сумський державний університет, факультет іноземної філології та соціальних комунікацій, відділення «Переклад», кафедра германської філології, старший викладач.

50 наукових та навчально-методичних публікацій

Сфери наукових інтересів: ономастика, психологія, література, історія, етнографія, етнопсихологія

Курси викладання: Німецька мова, Лінгвокраїнознавство німецькомовних країн, Німецька література, Зарубіжна література, Практичний курс перекладу з німецької мови, Практичний курс перекладу текстів з митного права.

Підвищення кваліфікації:

1996 р. – München, Goethe– Institut, Fortbildungsseminar «Erlebte Landeskunde / Methodik / Didaktik».

2003 р. – Kiew, Goethe-Institut, Seminar «Gemeinsamer Europäischer Referenzrahmen für Sprachen: lernen, lehren, beurteilen» + «Profile Deutsch»

2003 р. – СумДУ, факультет підвищення кваліфікації.

2008 р. – Robert Bosch Stiftung, СумДПУ ім. А. С. Макаренка, Seminar «Deutschland im ukrainischen Spiegel».

2013 р. – СумДУ, факультет підвищення кваліфікації за програмою з інноваційної діяльності.

2013 р. – Robert Bosch Stiftung, СумДПУ ім. А. С. Макаренка, Seminar «Deutsches Schulwesen im Wandel»

2014 р. – Berlin, Goethe-Institut, Seminar «L 1.8 Deutsche Geschichte in Berlin» член спілки германістів України.

Головні публікації:

1. Дегтярева Л. И. Густативная реверберация в «молочних антропонимах»/ Л. И. Дегтярева // Майкоп, Адигейський державний університет, 2014. – С. 31–35.
2. Дегтярева Л. И. Музыкальные гештальты концепта *Schteil/Shtteil*/Л. И. Дегтярева // Україна, Філологічні трактати. – 2013. – Т. 5, № 4 – С. 17–35.
3. Дегтярева Л. И Пейоративная коннотация гештальт-концепта *МЫТО* / Л. И. Дегтярева // Беларусь, Мозырь МГПУ ім. И. П. Шамякина. «Текст. Язык. Человек», 2013. Часть 1. – С.180–183.
4. Дегтярева Л. И Когниция информации *ВОДА* в когнации онимов с морфемой ин/ина/ina/inna/ Л. И. Дегтярева // Україна, Філологічні трактати. – 2013. – Т. 5, № 1'. – С. 77–85.
5. Дегтярева Л.И Таксономия заимствованных имен / Л. И. Дегтярева // Україна, Філологічні трактати. – 2012. – Т.4, №3. – С. 21–37.
6. Дегтярева Л. И Міграція антропонімів з афіксом *ica/isa/issa* / Л. И. Дегтярева // Україна, Філологічні трактати. – 2011. – Т. 3, № 4. – С. 53–59.
7. Дегтярева Л. И Немецкая ономастика в Сумской области / Л. И. Дегтярева // Україна, Філологічні трактати. – 2010. – Т. 2, № 3. – С. 23–28.

Соотнесенность лексико-семантических вариантов содержательной структуры слова при переводе с немецкого на русский язык

**Дегтярёва Л. И., старший преподаватель,
Сумский государственный университет**

Перевод текста с немецкого языка на украинский и русский языки таит в себе много трудностей, которые прежде всего состоят в том, что словари у нас зачастую переводные, где дается круг лексико-семантических вариантов, входящих в одну содержательную структуру слова, но не всегда есть толкование каждого отдельного значения слова, т. е. его лексико-семантических вариантов, подходящих по тождеству к значению перевода. Машинный перевод, т. е. компьютерный, к которому часто прибегают

студенты и начинающие переводчики, может полностью исказить, иногда до комичности, значение слова. Например, *Der Elefant steht auf dem Ball* было переведено как *Слон коштує на м'ячі*. Поэтому в практике обучения переводу большое значение имеет руководство переводом текстов преподавателем, эрудиция которого складывалась под влиянием традиционного подхода к интерпретации значения слова, т. к. преподаватель получал значения из лингвистического и филологического круга, и применение этих знаний помогает понять и определить содержательную структуру слова и точность перевода. Подготовка студентов-переводчиков к будущей профессии требует не только знаний грамматики немецкого языка («Grundwissen»), но и высокого общеобразовательного уровня, начитанности, эрудиции («Weltwissen»), терминологических знаний («Sachwissen») родного языка, культуры своей страны («grundsprachliche Kompetenz»), теории и практики перевода. В фазе рецепции процесса перевода переводчик наталкивается на слово с неизвестным ему значением. Это не значит, что он не знает слова с общим значением, а говорит о том, что слово может быть употреблено в специальном тексте как термин. В тексте он может встретить большое количество слов с одним значением, например «влияние» – «Einfluss, m», «Wirkung, f», «Auswirkung, f», «Einwirkung, f», «Nachwirkung, f», «Effekt, m», и не знать разницу в значениях. При переводе слов можно натолкнуться на сложносоставное слово, знать при этом отдельные компоненты слов, но не суметь дать полный перевод этого слова, не владея техникой перевода подобных слов. Например: *Rindfleischetikettierungsüberwachungsaufgabenübertragungsgesetz, n*, сокращенно *RfLEtÜAÜG* – «Закон об идентификации коров и передаче обязанностей контроля маркировки говядины».

Как показывает практика, переводчик обращается к словарю чаще при переводе с иностранного языка, чем при переводе с родного. Это понятно, так как при отличных знаниях иностранного языка необходимо иметь автоматические знания родного языка. Задачей переводчика является точное понимание семантики незнакомого слова, а также знание словообразовательных функций.

Значительную трудность для перевода представляет употребление слов в составе несвободного словосочетания, значение которого трудно вывести из значений составляющих его слов. Например, «*an muss das Gemisch im Brennraum zur Entzündung bringen*» означает «необходимо поджечь смесь в камере сгорания» («привести в состояние воспламенения»), а не «принести смесь в камеру для воспламенения».

В языке оригинала существует немало слов, не имеющих прямых соответствий и сочетаний в языке перевода. Например, название романа Т. Манна «*Der Professor Unrat*» было переведено как «Учитель Гнус».

Значения слов-соответствий в двух языках могут не совпадать по объему. Слову с общим значением в исходном языке может соответствовать

слово с более узким значением в языке перевода и наоборот. Например, *der Freund* – друг, приятель, возлюбленный, сожитель; в сочетаниях *der Theaterfreund* – театрал, *der Bücherfreund* – книголюб, *der Kinofreund* – киноман, *der Studienfreund* – однокурсник и т. д.

Различают общий контекст и более узкий контекст. Под общим контекстом подразумевается содержание конкретного предложения и текста в целом. Общий контекст служит как бы фоном, на котором выявляется или уточняется значение каждого слова. Под более узким контекстом понимается лексическое значение слов, связанных в предложении с данным словом и обуславливающих его значение. Для прилагательного важно учитывать лексическое значение существительного (например, *Süßwasser* – пресная вода, *süßes Ding* – милашка, *dünne Luft* – разреженный воздух, *eine dünne Taille* – тонкая талия, *auf dünnem Adem* – едва дыша, *dünnes Blech* – тонколистовая жель, для наречия связанного с глаголом, лексическое значение глагола (например, *scharf unterscheiden* – четко различать, *eine scharfe Zunge* – перенос, «острый язык», *eine scharfe Kurve* – крутой поворот, *eine scharfe Brille* – сильные очки, *eine scharfe Bügelfalte* – хорошо отутюженная складка брюк, *(ein) scharfer Frost* – крепкий мороз, *scharfe Luft* – холодный воздух, *ein scharfer Schuss* – меткий выстрел).

Для определенной группы наречий их положение в предложении – перед прилагательным или другим наречием (например, *gleich schnell* – одинаково быстро, *gleich alt* – одного возраста, *gleich schwer* – одинакового веса, одинаково трудный; *gleich darauf*; *gleich nachher* – вслед за тем, *gleich nach dem Krieg* – тотчас после войны). Для некоторых наречий – положение перед группой существительного (например, *gerade dieses Beispiel* – именно этот пример, *fünf gerade sein lassen* – смотреть на что-то сквозь пальцы). При определении значения предлога важно учитывать лексическое значение существительного, перед которым он употреблен. Например, *zum Zweck der Verbesserung* – с целью улучшения, *entsprechend dem Gesetz* – соответственно закону. Во многих случаях при переводе предлогов необходимо учитывать управление глагола в русском языке: *vom großen Wert sein* – иметь большое значение, *aus diesem Grunde* – по этой причине, *unter Annahme* – в предположении. В разных текстах, особенно в научно-технической литературе, часто встречаются так называемые парные предлоги: *von diesem Standpunkt aus* – с этой точки зрения, т. е. предлоги, состоящие из двух частей: первая часть (основной предлог) стоит перед существительным (*von diesem Standpunkt*), а вторая часть (уточняющее наречие) – после существительного (*von diesem Standpunkt aus*).

При определении значения существительного нужно учитывать лексическое значение существительного-определения и его многозначность (напр. *die Entwicklung neuer Triebwerke* – создание новых двигателей, *die Entwicklung der Landwirtschaft* – развитие сельского хозяйства, *die Entwicklung des Films* – проявка фотопленки).

Для некоторых существительных является важным употребление их во множественном числе: *das Ende* – ед. ч. – конец, исход, окончание, мн. ч. – *die Enden* – концевые отростки рогов оленя; *der Griff* – схватывание, хватание; *die Griffe* – уловки, ухищрения; *der Fonds* – фонд, запас, *die Fonds* – фонды, госпроцентные бумаги, средства целевого назначения. Некоторые существительные не имеют формы множественного числа в немецком языке, например *der Unterricht* – занятие. Существительным в русском языке, имеющим форму множественного числа, противопоставляются существительные в немецком языке, употребляющиеся и в единственном числе и во множественном числе: *die Uhr* – *die Uhren* – часы; *die Hose* – *die Hosen* – брюки; *die Brille* – *die Brillen* – очки.

Необходимо учитывать изменение содержательной структуры слова в причастных формах глаголов: *verscheiden (Inf.)* – умереть, скончаться; *verschieden (Part.II)* – различный, разнообразный; умерший, скончавшийся; *bescheiden (Inf.)* – информировать, осведомлять; *bescheiden (Part.II)* – скромный, неполноценный, жалкий.

Некоторые особенности порядка слов в немецком предложении могут создавать дополнительные трудности при использовании синтаксических связей слова для его перевода. Слова, связанные по смыслу, могут быть разобщены в предложении. Поэтому для перевода одного из них необходимо использовать слово далеко от него стоящее. Например, при переводе предлога, стоящего в начале предложения нужно учитывать управление глагола, который стоит в самом конце предложения. Например, *Auf das Rechtsmittel hat der Angeklagte verzichtet* обвиняемый отказался от обжалования судебного решения (приговора).

Большое значение для перевода незнакомого слова в тексте и для запоминания слов имеет словообразовательный анализ. Поэтому важно знать способы образования слов и основные словообразовательные элементы (суффиксы, приставки), а также уметь переводить сложные слова по их компонентам. Это освобождает от необходимости затрачивать дополнительные усилия для запоминания большого числа производных слов, значение которых легко выводится из значения основного слова.

Чтобы лучше запомнить слово нужно стараться увидеть в нем его составные элементы и, насколько возможно, объяснить себе их значение. Нужно уметь представить себе процесс постепенного изменения значения основного слова от прибавления к нему словообразовательных элементов или от включения его в состав сложного слова в качестве первого или второго компонента, т. е. проследить образование словообразовательного ряда и определить место данного слова в этом ряду. Это приучает к восприятию слова не как к готовой неразложимой единице, которую нужно запомнить целиком, вместе с русским переводом, а учит работать над словом сознательно, учитывая все лексико-семантические структуры слова. В новом слове мы должны видеть уже знакомые нам элементы и узнавать способы его

образования; перевод этого слова будет более обоснованным, тогда можно заметить, что абсолютно новых слов почти не встречается. Каждое «новое» слово будет органично входить в систему уже знакомых слов.

(Стаття була опублікована у збірнику матеріалів VIII Міжнародної науково-методичної конференції (23-25 січня 2009 р.). – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 145 с. – С.23–24).

Дорда Віталій Олександрович

28.05.1981

- Кандидат філологічних наук.
- Викладач кафедри теорії та практики перекладу.
- Заступник декана із заочної, дистанційної форм навчання та профорієнтаційної роботи.
- Закінчив у 2003 році Сумський державний університет за спеціальністю «Переклад» та отримав кваліфікацію перекладача, викладача англійської та німецької мов.

Професійна кар'єра:

- 2003–2013 рр. – викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.
- Із 2013 рр. по теперішній час – викладач кафедри теорії та практики перекладу СумДУ.
- Із 2005 по 2009 р. навчався в аспірантурі на кафедрі теорії та практики перекладу СумДУ заочною формою навчання.

Сфери наукових інтересів: соціолінгвістика, лексикологія, мовознавство, перекладознавство.

Курси викладання: Практика перекладу з англійської мови, Проблеми соціального варіювання англійської мови в аспекті перекладу, Нотаріальний переклад, Переклад текстів із цивільного права, Порівняльна стилістика англійської та української мов, Англійська мова.

Тема кандидатської дисертації: «Лінгвальні та соціолінгвальні характеристики англійської студентського сленгу США кінця ХХ – початку ХХІ століть» (2014 р).

Інші досягнення: подяка від Сумської облдержадміністрації за допомогу в проведенні чемпіонату Європи, чемпіонату серед юніорів та чемпіонату світу серед ветеранів з орієнтування на лижах (м. Суми, 2012 рік); лауреат

конкурсу «Мій улюблений викладач» (управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації, 2013 р.)

Головні публікації:

1. Дорда В. О. Проблеми соціального варіювання мови в аспекті перекладу: конспект лекцій / В. О. Дорда. – Суми : СумДУ, 2011. – 51 с.
2. Дорда В. О. Американський студентський сленг: лінгвокогнітивні аспекти / О. В. Дорда // Вісник ХНУ, № 1052. – Серія романо-германська філологія. Харків, Константа – 2013. – С. 130–135. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/32023>.
3. Дорда В. А. К вопросу о языковой картине мира американских студентов / В. А. Дорда // Мир языка: сборник научных статей; отв. соред. Г. Н. Кенжебалина, М. В. Пименова. – Павлодар–Кемерово–Витебск : Кереку, 2012. – С. 137–143. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/29515>.
4. Дорда В. О. Параметри мовної моди американських студентів / В. О. Дорда // Філологічні трактати. – 2011. – Т. 3, № 3. – С. 18–22. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/24436>.
5. Дорда В. О. Системна організація лексико-семантичних одиниць американського студентського сленгу/ В. О. Дорда // Філологічні трактати. – 2010. – № 1, Т. 2. – С. 34–39. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/2320>.
6. Дорда В. О. Співвідношення студентського сленгу з загальним та спеціальним сленгом / В. О. Дорда // Наукові записки. – Випуск 81 (1). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 329–333. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/2977>.
7. Дорда В. О. The Sources of American Student Slang / В. О. Дорда // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – С. 69–72.
8. Дорда В. О. Гендерні аспекти молодіжного сленгу США / В. О. Дорда // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологічні науки. Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – № 1. – С. 20–25. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/1482>.

Сленг як явище мовної моди

*Дорда В. О., канд. філол. наук, викладач,
Сумський державний університет*

Мода є таким об'єктом дослідження, що завжди викликає жвавий інтерес у вчених, які звернули свою увагу на це явище. З одного боку, мода –

це предмет наукового міждисциплінарного вивчення: відомі праці у галузі філософії, соціології, психології, мистецтвознавства, культурології, семіотики, лінгвістики [1–7], де різні підходи до досліджуваної проблеми висвічують певні грані цього явища.

З іншого боку, мода є цілком життєвим поняттям, з яким будь-яка людина постійно стикається у повсякденному житті, не завжди вживаючи це слово, проте відчуваючи силу феномену, що стоїть за ним. Людина одночасно є і суб'єктом, і об'єктом моди.

Розпочавшись із одягу, мода у сучасному світі розширила сфери своєї дії. Створення спеціальної теорії моди, що формує цілісне уявлення про структуру моди та її зв'язки з іншими явищами дійсності, базується на різних основах – соціальній, економічній, естетичній, психологічній тощо. Мода – наслідок дії сукупності всіх факторів, обговорюваних у різних концепціях моди [7, с. 7]. Оскільки мода стосується багатьох сторін соціального життя людини, то передусім мода – це соціально– психологічний феномен, в основу поширення якого покладені психологічні й соціальні механізми соціальної регуляції та саморегуляції людської поведінки [3, с. 10].

Аналізуючи соціальне буття американських студентів, ми виділили певні параметри мовної моди використання сленгізмів. Найбільш цілісною і релевантною до англomовного студентського сленгу видається теоретична модель моди, запропонована А. Б. Гофманом [3]. Суть цієї концепції полягає в такому. Елементарними одиницями моди є *модні об'єкти*, тобто об'єкти, що опиняються «у моді». Одні й ті самі об'єкти входять до *модних стандартів*, до певних способів або зразків поведінки. Один і той самий об'єкт може потрапляти до різних модних стандартів. Наприклад, одна й та сама вистава може бути в моді, але в одних випадках її модно хвалити, а в інших – критикувати. Ті та інші модні стандарти та об'єкти стають модними тоді, коли вони мають *модні значення*, є знаками моди. Ознака модної знаковості означає, що той або інший об'єкт чи стандарт заміщає або вказує на які-небудь цінності, що в суспільстві сприймаються як модні. У значенні останнього компонента моди А. Б. Гофман виділяє поведінку учасників моди, «це така поведінка, яка орієнтована на відмічені інші компоненти: стандарти, об'єкти й цінності моди» [3, с. 14].

Структуруювальним компонентом цієї моделі є цінності моди. Визначення цього компонента допомагає відповісти на інші питання, пов'язані з модою: які стандарти та об'єкти стають модними, на що реально орієнтовані у своїй поведінці учасники моди тощо.

Будь-які культурні зразки, або соціальні правила поведінки, мають дві сторони. З одного боку, в основу правил покладена нормативна основа, правил потрібно дотримуватися; з іншого – ціннісна основа, їх хочуть дотримуватися. У моді, як і в інших соціальних регуляторах, наявні обидві основи: нормативна та ціннісна. Однак переважає основа ціннісна. При цьому під соціальною цінністю розуміють певний об'єкт, по відношенню до

якого суспільство займає позицію оцінювання, приписує об'єкту важливу роль у житті індивіда. А. Б. Гофман виділяє ядро, що становить набір модних цінностей, які називає внутрішніми, або атрибутивними. До цих цінностей належать сучасність, універсальність, демонстративність і гра.

Крім ядерної частини цінностей, існує ще один зовнішній шар, який у цій концепції іменується денотативним, або зовнішніми цінностями моди. Вони входять до системи модної поведінки, але самі по собі не становлять приналежності власне моди. Вони досить різноманітні й носять ситуативний характер. Вони можуть бути протилежними в різних системах поведінки. Різні категорії учасників моди на денотативному рівні можуть бути орієнтовані на різні етичні, естетичні політичні й інші цінності. Це можуть бути прямо протилежні цінності, наприклад, соціальна рівність і елітарність, краса і користь тощо. Набір денотативних цінностей у принципі нескінченний. Якщо для учасників моди атрибутивні цінності моди є спільними для всіх, вони визначають приналежність того або іншого об'єкта до розряду модних, то денотативні цінності дуже різноманітні й становлять для суб'єктів моди сильний мотиваційний шар.

У процесі аналізу фактичного матеріалу були виведені такі *параметри мовної моди американських студентів*.

Сучасність. Ця фундаментальна цінність моди передбачає виділення у модного об'єкта ознаки темпоральності. Внутрішня форма слова *сучасність* допомагає зрозуміти сутнісну ознаку цього параметра: бути сучасним – означає бути в єдності зі своїм часом; модним може бути лише те, що модно зараз.

Слово, що співвідноситься зі своїм часом, стає особливо важливим, актуальним завдяки своїй семантиці, отримало в лінгвістиці статус актуального слова, «ключового слова теперішнього моменту», «слова-хронофакта» [6, с. 24]. В основі актуальності слова можуть бути різні причини, проте передусім це, безумовно, причини позамовні. Актуалізація слова – наслідок активізації в соціальній свідомості реалій об'єктивної дійсності. З точки зору цієї фундаментальної цінності моди модні слова є своєрідною хронікою суспільства, сигналами соціального часу, джерелом інформації про політичне, економічне та культурне життя суспільства. На підтвердження цієї тези наведемо декілька слів, що отримали характеристику модних серед американських студентів на початку XXI століття.

Сленгізм *AB treat* «оплата рахунка 70/30» походить від студентів, які приїхали до США з Китаю, де заплатити порівну рахунок називається «*AA treat*». Однак останнім часом набув популярності вираз *AB treat*, коли юнак платить більшу частину рахунку (70 %), а його супутниця решту (30 %). *The dinner party last night was on an AB treat, so the ladies didn't spend much on that* [9].

Словосполучення *tree hole post* «обмін анонімними секретами в інтернет-просторі» базується на тому, що в минулому люди робили схованки

в спеціально зроблених отворах у деревах, а потім замазували цю схованку. Сьогодні студенти залишають анонімні секретні повідомлення в Інтернеті, начебто помістивши їх усередині дерева. Іноді з нетерпінням чекають відповіді чи коментаря на таке повідомлення. *I am living in hell with this secret in my mind, maybe I should try to put it into a tree hole post and give myself a break* [9].

Вираз *meal pal* означає людину, яка регулярно складає вам компанію під час перерви на ланч на території кампусу. Багато студентів шукає таких людей через Інтернет, щоб мати змогу недорого але смачно харчуватися під час навчання: *That Thailand restaurant is great, it's my meal pals' favorite* [9].

Сучасним зазвичай є нове слово. Передусім нове слово має ознаку сучасності. Сучасність викликає в нашій свідомості позитивні емоції й асоціюється з прогресивністю, готовністю до змін до творчості. Новизна – одна з головних цінностей сучасності. У корпусі модних слів більшість слів є неологізмами.

Хоча новизна може бути не єдиним показником сучасності слова. Підвищена соціальна увага до реалій активізує мовну свідомість, загострює інтерес до слів, що означають ці реалії, і вони реактуалізуються, тобто переходять до розряду актуальних, а отже, модних, наприклад: *doomed single* «стара діва» досить часто використовується студентами на позначення викладачок, які не одружені, не мають сім'ї і завантажують себе роботою, тим самим зменшуючи свій шанс зустріти «другу половину»: *I didn't expect to turn up at the party. We all thought she was a doomed single* [9].

Універсальність (частотність). Із цим параметром пов'язана така риса моди, як масовість й екстериторіальність. Учасники моди відчують свою приналежність до великого, невизначеного цілого. Мовна мода може охоплювати соціально-мовний простір усієї національної мови. У мові універсальність корелює з ознакою частотності вживання слова, яка прямо пропорціонально пов'язана з його якісною характеристикою – активністю, тобто численними й сильними зв'язками слів у мовній системі [6, с. 25].

За частотністю вживання слова стоять різні явища. Вище ми відмічали, що в основі активного вживання «слова– хронофакта» лежать позамовні причини, «у певний відрізок часу слова набувають виключно важливого значення і завдяки своїй актуальній семантиці стають популярними серед носіїв мови» [7, с. 8].

Зазначені вище дві ознаки слова – новизна та масовість вживання – є достатніми для буденної мовної свідомості, щоб вважати ці одиниці модними. Модне слово захоплює максимально широкий соціальний простір за незвично малий проміжок часу. Так, наприклад, сталося зі словами *King Kong* «дешеве вино» та *vitamin N* «перша цигарка зранку» [8], активне входження яких у сучасний лексикон обумовлене позамовними причинами. Будь-яке нове або актуалізоване слово має шанс потрапити до розряду модного. Виникає питання: у якого популярного слова більше можливостей

отримати характеристику модного? На наш погляд, це залежить, зокрема, від власне мовних характеристик цих одиниць внутрішньолінгвістичних чинників, що корелюють із таким параметром модного об'єкта, який А. Б. Гофман називає демонстративністю.

Демонстративність. Ця внутрішня цінність моди має корені у біологічних аспектах свого існування, у прагненні бути зовні привабливим для іншого. Мода – одна з форм комунікації, і демонстративність сприяє швидкій та експресивній демонстрації свого «я». Для сучасної епохи з її динамізмом характерна нетривала і поверхнева комунікація, де модне слово стає маркером швидкої й адекватної оцінки суб'єктів спілкування завдяки своїй демонстративності. Модне слово має бути на видоті, ознаки «бути» і «здаватися» для модного об'єкта практично збігаються. Модне слово подає «сигнал партнерові по комунікації, що комунікант іде в ногу з часом, <...> що він підтримує мовний імідж певної соціальної групи, або узус соціуму» [5, с. 87], наприклад: *I may not know baseball scores, but as an avid indoorsman, I've been highly regarded for my skill at video games and computer programming.* – *indoorsman* «людина, яка більшість часу проводить вдома» [9]. Цей сленгізм також використовується по відношенню і до жінки, наприклад: *I am trying to convince an indoorswoman to attend a local high school football game with me* [9].

Які є мовні характеристики модного слова, що роблять його яскравим маркувальним елементом?

Зазвичай слово приймається і фіксується членами суспільства як нерозривна єдність двох сторін мовного знака – позначувального і позначуваного. Однак міцна єдність формального і змістового в мовній свідомості має відносний характер. Контролю свідомості підвладна «членимість змісту і форми словесного знака» [1, с. 35]. Незважаючи на те, що здебільшого нас цікавить змістова сторона слова, форма теж впливає на характер сприйняття людиною мовної інформації. Наприклад, *beast* «*an affectionate or pejorative nickname for a cheap beer called Milwaukee's Best*»; *F.O.B.* – «*Fresh Off the Boat. Insulting name for students from overseas*» [8].

Передусім демонстративністю повинна володіти формальна сторона слова, вона є своєрідним «одягом» для слова. Згадаймо прислів'я: «Зустрічають по одежі, а проводжають по розуму». Зазвичай у цьому прислів'ї акцент робиться на другій частині, але і перша частина в ньому значуща: зустрічають усе-таки по одежі. Яскравість плану вираження, незвичність форми – це ознаки, що сприяють віднесенню слова до розряду модних. Наприклад, *food coma* – «*the fatigue and sleepiness that sets in after a large meal*»; *frisbee* – «*any uneaten pizza left on the floor of a dorm room*» [8].

Одне із джерел привабливості – екзотичність форми іноземного слова. Культурно віддалене, «чуже» для модного об'єкта завжди є позитивно забарвленим. Ця віддаленість наче компенсує тимчасову близькість. Тому в корпусі модних слів часто представлені нові запозичені слова, що в

поєднанні із суб'єктивним відчуттям новизни надають слову естетичної модальності незвичності слова. Наприклад, *Frodo Dojo* «*a house, apartment or dorm which is entirely populated by Tools, Zeroes, etc*»; *commando* – «*not wearing any underwear*» – *I haven't done laundry in so long, today I had to go commando*; *smoke nazi* – «*that loser who needs to tell everyone that smoking is bad for you. Usually found at the bar*» [8].

Ігровий початок. Моді як ігровому феномену властива, по-перше, добровільність (мода не регулюється правовими нормами), по-друге, наявність евристичного елемента, який стимулює зміну модних стандартів і об'єктів. Разом із широким розумінням модного слова, яке існує в мовній повсякденності, є точка зору лінгвістів, які звужують це поняття. Для низки учених головним визначення модного слова є параметр, який А. Б. Гофман назвав «гра». Вони стверджують, що «модне слово не може означати новий денотат, воно завжди є новим позначенням відомого явища» [6, с. 151]. Наведемо кілька прикладів, де яскраво представлені ігровий початок студентських сленгізмів (тлумачення здійснене самими студентами на веб-сайті CollegeStories.com [8]): *exit strategy* – «*the plan to get out of relationship; usually developed after the second date. (Some people believe that this is only a guy thing.)*»; *Drunkenese* – *the language commonly used by incoherent drunks unable to continue speaking English*; *dead soldier* – *empty beer can/bottle*»; *crack the spine* – *opening a book for the first time. Often doesn't take place until the night before the finals. Commonly used during bragging sessions when someone is selling back a book claiming never to have opened it*; *beeracle* – *a miracle that is caused by almighty beer. For example someone making ten straight cups in Beirut game*.

Ігровий початок у мовній моді визначається власне мовними причинами. Швидкоплинність життя слова часто пояснюється естетичною потребою комунікантів у оновленні мови. Ця потреба реалізується в зміні тіла, форми мовного знака при тотожності змісту. Естетика оновлення формує певний «модний знаковий попит», якому протистоїть «модна знакова пропозиція» з боку зразків, що ще не стали модними. Лексичне зношення визначає потребу в заміні знакових засобів і стимулює пошук і відбір інших лексичних одиниць. Часто оновлення форм приводить до збагачення змісту слова: *budget* – *an adjective used to describe things that are overrated or trashy*; *radioactive* – *the towel that sits in the corner and is used to clean up spilled drinks (It can never be washed and must smell)*; *sniper* – *a person who looks good from far away, but up-close is a nasty shock*.

Отже, проведене дослідження підтверджує, що англомовний студентський сленг США відповідає всім параметрам мовної моди.

Список літератури

1. Барт Р. Система моди / Р. Барт. – М., 2003. – 86 с. 2. Эрнер Г. Жертвы моды? Как создают моду, почему ей следуют / Гийом Эрнер. – СПб. : Изд-во Ивана Лимбаха, 2008. – 272 с. 3. Гофман А. Б. Мода и люди. Новая теория моды и модного поведения / А. Б. Гофман. – М., 2000. – 160 с. 4. Дорда В. О. Параметри мовної моди американських студентів / В. О. Дорда //

Філологічні трактати. – 2011. – Т. 3, № 3. – С. 18–22. 5. Килошенко М. Психологія моди / М. Килошенко. – СПб., – 2001. – 140 с. 6. Комлев Н. Г. Слово в речи. Денотативные аспекты / Н. Г. Комлев. – М., 2002. – 218 с. 7. Фишман Р. Б. Мода как социальное явление: автореф. дис. ... канд. филос. наук / Р. Б. Фишман. – Свердловск, 1990. – 20 с. 8. College Slang Dictionary. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://collegestories.com> 9. Fashionable Words in English – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.171english.com/?p=1666>

Єгорова Олеся Іванівна

23.11.1986

- Кандидат філологічних наук.
- Старший викладач кафедри теорії та практики перекладу.
- Закінчила у 2008 р. Сумський державний університет.

Професійна кар'єра:

- 2008–2013 рр. – викладач кафедри германської філології.
- 2008–2011 рр. – аспірант кафедри теорії та практики перекладу.
- 2012–2013 рр. – викладач англійської мови за сумісництвом у Державному ліцеї-інтернаті з посиленою військово-фізичною підготовкою «Кадетський корпус» імені І. Г. Харитоненка.
- Із вересня 2013 р. – старший викладач кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.

Понад 30 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: порівняльне мовознавство, когнітивна лінгвістика, транслятологія.

Курси викладання: Вступ до перекладознавства, Практичний курс англійської мови, Практичний курс другої іноземної мови (німецької), Практика перекладу з основної іноземної мови (англійської), Критика і редагування художніх перекладів, Практика перекладу міжнародної економічної термінології.

Тема кандидатської дисертації – «Лінгвокогнітивні аспекти вербалізації невизначеної кількості в англійськомовному дискурсі» (2012 р.).

Науково-видавнича діяльність : член редколегії електронного наукового журналу «SCI-ARTICLE.RU».

Інші досягнення:

- весняний семестр 2008 р. – отримувач Академічної Стипендії Президента України;
- серпень 2013 р. – стипендіат Баварського центру вищої школи для Центральної, Східної та Південної Європи (BAUHOST) у літньому університеті Отто-Фрідріха м. Бамберг, Німеччина.

Членство: Союз обдарованої молоді України.

Головні публікації:

1. Єгорова О. І. Експресивний потенціал едностей вищого порядку в англомовному дискурсі / О. І. Єгорова // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філологічна . – 2010. – Вип. 13. – С. 219–227. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nznuoaf_2010_13_38.pdf
2. Єгорова О. І. Невизначено-кількісна актуалізація невербальної аудіальної поведінки в англомовному дискурсі / О. І. Єгорова // Філологічні трактати. — 2011. — Т. 3, № 3. — С. 23–28. <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/24434/1/1eioivad.pdf>
3. Єгорова О. І. Специфика когнитивной обусловленности метафорических номинаций неопределенного количества / О. И. Егорова, А. В. Кальченко // Филологические науки в России и за рубежом: материалы Междунар. заоч. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль, 2012 г.). / под общ. ред. Г. Д. Ахметовой. – СПб. : Реноме, 2012. – С. 120–123.
4. Єгорова О. І. Специфика перевода количественных единиц (на материале слов-мезуративов) / О. И. Егорова // Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода. Сборник научных статей. Выпуск 3. – Н. Новгород : Бюро переводов «Альба», 2013. – С. 97–106. <http://www.alba-translating.ru/index.php/ru/articles/2012/egorova.html>
5. Єгорова О. І. Міфологія у фразеологічній рефлексії: проблеми кодування і декодування / О. І. Єгорова, Г. В. Серженко // Філологічні трактати. – 2014. – Т. 6, № 2.– С. 25–30. http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/37622/1/Yehorova_%20Serzhenko.pdf
6. Єгорова О. І. Стратегии интерлингвального перевода рекламных слоганов: базовые подходы // О. И. Егорова, О. Д. Быкова // Advertising in the modern world: history, theory and practice : materials of the international scientific conference on May 22–23, 2014. – Prague : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ». – С. 80–83. http://sociosfera.com/publication/conference/2014/255/strategii_interlingvalnogo_perevoda_reklamnyh_sloganov_bazovye_podhody/
7. Єгорова О. І. Гидронимия Великобритании: ментальные образы первичной сигнификации / О. И. Егорова // Мир языков: ракурс и перспектива: материалы V Междунар. науч. практ. конф., Минск, 22 апреля 2014 г. / редкол.: Н. Н. Нижнева (отв. редактор) [и др.]. Том I. – Минск : БГУ, 2014. – С. 39–46.

Зінченко Анна Володимирівна

06.09.1991

- Аспірант кафедри теорії та практики перекладу.
- Закінчила у червні 2013 р. Сумський державний університет.
- З квітня по жовтень 2013 р. працювала фахівцем у Департаменті міжнародної освіти Сумського державного університету.
- Із листопада 2013 р. – навчання в аспірантурі при кафедрі теорії та практики перекладу Сумського державного університету за спеціальністю 10.02.04 – «Германські мови».
- Галузі наукових інтересів: квантитативність, комунікативна лінгвістика.

Головні публікації

1. Зінченко А. В. Прагматичні аспекти квантитативів (на матеріалі інавгураційної промови Б.Обами) / А. В. Зінченко // Студентські наукові записки. Серія «Філологічна». – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 6. – 2013. – С. 129–132.
2. Зинченко А. В. Стилистические и прагматические аспекты квантитативов в политическом тексте / А. В. Зинченко, С. В. Баранова // Новые парадигмы и новые решения в современной лингвистике; гл. ред. М. В. Пименова. – Кемерово, 2013. – Вып. 3. – С. 64– 66.
3. Зинченко А. В. Нумеративы как элемент коммуникативных стратегий в рекламном дискурсе / А. В. Зинченко // Мир языков: ракурс и перспектива: материалы V Междунар. науч. практ. конф., Минск, 22 апреля 2014 г. / редкол.: Н. Н. Нижнева (отв. редактор) [и др.]. Том I. – Минск : БГУ, 2014. – С. 30–39.
4. Зінченко А. В. Комунікативні стратегії впливу в аналітичних статтях: функції квантитативів / А. В. Зінченко // Нова філологія: Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – № 65. – С. 108–112.

Перекладацька рефлексія «Заповіту»

Т. Г. Шевченка

Єгорова О. І., канд. філол. наук, старший викладач,

Зінченко А. В., аспірант,

Сумський державний університет

Твори Тараса Григоровича Шевченка вже давно отримали статус світового культурного надбання, про що свідчать їх численні переклади всіма слов'янськими, германськими та романськими мовами, японською, хінді, корейською, малайською, африканськими та багатьма іншими [11].

На сьогодні існують дані, що над корпусом англомовних перекладів Кобзарєвого Слова працювало понад 80 перекладачів. При цьому значна частина цього корпусу належить варіантним інтерпретаціям поезії «Заповіт» (*Дж. Вір*, *В. Р. Морфілл*, *Фр. Пк. Марчант*, *Е. Л. Войнич*, *П. П. Селвер*, *А. Дж. Гантер*, *П. Канді*, *Е. В. Андервуд*, *О. Івах*, *Дж. Ліндсей*, *П. Бреслін*, *В. Семеніна*, *С. К. Джіффі*, *Віра Річ*, *Г. Маршалл*, *К. Г. Андрусишен* і *В. Кірконел*, *Є. Крацевич*, *К. Менінг*, *А. Рєвчун* та ін.).

На початку ХХ століття серед англомовних перекладачів Шевченка фігурує постать *Етель Ліліан Войнич*, яка, за словами авторитетної дослідниці англомовної шевченкіани Р. П. Зорівчак, мала нагоду пізнати й сприйняти Шевченків дух, бо і сама брала участь у революційній боротьбі проти царату та була особисто знайома з І. Франком і М. Павликом [3].

Порівнюючи переклади Е. Л. Войнич та *Персі Пола Селвера* – англійського літератора, фразеографа та перекладача зі слов'янських і германських мов, – Р. П. Зорівчак критично зазначає, що переклади П. П. Селвера близькі за змістом і формою до оригіналу, але не передають усієї сили й простоти Шевченкового поетичного виразу, не справляють враження цілісності [10]. Утім такої думки дотримуються далеко не всі авторитетні дослідники шевченкіани (див. праці *Кларенса А. Меннінга*, зокрема *Manning C. Schevchenko In English Literature* [14, с. 123–124]. Зазначимо, що К. Меннінг також належить до когорти англомовних перекладачів літературної спадщини Т. Г. Шевченка, чия праця неоднозначно оцінюється як з боку критиків, так і з боку самого автора [3; 8, с. 30; 14, с. 124–125]).

До плеяди українських перекладачів поетичної творчості Т. Г. Шевченка належить *Іван Вив'юрський* – канадський публіцист, редактор прорадянських газет, що виступав під занглізованим прізвиськом *Джон Вір* (*John Weir*) та чия творчість неоднозначно оцінюється з боку критиків: «У своїх перекладах Дж. Вір намагався віддати зміст творів Шевченка, але ж мистецька вартість цих перекладів невелика» [8, с. 31]; «Джон Вір глибоко сприймав і адекватно (за змогою) відтворював соціально загострені й публіцистично озвучені аспекти Шевченкової поезії, сміливо й по-сучасному

бачив поетову образність, відчував мелодійність і музикальність його мовлення та намагався бодай частково відтворити це багатство для англomовних читачів. У переважній більшості перекладів Джону Віру вдалося віднайти бажаний семантичний, образний і ритмічний відповідник, хоча б деякою мірою передати напругу Шевченкового Слова» [3].

Нарікання з боку вітчизняних дослідників англomовної шевченкіани стосується й перекладів *Ватсона Кірконела* за допомогою підрядників *Костянтина Андрусішина*. На думку Л. В. Коломієць, саме таким «розподілом праці» й зумовлюється той факт, що в перекладах домінує семантичний підхід, при якому поетичний розмір першотворів не обов'язково дотримується [5, с. 249].

Переважає більшість дослідників англomовної шевченкіани (П. Селвер, Б. Кравцев, Р. П. Зорівчак, Л. В. Коломієць та ін.) погоджуються щодо вагомого внеску англійської поетеси, літературознавця, перекладача та журналіста *Віри Річ*. Зокрема відзначається, що у своїх перекладах вона використовує багатство художніх прийомів поета, близько підходить до стилю оригіналу, відтворює метрику і рими, досягає адекватності й у ритмічній організації поетичної мови оригіналу [2, с. 287].

На думку В. В. Коптілова, «... засвоєння великого твору чужомовної культури вітчизняною культурою відбувається, як правило, не через один переклад, а через цілу серію перекладів (при цьому вони можуть не лише йти один за одним, а й творитися водночас). Уся сукупність перекладів дає можливість відкинути суб'єктивні нашарування, притаманні кожному з них зокрема, і видобути об'єктивну основу, спільну для них усіх» [7, с. 55]. Саме тому актуальними вбачаються питання розроблення алгоритмів перекладацького аналізу зовнішньої та внутрішньої структури текстів оригіналу і перекладу як контрольних факторів під час виконання поетичного перекладу.

Існує думка, що власне перекладознавчий аналіз у його сучасному розумінні вперше розробив І. Франко. За словами Р. П. Зорівчак, «шляхом зіставлення перекладу з першотвором та окремих перекладів між собою І. Франко започаткував методику лінгвостилістичного аналізу перекладу, вперше в українській філологічній науці дав науково обґрунтоване розуміння перекладу як єдності літературознавчих, лінгвістичних, лінгвостилістичних, психологічних та естетичних чинників» [4, с. 7].

Вбачається, що умовою досягнення адекватності під час перекладу поезії є виконання лінгвістичного аналізу оригінального твору з метою встановлення домінант перекладу. При цьому значна увага має приділятися зовнішній конфігурації та розміру текстів, унаслідок чого часто спостерігається кількісна диференціація складових поверхневих та глибинних структур текстів. Крім того, окремому врахуванню у кожному випадку підлягають авторський задум та інтенція створення твору, рівень його поетичної майстерності, чи, врешті-решт, національні традиції певного жанру.

Виходячи з принципів, що переклад узагалі має забезпечити

приблизно подібне оригіналові смислове наповнення та якомога ближче зберегти його структуру без спотворення змісту [12, с. 11], перекладацький аналіз поетичного твору має здійснюватися з урахуванням компонентів зовнішньої та внутрішньої матриці віршового твору. Саме на таких засадах базується пропонований аналіз англомовних перекладних версій «Заповіту» Т. Г. Шевченка, запропонованих Дж. Віром та П. П. Сервером (табл. 1).

Критеріями оцінки відтворення зовнішньої матриці у перекладі є дотримання принципів *еквілінеарності та еквіметричності*, типології *рими та римування*, кількісних параметрів *строфіки*, співвіднесеності строф, збереження конструкцій експресивного синтаксису тощо.

Першим компонентом виміру відповідності перекладу першотворові є рівень відтворення *структури (конфігурації)* поетичного тексту. Архітектоніку «Заповіту» становлять 6 строф, об'єднаних попарно у три частини, загальною кількістю рядків – 24. Акцентуація динамічності та рішучості як специфічних тонів просодичної матриці віршової палітри здійснена автором через звернення до жіночої неточної рими та перерваного римування, а звичний для Т. Г. Шевченка 4-стопний хорей, яким написано поезію, відображає особливості тогочасної силабо-тонічної системи віршування. Важливим елементом композиції «Заповіту» є характер *анжамбеман*:

«Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани і гори –
Все покину, і долину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога».

Поезія Т. Г. Шевченка маркована стислістю поетичного рядка, що викликає складність у відтворенні її англійською мовою. Англійські лексеми переважно коротші за українські, а тому під час перекладу це не може не позначитися на архітектоніці, ритмічних та метричних особливостях тексту [6, с. 22].

Відмітним є факт, що і Дж. Віру, і П. П. Селверу вдалося зберегти еквілінеарність у 24 рядки, скомпоновані у 6 строф, об'єднаних попарно у три частини. Водночас спостерігається збільшення кількості слів у рядках, що призвело до синтаксичних зсувів. Утім, залучення прийомів додавання та перифрази уможливило переважне збереження оригінального типу рими (жіноча, неточна) та римування (перерване): «*When I die, let me be buried ... // ... My tomb upon a grave-mound high ...*» (Дж. Вір), «*When I'm dead then let me slumber ... // ... Ukraine earth around*» (П. П. Селвер); «*That the fields, the steppe unbounded, // The Dnieper's plunging shore // My eye could see, my ear could hear ...*» (Дж. Вір), «*That the mighty girth of acres, // Dnieper's craggy shores, // I may gaze on, and may hearken ...*» (П. П. Селвер).

В одному зі своїх досліджень англомовної віршованої спадщини Катюлли А. Лефавр відносить *римований переклад (rhymed translation)* до списку семи стратегій, застосовуваних під час перекладу поезії. При цьому дослідник вказує на згубність застосування такої стратегії, адже вона

Оригінальна та перекладні версії «Заповіту» Т. Г. Шевченка

<i>Т. Г. Шевченко</i>	<i>Переклад Дж. Віра</i>	<i>Переклад П. Селвера</i>
<p>ЗАПОВІТ</p> <p>Як умру, то поховайте Мене на могилі Серед степу широкого На Україні милій, Щоб лани широкополі, І Дніпро, і кручі Було видно, було чути, Як реве ревучий. Як понесе з України У синєє море Кров ворожу ... отойді я І лани і гори — Все покину, і полину До самого Бога Молитися ... а до того Я не знаю Бога. Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте І вражою злою кров'ю Волю окропіте. І мене в сем'ї великій, В сем'ї вольній, новій, Не забудьте пом'янути Незлим тихим словом.</p>	<p>MY TESTAMENT</p> <p>When I die, let me be buried In my beloved Ukraine, My tomb upon a grave-mound high, Amid the wide-spread plain, That the fields, the steppe unbounded, The Dnieper's plunging shore My eye could see, my ear could hear The mighty river roar, When from Ukraine the Dnieper bears Into the deep blue sea The blood of foes, then will I leave These hills and fertile fields I'll leave them all behind and fly To the abode of God To sing His praise ... But till that day – I nothing know of God. On bury me, then rise ye up And break your heavy chains And water with the tyrants blood The freedom you have gained. And in the great new family, The family of the free, With softly-spoken kindly word Remember also me.</p>	<p>THE TESTAMENT</p> <p>When I'm dead then let me slumber Underneath a mound, 'Mid the rolling steppe, with precious Ukraine earth around ; That the mighty girth of acres, Dnieper's craggy shores, I may gaze on, and may hearken How the blusterer roars. When it bears away from Ukraine To the azure sea Foemen's blood, — then I'll depart from Mountain-side and lea : These unheeding, I'll be speeding Even unto God, There to pray, but till that happen, I'll know naught of God. Grant me burial, then uprising, Shatter every gyve ; Drench with evil blood of foemen Freedom that it thrive. And my name in your great kindred, Kindred free and new, Ye shall cherish, lest it perish, — Speak me fair and true.</p>

«накладає на перекладача подвійні пута» дотримання метриці та римування оригіналу, внаслідок чого переклад постає лише «карикатурою» першотвору [13, с. 49, 61].

Обидва досліджувані варіанти перекладу демонструють дотримання римувальних особливостей першотвору (4-стопний хорей з пірихієм), а сама специфіка віршування у дистантних мовах дає підстави говорити про чималі зусилля з боку авторів перекладних версій у напрямку збереження зовнішньої форми тексту та характеру анжамбеман. У сучасному світі перекладів дотримання формальних принципів організації вірша за умови збереження смислового наповнення та естетичної функції тексту вважають проявом перекладацького хисту та майстерності. Тому наступним етапом перекладацького аналізу поезії «Заповіт» є вивчення особливостей відтворення її внутрішньої матриці, зокрема аналіз поверхневих та глибинних структур текстів оригіналу та перекладу.

Описання поверхневої структури тексту починається з визначення змісту окремих його складових (у разі поетичного тексту – рядка або строфи). Незалежно від фахового рівня або обдарованості перекладача обов’язковою передумовою підготовки будь-якого віршованого перекладу є створення підрядкового перекладу. Саме на цій стадії здійснюється повне відтворення змістового значення кожного рядка і кожної строфи оригіналу мовою перекладу. Створення «підрядника» порушує проблему пошуку лексичних та граматичних міжмовних відповідників, що у перекладознавстві корелює з проблемою еквівалентності.

Деталізація лексичних відповідників, виявлених у вторинних текстах (табл. 2), об’єктивує відмінності добору лексики перекладачами.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз поверхневих структур: лексична еквівалентність

<i>Строфа</i>	<i>Т. Г. Шевченко</i>	<i>Дж. Вір</i>	<i>П. П. Селвер</i>
1	<ul style="list-style-type: none"> • умру • поховайте • степу широкого • на Україні милій • лани широкополі • кручі • було видно, було чути • як реве ревучий 	<ul style="list-style-type: none"> • I am dead • bury me • spreading plain • in my beloved Ukraine • the boundless steppes • plunging shore • my eyes could see, my ears could hear • the mighty river roar 	<ul style="list-style-type: none"> • I'm dead • let me slumber • the rolling steppe • Ukraine earth around • mighty girth of acres • craggy shores • I may gaze on, and may hearken • the blusterer roars

Продовження таблиці 2

2	<ul style="list-style-type: none"> • синєє море • кров ворожу • і лани, і гори • до самого Бога 	<ul style="list-style-type: none"> • deep blue sea • the blood of foes • hills and fertile lands • to the abode of God 	<ul style="list-style-type: none"> • the azure sea • foemen's blood • mountain-side and lea • even unto God
3	<ul style="list-style-type: none"> • вставайте • вражою злою кров'ю • окропіте • пом'янути • незлим, тихим словом 	<ul style="list-style-type: none"> • rise ye up • tyrant's blood • water • remember • softly spoken, kindly word 	<ul style="list-style-type: none"> • uprising • evil blood of foemen • drench • speak me • fair and due

Так, Дж. Вір здійснив небезуспішні спроби дібрати органічно споріднену україномовним реаліям лексику. В деяких випадках перекладач використав прийом додавання для передачі змісту феноменів, сторонніх для розуміння представника англomовної лінгвокультури, наприклад: *синєє море – deep blue sea, незлим, тихим словом – softly spoken, kindly word.*

Особливої уваги заслуговує намагання обох перекладачів дотриматися принципу «історизму» в лексико-граматичній стилізації тексту за рахунок прийому компенсації: *І мене в сем'ї великій, // В сем'ї вольній, новій ... – Oh bury me, then rise ye up ...* (Дж. Вір) / «*Ye shall cherish, lest it perish ...*» (П. П. Селвер).

Створення адекватного перекладу художнього твору передбачає органічне відтворення синтаксичних структур тексту оригіналу мовою перекладу. Граматичний склад та актуальне членування речення в англійській мові, вимагаючи наявності підмета та підпорядкованості прямому порядку слів, дещо послаблює тональність обох текстів перекладу та вимагає обережного підбору еквівалентів для запобігання метричному зсуву (пор. у табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльний аналіз поверхневих структур: синтаксична еквівалентність

Т. Г. Шевченко	Дж. Вір	П. П. Селвер
Було видно, було чути	My eyes could see, my ears could hear	I may gaze on, and may hearken
Все покину і полину	I'll leave them all behind and fly	These unheeding, I'll be speeding
Як понесе з України	When from Ukraine the Dnieper bears	When it bears away from Ukraine

Відтворення стилістичних прийомів, що безпосередньо впливає на реконструкцію образної структури у тексті перекладу, потребує особливої уваги й майстерності перекладача. Іноді відсутність у мові-трансляторі відповідних тропів, використаних автором оригіналу, вимагає

від перекладача ретельного пошуку еквівалентів [9, с. 389] та альтернатив.

Динамічність та епічність «Заповіту» чимало у чому завдячують широкому арсеналу тропейчних засобів, відтворення яких спостерігається у текстах перекладів. Численні епітети, що пронизують текст оригіналу, переважно відтворюються й у перекладних версіях через прийоми підбору семантичного відповідника, функціонального відповідника, компенсації тощо, наприклад: *степу широкогого* – *rolling steppe / spreading plain*, *на Україні милій* – *precious Ukraine / beloved Ukraine*, *синє море* – *the azure sea / deep blue sea*, *вражою, злою кров'ю* – *evil blood of foemen / the tyrant's blood*.

На високому рівні були відтворені метафори Шевченкової поезії (*кайдани порв'їте* – *shatter every gyve / break your heavy chains*), а особливої відзнаки заслуговує успішна передача прийомів алітерації та персоніфікації: *Як реве ревучий* – *How the blusterer roars / The mighty river roar*.

Обом перекладачам вдалося зберегти оригінальні прийоми анафори та синтаксичного паралелізму, що змістовно зв'язують початкові рядки першої та другої строф та сприяють відтворенню евфонічної організації цих рядків: *Як умру, то поховайте ... // Як понесе з України ...* – *When I'm dead then let me slumber ... // When it bears away from Ukraine ... / When I am dead then bury me ... // When from Ukraine the Dnieper bears*.

Проведений аналіз лексико-стилістичного наповнення першотвору та його перекладів уможливило перехід до аналізу глибинних структур текстів та їх когерентності. Текст у цілому сприймається як когерентний, якщо реципієнту вдається встановити характер відношень між окремими активізованими у ньому концептами та об'єднати їх у межах єдиної системи смислів. Як активізація концептів, так і їх інтеграція відбуваються у мозку людини, що сприймає текст. У зв'язку з цим деякі автори називають структуру, утворювану концептами-смыслами, глибинною структурою тексту, протиставляючи її поверхневій структурі, елементами якої є мовні репрезентації, що «знаходяться на поверхні» [1, с. 16–17].

Поезія Шевченка пронизана ідеями та образами борця і палкого прихильника свободи рідного народу. Україна є провідним образом у багатьох творах Т. Г. Шевченка, і тому перші кілька рядків поезії «Заповіт» присвячені саме оспівуванню рідного краю. Наявність цілої низки вербалізаторів реалій (*степ, Україна, лани, Дніпро, кручі, Україна, море, гори*) свідчить про актуалізацію концепту УКРАЇНА.

З метою експлікації авторового захоплення рідним краєм та багатоплановості української ландшафтної краси використовуються епітизація та прийом переліку: *серед степу широкогого, на Україні милій, лани широкополі, Дніпро ревучий, у синє море; лани широкополі, // І*

Дніпро, і кручі ... // ... І лани і гори ..., а образ головної артерії України – р. Дніпро – актуалізовано через прийоми алітерації та персоніфікації: *реве ревучий*.

Одним із поштовхів до створення поезії «Заповіт» у 1845 р. стало тогочасне суспільно-політичне становище на Україні. Назва «Заповіт» актуалізує радше настанову Т. Г. Шевченка нащадкам та послідовникам, аніж останню волю поета перед смертю. У своєму творі поет твердо впевнений у силі повсталого народу «порвати кайдани» рабства та побудувати «нову, вільну» українську спільноту.

«Заповіт» – це звернення поета до поневоленого народу, заклик до дії, тому до корпусу домінантних концептів у творі поета потрібно віднести бінарний концепт ВОЛЯ / НЕВОЛЯ, що поданий широкою лексичною палітрою: *ворожу, вставайте, кайдани, порвіте, вражою злою кров'ю, волю, вольній, новій*».

Динаміка заклику автора тексту оригіналу передається низкою різнорівневих стилістичних засобів, як-от: алітерацією (*порвіте ... кров'ю ... окропіте, волю ... великій, вольній, новій*), граматичним повтором імперативних форм дієслів (*поховайте, вставайте, ... порвіте, ... окропіте, ... не забудьте*), метафорами (*кайдани порвіте, кров'ю волю коропіте*) тощо.

Вважається, що твір був написаний Т. Г. Шевченком у момент тяжкої хвороби. Саме тому концепт СМЕРТЬ у його творі об'єктивується вже з перших рядків: *умру, поховайте, могили, покину, долину, пом'янути*. Крім того, у тексті поезії простежується концептуальний зв'язок СМЕРТЬ :: РЕЛІГІЯ, експлікований одиницями *Бог, молитися, пом'янути*, що реферує до обрядовості побуту та високої релігійності українського народу, співцем якого був Т. Г. Шевченко.

У тексті поезії актуалізується ідея антропоцентричності. Постійна «присутність» людини виявляється не лише через фігуру самого автора, а й через фігуру ліричного героя. Концепт ЛЮДИНА та його фрагменти КОГНІТИВНА ТА СЕНСОРНА ДІЯЛЬНІСТЬ об'єктивуються у творі через реферування до пригнічення прав українців та громадського обов'язку реципієнтів: *було видно, було чути, покину, долину, молитися, знаю, вставайте, порвіте, кров'ю, сем'ї, пом'янути*.

Адаптація тексту оригіналу для сприйняття іншомовним реципієнтом передбачає не лише підбір лексичних вербалізаторів «ключових концептів» у мові-трансляторі, а й пошук шляхів їх узгодження з морфологічним оформленням. Детерміновані методом контент-аналізу вербальні репрезентації п'ятьох базових концептів тексту оригіналу в текстах перекладу (табл. 4) уможливають подальший аналіз глибинних структур текстів перекладу та рівня дотримання когерентності у процесі перекладу.

Таблиця 4

Сходження та девіації вербальної об'єктивної ключових концептів

Концепт	Оригінал	Дж. Вір	П. П. Селвер
РЕЛІГІЯ	Бог, молитися	God, pray	God, pray
УКРАЇНА	степ, Україна, лани, Дніпро, кручі, Україна, море, гори	Ukraine, plain, fields, steppes, Dnieper, shores, river, sea, hills	steppe, Ukraine, girth of acres, Dnieper, shores, sea, mountain-side, lea, burial
ВОЛЯ / НЕВОЛЯ	ворожу, вставайте, кайдани, порвіте, вражою злою кров'ю, волю, вольний, новий	blood of foes, rise up, chains, break, tyrant's blood, freedom, new family, family of the free	foemen's blood, uprising, gyve, shatter, blood of foemen, freedom, kindred free and new
СМЕРТЬ	умру, поховайте, могилі, покину, полину до самого Бога, пом'янути.	Dead, bury, tomb, grave mound, leave, fly away to the abode of God	Dead, slumber, mound, be speeding even unto God
ЛЮДИНА / КОГНІТИВНА ТА СЕНСОРНА ДІЯЛЬНІСТЬ	було видно, було чути, покину, полину, молитися, знаю, вставайте, порвіте, сем'ї, пом'янути, кров, словом	eyes – see, ears – hear, leave, fly away, pray, know, rise up, break, family, blood, remember, softly spoken, word	gaze on, hearken, be speeding, uneeding, pray, know, uprising, shatter, uprising, kindred, cherish, speak

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що перекладна версія «Заповіту» авторства Дж. Віра повніше відтворює концептуальну картину оригінального тексту, аніж варіант перекладу П. П. Селвера, і є змістовно ближчою до оригіналу. У свою чергу, аналіз шляхів лексичного відтворення первинного тексту та збереження їх *прагматики* у вторинному тексті, уможливило евалюацію якості перекладу. Підсумовуючи всі отримані в ході аналізу дані, доходимо висновку, що наведені переклади «Заповіту» Т. Г. Шевченка є *еквівалентно-повними* та *адекватними*.

Детальне вивчення поверхневої та глибинної структури поезії «Заповіт» та її перекладних версій свідчить про те, що адекватність у перекладі уможливується через усвідомлення та збереження концептуальних відмінностей між культурами, мови яких залучені до процесу перекладу. Останній не обмежується підбором лексико-граматичних відповідників, а передбачає поліаспектну адаптацію тексту до сприйняття іншомовним реципієнтом, декодування та збереження прагматичного ефекту оригіналу.

Таким чином, художній переклад ставить перед перекладачем низку лінгвістичних та екстралінгвістичних завдань, які потрібно подолати для створення адекватного перекладу. Пропонований лінгвістичний та перекладацький аналіз тексту поезії «Заповіт», таким чином, дає змогу виявити базові аспекти, що мають бути враховані перекладачем під час створення або аналізу вторинного тексту віршованого твору.

Список літератури

1. Егорова М. А. Дискурс и текст в аспекте перевода : учеб. пособие / М. А. Егорова. – Воронеж : Изд-во Воронежского гос. ун-та, 2003. – 50 с. 2. Зарицька Т. Новий етап засвоєння поезії Тараса Шевченка: переклади Віри Річ / Т. Зарицька // Шевченкознавчі студії : збірник наукових праць (КНУ ім. Т. Шевченка. Інститут філології. Кафедра історії української літератури і шевченкознавства). – 2009. – Вип. 16. – С. 283–291. 3. Зорівчак Р. П. Англо-мовна поетична шевченкіана – здобутки і сучасний стан [світлій пам'яті Президента АН ВШ України Віталія Іларіоновича Стрихи] [Електронний ресурс] / Р.П. Зорівчак // Наук. записки АН ВШ України. – Дніпропетровськ, 2010. – Т. V. – С. 117–138. – Режим доступу: <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Shevchenkiana.doc>. 4. Зорівчак Р. П. Іван Франко як перекладознавець / Р. П. Зорівчак // Теорія і практика перекладу : респ. міжвід. наук. зб. – К. : Київ. держ. ун-т., 1981. – Вип. 5. – С. 3–16. 5. Коломієць Л. В. Фразеологічний потенціал англomовних перекладів поетичних творів Тараса Шевченка / Л. В. Коломієць // Шевченкознавчі студії: збірник наукових праць (КНУ ім. Т. Шевченка. Інститут філології. Кафедра історії української літератури і шевченкознавства). – 2008. – Вип. 11. – С. 242–252. 6. Коломієць Л. В. «Садок вишневий коло хати ...» Тараса Шевченка у новому перекладі Віри Річ / Л. В. Коломієць // Наукові записки. – Випуск 89 (1). – Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 20–25. 7. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навчальний посібник для студентів / Віктор Вікторович Коптілов. – Київ : Юніверс, 2003. – 280 с. 8. Кравцев Б. Твори Шевченка англійською мовою / Б. Кравцев // Taras Shevchenko Works. Volume XII. Shevchenko's Poetry / Ed. by Bohdan Krawciw. – Chicago : Mykola Denysiuk Publishing Company, 1963. – P. 27–32. 9. Сдобников В. В. Теория перевода : учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков / Вадим Витальевич Сдобников. – М. : АСТ Восток – Запад, 2006. – 448 с. 10. Шевченківський словник: у 2 т. Т. 1. [Електронний ресурс] / відп. ред. Є. П. Кирилюк. – К. : Головна редакція УРЕ, 1976. – 416 с. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/shevchenko/slovn04.htm>. 11. Шевченко Т. «Заповіт» мовами народів світу / Упоряд. Б. В. Хоменко; вступ. ст. Б. В. Хоменка; ред. тому А. О. Білецький. – К. : Наук. думка, 1989. – 248 с. 12. Bassnett S. Translation Studies / S. Bassnett. – 3rd ed. Reprint (1980, 1991). - London and New York : Routledge, Taylor & Francis Group, 2002. – 176 p. 13. Lefevre A. Translating Poetry : Seven Strategies and a Blueprint / André Lefevre. - Assen : Van Gorcum, 1975. – 127 p. 14. Manning C. A. Shevchenko In English Literature / Clarence A. Manning // Наш Шевченко. Збірник-альманах у сторіччя смерті Поета 1861–1961 / ред. В. Давиденко, А. Драган та ін. – Вид-во «Свобода», Джерзі Сіті – Нью-Йорк, 1961. – С. 122–125.

Ємельянова Олена Валеріанівна

4.05.1972

- Кандидат філологічних наук, доцент.
- Доцент кафедри германської філології СумДУ.
- Закінчила у 1994 р. Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка за спеціальністю англійська та німецька мови.

Професійна кар'єра:

- 2002–2004 рр. – Національний аграрний університет (м. Суми), викладач кафедри іноземних мов.
- 2004–2009 рр. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Сумська філія, старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін.
- 2009–2012 рр. – ДВНЗ «УАБС НБУ», доцент кафедри іноземних мов.
- 2012 р. – до цього часу – доцент кафедри германської філології СумДУ.

Понад 60 наукових та навчально-методичних праць.

Сфери наукових інтересів : комунікативна лінгвістика, лінгвістика тексту.

Курси викладання: Практичний курс англійської мови, Композиція текстів різних жанрів.

Тема кандидатської дисертації: «Мовленнєве вираження статусу адресата в англійському художньому дискурсі закоханих» (2006, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, науковий керівник: проф. С. О. Швачко).

- У 2011 р. виконала програму підвищення кваліфікації викладачів у Літньому інституті підвищення кваліфікації «Інтегрований підхід до викладання англійської мови» (Teacher Development Summer Institute «An Integrated Approach to ELT»), TESOL Ukraine, м. Харків.
- У 2012 р. виконала програму підвищення кваліфікації та професійної майстерності викладачів на базі Університету штату Орегон (University of Oregon), факультет лінгвістики, American English Institute, успішно закінчивши 10-тижневі он-лайн курси «Формування навичок викладання іноземних мов за допомогою інтерактивних веб-ресурсів» та одержала сертифікат міжнародного зразка.

Членство: TESOL (Teachers of English to Speakers of Other Languages in

Ukraine).

Нагороди:

одержала почесну грамоту, підписану начальником управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації управління освіти і науки за вагомий особистий внесок у підготовку фахівців, значні досягнення у науковій та методичній роботі, вклад в організацію та проведення наукової роботи серед студентської молоді.

Головні публікації:

Навчальні посібники:

1. Yemelyanova O. V. Kobyakova I. K. Justice and Law : study guide / I. K. Kobyakova, O. V. Yemelyanova. – Sumy : Sumy State University, 2014. – 211 p. + Гриф МОН
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34857>
2. Ділова англійська мова для міжнародної фінансової діяльності. Business English for International Finance : навч. посіб. для організації практичних занять і самостійного вивчення дисципліни : у 2 ч. / О. В. Ємельянова, Р. В. Миленкова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – Ч. 2. – 65 с.
3. Ділова англійська мова для міжнародної фінансової діяльності Business English for international finance : навчальний посібник для організації практичних занять і самостійного вивчення дисципліни : у 2 ч. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» ; [уклад.: О. В. Ємельянова, Р. В. Миленкова]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – Ч. 1. – 81 с.
4. Презентації діловою англійською мовою. Presentations in Business English : навчальний посібник для практичної та індивідуальної роботи з англійської мови за професійним спрямуванням для студентів I курсу напрямів підготовки «Фінанси і кредит», «Облік і аудит» денної форми навчання / [уклад. О. В. Ємельянова] / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – 67 с.

Статті:

1. Yemelyanova Y. V., Popova Y. V., Prikhodko N. A. Grammatical and Lexical Constituent of Pre-Election Discourse / Y. V. Popova, Y. V. Yemelyanova, N. A. Prikhodko // Middle-East Journal of Scientific Research. – 2014. – № 19 (1). – С. 48–51. (SCOPUS)
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/33923>
2. Yemelyanova O. V. The Effectiveness of Kinesic Non-Verbal Components Used by Barack Obama in His Speeches / O. V. Yemelyanova, Ya. Yu. Tkachenko // Наукові записки. Серія

«Філологічна». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». – Вип. 44. – 2014. – С. 20–22.
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34852>

3. Yemelyanova O. Foregrounding of the category of emotiveness in the modern English publicistic discourse / O. Yemelyanova, Yu. Yurko // Naukowa Prezestrzen Eurory – 2014 (7–15 April 2014). Volume 24. Filologiczne nauki. – Przemyśl: Nauka i studia, 2014. – P. 56–61.
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34924>

Особливості авторитарного дискурсу в діаді «авторитарна особистість₁ : авторитарна особистість₂»

*Емельянова О. В., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет*

Сучасна парадигма мовознавства характеризується особливою увагою науковців до проблем комунікації та дискурсивної поведінки комунікантів. Дослідження у сфері лінгвістики спілкування зосереджуються на всебічному вивченні явищ розмовного мовлення (В. М. Березенко [5], В. В. Богданов [6], О. Я. Гойхман, Т. М. Надєїна [7]), соціального контексту (О. Н. Баранов [2], В. І. Карасик [8], С. А. Свідченко [13], S. Ervin-Tripp [17],) через теорії аргументації (А. Д. Белова [4], О. В. Піщикова [10]), мовленнєвих актів (Г. Г. Почепцов [11], І. С. Шевченко [15], N. R. Norrick [19]), міжособистісної взаємодії (А. А. Пушкін [12] Л. В. Солошук [14], В. Р. Н. Lee [18], А. Pomerantz [20]).

Актуальність роботи зумовлена цілісним антропоцентричним підходом до процесу комунікації, що характеризується підвищеною увагою до мовної особистості, її психологічних і соціальних характеристик як детермінант мовленнєвого спілкування.

Мета дослідження полягає у вивченні особливостей вербального та невербального спілкування авторитарних особистостей.

Об'єктом дослідження є діалогічні фрагменти англomовного художнього дискурсу, в яких експліковано особливий характер інтеракції авторитарних особистостей.

Предметом аналізу є вербальні та невербальні засоби спілкування.

Одним із центральних понять сучасної лінгвістики є дискурс, що становить складне та багатогранне явище, яке досліджується з позицій різних напрямків лінгвістики: прагмалінгвістики, соціолінгвістики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики, етнолінгвістики, лінгвістики

тексту і т. ін. з залученням психології, соціології, філософії та інших наук.

Поділяючи точку зору П. Г. Крючкової, ми розуміємо авторитарний дискурс як «цілеспрямовану комунікативну дію, обумовлену особливою адресантно-адресатною конфігурацією, з іллокутивною метою здійснити психологічний тиск на партнерів по комунікації, яка містить вербальні й позалінгвальні компоненти комунікації і, як правило, супроводжується порушенням принципу ввічливості та максим комунікації» [9].

Для сучасних лінгвістичних досліджень актуальним є акцентування уваги на наявності певного ряду соціальних перемінних, що виступають як регулятори процесу міжособистісної мовленнєвої взаємодії. Соціальна дистанція та влада вважаються найбільш вагомими в цьому аспекті.

Характер соціальної дистанції аналізується у термінах горизонтального та вертикального вимірів міжособистісних комунікативних відносин.

Горизонтальна соціальна дистанція визначається ступенем знайомства, близькості та інтимізації відносин між комунікантами [16, с. 47].

Вертикальна соціальна дистанція є більш складною сукупністю соціальних вимірів, серед яких найвагоміші – соціальний статус та влада. Влада як здатність визначати соціальну реальність та задавати правила її функціонування насамперед спирається на мову та реалізується у мовленнєвих взаємодіях. Феномен влади має безпосередній зв'язок з поняттями контролю та впливу.

Авторитарний дискурс є характерним для авторитарної особистості типом спілкування. Цей тип дискурсу демонструє беззаперечне домінування. Авторитарний дискурс є експлікацією влади, яка є супутницею високого майнового стану, посади.

Позиційна роль детектива поліції є апріорі владною та передбачає відносини примусу з боку представника поліції та підкорення з боку громадян. У той же час успішна представниця бізнесу, яка звикла до домінування, не бажає грати за правилами, що нав'язані їй зовні, та проявляє авторитарність. Мовленнєві акти прямої образи, докору, обурення демонструють владність і навіть примушують детектива захищатися вербально, виправдовуючись.

Пор.: ... «*You idiots*». *Her voice was low, quiet, and she let the words hang there for a minute, making sure he knew she meant them. «You were too late? We told you this was going to happen, we told you where, and now someone else died because you were too late?»*

He felt his defenses kick in, knew they were wrong, but couldn't stop them. «We were still scrambling around for permission to even be on that boat when this guy was murdered. Maybe you should have called us a little earlier

to tell us one of your psycho players was using your game as a template for a killing spree. We weren't too late. You were».

Christ, he sounded like a grade-school kid, batting away blame, hoping it would land on someone else. That made him angrier yet. [21, p.196]

Невербальні засоби комунікації підсилюють вербальні, надаючи їм більшої виразності. (Пор.: *Her voice was low, quiet, and she let the words hang there for a minute, making sure he knew she meant them*).

Беззаперечним правом детектива поліції є право ставити питання та вимагати на них відповіді, тим самим демонструючи авторитарність. У той же час втрата комунікативної ініціативи та набуття статусу відповідача переводять мовця в підлеглу позицію, закріплюючи авторитарність іншої особистості.

Пор.: **«Where were you between two and four?»**

Her eyes seemed to harden and chill, blue water freezing. «At work. Alone. No witnesses, no alibi. Everybody else left at noon. You want to arrest me, Detective? Make yourself feel better about blowing it?»

He moved his shoulders inside his coat, trying to loosen the muscles that felt like coiled springs. «What I want is some cooperation. We need to pare down that registration list, get real names and addresses for all the bogus ones, and we don't have time to –»

«Do it legally?»

Magozzi didn't say anything.

«Let's see if I've got this straight. You storm in here in the middle of the night violating all kinds of my civil rights, basically accusing me of murder, and now you're asking me to help you out?»

Magozzi wisely kept his mouth shut.

«You're a real piece of work, Detective».

«Thank you».

«Get the hell out of my house». [21, pp. 197–198]

Авторитарна особистість дозволяє собі переривати партнера по комунікації (Пор.: *We need to pare down that registration list, get real names and addresses for all the bogus ones, and we don't have time to – «Do it legally?»*), відверто принижувати (Пор.: *«You're a real piece of work, Detective»*.) та ображати його неввічливими наказами (Пор.: *«Get the hell out of my house»*).

Цікавим з точки зору аналізу вербальної та невербальної репрезентації авторитарності є використання мовцями комунікативно значущого мовчання, яке розглядається сучасними лінгвістами і як особливий мовленнєвий акт, і як невербальний компонент комунікації [1; 3, с. 48]. Комунікативно значуще мовчання може бути індексом рівності / зверхності / підлеглості статусу адресата залежно від ситуації спілкування.

У наведеному вище прикладі детектив двічі уникає відповіді, вдаючись до комунікативно значущого мовчання, визнаючи справедливність обвинувачень і в той же час сподіваючись досягти своєї мети – отримати допомогу з боку голови компанії.

Авторитарна особистість досить часто вдається до комунікативно значущого мовчання, підкреслюючи свій статус та дає зрозуміти співрозмовникові, що питання не варті відповіді.

Пор.: «*Nice collection. A lot of firepower*».

She was silent.

«*Just what is that you're so afraid of?*»

«*Taxes, cancer, the usual*».

«*Guns aren't very effective against either of those things. Neither are steel doors*».

Still silent.

«*Neither is erasing your past*».

Her eyes flickered a little. [21, p. 194]

Аналіз досліджуваного матеріалу свідчить, що комунікативна взаємодія авторитарних особистостей має конфронтаційний характер. Вербальні засоби експлікації авторитарності містять мовленнєві акти наказу, примусу, образи, докору, обурення. Невербальні засоби комунікації підсилюють вербальні, надаючи їм більшої виразності. Авторитарна особистість перериває співрозмовника, вдається до комунікативно значущого мовчання, не вважаючи за потрібне давати відповіді на запитання чи взагалі підтримувати мовленнєву взаємодію. Перспективним вважаємо вивчення проксемічної складової дискурсу як експлікації авторитарності.

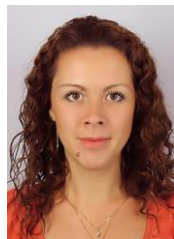
Список літератури

1. Анохіна Т. О. Пауза як силеціальний знак комунікації / Т. О. Анохіна // Вісник СумДУ. Серія Філологічні науки. – Суми: Вид-во СумДУ. – 2003. – № 4*(50). – С. 5–8.
2. Баранов А. Н. Социальный статус человека в лингвистическом аспекте / А. Н. Баранов // «Я», «субъект», «индивид» в парадигмах современного языкознания: Сб. научно-аналитич. обзоров. – М.: ИНИОН РАН. – 1992. – С. 47–87.
3. Безуглая Л. Р. Значимое молчание в системе прагматической импликации / Л. Р. Безуглая // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 636. – С. 47–49.
4. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / А. Д. Белова. – К.: Киевск. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченко, 1997. – 310 с.
5. Березенко В. М. Вірогідність як параметр констативного висловлювання та засоби її вираження в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 / Березенко В. М. – Київськ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2003. – 19 с.
6. Богданов В. В. Речевое общение. Прагматические и семантические аспекты / В. В. Богданов. – Л.: Ленинградский ун-т, 1990. – 88 с.
7. Гойхман О. Я., Надеина Т. М. Речевая коммуникация / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М.: ИНФРА – М, 2003. – 272 с.
8. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М.: Институт языкознания РАН, 1992. – 330 с.
9. Крючкова П. Г. Авторитарный дискурс (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / П. Г. Крючкова. – Київ. нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2003. – 21 с.
10. Пищикова Е. В. Стратегии доминирования в аргументативном дискурсе: гендерный анализ (на материале английского языка): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Е. В. Пищикова. – Харьков, 2002. – 210 с.
11. Почепцов Г. Г. Прагматика предложения / Г. Г. Почепцов // Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г.

Теретическая грамматика современного английского языка. – М. : Высш. шк., 1981. – С. 267– 281. 12. Пушкин А. А. Прагмалингвистические характеристики авторитарной языковой личности : автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.19 / А. А. Пушкин. – Тверской гос. ун-т. – Чебоксары, 1992. – 18 с. 13. Скидченко С. А. Языковые средства выражения социального статуса в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. / С. А. Скидченко. – К., 1997. – 214 с. 14. Солошук Л. В. Конфликтно-направленный парентальный диалог как тип дискурса / Л. В. Солошук // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2000. – № 500. – С. 115–122. 15. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16–20 вв. / И. С. Шевченко. – Харьков : Константа, 1998. – 167 с. 16. Ярхо А. В. Неуверенность как языковой и социопрагматический феномен в современном англоязычном диалогическом дискурсе : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / А. В. Ярхо. – Харьков, 2004. – 257 с. 17. Ervin-Tripp S. Sociolinguistics / S. Ervin-Tripp // Advances in the Sociology of Language. – Vol. 1. – The Hague: Mouton. – 1976. – P. 15–91. 18. Lee B. P. H. Mutual knowledge, background knowledge and shared beliefs: their roles in establishing common ground / B. P. H. Lee // Journal of Pragmatics. – 2000. – Vol. 33, № 1. – P. 21–44. 19. Norrick N. R. Expressive illocutionary acts / N. R. Norrick // Journal of Pragmatics. – 1978. – № 2. – P. 277–291. 20. Pomerantz A. Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred / dispreferred turn-shapes / A. Pomerantz // Structures of Social Action. Study in conversation analysis. – Cambridge. – 1984. – P. 57–101. 21. Tracy P. J. Want to play? / P. J. Tracy. – L. : Penguin Books, 2004. – 481 p.

Жулавська Ольга Олександрівна

06.07.1981

- Кандидат філологічних наук.
- Доцент кафедри германської філології.
- Директор перекладацького навчально-методичного центру «LinguoStar».
- Закінчила у 2003 році Сумський державний університет та здобула спеціалізацію перекладача та викладача англійської та німецької мов.

Професійна кар'єра:

- 2003–2007 рр. – викладач кафедри перекладу Сумського державного університету.
- 2007–2010 рр. – аспірантка кафедри перекладу, а після реорганізації кафедр, аспірантка кафедри теорії та практики перекладу.
- 2010–2012 рр. – викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.
- 2012–2014 рр. – старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.
- Із 2014 р. – доцент кафедри германської філології Сумського державного університету. Заступник завідувача кафедри з

практично орієнтованої роботи. Керівник перекладацької практики у студентів III курсу та переддипломної практики у студентів V курсу.

Загальна кількість наукових праць: статті у фахових виданнях України: 25; статті іноземними мовами: 7; матеріали конференцій, тези – 15, методичні вказівки з дисциплін, що викладаються – 2.

Курси викладання: Методологічні проблеми перекладознавства, практика перекладу з основної іноземної (англійської мови), Практичний курс англійської мови II та IV курсів, Переклад текстів з митного права.

У 2011 захистила дисертацію на здобуття ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04. – германські мови на тему: «Актуалізація концепту ТЕРОРИЗМ у британському газетному дискурсі».

Головні публікації:

1. Жулавська О. О. Систематизаційний та нормативний модули концепту ТЕРОРИЗМ / О. О. Жулавська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2007. – № 782. – С. 100–103.
2. Жулавська О. О. Синонімічний ряд імені концепту ТЕРОРИЗМ / О. О. Жулавська // Вісник Сумського державного університету. – 2007. – № 2. – С. 117–123.
3. Жулавська О. О. Метафора у структурі образного складника концепту тероризм / О. О. Жулавська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2008. – № 881. – С. 55–58.
4. Жулавська О. О. Метафорична персоніфікація концепту ТЕРОРИЗМ у сучасному англomовному газетному дискурсі / О. О. Жулавська // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – № 37. – С. 30–35.
5. Жулавська О. О. Фреймове моделювання концепту ТЕРОРИЗМ / TERRORISM / О. О. Жулавська // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон : ХДУ. – 2010. – Вип. 11. – С. 197–201.
6. Жулавська О. О. Структурні метафори ТЕРОРИЗМУ у сучасному британському газетному дискурсі / О. О. Жулавська // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. – 2011. – № 16 (227). – С. 161–167.
7. Жулавська О. О. Кількісний аналіз частотності актуалізації ознак пов'язаного поняття ТЕРОРИЗМ у сучасному британському газетному дискурсі / О. О. Жулавська // Філологічні трактати . – 2012. – Том 4, № 2. – С. 22–28.

Дефінітивний аналіз імені концепту тероризм

*Жулавська О. О., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет*

Об'єктом нашого дослідження є лінгвокультурний концепт «тероризм» в англomовному газетному дискурсі.

Предмет дослідження – ім'я концепту «тероризм», номінація *terrorism*.

Концепт розуміємо як одиницю ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості та тієї інформаційної структури, що відображає знання та досвід людини, оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку, загальної картини світу, відображеної в людській психіці [2: 25]; комплексну одиницю мислення, яка у процесі комунікативної діяльності «повертається різними сторонами та актуалізує під час мислення свої різноманітні ознаки та їх сукупність»; хоча ці ознаки можуть і не набувати мовної об'єктивації [4: 193].

Етимологічний аналіз імені концепту дозволяє встановити його етимон. Етимон (від гр. *etymon* – істина) є результатом вікових пошуків істини, втілених у мовній свідомості; це те, що перевірено практикою, досвідом як адекватне відображення у свідомості того, що існує об'єктивно [1: 143]. Ім'я концепту, номінація *terrorism*, датується XVIII сторіччям та походить від давньофранцузького *terrorisme*. У 1798 році ця номінація мала значення «політика залякування, що спостерігається у Франції при партії, яка була при владі під час Великої Французької революції у 1789 – 94 роках» [8: 820; 9: 1493].

Аналіз словникових дефініцій імені концепту ТЕРОРИЗМ, номінації *terrorism* є першим кроком до виявлення одного зі структурних складників концепту, понятійного, що «забезпечує системне упорядкування світу у свідомості» [3: 55].

Дефінітивний аналіз номінації *terrorism* зроблено на основі тлумачних словників The Oxford Reference Dictionary, The Oxford Encyclopedic English Dictionary, The Oxford English Dictionary, Longman Dictionary of Contemporary English, Longman Dictionary of Lexicon of Contemporary English, Webster's New World College Dictionary та ін.

Згідно з The Oxford Reference Dictionary найістотношою ознакою імені досліджуваного концепту є *насильство та насильственні методи для досягнення політичної мети* [7: 850]. Ця ознака має досить загальний характер й імпліцитно міститься практично в усіх реалізаціях номінації *terrorism* в англomовному публіцистичному дискурсі.

Словник Longman Dictionary of Contemporary English деталізує наведене вище визначення номінації *terrorism*. Тут конкретизуються методи, якими це насильство втілюється в життя, а саме бомбування,

стрілянина або викрадення людей для досягнення політичних вимог [5: 1490].

Визначення імені концепту «тероризм» у The Oxford English Dictionary, з одного боку, перегукується з попередніми дефініціями, оскільки й тут акцентується політична природа тероризму, а з іншого – містить подальшу деталізацію поняття: вказується на *заликування* як ще один із *методів* тероризму [8: 821].

Визначення ще одного лексикографічного джерела – Webster's New World College Dictionary – відрізняється від тих, що були наведені вище, тим, що уточнює *результат*, на який спрямована терористична дія і який реалізується як деморалізація й наведення жаху в суспільстві, де здійснюється терористичний акт [10: 1479].

Для систематизації виділених ознак їх необхідно співвіднести між собою як конститuentи мережі фреймових структур. Оскільки базовою для поняття ТЕРОРИЗМ є ознака «діяльність», роль ядерного фрейма тут відіграє акціональний: [ХТОСЬ агенс – суб'єкт ТЕРОРИЗМУ діє на пацієнса – об'єкта тероризму; діє ТАМ політична сфера; діє задля МЕТИ/РЕЗУЛЬТАТУ деморалізація/заликування/підкорення; діє ТАК застосовуючи певні методи (бомбардування/стрілянина/викрадення людей/заликування) є ТАКИЙ – ОЦІНКА невідповідний морально-етичним нормам].

Список літератури

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные вопросы семантики. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с. 2. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина / под общей ред. Е. С. Кубряковой. – М. : Моск. гос. ун-т, 1996. – 245 с. 3. Никитин М. В. Развернутые тезисы о концептах // Вопросы когнитивной лингвистики. – 2004. – № 1. – С. 53–64. 4. Шевченко И. С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике // Вісник Харк. ун-та ім. В. Н. Каразіна. – 2007. – № 725. – С. 192–195. 5. Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh : Pearson Education Limited, 2001. – 1668 p. 6. The Oxford dictionary of English Etymology. – Oxford : Clarendon Press, 1996. – 1024 p. 7. The Oxford Reference Dictionary. – Oxford : Clarendon Press, 1992. – 972 p. 8. The Oxford English Dictionary. – Volume XVII. – Oxford : Clarendon Press, 1991. – 1015 p. 9. The Oxford Encyclopedic English Dictionary. – Oxford : Clarendon Press, 1991. – 1754 p. 10. Webster's New World College Dictionary. – Cleveland : Webster's New World, 2000. – 1716 p.

(Тези були опубліковані у збірнику тез VII Всеукраїнської наукової конференції «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація», що відбулася 5 лютого 2008 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна).

Кобяков Олександр Миколайович

4.03.1960

- Кандидат технічних наук.
- Доцент кафедри електроніки і комп'ютерної техніки Сумського державного університету.
- Закінчив у 1982 р. з відзнакою Київське вище інженерне радіотехнічне училище Протиповітряної оборони.

Професійна кар'єра:

- 1988 р. – ад'юнктура Київського вищого інженерного радіотехнічного училища Протиповітряної оборони, захист кандидатської дисертації.
- 1994 р. – отримав звання доцента.
- Із 2010 р. по цей час – доцент кафедри електроніки і комп'ютерної техніки СумДУ.

Понад 70 наукових та навчально-методичних праць.

Сфери наукових інтересів: філософія мови, класичні мови.

Курси викладання: Напівпровідникові прилади, Електронні пристрої систем управління, Мікросхемотехніка, Твердотіла електроніка, Сигнали в телекомунікаційних системах, Латинська мова.

Головні публікації:

1. Кобяков А. Н. Языковая картина мира: модус квантитативной лексики / С. А. Швачко, И. К. Кобякова, А. Н. Кобяков // Yearbook of Eastern European Studies. – No. 4. – Wroclaw : Russian-Polish Institute, 2014. – 233 p. – P. 27–43.
2. Кобяков А. Н. Метафизика перед лицом других наук / А. Н. Кобяков // Метафизика: формы и способы бытия: сб. научн. трудов. – Ульяновск : УлГТУ, 2012. – С. 43–47.
3. Кобяков О. М. Латинська мова: навч. посіб з грифом МОН / О. М. Кобяков, І. К. Кобякова. – Суми : СумДУ, 2011. – 146 с.
4. Кобяков О. М. Польща-Україна: дещо про питання міфологізації історії взаємних стосунків / О. М. Кобяков // Україна в контексті євроінтеграції : матеріали доповідей і виступів Міжнародної науково-теоретичної конференції, 1–3 грудня 2005 року. – Суми : СумДУ, 2005. – С. 74–75.

Засада навчати вчитися і класичні мови

*Кобяков О. М., канд. техн. наук, доцент,
Сумський державний університет*

Навчати вчитися – це принцип, лейтмотив і фундаментальна мета будь-якої вищої освіти. Це відомо кожному критично налаштованому читачеві. Ця тема може здатися дещо банальною. Мовляв, ми без монографій це знаємо... Втім, може, не знаємо? Може, ми просто забули ту давню мудрість, що *нове – це добре забуте старе*? Можливо, шалений темп нашого сьогодення, коли життя спільноти дедалі вкорінюється у внутрішньому естві людини, а індивідуальний психічний стан індивіда стає загрозливим суспільним чинником вселенських розмірів, не дає нам повернутися до своїх європейських розумових витоків? А втім, освіта, наука, про яку ми так любимо говорити, не зносить суєти.

Із платоно-аристотелівської парадигми науки IV століття до РХ, побудованої на універсаліях, стартувала європейська наука, квінтесенцією якої була не лише філософія, а й філологія, що створювала за допомогою граматики, риторики і поезики необхідний базис тодішньої *класичної* освіти. Така опора людського знання на засаду універсальності пережила й античність, і середні віки, і Новий час... Потім ми дещо спеціалізувались, іноді аж занадто. Саме така спеціалізація, безперечна і необхідна в царині технічних і природничих наук, у філології попри свою релевантність і доцільність, несе в собі небезпеку: для освіти скотитись у ремесло, для науки – у наукоподібність.

Наша теза є категоричною: без класичних мов неможливе формування вченого-філолога, спеціаліста з європейських мов.

Скористаємося з аналогії. Закони гідростатики і механіки, сформульовані у старожитності Архімедом, мають ґрунтовне значення для загальної фізики, але для сучасного природознавства вони є радше окремими випадками більш загальних законів квантової механіки. Саме тому вони цікаві – разом із численними зразками механізмів і пристроїв, винайдених античними умільцями на чолі з великим сіракузцем – скоріш як експонати музею історії науки і техніки. Такою є невблаганна логіка науково-технічного прогресу!

Не так із класичною філологією. Не лише здобутки античних граматиків, стилістів і поетів зберігаються у грецькій мові та латині як музейні експонати, а самі ці мови стають засобом і метою філологічного знання. Ця відмінність останнього від пізнання світу в науках природознавчих є, по суті, відмінністю *інволюції* від *еволюції*: мови, на відміну від техніки і технологій, зазнають радше регресу, ніж прогресу. Регрес тут не потрібно розуміти як занепад і деградацію живих організмів сучасних мов. Проте розвиток у царині лексики, зумовлений

спеціалізацією знань, збагачення мов новими засобами експресії (вигуки, мовчання, тяжіння до малих текстів) супроводжується *спрощенням, згортанням* морфологічних і синтаксичних форм. Це явище не є новим. Уже за класичної доби латинська мова, що змінила грецьку, аж ніяк не стала явищем еволюції останньої, бо втратила медіальний стан, двоїну, значний спектр форм минулого часу, артиклі, тощо. У свою чергу, сучасні романські мови порівняно з латиною втрачають середній рід, відмінкові закінчення, і ці ознаки аналітизму призводять до помітної модифікації синтаксичних конструвань типу об'єктних інфінітивних і абсолютних дієприкметникових зворотів. Сучасна новогрецька мова втрачає давальний відмінок, зазнає спрощення відмінкових закінчень та складної системи наголосів і впливається до родини сучасних аналітичних мов. Втім царицею сучасних симпліфікованих європейських мов є «її величність» англійська мова, яка у гордовитій самотності володарює над світовими мовами на вершині піраміди аналітизму.

Постає дуже проста дилема. 1. Навчання перекладу передбачає всебічне вивчення тезаурусу сучасних мов (у випадку спеціальності переклад – англійської та німецької) безвідносно до такого явища, як класичні мови. За якісного підходу до цієї справи можливим є вивчення мов, засвоєння необхідних фахових навичок, відповідь випусника на реальний виклик сучасного світу. Цей шлях є шляхом *уміння*, шляхом *практики*. Знання класичних мов на цьому рівні не є необхідним, а слугує хіба лише ерудиції перекладача. 2. Навчання перекладу, яке супроводжується на цей раз втіленням засади *навчати вчитися*, уможлиблює не лише досягнення зазначеного в п. 1 результату. Адже подібно до того, як навчати самостійно оволодівати технічними дисциплінами, зазвичай дуже математизованими, потрібно з опанування математики, так і осмислене й перспективне вивчення мови як предмета перекладу, стає можливим лише за умови бодай оглядово – ознайомлювального вивчення класичних мов. Недарма сучасні класичні філологи розглядають неминущу і загальнозначущу вартість старогрецької мови як мови «гуманітарної математики», тобто як наукової дисципліни, що володіє великою кількістю точних дефініцій, розвиває чітке логічне мислення і пам'ять разом із великим обсягом гуманітарного знання в цілому, а також як важливого фундаменту порівняльно-історичного мовознавства. Цей шлях є шляхом *знання*, шляхом *теорії* (у тому розширеному сенсі, якого не цуралась античність, себто *всеохоплююче споглядання*). Цей шлях є шляхом справжньої (а не показної сьогомиттевої) науки, що підлягає засаді універсальності. Тому на цьому рівні емпірія сучасних мов недостатня, як будь-яка емпірія без теоретичного узагальнення. І цей необхідний загальний момент, що не дає науці розмінюватися на дрібниці, впроваджують до неї класичні мови. Адже на матеріалі якоїсь однієї мови не можна досягти потрібного для

науковця лінгвістичного горизонту, як не можна, наприклад, знання однієї англійської мови зробити інструментом оволодіння іншої з родини германських мов.

Цей другий підхід є, на наш погляд, доцільним з огляду на:

- фундаменталізацію лінгвістичних знань випускника-перекладача;
- можливість опанування ним у перспективі інших європецьких мов;
- оволодіння науковою лінгвістичною термінологією, що залишається переважно греко-латинською.

У нашому випадку врахування еволюційних процесів, їх витоків, включаючи статус класичних мов у науці, є вельми бажаними в ендозонах теорії та практики перекладу. Філологізація навчального процесу, звернення до питань термінотворення об'єктивує доцільність викладання спецкурсів із класичних мов, які у руслі «гуманітарної математики» матеріалізують чіткі дефініції метазнаків, розвивають логічне мислення, розширюють емпіричну базу, генерують діасинхронічні засади мовознавства. Погоджуємося з висловлюванням Л. Толстого, який, порівнюючи мову перекладів Гомера та оригіналу в листі до А. Фета, таким чином оцінив давньогрецьку мову: «Пошлое, но невольное сравнение – отварная и дистиллированная теплая вода, и вода из ключа, ломящая зубы – с блеском и солнцем, и даже со щепками и соринками, от которых она еще чище и свежее».

Таким чином, девіз «навчати вчитися» сприяє оволодінню науковою картиною світу. Навчати вчитися перекладу – це засада, що робить освіту насправді університетською. А класичний університет є немислимим без студіювання класичних мов.

Список літератури

Славятинская М. Н. Учебник древнегреческого языка. – М., Филаматис, 2003. – 620 с.

Косенко Юлія Вікторівна

29.07.1976

- Кандидат філологічних наук.
- Доцент кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.
- Закінчила у 1998 році факультет іноземних мов Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка та одержала кваліфікацію вчителя англійської та німецької мов.

Професійна кар'єра:

- 1998–2000 рр. – викладач кафедри германської філології Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка.
- 2000–2006 рр. – аспірантка Сумського державного університету.
- 2006–2010 рр. – старший викладач кафедри перекладу Сумського державного університету.
- Із 2010 р. – доцент кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.

Понад 70 наукових та навчально-методичних праць.

Сфери наукових інтересів: дискурсивна лінгвістика, фактична метакомунікація, переклад.

Курси викладання: Основи теорії мовної комунікації, Практика перекладу з англійської мови, Практичний курс англійської мови.

Тема кандидатської дисертації: «Структурно-семантичні і функціональні особливості метакомунікативного блоку прощання (на матеріалі англомовного художнього дискурсу)» (2008 р.)

Інші досягнення:

7 грудня 2014 р. – сертифікат «Сімейна позитивна психотерапія та консультування».

2014 р. – сертифікат «Тренінг для інструкторів з психосоціальної підтримки, по методиці Центру із психосоціальної підтримки Міжнародної Федерації Товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця».

2 листопада 2014 р. – сертифікат «ПТСР. Перша психологічна допомога та засоби психічного відновлення».

2011 р. – курси підвищення кваліфікації при інституті педагогіки та психології Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка.

2010 р. – курси підвищення кваліфікації при СумДУ.

Головні публікації:

1. Косенко Ю. В. Функціонування завершальних метакомунікативних одиниць на матеріалі англомовного художнього дискурсу // Філологічні трактати. – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – Том 1, № 2'. – С. 95–100. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/831>
2. Косенко Ю. В. Проблеми перекладознавства на заході. Філологічні трактати. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009. – Том 1, № 3–4. – С. 87–91. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/906>
3. Косенко Ю. В. Феномен мовчання як невербальний засіб комунікації (на матеріалі роману Е. Л. Войнич «Овід»). Учёные записки. – Симферополь : Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, 2010. – Том 23 (62), № 2, Ч. 2. – Филология. Социальные коммуникации. – С. 209–213.

4. Косенко Ю. В. Особливості невербальної передачі інформації в процесі міжкультурної комунікації. Філологічні трактати. – Суми : Вид-во СумДУ, 2010. – Том 2, № 1'. – С. 45–51. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/2347>
5. Косенко Ю. В. Передзавершальні метакомунікативні висловлення–запрошення на фінальному етапі фатичної метакомунікації. Учёные записки. – Симферополь: Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, 2013. – Том 26 (65), № 1. – Филология. Социальные коммуникации. – С. 117–121.
6. Косенко Ю. В. Основи теорії мовленнєвої комунікації: Навчальний посібник. – Суми : Вид-во СумДУ, 2013. – 292 с. + Гриф МОН. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30280>

Дискурсивні маркери в сучасній англомовній фатичній метакомунікації

*Косенко Ю. В., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет*

Наразі зростає інтерес до аналізу мовленнєвої комунікації як складової людської діяльності та до системно-функціональної природи діалогічного дискурсу, яке найбільш повно відображає двобічну, інтерактивну природу мовленнєвого спілкування та активний взаємовплив комунікантів. У цьому контексті все більший інтерес викликає фатична метакомунікативна функція мови (об'єкт), досліджена у вітчизняній лінгвістиці Г. Г. Почепцовим, Т. Д. Чхетіані, І. С. Шевченко, Ю. В. Матюхіною, Ю. В. Косенко [4; 6; 7; 3; 1] та актуалізована за допомогою спеціально призначених для цього засобів мовлення. У фокусі нашої розвідки знаходяться дискурсивні маркери (предмет), що реалізують найбільш характерний для діалогічного дискурсу вид структурно-сислового зв'язку реплік співрозмовників.

У сучасній лінгвістиці існують різні підходи до визначення терміна «дискурсивний маркер». Разом із традиційним, широким тлумаченням поняття як вставного слова/конструкції [11: 932], модальної частки [14: 372], вигуку [12: 182] – існують й інші визначення. Так, у процедурному описі дискурсу дискурсивні маркери сигналізують про зміну фокусу уваги та інтенцій; в теорії риторичних структур дискурсивний маркер визначають як риторичні відносини між сегментами [9: 449], дискурсивний маркер також тлумачать як мовленнєву одиницю, що слугує для підтримання когерентного зв'язку між певним сегментом у спілкуванні та попереднім сегментом [5]. Отже, у нашому розумінні, дискурсивні маркери, призначення яких полягає у встановленні, підтриманні й завершенні мовленнєвого контакту як системи зв'язків

акустичного, психологічного та соціально-етикетного характеру, що забезпечує успішний перебіг процесу комунікації.

Розглядаючи дискурсивні маркери, необхідно відмітити, що фатична функція мови тут відіграє першочергову роль. Р. Якобсон [8, с. 198–204] значно розширив поняття фатичної функції, основне призначення якої вбачав у тому, щоб установити контакт, перевірити, чи працює канал зв'язку, привернути увагу співрозмовника та переконатися, що той слухає уважно. Він перший, хто підкреслив, що фатична функція спрямована на контакт як фізичний план і психологічний зв'язок між адресантом та адресатом, які зумовлюють можливість установлення та підтримування комунікації. Зазначимо, що при цьому під мовленнєвим контактом він розумів стан спілкування, спільного проведення часу і встановлення / підтримування дружніх стосунків. До фатичних висловлень належать фрази ввічливості, питання про здоров'я, коментарі про погоду, твердження про найважливіші очевидні речі та привітання типу «*How do you do?*», «*Ah, here you are,*» «*Where do you come from?*», «*Nice day today*» [13, р. 302–303, 305].

Очевидно, що метакомунікація реалізує фатичну функцію, що дозволило деяким дослідникам виділити фатичну метакомунікативну функцію мови [4, с. 52; 6, с. 11], спрямовану на включення / переключення уваги адресата на повідомлення, підтримування на необхідному рівні уваги адресата в період передачі повідомлення та завершення мовленнєвого контакту, бо навіть, прощаючись, ми встановлюємо можливість подальшого зв'язку.

Розглядаючи дискурсивний маркер, можна виділити метакомунікативні маркери, що визначають процесуальний бік дискурсу в рамках категорії інтерактивності. До таких маркерів відносимо маркери взаємодії та маркери зміни комунікативних ролей. Особливий інтерес становлять метакомунікативні маркери зміни комунікативних ролей. Зміна комунікативних ролей – найважливіша категорія аналізу розмови, вона є одним із аспектів організації дискурсу. До маркерів зміни ролей можна віднести *now, well, and, but, or, so, you know, I mean* тощо. Так, наприклад, *you see* позначає початок репліки, сигналізуючи про подальше введення аргументу:

e. g. «You see, I'm a doctor of music, ...» (Arthur Hailey. Hotel).

Дело в том, что я доктор музыковедения (Хейли А. Отель, с. 19).

«You see, my father was a lot like you» (Arthur Hailey. Hotel.,).

Вот видите, мой отец похож на вас (Хейли А. Отель, с. 303).

У наведених прикладах дискурсивні маркери є контактовстановлювальними метакомунікативними одиницями; я вважаю, що їх не варто перекладати взагалі – вони є стартовою частиною для співрозмовника, що зберігають та закріплюють зв'язок співрозмовника, тим самим реалізуючи фатичну функцію мови.

I mean, як і *you know, you see* є інтродуктивними маркерами і маркерами розмежування реплікових кроків; *well* слугує засобом збереження зв'язності дискурсу за ситуації, коли пропозиціональний зміст подальшого реплікового кроку може викликати розбіжність із попереднім: відмова виконати прохання, незгода з певною постановкою проблеми та ін. [16; 126], може використовуватися для заповнення пауз у розмові й, отже, утримання реплікового кроку, а також сигналізувати зміну комунікативних ролей з перебиванням, де дискурсивний маркер дозволяє учасникові спілкування різко вступити в розмову і протягом декількох секунд продумати, про що він хоче повідомити. До маркерів взаємодії можна віднести *oh, well, so, now, I mean, you know, de well* пом'якшує наказ або категоричність відмови; *oh* підтверджує ухвалення відповіді й сигналізує підтримку співрозмовника; *so* підтримує процес спілкування і т. д. :

e. g. [Mierzwiak directs Clementine to a chair next to a coffee table and a conspicuously placed box of tissues. Mierzwiak sits across from her. He smiles].

Mierzwiak: How are you today?

Clementine: Okay, I guess.

Mierzwiak: Well, why don't you tell me what's going on? Do you mind if I turn this on? (He indicates a tape recorder).

Clementine: I don't care. Well, I've been having a bad time of it with um, my boyfriend, I guess (Kaufman, Gondry. Eternal Sunshine of the Spotless Mind).

У цьому разі дискурсивний маркер *well* сигналізує зміну комунікативної ролі та використовується для заповнення паузи в розмові. Ініціювальна репліка *How are you today?* містить іллокутивний намір мовця викликати словесну реакцію співрозмовника у відповідь. Слухач реалізує цей намір у своїй відповіді *Okay, I guess*, хоча насправді справи йдуть не дуже гарно, оскільки в Клементини виникли проблеми у стосунках з коханим. Висловлення типу *Okay, Fine* є конвенційною відповіддю на питання-привітання, що відповідає очікуванням співрозмовника й відображає оптимістичне бачення світу, оскільки «Будьте оптимістом» «*Be optimistic*» [9, p. 126] є одним із найважливіших положень Принципу Ввічливості в англомовній культурі.

З іншого боку, можна виділити дискурсивний маркер, визначаючи дискурс як результат, тобто маркери дискурсу в тексті. З текстових категорій особливо потрібно виділити категорію інформативності. До маркерів дискурсу в тексті в рамках категорії інформативності можна віднести такі маркери: *well, and, but, or, so, because, now, then, I mean, you know* (ідеаційна сфера); *oh, well, and, but, so, because, then* (акціональна); *oh, well, so, because, then, I mean, you know* (інформаційна) [15: 128]. Так, наприклад, *oh* допомагає розпізнати вже відому інформацію і сигналізує

ухвалення нової, часто несподіваної інформації; вводить сегмент, що коректує, роз'яснює сказане раніше, а також сприяє різкій зміні теми і т. ін:

e. g. Nelson: The rift with her family? That's what it's about, isn't it? Her rules? Oh come on, Chas, I love her too, you're not betraying her. [Chas studies Nelson, nods].

Chas: Yes. She saw what was coming, but they wouldn't let go, kept trying to run her disease. So she took off (Voelker. Sweet November).

Незважаючи на різноманітність вживань маркера *oh*, потрібно відзначити, що найбільшим функціональним навантаженням він володіє в інформаційній сфері, здійснюючи інформаційне регулювання та сигналізуючи зміни фокуса уваги.

Здатність дискурсивних маркерів забезпечувати когеренцію в дискурсі можна розглядати і в рамках дейксиса дискурсу. Дискурсивні маркери визначають координати висловлювання щодо попереднього в потоці мовлення, отже, їх можна віднести до мовленнєвих засобів – індексів за своєю природою, «що обслуговують метакомунікативну функцію щодо звучного або письмового тексту» [2; 198]. Як й інші дейктичні елементи, дискурсивні маркери можна розділити на дві групи: проксимальну і дистантну, залежно від спрямованості на дейктичний центр (тобто локус координат часу, мовця, слухача та місця). Тут необхідно врахувати, що для дискурсивного маркеру дейктичний центр визначається не ситуативними параметрами, а дискурсивними. Іншими словами, контекст, куди дискурсивні маркери поміщають координати висловлювання, містить як комунікантів, так і текст. З одного боку, дискурсивні маркери показують, що висловлення зосереджене на мовці (проксимальна група), на слухачеві (дистантна) або на обох комунікантах. З іншого боку, дискурсивні маркери орієнтують висловлювання в тексті, вказуючи на його зв'язок з попередніми висловлюваннями (проксимальна група), з подальшими (дистантна) або і з тими, і з іншими:

e. g. «I suppose I thought there was less chance of your getting to hear» [Arthur Hailey. Hotel].

Порівнявши різні підходи до перекладу дискурсивних маркерів, можна зробити висновок, що їх фатична функція реалізується на трьох структурних рівнях дискурсу: семантичному, прагматичному й топікальному. Дискурсивні маркери є мовленнєвими одиницями, що виконують фатичну метакомунікативну функцію, тобто здійснюють реальну, активну регуляцію процесу комунікації на всіх трьох стадіях її розвитку – встановлення, підтримування і завершення мовленнєвого контакту. Отримані результати дослідження не вичерпують проблем, пов'язаних з вибором та функціонуванням у мовленні дискурсивних маркерів. Перспективами цього дослідження можуть бути узагальнення практичного матеріалу, вивчення інших функцій, що реалізуються

дискурсивними маркерами, а також з'ясування особливостей їх функціонування у різних типах дискурсу.

Список літератури

1. Косенко Ю. В. Структурно-семантичний й функціональні особливості метакомунікативного блоку прощання (на матеріалі англомовного художнього дискурсу): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Косенко Юлія Вікторівна. – Суми, 2008. – 225 с.
2. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации. – М. : Гнозис, 2001. – 270 с.
3. Матюхина Ю. В. Развитие системы фатической метакоммуникации в английском дискурсе XVI–XX веков: дисс. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Матюхина Юлія Владимировна. – Харьков, 2004. – 227 с.
4. Почепцов Г. Г. Фатическая метакоммуникация / Георгий Георгиевич Почепцов // Избранные труды по лингвистике: монография / сост., общ. ред. и вступ. статья И. С. Шевченко. – Харьков : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2009. – С. 444–448.
5. Семенюк О. В. Фатична функція дискурсивних маркерів комунікативності при перекладі (на матеріалах перекладу роману Артура Хейлі «Готель») «Філологічні науки» / Актуальні проблеми перекладу. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/5_ _NTSB_2007/Philologia/20258.doc.htm
6. Чхетиани Т. Д. Лингвистические аспекты фатической метакоммуникации (на материале английского языка): дисс. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Чхетиани Тамара Дмитриевна. – К., 1987. – 203 с.
7. Шевченко И. С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16–20 вв.: [монография] / Ирина Семеновна Шевченко. – Харьков : Константа, 1998. – 168 с.
8. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика / Роман Якобсон // Структурализм «за» и «против». – М. : Прогресс, 1975. – С. 193–230.
9. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage / Penelope Brown, Stephen Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
10. Dijk T. A. Pragmatic connectives // Journal of Pragmatics. – 1979. – № 3. – P. 447–456.
11. Fraser B. What are discourse markers? // Journal of Pragmatics. – 1999. – № 31. – P. 931–952.
12. Grosz B., Sidner C. Attention, intention, and the structure of discourse // Computational Linguistics. – 1986. – № 12 (3). – P. 175–204.
13. Malinowski B. On Phatic Communion / Bronislaw Malinowski // The Discourse Reader; [ed. by A. Jaworski, N. Coupland]. – New York : Routledge, 1999. – P. 302–305.
14. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A grammar of contemporary English. – London : Longman, 1972. – 324p.
15. Redeker G. Ideational and pragmatic markers of discourse structure // Journal of Pragmatics. – 1990. – № 14. – P. 367–381.
16. Shiffrin D. Discourse markers. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 364 p.

Список ілюстративного матеріалу

1. Хейли А. Огтель. – Хабаровск : Кн. Изд-во, 1991. – 480 с.
2. Arthur Hailey. Hotel., https://vk.com/doc16664722_238689212?hash=41fd2cea23e0bd717a&dl=827eb28d37b135783a
3. Kaufman Ch. Eternal Sunshine of the Spotless Mind [Електронний ресурс] / Charlie Kaufman, Michel Gondry. – 2003. – Режим доступу : <http://www.imsdb.com/scripts/Eternal-Sunshine-of-the-Spotless-Mind.html>
4. Voelker K. Sweet November [Електронний ресурс] / Kurt Voelker. – 2000. – Режим доступу : http://www.dailyscript.com/scripts/sweet_november.pdf

Медвідь Олена Миколаївна
13.12.1960

- Кандидат філологічних наук.
- Доцент кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.
- Закінчила у 1983 році Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка, факультет іноземних мов.

Професійна кар'єра

- 1983–1986 рр. – вчитель іноземної мови у середній школі № 19 м. Сум.
- 1985–1986 рр. – викладач кафедри іноземних мов Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка.
- 1986–1988 рр. – методист РВНО м. Ціхнів.
- 1988–1994 рр. – викладач іноземної мови у технікумі цукрової промисловості м. Сум.
- 1994–1997 рр. – викладач кафедри іноземних мов Сумського державного університету.
- 1997–2000 рр. – аспірант кафедри перекладу СумДУ.
- 2001–2003 рр. – ст. викладач кафедри перекладу СумДУ.
- 2001–2015 рр. – доцент кафедри перекладу СумДУ.

Понад 100 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: германська філологія, перекладознавство.

Курси викладання: Термінологія англійської мови, Проблеми перекладу галузевих термінів, Усний переклад, Основи синхронного перекладу, Динаміка розвитку перекладацьких принципів в історичному аспекті, Методика викладання іноземних мов у навчальних закладах з викладанням ряду дисциплін іноземною (англійською та німецькою) мовою.

Тема кандидатської дисертації – «Системно-функціональні особливості квантитативних одиниць (на матеріалі англійської мови)» (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2001 р.)

Підготувала 2 кандидатів наук.

Інші досягнення: член Всеукраїнської спілки викладачів перекладу (Ukrainian Translators' Union).

Головні публікації:

1. Медведь Е. Н. Иерархия семантической структуры языкового поля количества. Функциональная лингвистика : сборник научных работ. – Крымский республ. ин-тут последипломного педагоги-

- ческого образования, науч. ред. А. Н. Рудякова. – № 1, Т. 2. Симферополь, 2010. – С. 68–71.
2. Медведь Е. Н. Статус количественных единиц в системе современного английского лексикона. Вопросы филологии и журналистики: сб. статей : в 3 ч. – Ч. 3 / науч. ред. А. Э. Еремеев, отв. ред. В. А. Евдокимов. – Вып. 5. – Омск : Изд-во НОУ ВПО ОмГА, 2010) / Е. Н. Медведь. – С. 59–67.
 3. Медведь Е. Н. Средства речевого воздействия политспичей. Текст. Язык. Человек. Неделя русской филологии в Мозырском государственном педагогическом университете имени И. П. Шамякина : сборник научных трудов : в 2 ч. / УО МГПУ им. И. П. Шамякина; редкол.: С. Б. Кураш (отв. ред.) [и др.]. – Мозырь, 2011. – Ч. 1. – 216 с. – С. 163–171.
 4. Медвідь О. М. Лінгвістичні засоби впливу на реципієнта (на матеріалі політдискурсу). Лінгвістичні засоби впливу на реципієнта (на матеріалі політдискурсу) / О. М. Медвідь // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2012. – № 6 (231). – С. 116–121.
 5. Медведь Е. Н. Лингвистические средства экспликации категории адресатности в политическом интервью. Новые парадигмы и новые решения в современной лингвистике ; гл. ред. М. В. Пименова. – Вып. 2. – Кемерово : Кемеровский государственный университет, 2013 – С. 96–99.
 6. Медведь Е. Н. Категория количества в языке. Видавництво Saarbrucken : LAMBERT Academic Publishing, 2013. – 100 p.

Перекладацький аспект гендерних маркерів (на матеріалі спічів англомовних політдіячів)

*Медвідь О. М., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет*

У багатьох сферах сучасної науки питання мовленнєвої комунікації є досить значущим. Це можна пояснити високим розвитком політичних, міжкультурних і економічних відносин у світі та прагненням сучасного суспільства до вдосконалення і розвитку ефективної людської діяльності у всіх сферах життя. Одним з найцікавіших та інтригуючих досліджень у галузі лінгвістики та суміжних з нею парадигм можна назвати дослідження гендерних комунікативних взаємодій, що обумовлено чинниками соціального буття. У зв'язку з цим лінгвісти почали досліджувати вплив гендеру на мовлення та проблеми гендерної диференціації мовлення. Серед **представників парадигми гендерної**

лінгвістики можна назвати таких, як Р. Лакофф, Д. Камерон, Б. Прайслер, Ф. Сміт, О. Сперсен, М. Адлер, Д. Таннен, М. А. Китайгородська, О. І. Горошко, О. А. Земська, А. В. Кириліна, А. П. Мартинюк, Н. Н. Розанова, І. Г. Ольшанський та інші.

Політична діяльність завжди відігравала важливу роль у житті суспільства. Від певної політичної позиції або ситуації залежать місце країни на міжнародній арені, її взаємини з іншими державами та роль у діяльності світової спільноти. Проте надзвичайно важливу роль у визначенні іміджу країни відіграє спосіб її презентації політичними лідерами. За допомогою виступів політики мають можливість звернутися як до громадян своєї країни, так і до міжнародного співтовариства. Тому **актуальним** у цій роботі є вивчення вербальних характеристик політичних діячів з акцентом на гендерний аспект. В існуванні різних гендерних комунікативних стратегій не виникає сумніву, проте на даному етапі постає питання про принципи та умови їх виникнення, а також про визначення кола проблем, що з'являються внаслідок саме цього параметра.

Метою роботи є аналіз функціонування гендерних маркерів мовлення жіно- та чоловіків- політиків та вивчення вагомості категорії гендеру в перекладі політ дискурсу.

Об'єктом дослідження є сучасний політичний англomовний дискурс. **Предметом** вивчення є лінгвальні гендерні чинники політспічів та їх вплив на вербальну поведінку сучасних політиків США та Великобританії.

Матеріалом дослідження слугували тексти оригінальних політичних промов та інтерв'ю за участі американських та британських політичних діячів. Загальний обсяг досліджуваного матеріалу становить близько 115 сторінок.

У домені сучасних лінгвістичних досліджень активно вивчається політичний дискурс. Основним завданням вивчення є розкриття механізмів складних кореляцій «мова – влада» (в особі політичного діяча). У дослідженні взаємозв'язку мовлення та політики превалює прагмалінгвістичний підхід, за допомогою якого вивчаються особливості вербальної поведінки політичного діяча (чоловіка/жінки). Критерієм оцінки прагмалінгвістичного аспекту мовленнєвої діяльності є вдалість вибору відправником тексту лінгвістичних одиниць. Вибір необхідної для адресанта одиниці мовлення визначається ситуацією спілкування, цілями та мотивами, які є екстралінгвістичними факторами обґрунтування цього вибору. Політичний дискурс базується на ситуації, що визначається специфічними політичними діями, за допомогою яких політичні діячі регулюють функціонування суспільства в цілому та поширюють суспільно-політичні ідеї за допомогою мови з метою боротьби за владу. Основний компонент системи політичної комунікації – це політик

(чоловік/жінка). Головною метою політика у комунікаційному акті є вплив на одержувача інформації з метою привернення його на свій бік, нав'язування своїх політичних поглядів та переконань [1, с. 214].

Під час здійснення політичної комунікації необхідно звернути особливу увагу на вплив фактора гендеру на мовлення спічмейкера разом з вивченням загальних проблем жіночої та чоловічої вербальної поведінки. Саме вивченням питання впливу гендеру на мовлення людини займається гендерна лінгвістика, яка трактується як наука, що вивчає залежність функціонування мови від гендерних розбіжностей, що виявляються у процесі вербальної комунікації й зумовлені статтю індивіда [2, с. 1].

Об'єктом дослідження гендерної лінгвістики є взаємовідношення мови та статі, тобто питання про те, у який спосіб стать маніфестується в мові. Основною метою таких досліджень є опис і пояснення того, як виявляється стать у мові, які оцінки приписуються мові чоловіків та жінок, і в яких семантичних галузях вони найбільш поширені, а також вивчення мовної поведінки статі, виділення та опис особливостей чоловічої та жіночої мовних картин світу [3]. Стрижневу роль у презентації гендерної соціокультурної інформації у процесі соціалізації індивіда відіграють різнорівневі гендерно марковані одиниці, тобто такі, що фіксують статево належність референта.

Жіноче та чоловіче мовлення має свої особливості, відмітні та подібні риси. Мова не лише виражає культурні погляди з точки зору гендеру, а й утворює гендерну ідентичність особистості. Наша манера спілкування визначає нас як жінку або як чоловіка. Саме тому ми повинні брати до уваги певні відмінності, що виникають у процесі спілкування чоловіка та жінки. Культура спілкування існує тоді, коли мовці бачать зв'язок між цілями спілкування, методами їх досягнення та шляхами інтерпретації спілкування. В західних культурах для типово чоловічої поведінки характерними вважаються такі риси, як активність, рішучість, прагнення до змагання та досягнень, для жіночої – пасивність, нерішучість, залежність, відсутність логічного мислення та прагнення до досягнень. Але все це стереотипи, тому іноді вони не відповідають дійсності. Жіночу мовну поведінку характеризують також як ввічливу й гіперкоректну, як більш «гуманну». На думку дослідників [4, с. 113] це проявляється в тому, що жінки частіше використовують емпазу, частіше чоловіків ухиляються від прямої відповіді на запитання, жінки схильні до вживання престижних стилістичних та ввічливих форм, книжкової лексики.

Таким чином, на прикладі спічів політичних діячів було виявлено, що фемінінні вербальні маркери мовлення проявляються у вживанні жінками-політиками таких мовленнєвих засобів організації комунікації: – *порівняльні звороти*:

*Cynthia McKinney : And **just like the people** at the Seneca Falls Convention in 1848 who declared their independence from the Old Order, I celebrated my birthday last year by doing something I had done a dozen times in my head, but had never done publicly.*

Тут порівняння «*just like the people*» краще перекласти «*так само, як жінки*», оскільки ця конвенція стосується прав саме жінок та ознаменувала початок руху за права жінок в Америці. Використання перекладацького прийому конкретизації (*people – жінки*) сприяє покращенню розуміння та сприйняття змісту порівняння.

- фрази типу *kind of, sort of*:

*Margaret Thatcher: If Eastern European countries which retain some links with a pre-communist past, and have some **sort of** middle class on which to draw, falter on the path to reform, how will the leaders of the countries of the former Soviet Union dare to proceed further upon it?*

У цьому разі словосполучення «*sort of*» (*щось на кшталт*) виступає ухильною фразою і вказує на невпевненість або на нечіткість певного явища, що також імпліцитно притаманно жінкам.

- усталені звороти :

Переклад усталених зворотів та сталих виразів, використання яких є закономірним для жіночого емоційного сприйняття дійсності, часто викликає певні труднощі, оскільки потребує досягнення максимального рівня еквівалентності без використання калькування. Специфіка такого перекладу полягає в різниці ментальності народів, культур, розуміння і сприйняття світу, необхідності адекватного відображення чужих ідей.

*Margaret Thatcher: But Schuman's vision of a European Community was realized because of an almost unique **constellation of favourable circumstances**.*

Переклад цього прикладу не є однозначним. З одного боку, словосполучення «*збіг обставин*» є більш характерним для української мови, але з іншого боку, воно не передає стилістичної наповненості словосполучення «*constellation of circumstances*». Тут потрібно брати до уваги екстралінгвістичні фактори перекладу. Якщо перекладач вважатиме доречнішим більш метафоричний переклад, необхідно використати цілий варіант перекладу цього англійського словосполучення – «*сузір'я або плеяда обставин*».

- питальні, риторичні речення:

Cynthia McKinney: Harsh? Today's reality is harsh.

Суворо? Реальність сьогодення сувора [Переклад наш].

Риторичні питання не вимагають відповіді, хоча і звернені до співрозмовника, вони певним чином впливають на адресата. Так, вимовляючи риторичне питання, промовець спонукає слухача самому знайти відповідь і в той же час переконує його, що це і є єдина правильна

відповідь. Таким чином, жінки-політики уникають прямих вказівок на правильність своєї точки зору, а нібито обговорюють її і приймають рішення разом з аудиторією.

- підсилювачі типу *so, very, really*:

*Hillary Clinton: Now, in many respects, information has never been **so free**.*

*Margaret Thatcher: It was certainly a **very dramatic architecture** but the one thing it no longer expresses is the Future.*

Ці приклади ілюструють, що вербальна поведінка жінок-політиків характеризується використанням інтенсифікаторів, що пояснюється притаманною жінкам емоційністю та лексичною надмірністю. До того ж в останньому прикладі дуже важливо звернути увагу на переклад слова «*congresswoman*», оскільки в українській мові немає прямого відповідника. У вжиток вже ввійшло слово «конгресмен», але в нашому прикладі його вживання було б гендерно-некоректним, тому в перекладі використовуються описове словосполучення «*жінка-член конгресу*».

- паралелізми:

*Margaret Thatcher: The European Community we have today was created in **very different** circumstances to deal with **very different** problems. It was built upon **very different** assumptions about where the world was heading.*

Вживання паралелізмів, що є також притаманним жіночому мовленню, простежується як в оригіналі, так і в перекладі цього речення. Однак тут необхідно звернути увагу на полісемантичність слова «*different*», оскільки двічі воно вживається у значенні «*інший*», а третій раз у значенні «*різний*». Паралелізм конструкції в перекладі частково втрачається, проте це обумовлено необхідністю адекватного відтворення змісту оригіналу. Повтори привертають увагу і посилюють прагматичний ефект мовлення, експлікують небайдужість, що, як правило, притаманно саме жінкам.

Мова чоловіків «компактніша» за мову жінок. Чоловіки в ситуації змішаної комунікації розмовляють більше, ніж жінки, перебивають їх, задають напрямок розмови. Чоловіче спілкування відрізняється більшою емоційною стриманістю. Жінки вільніше і повніше виражають свої почуття й емоції. Аналогічні тенденції простежуються й у сприйнятті представниками обох статей інших людей: у чоловіків переважає аспект розуміння оточуючих на основі знання чи інтелектуальної подібності, у жінок – на основі співчуття, співпереживання [5, с. 322].

Гендерні маркери мовлення політичних діячів об'єктивуються у стилістичних, лексичних, синтаксичних, культурно-соціальних характеристиках елементів текстової комунікації. Маскулінні маркери мовлення проявляються у вживанні чоловіками багатьох вербальних засобів організації комунікації, сере яких можна виділити такі :

- термінологічна та професійна лексика:

*Barack Obama: Our **health care** is too costly.*

*Joe Biden: But he voted time and again against incentives for **renewable energy: solar, wind, biofuels.***

Розглянувши всі ці приклади, можна помітити очевидну тенденцію чоловіків-політиків до використання термінологічної та професійної лексики. Така лексика позбавлена емоційності, вона прагне до однозначності та абсолютної визначеності, що й притаманно чоловікам. Переклад таких речень не викликає особливих труднощів, окрім тих, що пов'язані зі знаходженням термінів-відповідників у мові перекладу.

- абстрактні іменники:

*Barack Obama: On this day, we gather because we have chosen **hope over fear, unity of purpose over conflict and discord.***

Проаналізувавши тексти промов чоловіків-політиків, ми дійшли висновку, що абстрактні іменники формують велику групу в класифікації гендерно маркованих одиниць мовлення, притаманних чоловікам. Політики-чоловіки використовують іменники зі значенням абстрактності у своїх спічах набагато частіше жінок-політиків, що через мовлення доводить високий ступінь абстракції їх мислення.

- негативні форми:

*Joe Biden: God sends **no** cross you **cannot** bear. **No one** is better than you. You are everyone's equal, and everyone is equal to you.*

Такі приклади доводять, що мовленню чоловіків-політиків характерне використання негативних конструкцій та слів з негативною конотацією. З точки зору гендеру це пояснюється тим, що чоловіки жорсткіші за жінок і дозволяють собі точну безапеляційну оцінку (часто негативну) явищам або подіям. У той час як жінки використовують більш м'які форми та апелюють до розуміння та співчуття аудиторії, чоловіки говорять прямо та впевнено, вживаючи негативні конотації та конструкції. Ця негативна конотація в перекладі на українську посилюється за рахунок характерної для флективних мов подвійної негатиї.

- модальні словосполучення, що вказують на впевненість, точність та обізнаність:

*Barack Obama: **I am sure** that our schools are doing everything possible to give our kids the competitive edge they'll need in a 21st century economy [14].*

Ця група гендерних маркерів мовлення чоловіків-політиків свідчить, що для них характерне вираження своєї впевненості та обізнаності з приводу певних питань у своїх промовах. Зазвичай чоловіки, на відміну від жінок, не використовують ухильних фраз, нечітких порівнянь та завуальованих виразів, їм притаманні впевненість, чіткість та точність висловлювань.

- короткі прості речення:

Barack Obama: Today I say to you that the challenges we face are real. They

are serious and they are many. They will not be met easily or in a short span of time. But know this, America – they will be met [12].

Сьогодні я скажу вам, що випробування на нашому шляху – реальні. Вони серйозні і їх багато. Нам буде нелегко їх подолати, і це буде нешвидко. Але знай, Америко, випробування будуть [Переклад наш].

Через використання коротких, простих речень проявляється схильність чоловіків-політиків до неускладнених структур. Як правило, чоловіки висловлюють свої думки чітко, не використовуючи багато стилістичних засобів. Вживання великої кількості епітетів, порівнянь або метафор скоріше притаманне жінкам, чоловіки ж переважно говорять доволі «сухо».

Висновок. У результаті дослідження вербальної поведінки політичних діячів було з'ясовано, що вона має гендерну маркованість, яка виражається у приналежності до категорій фемінінності та маскуліності. Гендерні маркери мовлення політичних діячів становлять як типологічні лексико-стилістичні аспекти, так і специфічні, конкретно мовленнєві, культурно обумовлені лексико-стилістичні явища, які позначені різними засобами впливу на аудиторію. У мовленні політиків наявні також індивідуальні, авторські (для жінок/чоловіків) мовленнєві маркери. Таким чином, мовленню жінок- та чоловіків-політиків характерні деякі відмітні риси, обумовлені системою гендерних і культурних норм, що має бути обов'язково відображено у перекладі.

Список літератури

1. Самарина И. В. Прагмалингвистическое исследование речевой деятельности политиков по коммуникативным стратегиям «Создания круга своих и круга чужих» // Вестник СамГУ, 2006. – №8 (48). – С. 213–219.
2. Борисенко Н. Д. Лексичні засоби загальної оцінки у мовленні персонажів сучасної британської драми (гендерний аспект) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – № 16. – С. 1–3.
3. Вікирчак І. О. Мужність та жіночність у мові. Гендерні стереотипи у політичному дискурсі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/vikirchak-io-muzhnist-ta-zhinochnist-u-movi-genderni-stereotipi-u-politichnomu-diskursi/>
4. Мельник Ю. П. Об'єктивація гендерних стереотипів у сучасній лінгвістичній науці // Вісник Житомирського держ. ун-ту, 2009. – № 45. – С. 110–114.
5. Прокопенко А. Гендерні маркери мовлення політичного діяча. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/89_5/statti/75.pdf

(Стаття опублікована у Віснику Сумського державного університету. Серія «Філологічні науки». – 2012. – Т. 4, № 2. – С. 28–34).

Мовчан Діана Василівна

16.07.1973

- Кандидат філологічних наук.
- Старший викладач кафедри германської філології Суського державного університету.
- Закінчила у 1995 р. Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка, факультет іноземних мов.

Професійна кар'єра

- 1995–1996 рр. – вчитель середньої школи.
- 1996–1999 рр. – викладач кафедри німецької мови Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка.
- 1999–2002 рр. – аспірантка Київського державного лінгвістичного університету.
- 2002–2009 – викладач кафедри романо– германських мов інституту філології Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка.
- 2009–2012 рр. – викладач кафедри іноземних мов Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.
- Із серпня 2012 року – викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.

Близько 15 публікацій

Сфери наукових інтересів: лексикологія сучасної німецької мови, прагматика та функціональна семантика.

Курси викладання: Практичний курс німецької мови, Теоретичний курс другої іноземної (німецької) мови.

Тема кандидатської дисертації: «Семантичний та функціонально-прагматичний аспекти антонімії іменників сучасної німецької мови» (2012 р., Херсонський державний університет, науковий керівник: проф. Іщенко Н. Г.)

Членство: асоціація українських германістів.

Головні публікації:

1. Мовчан Д. В. Оказіональна форма реалізації прагматичного потенціалу антонімів (на матеріалі іменників сучасної німецької мови) / Д. В. Мовчан // Нова філологія: зб. наук. пр. Запорізького нац. ун-ту – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – Вип. 38. – С. 204–209.
2. Мовчан Д. В. Мотивація антонімії (на матеріалі іменників німецької мови) / Д. В. Мовчан // Мова і культура: Матеріали XX Міжнар. конф. ім. проф. Сергія Бурого. – К. : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2011. – Вип. 14. – Т. 1 (147). – С. 175–179.

3. Мовчан Д. В. Філософський аспект антонімії / Д. В. Мовчан // Філологічні трактати: Наук. журнал Сумського держ. ун-ту, Харківського нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна – Суми : СумДУ, 2013. – Том 5, № 3 – С. 56–60.
4. Romaniuk A., Tatsenko N., Smejanov V., Movchan D., Moskalenko R. Tatoes: The Relationship of Diagnostic and Semantik Meaning // Monthly Georgia. – US Scientific Journal «Georgian Medical News», № 1 (226), 2014. – Tbilisi – New York. – P. 50–54. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/33957>
5. Мовчан Д. В. Особливості методики дослідження антонімів / Д. В. Мовчан // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: філологія: зб. наук. праць. – Одеса : Фенікс, 2014. – Вип. 9 – С. 112–116. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/38266>

Зв'язок антонімії з антиноміями мови

*Мовчан Д. В., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет*

Постановка наукової проблеми та її значення. У мові існує особливий тип відношень між лексичними одиницями, які мають протилежні значення, тобто є антонімічними. Із погляду лінгвістики, антонімія становить одну з мовних універсалій, що притаманна майже всім мовам, і її логічну основу утворюють не суперечливі, а протилежні поняття. Лінгвістична антонімія визначається як смислова протилежність, що закріплена у слововживаннях, і передбачає певну типологію семантично протилежних слів і самої протилежності. Виділяють такі типи протилежності [3]:

– контрарна, яку виражають останні симетричні члени упорядкованої множини, між якими існують середні, проміжні члени («*die Länge – die Kürze*»; «*die Dicke – die Dünne*»; «*die Freude – der Trauer*»);

– комплементарна протилежність, у якої між членами, що протиставляються, немає жодного середнього, проміжного члена («*die Krankheit – die Gesundheit*»; «*der Freund – der Feind*»; «*der Hunger – die Satttheit*»);

– векторна протилежність, що є протилежністю різноспрямованих дій, рухів, ознак («*das Ende – der Anfang*»; «*die Investition – die Devestition*»; «*die Nachfrage – das Angebot*»). Логічна модель протилежності конкретизується в мові: вона стає моделлю антонімії слів, що позначають якість або виражають протилежний напрямок дій, станів, ознак та властивостей.

Смислова структура слова – сукупність смислів, уявлень, понять, знань, асоціацій. Кожен із названих компонентів смислової структури слова розширює його межі, збільшує глибину змісту, наближує його до сутностей, які руйнують протилежні смисли і сприяють виникненню суперечливих антиномічних смислів. Антиномічність виявляється таким чином, що в слові взаємодіють протилежні смисли, граничні за ступенем прояву їх сутності, ознак та характеристик.

Учені, які вивчають антонімію, зазвичай не звертають особливої уваги на принциповий зв'язок, що існує між антонімами та антиноміями. Недостатній рівень дослідження цієї проблеми в сучасних лінгвістичних студіях зумовлює **актуальність** нашої роботи.

Мета статті – підтвердити думку про наявність інгерентного зв'язку між антонімією та антиноміями та розкрити особливості такої кореляції.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Антиномія – термін логіки та епістемології, що означає парадокс або нерозв'язану суперечність, це сполучення двох взаємосуперечливих суджень про один і той самий об'єкт, кожне із яких є істинним щодо цього об'єкта, і кожне із яких допускає однаково впевнене логічне обґрунтування. Необхідно підкреслити, що антиномічне судження є результатом особливого осмислення, особливого погляду на об'єкт і світ загалом як на єдність, гармонію протилежностей як на ціле, цілісність якого не лише руйнується, а навпаки, забезпечується взаємодією протилежних складників. Антиномічність ґрунтується на нетривіальності, нестандартності сприйняття світу, на його осмисленні і оцінюванні. Антиномія є завжди руйнуванням стереотипів, вона парадоксальна за своєю суттю. Антиномія – суперечність між двома твердженнями, що взаємно виключаються, однак визнаються однаковою мірою істинними. У лінгвістиці існує думка: коли розум виходить за межі можливого досвіду, він часто стикається з різноманітними антиноміями, тобто робить однаково раціональні, але взаємно суперечливі висновки. Раціональне мислення не може у цьому разі встановити істину, оскільки тут воно виходитиме за межі можливого досвіду та стає трансцендентним. Судження є можливим, якщо береться за основу припущення, що Всесвіт має початок у часі, існує вічно та навпаки (Кант).

Антиномії є суперечливими властивостями мови. З одного боку, мова – це продукт діяльності (*ergon*), а з іншого боку, мова – це діяльність (*energia*). Мова є орган, який створює думку і водночас обмежує свободу думки, ставлячи її в певні рамки. Мова щодо об'єкта пізнання суб'єктивна, а щодо людини – об'єктивна. Вона постійно змінюється і водночас надзвичайно стійка. Мова належить завжди всьому народові, але водночас вона індивідуальна [2, с. 39].

Саме внаслідок антиномічної суперечливості й можлива мова як тотожність вічного, непорушного, об'єктивного *розуму*, пре-людського логосу й «органу духовного спілкування, нескінченно близького душі кожного, ласкаво– гнучкого, завжди індивідуального в кожну мить, у кожному своєму порухові» [4, с. 156].

І антиномії, і антонімія мають подвійну природу. В основі цих феноменів лежить явище суперечності. Суперечність антиномій має амбівалентний характер: можна навести однакову кількість доказів як на користь стверджувальної, так і на користь негативної відповіді на одне й те саме запитання. Згідно з Кантом: 1) світ кінечний – світ безкінечний; 2) кожна субстанція складається з простих частин – не існує нічого простого; 3) у світі існує свобода – у світі не існує свободи, а панує лише причинність; 4) існує першопричина світу (Бог) – не існує першопричини світу [5].

В антонімів суперечність має форму протилежності – найвищої міри прояву суперечності. Суперечність – це відношення протилежностей як сторін єдиного цілого, які взаємовиключають одна одну та не можуть існувати одна без одної.

І двояка природа антиномій, і подвійна природа антонімів демонструють певний ступінь кореляції з подвійною природою самої об'єктивної реальності. Єдність протилежностей як сторін однієї й тієї самої суті є умовою існування та функціонування явища в його цілісності: життя функціонує як життя, лише будучи єдністю асиміляції та дисиміляції; матеріальне життя суспільства – як єдність і виробництва, і споживання і т. д. [5].

Принцип побудови антиномічних ситуацій нагадує логіку оксюморона, що є, по суті, поєднанням протилежностей, які утворюють смислове ціле («*Glück im Unglück*»; «*Anfang vom Ende*»; «*Riesenbaby*»; «*Tränen der Freude*»). Поєднання того, що не можна поєднати, створює ефект парадоксу і допомагає якнайкраще досягнути безперервності суперечливої суті будь-якого явища.

Крім паралельного збігу в парадоксальності антиномічних ситуацій та явищі оксюморона, досить очевидно, що антиномії нагадують і ситуації мовної антонімії взагалі. Зокрема, відомо, що логічну основу антонімії утворюють не суперечні, а протилежні поняття. Останні поділяються на контрарні, або якісні, градуальні («*die Schönheit – die Hässlichkeit*»; «*der Junge – der Alte*»; «*der Reichtum – die Armut*»), та комплементарні, коли заперечення одного із членів протиставлення імплікує ствердження іншого, і навпаки, ствердження другого імплікує заперечення першого [1]: («*die Wahrheit – die Lüge*»; «*die Konsequenz – die Inkonzsequenz*»; «*das Eigelb – das Eiweiß*»). Проте існує ще й інший вид протилежності, яку прийнято називати контрадикторною. У контрадикторних понять зміст одного заперечує зміст іншого, не затверджуючи одних або інших ознак:

(«*der Arier – der Nichtarier*»; «*die Weite – die Unweite*»; «*die Übereinstimmung – die Nichtübereinstimmung*»). Майже всі опозиції понять аналогічної структури, з погляду логіки, будуть входити до сфери антонімії. Контрадикторні поняття становлять заперечення одне одного.

Можна припустити, що природа антиномій може трактуватися як синтез трьох видів відношень – контрарного, комплементарного та контрадикторного.

Форму контрадикції має лише та загострена ситуація, яку прийнято називати антиномією-проблемою (парадокс, апорія, альтернатива). Логіка саме такого взаємозв'язку відтворюється в основних способах вирішення антиномій. Антиномія-істина як наслідок акту пізнання має більш конкретне вираження: контрадикторність трансформується в один із продуктивних способів вирішення : у контрарність або комплементарність.

Висновок. Як було зазначено раніше, в антиноміях мови міститься специфічний спосіб розв'язання різних ступенів реалізації антиномічної проблеми. Набір амбівалентних ситуацій, притаманних мовному феномену, трансформується у набір дихотомічних опозицій типу «мова – мовлення», «значення – смисл», «об'єктивне – суб'єктивне», «мовець – слухач» і та ін. Неважко помітити, що характер логічного зв'язку між компонентами вищезгаданих пар є нічим іншим, як відношенням комплементарності між поняттями, що служить доказом існування взаємозв'язку між антиноміями та мовною антонімією.

Список літератури

1. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е (репринтное) изд. «Лингвистического энциклопедического словаря» 1990 года. – Серия: Большие энциклопедические словари. – М : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 686 с. 2. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества // В. фон Гумбольдт. Избранные труды по языкознанию: Пер.с нем. / Общ. ред. Г.В. Рамишвили. – М. : ОАО ИГ «Прогресс», 2001. – С. 37–298. 3. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке. (Семантический анализ противоположности в лексике). – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1973. – 290 с. 4. Флоренский П. А. Христианство и культура. – М. : ООО «Издательство АСТ», Харьков: «Фолио», 2001. – 672 с. <http://ru.wikipedia.org>

(Стаття опублікована в Науковому віснику Волинського національного університету ім. Лесі Українки / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки; [редкол.: Г. Л. Аркушин та ін.]. – Луцьк, 2011. – № 3 : Філологічні науки. Мовознавство, Ч. 2. – С. 159–161)

Назаренко Олена В'ячеславівна

23. 05. 1981

- Викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.
- Закінчила у 2003 році Сумський державний університет, гуманітарний факультет, кафедра перекладу.

Професійна кар'єра

- 2003–2007 р.р – викладач кафедри перекладу СумДУ.
- 2004–2009 рр. – аспірант кафедри перекладу СумДУ (заочна форма навчання).
- 2007 р. – по цей час – викладач кафедри германської філології СумДУ.

Понад 30 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: ономастика, когнітивістика, перекладознавство.

Курси викладання: практичний курс англійської мови (1–3 курси); практика перекладу з англійської мови (2–3 курси).

Тема кандидатської дисертації «Когнітивно-комунікативні аспекти ономастичної лексики в англomовному казковому дискурсі» (готується до захисту).

Інші досягнення: член Всеукраїнської спілки викладачів перекладу (ВСВП) з грудня 2013.

Керівник Офісу подорожей при Перекладацькому навчально-методичному центрі «LinguoStar».

Головні публікації:

1. Nazarenko O. Blurbs vs eReader review / G. Chulanova, L. Shchyhlo, O. Zhulavska, O. Nazarenko // British Journal of Education and Science. Volume 1. – No.1. (5). – London. – London University Press : January–June 2014. – P. 152–156.
2. Nazarenko O. Integration of verbal and non–verbal aspects in blurbs / G. Chulanova, L. Shchyhlo, O. Zhulavska, O. Nazarenko // Science and Education in Australia and Eurasia: Fundamental and Applied Science. The 1st International Academic Conference. Volume II. – Australia, Melbourne: 2014. – P. 333–336.
3. Nazarenko O. Polyaspects of Proper Names in English Fairy Tale Discourse and Their Communicative Aspects / O. Nazarenko// Modern linguistic systems as instruments of the reality transformation. Pre-reviewed material digest (collective monograph), – London : 2014. –

- P. 9–10. URL: <http://gisap.eu/ru/node/41478> <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/36846>
4. Назаренко О. В. Поліаспектність власних імен в англомовному казковому дискурсі та їх комунікативна спрямованість / О. В. Назаренко, А. А. Ракітіна // Філологічні трактати. Науковий журнал. Том 6, №1' 2014. – Суми, Харків: 2014. – С. 114–117 <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/35101>
 5. Назаренко Е. В. Коммуникативный аспект имен собственных в сказочном дискурсе / Е. В. Назаренко, А. А. Ракитина// Электронный научный журнал «Universonum: филология и искусствоведение»: электрон.научн.журн. 2013. № 2 (2). URL: <http://www.7universum.com/ru/philology/archive/item/401> URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/36682>
 6. Назаренко О. В. Власні імена як компресовані тексти-носії когнітивної інформації (на матеріалі казки Дж. Роулінг «Гаррі Поттер і орден Фенікса») / О. В. Назаренко// Вісник СумДУ, серія Філологія №1'. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – С.15–19. <http://visnyk.sumdu.edu.ua/ua/arhiv/2008.html>
 7. Назаренко О. В. Актуалізація власних імен у казковому дискурсі/ О. В. Назаренко, Т. Барсук // Вісник СумДУ, серія Філологія № 1'. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – С. 9–14. URL: <http://visnyk.sumdu.edu.ua/ua/arhiv/2008.html>

Щодо перекладу антропонімів (на матеріалі серії дитячих казок *Don't Be Like Them*)

**Назаренко О. В., викладач,
Сумський державний університет**

Власні імена, тобто антропоніми, є контекстуально-незалежними словами, що відіграють важливу роль у перекладацькому процесі. При передачі антропонімів іншою мовою застосовується транскрибування, транслітерування і змішаний спосіб (поєднання транскрибування і транслітерування). Пор.: *Andy* – *Енді*, *Hope* – *Гоуп*, *Ada* – *Ейда*; *Patrick* – *Патрік*, *Amanda* – *Аманда*; *Pattrey* – *Паттрі*. Наразі спостерігається тенденція до ширшого застосування саме транскрибування антропонімів і зменшення застосування транслітерування. Пор.: англійське ім'я *Liza* передається на українську мову не як «Ліза», а як «Лайза»; *Allison* – не як «Аллісон», а як «Еллісон»; *Angela* – не як «Анджела», а як «Енджела» [1: 176].

Деякі антропоніми мають свої сталі еквіваленти у мові оригіналу. Саме вони використовуються у перекладі. Це здебільшого історичні імена

князів, царів, принців тощо: *King George* – *король Георг*, *King Henry* – *король Генріх*, *Queen Elisabeth* – *королева Єлизавета*, князь *Святослав Хоробрий* – *Prince Svyatoslav the Brave*, князь *Ярослав Мудрий* – *Prince Yaroslav the Wise* [2: 100]. Зазначені приклади є усталеними еквівалентами. Під час утворення було використано елементи перекладу (Мудрий та Хоробрий – це особисті якості та риси людей, що говорять про їхній характер). При перекладі подібних власних імен не можна використовувати лише транслітерування або транскрибування. Тоді особисті якості людини, відображені в її імені, втрачуть зміст.

Багато авторів художньої літератури дає своїм героям імена, що характеризують їхню вдачу, відображають їхній стиль життя. Зазвичай це або негативні, або дуже позитивні людські риси.

Користуючись загальною тенденцією, перекладач використовує зазначені вище способи транскрибування-транслітерування. Ім'я, передане таким способом, втрачає особливе навантаження та додаткову інформацію, яку передав нам автор щодо своїх героїв. Звісно, не слід вдаватися до крайнощів і перекладати поширені імена та прізвища, такі як *Любов*, *Надія*, *Норе*, *Хом'як*, *Медвідь*, *Smith*, *Brown* та ін. [3: 218]. Але не можна не погодитися з тим, що прізвища, які обрав для своїх персонажів М. В. Гоголь у романі «Мертві душі», несуть додаткову інформацію про своїх власників (*Собакевич*, *Коробочка*, *Плюшкін* та ін.). Вони викликають певні асоціації у читача, що впливатиме на подальше сприйняття змісту роману. У транскрибованому вигляді вони навряд викличуть якісь асоціації у носіїв інших культур (*Sobakevych*, *Korobochka*, *Plushkin*). Якщо перекладач обирає цей спосіб перекладу, він повинен розуміти, що переклад уже щось втратив щодо оригіналу. Тому необхідно надолужити цю втрату в інший спосіб.

Існує невелике зібрання англійських казок для наймолодших *Don't be like them*. Кожному герою цих казок притаманна одна (найчастіше негативна) яскрава риса. Назва цієї риси і є ім'ям героя. Щоб полегшити українським дітям сприйняття та розуміння казок, у книзі зроблені посилання, де надаються українські еквіваленти англійських імен, а іноді й пояснюються їх походження.

Так, *Mr Nitwit* – це м-р *Неук*, *Little Miss Fickle* – *маленька міс Нерішуча*, *Little Miss Chatterbox* – *маленька міс Цокотуха*, *Mr Greedy* – м-р *Ненажеря*, *Mr Noisy* – м-р *Галасливий*, *Mr Brush* – м-р *Пензель*, *Mr rritu* – м-р *Чванливий*, *Mr Mischief* – м-р *Зловтішник*, *Little Miss Trouble* – *маленька міс Баламутка*, *Dr Makeyouwell* – *Лікар-цілитель*.

Якщо під час перекладу казок перекладач застосує саме такі варіанти передачі особистих імен, це зробить переклад зрозумілим українським читачам і донесе до них послання автора: «Не будьте такими».

Подані варіанти імен є досить вдалими, оскільки перекладач

дотримується лексичної та граматичної відповідності. Він використовує у перекладі особистих імен ті самі частини мови, що й в оригіналі. Навіть фраза з казки: *Greedy by name and greedy by nature* подана у посиланні у такому перекладі: *Ненажера на ім'я і ненажера за вдачею* [4: 98]. Перекладач двічі використав називний відмінок і тим самим зберіг ідентичність форми оригіналу та перекладу.

Актуальним при перекладі антропонімів є правильний вибір засобів перекладу, дотримання обраної стратегії перекладу та стилю оригіналу, врахування віку і знання аудиторії, на яку розрахований переклад.

Список літератури

1. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина 2 // Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с. 2. Korunets' I. V. Theory and Practice of Translation// Вінниця : Нова книга, 2001. – 446 с. 3. Лазаренко Л. М. соціокультурний компонент перекладу антропонімичної та топонімичної лексики художнього твору // Вісник Сумського державного університету. Сер. Філологічні науки. – 2004. – № 3 (62). – С. 217–222. 4. Read at Leisure/ ред. Г. М. Кудовбенко. – Київ : Радянська школа, 1989. – 128 с.

Попова Олена Володимирівна

18.06.1982

- Кандидат філологічних наук.
- Старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.
- Закінчила Сумський державний університет у 2005 р.

Професійна кар'єра

- 2005–2009 рр. – викладач кафедри ГФ.
- 2009–2012 рр. – аспірант кафедри ТПП.
- 2013–2014 рр. – асистент кафедри ГФ.

Більше 40 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: дискурсологія, функціональна лінгвістика, прагмалінгвістика.

Курси викладання: Практичний курс англійської мови; Практичний курс німецької мови.

Кандидатська дисертація: «Передвиборний дискурс США у динаміці англійської мови середини ХХ – початку ХХІ століть» (Зпорізький державний університет, 2014 р.).

Стажування: 30.09.14 – 13.11.14 у СумДУ, сертифікат 12 СПК 878445.

Головні публікації

1. Popova O. Grammatical and Lexical Constituent of Pre-Election Discourse / O. Popova, O. Yemelianova, N. Prikhodko // Middle-East Journal of Scientific Research. – 2014. – № 19 (1). – С. 48–51.
2. Popova O. «Bushisms» – occasionalisms, historicisms or usual lexical and grammatical units / O. Popova, T. Kurylo, K. Nykonenko // «Humanities and Social Sciences in Europe : Achievements and Perspectives». Proceedings of the 2 International symposium (15 February, 2014). – Vienna : «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2014. – P. 261–265.
3. Попова О. В. Лексичні пріоритети в передвиборній агітації Барака Обама / О. В. Попова, А. Вірчак // «Humanities and Social Sciences in Europe : Achievements and Perspectives». Proceedings of the 2 International symposium (15 February, 2014). – Vienna : «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2014. – P. 321–326.
4. Попова О. В. Підмова політичного дискурсу США – віддзеркалення його основних дискурсивних властивостей / О. В. Попова // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – № 66. – С 176–180.
5. Попова О. В. Динаміка лексичних варіантів у передвиборчому дискурсі США / О. В. Попова, Н. А. Приходько // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 44. – С. 250–252.
6. Попова О. В. Стратегія на підвищення versus стратегія на зниження у політичному дискурсі / О. В. Попова, А. Король, К. Ткаченко // «Humanities and Social Sciences in Europe : Achievements and Perspectives». Proceedings of the 1 International symposium (December 18, 2013). Volume 2. – Vienna : «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH, 2013. – P. 113–118.
7. Попова О. В. Лексико-семантична складова політичного мовлення (на матеріалі передвиборного дискурсу) / О. В. Попова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка: Філологічні науки. Випуск 32. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – С. 316–319.

Доцільність вивчення перекладацького аспекту вигуку як елемента сучасної мовної парадигми

*Попова О. В., канд. філол. наук, старший викладач,
Сумський державний університет*

Відношення слова та поняття чи значеннєвої наповненості не такі прості, оскільки не кожне слово висловлює поняття. Так, вигуки не виражають поняття. Тому об'єктом дослідження цієї статті є вигук як компонент мовної системи, предметом – доцільність вивчення вигуку з точки зору перекладу. Словник – довідник лінгвістичних термінів дає таке тлумачення: «Междометие – это неизменяемое слово, которое служит для высказывания эмоций и других реакций на речевые и неречевые стимулы, не называя их: *ax, ox, ogo* (украинские или русские), *tsk–tsk, oh, ah, well, wow* (английские) и другие» [1, 357]. Вигуки стоять осторонь від повнозначних частин мови, тому що не мають власного лексичного значення і граматичних ознак, а також від службових слів, бо не виконують властивих їм службових функцій. Ця стаття має на меті довести необхідність вивчення вигуку як частини мови, й у зв'язку з цим обґрунтувати необхідність та варіації його перекладу як виразника мовного колориту.

Серед лінгвістів досить тривалий час існувала думка, що вигук – це раптовий крик, інстинктивна реакція на зовнішній подразник, властива не лише людині, а й тварині [2]. Таку теорію підтримували вчені-лінгвісти: Д. Н. Ушаков, А. М. Пешковський, Д. Н. Овсяніко-Куліковський; в зарубіжній науці її дотримувалися Ж. Вандрієс, Ш. Баллі. Не випадково в їх роботах зустрічаються терміни «напів– слова», «неповні слова». У кінці 19-го – на початку 20-го століть існувала тенденція до тлумачення вигуку як немовного явища [3], оскільки мовець вдається до його використання в тих випадках, коли не може підібрати повноцінних слів або щоб заповнити паузу – мовчання.

Деякі лінгвісти відстоювали позиції вигуку як повноправної частини мови, оскільки ці мовні елементи мають свої мисленнєві, психічні відповідники. Вигуки є виразниками почуттів, а почуття, емоції становлять компонент людської свідомості [4]. Вигуки можуть висловлювати думку, наповнені модальністю і, відповідно, становлять інтерес для стилістики, лексикології та лінгвістики в цілому. Виноградов, Смирницький, Фортунатов, Мещанінов визнавали за вигуком статус частини мови, хоча наголошували на його ізолюваному характері. Так, В. В. Виноградов у своїй класифікації частин мови вносить вигуки до особливого четвертого структурно-семантичного типу слів, хоча він не зараховував їх до частин мови у вузькому сенсі цього слова разом із модальними та службовими словами [5, 31]. Проте завдяки

В. В. Виноградову та його послідовникам було зроблено крок до визнання вигуку як мовного явища, що варте уваги лінгвістів.

Саме завдяки всеохоплюючій як екстра- так й інтралінгвістичній силі емоцій вигуки є показниками національного колориту, надаючи усному мовленню природності, що підтверджує мовний характер вигуку. Адже якщо всі люди – біологічні істоти, які переживають однакові почуття й однаково реагують на зовнішні та внутрішні подразники, то чому ж вигуки різняться при порівнянні принаймні двох іноземних мов? Відповідь на це запитання у різних лінгвістів може бути відмінною і досить обгрунтованою. Так, можна знайти таке пояснення, яке взагалі не бере до уваги відмінність двох чи більше мов. Те, що прийнято називати вигуком, у мові має дві відмітні реалізації: усну (яку називають вокальним жестом) та письмову (яку і називають вигуком). Вокальні жести – це зумовлені психічним станом людини рефлекторні немовленнєві вокалізації, що супроводжуються відповідними їм жестами та мімікою, тобто паралінгвістичними компонентами [6]. І саме невідповідність звучання вокальних жестів та фонетичної системи мови відіграє головну роль у невідповідності писемної реалізації одного і того самого вокального жесту в різних мовах. Більше того, на сьогодні ще не було проведено чіткої кодифікації вокальних жестів у межах однієї мови, тому й маємо таку багату невідповідність вигуків на сьогодні день [6]. Зітхання на письмі може позначатися вигуками: *уф*, *фу*, *ух*. Тож відмінність вигуків у разі абсолютно однакової реакції на один і той самий подразник спостерігається навіть у межах однієї мови. Цей приклад укотре слугує вказівником на недосконалу вивченість сфери вигуків у лінгвістиці й, знову таки, наближає до думки про немовну природу вигуку, що не вартий уваги лінгвістів.

Але твердженню Шаронова І. А. можна протиставити інформацію про полісемантичність вигуків. Адже на рівні з *уф*, *фу*, *ух* (російська чи українська мова) в мові функціонують вигуки типу *ага*, *ох* (російська чи українська мова), *oh*, *ah*, *o*, *well*, *wow* (англійська мова) та інші, які можуть мати безліч значень залежно від контексту та інтонації. Крім того, якщо полісемія має на увазі наявність у слова близьких значень, то вигук у різних ситуаціях може висловлювати навіть абсолютно протилежні за значенням емоції, чого у повнозначних слів не буває [7]. Наприклад, англійський вигук *ooh* може висловлювати і біль, і задоволення: *Ooh! What a kick!* чи *Ooh! What a delicious cake!* [8, 73]. У цьому разі вирішальну роль вже відіграватимуть паралінгвістичні фактори. Таким чином, поліфункціональність вигуків – як найважливіша їх риса – виявляється: в дифузності вигуків (тобто, в складнощах, пов'язаних з розмежуванням висловлюваних емоцій, оскільки кордони між ними стираються) та в амбівалентності висловлюваних емоцій (тобто в здатності одного і того самого вигуку висловлювати протилежні емоції)

[7]. У даному разі дифузність вигуків зумовлена дифузністю самих емоцій, а амбівалентність – здатністю людини одночасно переживати дві протилежні емоції. Превалююча кількість поліфункціональних вигуків свідчить про емоційність, життєвість та невідповідність мовлення. Поліфункціональні вигуки, що знаходяться на периферії поля однозначності та безвідтінковості (*ah, oh, well, why* – в англійській), є частотнішими, ніж однозначні, ядерні (*good heavens* – в англійській), оскільки інтенсивність емоцій за великого розмаїття можливих значень допускає значну спонтанність вживання [7]. Завдяки цій універсальності лінгвісти віднайшли чіткий взаємозв'язок між кількістю значень вигуку та його графічною і фонетичною формами: чим більше емоцій висловлює вигук, тим лаконічнішим він є за своєю формою та швидшим у вимові [9]. Так, в англійській мові вигук *ah* має близько 30 значень, а *good heavens* – лише одне значення [9]. Таке складне емоційне наповнення вигуків призводить до можливості неоднозначного та неправильного їх тлумачення.

Варто проаналізувати вищезазначений ряд вигуків щодо національного колориту. Якщо взяти перші п'ять вигуків (*ax, ox, oh, ah, o*), то, в принципі, вони є відповідниками у двох мовах (англійської чи німецької та української чи російської) і можуть реалізувати однієї і ті самі емоції (зітхання, подив, докір залежно від мети висловлювання). Одні й ті самі вокальні жести фіксуються подібними письмовими знаками, але використовуючи форми мови, якою ведеться розмова. Але якщо розглянути такі два вигуки (*well, wow*) і врахувати, що вони є типовими для англійської мови, то в українській чи російській ми не зможемо знайти аналогів виключно за допомогою транслітерації чи транскрипції, і щоб вони при цьому несли те саме емоційне і семантичне навантаження. Доведеться шукати відповідники, притаманні вже мовам перекладу (типу *ну, ого*). Або ж інший приклад: англійське *Bah* та російське *Ба* – схожі за своїм звучанням, хоча англійське висловлює огиду, а російське – приємний подив [7]. У цьому разі спостерігається заперечення твердження лінгвіста Шаронова І. А., що відповідно до вокальних жестів підбираються схожі за звучанням у даній мові письмові знаки [6]. Все ж таки вигук – це явище окремо взятої культури й окремо взятого народу.

Наступним пунктом, що слугує доказом на користь доцільності та необхідності вивчення такого мовного явища, як вигук, і варіантів його втілення та інтерпретації в мові перекладу, є процес інтер'ективації або утворення похідних вигуків. До них належать слова та словосполучення, що раніше були повнозначними словами чи словосполученнями, але в сучасній мові використовуються як одиниці, що втратили своє предметно-логічне значення: *good gracious!; heavens; dear me!; there, there!; Alas* (з англійської мови) та ін. [9]. Виходячи з цього процесу, можна стверджувати, що будь-яка самостійна частина мови здатна перетворитися

на вигук. Все залежить виключно від бажання мовця. Виявляється, що немає суттєвої відмінності між прикметниками типу *nice, beautiful, terrible, wonderful, charming* (з англійської мови), тобто прикметниками широкої семантики, які використовуються в мовленні як загальноновживані епітети і висловлюють почуття захоплення, задоволення, огиди, жаху та похідними вигуками, що висловлюють ті чи інші почуття. Перші висловлюють ці почуття, вказуючи на певну ознаку предмета, будучи прикметниками за своїми граматичними та лексичними характеристиками, другі висловлюють їх у загальному сенсі й розглядаються виключно контекстуально [9]. Наприклад, *terrible*, що вимовляється з певною інтонацією, яка вказує на реакцію співрозмовника щодо почутого, набуває рис вигуку.

Вигуки є одним з найбільш гетерогенних класів мовних одиниць, які об'єднують слова, словосполучення та речення фразеологізованого характеру. Зазначені одиниці переходять до класу вигуків як готові мовленнєві одиниці, втрачаючи при цьому свою членимість, ресемантизуються і десемантизуються, набуваючи значення цілісного вигуківого висловлення [10]. Вони зрозумілі кожному членові мовного колективу і належать до метакомунікативних засобів мови. Вигуки, що мають власну іллокутивну силу, становлять окремий мовленнєвий акт. Вони можуть виконувати функцію організації комунікації, а саме використовуватися для встановлення мовленнєвого контакту, його підтримання й розмикання. Вигуки як окремий мовленнєвий акт можуть входити до складного мовленнєвого акту, до того ж іллокутивна сила вигуківого мовленнєвого акту може домінувати над іллокутивною силою пояснювального мовленнєвого акту. Вигуки належать певній мові і певній культурі, вони вимагають перекладу при переході з однієї мови на іншу і спеціального вивчення. У лінгвістиці прийнято вважати, що вигуки є конвенційними засобами, тобто такими, які людина повинна все ж таки знати заздалегідь, як і будь-які інші лексичні одиниці, якщо бажає навчитися ними користуватися.

Список літератури

1. Розенталь Д. Э. Словарь лингвистических терминов. – М. : Наука, 1976. – 658с.
2. Арбекова Т. И. Лексикология. – М. : Высшая школа, 1989. – 240 с. 3. Потебня А. А. Слово и миф. – М. : Правда, 1989. – 624 с. 4. Серебренников Б. А. Общее языкознание. – М. : Наука, 1970. – 604 с. 5. Виноградов В. В. Слово и значение как предмет историко-лексикологического исследования // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 5–34.
6. Шаронов И. А. Толкование эмоциональных междометий как знаков восприятия. // Russian Linguistics. Т. 26. – 2002. – № 2. – С. 235–254. 7. Могутова Н. В. Основные проблемы использования эмотивных языковых единиц для придания высказыванию естественности и эмоциональности (на примере английских междометий). // Межвузовский сборник научных трудов. – 2002. – № 2. – С. 88–93. 8. Cutting Edge. Intermediate (Student's book). – Addison Wesley Longman Limited, 2004. – 170 p. 9. Гальперин И. Р. Лексико-фразеологические стилистические средства. – М. : Правда, 1958г. – 238 с. 10. Каптурова О. В. Вигуки сучасної англійської мови. – К. : Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка, 2005. – 156 с.

(Стаття була опублікована у збірнику матеріалів VIII Міжнародної науково-методичної конференції (23–25 січня 2009 р.). – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 145 с. – С. 95–97).

Прокопенко Антоніна Вадимівна 30.03.1986

- Асистент кафедри германської філології.
- Кандидат філологічних наук.
- Закінчила у 2008 році Сумський державний університет, гуманітарний факультет.

Професійна кар'єра

- 01.07.2008–31.10.2008 – перекладач в ОАО НВП «Преобразователь».
- 01.11.2008–31.10.2012 – аспірантка Сумського державного університету (очна форма навчання), викладач кафедри германської філології за сумісництвом.
- 01.11.2012–30.06.2013 – провідний фахівець кафедри германської філології, асистент кафедри германської філології Сумського державного університету за сумісництвом.
- Із 01.07.2013 – асистент кафедри германської філології Сумського державного університету.

Близько 25 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: лінгвопрагматика, комунікативна лінгвістика, теорія тексту.

Курси викладання: Практичний курс англійської мови; Історія перекладу; Офісна діяльність та легалізація.

Тема кандидатської дисертації «Інтерв'ю в передвиборчому американському дискурсі: структурно-семантичний та комунікативно-прагматичний аспекти» (2003, Донецький національний університет).

Інші досягнення: Член спілки Асоціації українських германістів.

Головні публікації

1. Прокопенко А. В. Гендерні маркери мовлення політичного діяча / А. В. Прокопенко // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. – Випуск № 89 (5). – Серія: Філологічні науки (мовознавство); у 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 320–324.
2. Прокопенко А. В. Використання перлокутивних інтенсифікаторів у політичному інтерв'ю та їх переклад / А. В. Прокопенко //

- Філологічні трактати: науковий журнал / Сумський державний університет, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна ; ред. Ткаченко О. Г. Том 2, № 3. – Суми, Харків, 2010. – С. 194–198.
3. Прокопенко А. В. Конфліктні стратегії політдіяча в аспекті стратегій перекладу (на основі американського політінтерв'ю) / А. В. Прокопенко // Філологічні трактати: науковий журнал / Сумський державний університет, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; ред. О. Г. Ткаченко. – Том 4, № 2. – Суми, Харків, 2012. – С. 82–88.
 4. Прокопенко А. В. Тактика дискредитації опонента vs. тактики героїзації / А. В. Прокопенко // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Випуск 24 (249). – Серія: Філологічні науки (Мовознавство). – Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2012. – С. 108–113.
 5. Прокопенко А. В. Дискурс-аналіз мовленнєвої поведінки політдіячів / А. В. Прокопенко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Філологічні науки. – Вип. 29. Кам'янець-Подільський : «Аксиома», 2012. – С. 140–144.
 6. Прокопенко А. В. Лексико-семантические особенности речи политика (на материале англоязычного политинтервью) / А. В. Прокопенко // Мир языка: сборник научных статей; отв. соред. Г. Н. Кенжебалина, М. В. Пименова. – Серия «Поликультурное пространство языка в Казахстане». Вип. 1. – Павлодар-Кемерово-Витебск : Кереку, 2012. – С. 218–225.
 7. Прокопенко А. В. Структурно-семантичні аспекти політичного інтерв'ю / А. В. Прокопенко // Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія–Філологія–Педагогіка–Економіка. – Вип. 2: у 2 т. / редколегія : Р. В. Болдирев (головний редактор, голова редколегії) та ін. – К. : МІЛЕНІУМ, 2013. – Вип. 2 А. – XVIII. – С. 239–247.

Структурно-семантичні аспекти політичного інтерв'ю

Прокопенко А. В., канд. філол. наук, асистент,
Сумський державний університет

Постановка проблеми. Сучасна когнітивно-дискурсивна парадигма надає перевагу вивченню глобальної та локальної структури текстів політичних інтерв'ю (далі ПІ), питання структури та семантики якого вивчаються на комунікативному, когнітивному та прагматичному векторах. **Актуальність** дослідження об'єктивується тенденцією до осмислення буття політичних текстів у лінгвістичній царині. Наразі доцільним є комплексне вивчення структурного та семантичного аспектів інтерв'ю у передвибірному американському дискурсі, оскільки семантика забезпечує цілісність структури даного жанру медіаполітичного дискурсу.

Метою статті є ідентифікація основних категорій структурного та семантичного зв'язку між репліками та діалогічними єдностями у тексті політичного інтерв'ю. **Об'єктом** дослідження виступають висловлення політиків у текстах англomовних політінтерв'ю, **предметом** – їх лінгвістичні засоби експлікації омовлення.

Виклад основного матеріалу. Однією з домінантних особливостей діалогічного тексту, а відтак і тексту ПІ, є його цілісність (когерентність) та зв'язність (когезія), які виступають основними категоріями структурного та смислового зв'язку між репліками та діалогічними єдностями у тексті політичного інтерв'ю.

Цілісність / когерентність тексту визначається як сукупність змістової (теми, ідеї, змісту), комунікативної (мети, намірів мовного спілкування) та структурно-граматичної єдностей [5, с. 142].

Змістова цілісність виявляється в єдності теми та забезпечується лексичним рівнем мови. Носієм теми є складне синтаксичне ціле, в якому поступово розгортається тема. Відбувається рух тексту на векторі від відомого до невідомого. Тема – найважливіший компонент семантичної організації діалогічних конструювань, у нашому випадку ПІ. В тексті ПІ з нинішнім президентом США Б. Обамою «*Interview with President Obama*» (6), макротемою є особистість Б. Обами. Заголовок ПІ вводить макротему або частину макротему тексту. Зазвичай у заголовку ПІ зазначене ім'я респондента та його основна тема. Початок тематичного фрагмента позначений у розширеному заголовку (ліді) політінтерв'ю, який містить стислу анотацію всього інтерв'ю з ключовим словом на позначення базового денотата: *On Friday, December 9, 2011, 60 Minutes correspondent Steve Kroft interviewed President Barack Obama in the Cabinet Room of the White House. The President discussed both his accomplishments and the challenges he faces as he begins his quest for reelection. Below is a transcript*

of that interview. The video of this interview is also available on this website (7). У ліді ПІ можуть міститися такі семантичні категорії, що є основою тріади МПД «що / хто («суб'єкт / об'єкт, якому присвячене інтерв'ю») – де («обставини інтерв'ю») – коли» («час проведення інтерв'ю»). Основна предметна тема ПІ надалі вербалізується на лексико-семантичному рівні через систему номінацій у річищі тематичної парадигми. Загальною предметною темою даного інтерв'ю є вибори президента країни 2012 року, що омовлюється через систему лексичних номінацій типу *a campaign speech, fair play, the next five years, President, the midterm elections, Democrats, Republicans, old ideological baggage, the debate, my plan, long-term programs* і т. д. у межах тематичного поля *reelection*.

Комунікативна цілісність тексту ПІ виявляється у єдності задуму всього політінтерв'ю (креація іміджу політичної особи) і результату його реалізації (застосування інтерв'юером та політдіячем комунікативно-мовленнєвих стратегій), що репродукується за допомогою підпорядкування кожного наступного речення попередньому, в сукцесивності від даного, відомого до нового, невідомого, утворюючи, таки чином, тема-рематичний ланцюжок. Структура тема-рематичних ланцюжків залежить від логіки побудови авторського висловлювання [1]. Серед основних моделей виокремлюються: ланцюговий зв'язок (послідовність неоднорідного складу), паралельний зв'язок (послідовність однорідного складу), тема-рематична послідовність з використанням наскрізної теми, а також тема-рематична послідовність змішаного типу. Наприклад, відповідь президента США Б. Обами (T₁) «*It is my job (R₁) to put forward a vision of the country that benefits the vast majority of Americans. (T₁) It is my job (R₂) to make sure that my party is behind those initiatives, (R₃) even if sometimes it's breaking some china (R₄) and going against some of the dogmas of our party in the past. (R₅) We've done that on things like education reform. (T₁) And it's my job (R₆) to rally the American around that vision.*» (6) на питання журналіста CBSNEWS С. Крофта «*You've talked a lot about the Republican intransigence. Isn't your job as President to find solutions to these problems, to get results, to figure out a way to get it done?*» має таку модель структури тема-рематичного ланцюжка, де T₁ – перша тема, R₁ – перша рема і т. д.:

Перше речення: T₁ → R₁.

Друге та третє речення: T₁ → R₂ → R₃ → R₄ → R₅.

Четверте речення: T₁ → R₆.

Проілюстрована тема-рематична послідовність утворена з використанням наскрізної теми (*It is my job*). Репліка-відповідь політдіяча на запитання журналіста доповнює те, що зазначено у запитанні, та сприяє висвітленню загальної теми, створюючи комунікативну цілісність всього тексту ПІ.

Структурно-граматичну цілісність забезпечує система

узгодженості граматичних форм і зв'язків (особи, часу, порядку слів, способу дієслів-присудків) [5, с. 143]. За словами Л. С. Виготського, цілісність тексту досягається за допомогою таких засобів, як особа, час, способи дієслів, моделі та типи речень за метою висловлювання, синтаксичний паралелізм, порядок слів, еліпсис. Цілісність тексту дозволяє найбільш адекватно виразити комунікативні дії, вчинок людини, що має зміст [3, с. 60]. У репліці Б. Обами в діалогічній єдності журналіст: «*I'm sure your poll numbers will probably automatically go up as soon as there is a Republican candidate in the race. I mean, you're being judged now on your performance.*» Політик (B. Obama): «*No, no, no. I'm being judged against the ideal. And, you know, (Vice President) Joe Biden has a good expressions. He says, «Don't judge me against the Almighty, judge me against the alternative»* (7) спрацьовує структурно-граматична цілісність, оскільки у реченні узгоджуються граматичні форми, використовується теперішній тривалий час у пасиві разом з простим теперішнім часом у дійсному стані, узгоджуються особи та порядок слів.

Облігаторною категорією, що забезпечує цілісність тексту П, сприяє інтегруванню всіх його частин, виступає когезія.

Когезія / зв'язність – це категорія тексту, що полягає в семантико-граматичному, структурно-композиційному інтегруванні його частин у словесне ціле [5, с. 145]. Розрізняють локальну та глобальну зв'язність [1]. Локальна зв'язність – це зв'язність лінійних послідовностей (висловлень, надфразових єдностей). Глобальна зв'язність – це те, що забезпечує єдність тексту як смислового цілого, його внутрішню цілісність.

Глобальна зв'язність діалогічного типу тексту забезпечується тими самими видами зв'язності, що й монологічного тексту. Базуючись на таксономії Т. А. Єщенко [5, с. 145– 148], виокремлюємо такі засоби зв'язності у тексті П:

1. Граматичні зв'язки, що виражені:

а) займенниками *he, this, that, such* в усіх формах, прислівниками *here, there, then* і под., що вказують на особу, предмети, ознаки, обставини, названі в попередніх реченнях (B. Obama: «*... Do we want a society in which we've still got, you know, the best science and the best research in the world, and the most innovative entrepreneurs in the world? Or do we think that an economy in which you're on your own and big corporations can write their own rules and we're gutting regulations... Which one is more likely to help middle-class families and people trying to get in the middle class? And that's the question that people are gonna be presented with*») (7);

б) лексичними повторами: (B. Obama: «*The deductions mean home mortgages for middle-class families. The deductions mean things that a lot of people of modest rely on. Now we can have a discussion about potentially reforming some of those deductions...*») (7);

в) синонімами й синонімічними висловами: (B. Obama: «*... And*

I'm thinking maybe suddenly Republicans might be for it. But, you know, keep in mind, I'm talking about Republican members of Congress. I'm not talking about Republicans around the country») (7);

г) різними сполучними одиницями, наприклад словами й висловлюваннями *and, but, however, therefore, at last, besides, for example, in particular, so, well, thus, first of all, from one side, frankly speaking, the fact is, in a word, as it was said* і под., що ставляться на початку речень (*B. Obama: «... By the way, armed service members are some of the folks most likely to be affected by this. And guy we nominated is uniformly considered qualified...»*) (7);

г) однаковими видовими та часовими формами дієслів-присудків (*B. Obama: «I didn't overpromise. And I didn't underestimate how tough this gonna be. I always believed that this was a long-term project; this wasn't a short-term project. ...»*) (7);

д) неповними, усіченими реченнями, пропущені члени яких можна встановити з попередніх речень (такі речення поза текстом незрозумілі) (*S. Kroft: «What do you make of this surge by former Speaker Gingrich?» B. Obama: «Look, He's somebody who's been around a long time. And is good on TV, is good in debates.»*) (7);

е) дійктичними словами на позначення місця та часу (*B. Obama: «The way I came to Chicago in 1985 was that I was interested in community organizing and I was inspired by the Civil Rights movement. And the idea that ordinary people could do extraordinary things. And there was a group of churches out on the South Side of Chicago that had come together to form an organization to try to deal with the devastation of steel plants that had closed»*) (8);

2. Семантичний зв'язок, що ґрунтується на повторенні спільних сем сполучуваних слів, а також – у процесі метафоризації (*N. Gingrich: «... What I'm want to try to do is create enough jobs that the bottom half of the income ladder rises in income and as they rise in income, they'll pay more taxes...»*) (9);

3. Ономасіологічний зв'язок передбачає повтор дериваційних компонентів слів, коренів або загального номінативного механізму творення одиниць (*B. Obama: «I can be transported by **watching** a good performance of Hamlet, or **reading** Toni Morrison's Song of Solomon, or **listening** to Miles Davis...»*) (8);

4. Смысловий зв'язок, що задіює механізми логічних зв'язків текстових одиниць, а також метафоричне асоціювання чи образне конструювання на підставі сенсорних механізмів свідомості. Смысловий зв'язок наявний у причинно-наслідкових відношеннях між елементами тексту, при аналізі й синтезі його частин, розгортанні індукції (від окремого до загального) і дедукції (від загального до окремого) тексту. Наприклад, *N. Gingrich: «If you go back and look at the Reagan years, as*

you'll remember because you lived through them, the fact is that the bottom part of American life was dramatically better off at the end of the Reagan years. If you look at the impact of our welfare reform when I was speaker, two out of three people went to work or went to school. ...» (9);

5. Структурно-композиційна послідовність, що враховує жанрові й стильові канони і передбачає відповідність тексту певній композиційній організації. Ця зв'язність виявляється в будові тексту, диспозиції його частин, залежності композиційних елементів, узгодженості змісту і логічних або граматичних зв'язків. Структура ПІ як жанру МПД налічує заголовок, вступну частину, основну частину та заключну. За своєю формою ПІ є діалогом, який складається з реплік журналіста і політдіяча та діалогічних єдностей, що, у свою чергу, поєднуються прагматичними, семантичними та граматичними зв'язками.

6. Стилiстичні зв'язки, які забезпечують доречність та адгерентність стилістично-нейтральних, стильових і стилістично-маркованих одиниць, влучне і майстерне використання стилістичних прийомів (*J. Greenspon: «Similarly, I don't see any logic in playing a «blame game» for everything that is wrong in the US on the prior Administration, because once the oath of office is taken, the mantle becomes the crown of thorns for the current Administration. And I bow to no one» (10)*). Так, під час проведення інтерв'ю політичний діяч використовує як стилістично-нейтральні, так і спеціальну групу слів (термінів, штампів, фразеологізмів, складених найменувань тощо), тобто політичну лексику (*Parliament, president, deputy, speaker, representative of political circles, Government, absolute rule, UN Security Council, diplomatic co-operation, war diplomacy, unofficial meeting, consultative board, compensation allowance, change in a policy* та інші).

7. Прагматичні зв'язки, орієнтовані на інтерактивність, відповідність інтенцій меті та умовам тексту. Текст політінтерв'ю відповідає комунікативній ситуації – отримання журналістом необхідної інформації від політика, а мета та обставини перебігу мовлення пов'язані з інтенційною настановою інтерв'юера, респондента та адресата.

Щодо локальної зв'язності, то найбільш типовими засобами зв'язності між репліками та діалогічними єдностями комунікантів у тексті політінтерв'ю виступають семантичні та прагматичні зв'язки [5, с. 96].

Семантичні зв'язки – це співвідношення між семантичною структурою реплік. З-поміж них виокремлюють: 1) семантичні повтори (*G. Stephanopoulos: ... «Are you worried about that?» R. Paul: «I don't worry about a lot of things. I don't worry about that ...» (11)*); 2) зв'язки за допомогою сполучників та інших семантичних показників (*Tapper: «Who wrote them?» R. Paul: «And that is an error on my part. I condemned – I condemned them. I don't know exactly who wrote them...» (12)*); 3) зв'язки за типом кореферентності, тобто позначення одного і того самого об'єкта,

що виражають єдність предмета мовлення (Steven: «Can you tell me more about how you identify with Netanyahu?» N. Gingrich: «Yeah, Bibi is a very tough guy, and he's a guy who really puts Israel's security first...» (13)).

Прагматичні зв'язки між репліками учасників забезпечують структуру комунікативного акту, умови його успішності, спільні знання комунікантів тощо. Виокремлюють: 1) узгодженість реплік із певним комунікативним наміром мовця: запитання – відповідь, твердження – підтвердження або заперечення, спонукування – згода або відмова, експресив – вдячність, вибачення, поздоровлення і т. ін., певна чітко регламентована відповідь, залежно від ситуації (S. Kroft: «Let's take the issue of tax reform. It seems to be an issue everybody's interested in right now. Your own Simpson-Bowles Commission, recommended a balanced approach, and they recommended big reforms in the tax system» B. Obama: «All for 'em» (7)); 2) репліки, скеровані на умови успішного перебігу мовленнєвого акту, а не на зміст репліки, адресат / реципієнт ставить під сумнів або заперечує виконання цієї умови (B. Obama: «Steve, here's the thing. As long as [the] unemployment rate is too high and people are feeling under the gun – day in, day out – because their bills are going up and their wages and incomes aren't, or they're out of a job, they're gonna feel unsatisfied. I mean, there's no secret to this» S. Kroft: «No question about it» (7)); 3) репліки, спрямовані на презумпцію, тобто реципієнт виражає свою незгоду з презумпцією мовця (J. Tapper: «Well, I think it's more than eight sentences, but – but moving on, one of your former close aides recently said that you, quote, «engaged in conspiracy theories, including perhaps the 9/11 attacks were coordinated with the CIA, and that the Bush administration might have known about the attacks ahead of time.» So have you ever expressed in front of anyone...» R. Paul: «Now, wait, wait, wait, wait. Don't – don't go any further on that. That's complete nonsense» (12)); 4) зв'язки реплік, що базуються на імплікатурах дискурсу, ґрунтуються на формально невиражених, але відомих адресанту й адресату смислах (Glenn: «Okay. That's 1993. Here is May 2011» N. Gingrich: «All of a sudden responsibility to help pay for healthcare. And I think that there are ways to do it that make most libertarians relatively happy» (14)).

Висновки. У тексті політичного інтерв'ю простежуються різноманітні засоби зв'язності структурного та семантичного характеру. Відтак текст політінтерв'ю є когерентним (комплекс змістової, комунікативної та структурно-граматичної єдностей), він чітко організований, його основні ідеї логічно зв'язані. Текст політінтерв'ю також є когезивним (комплекс глобальної зв'язності: граматичні, семантичні, ономасіологічні, смислові, структурно-композиційні, стилістичні, прагматичні зв'язки та локальної зв'язності: семантичні, прагматичні зв'язки), його основні складові структуровані та поєднані. Ці категорії зв'язків обов'язкові та необхідні для легкого та правильного

розуміння реципієнтом основних ідей та повідомлень в американському політичному інтерв'ю, адекватної перлокутивної реакції. Вони також екстрапольовані у комунікативно-мовленнєві стратегії політдіячів, що мають маніпулятивний характер та використовуються ними для навіювання, здійснення впливу на потенційний електорат, переконання прийняти рішення, необхідне для суб'єкта політичної діяльності.

Перспективним є подальше дослідження тексту політінтерв'ю, а саме його структурних компонентів, осмислення яких необхідне для зображення повної картини даного жанру медіаполітичного дискурсу.

Список літератури

1. Валгина Н. С. Теория текста : учебное пособие / Валгина Н. С. – М. : Логос, 2003. – 280 с.
2. Воробьёва О. П. Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Воробьёва. – К. : Высшая школа, 1993. – 200 с.
3. Выготский Л. С. История развития высших психических функций : собрание сочинений в 6 т. / Выготский Л. С. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 3. – 368 с.
4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
5. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб. / Т. А. Єщенко. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 264 с. (Серія «Альма-матер»). 6. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : монографія / А. П. Загнітко. – Вид. 3-тє, виправл. і доп. – Донецьк : ДонНУ, 2008. – 294 с.
7. Interview with Barack Obama. – CBSNEWS. – December 11, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [_](#)
8. Interview with Barack Obama. – Sojo. – February 21, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sojo.net/blogs/2012/02/21/transcript-barack-obama-and-god-factor-interview> 9. Interview with Newt Gingrich. – CNBC. – December 29, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.cnbc.com/id/45806012/CNBC_TRANSCRIPT_REPUBLICAN_PRESIDENTIAL_CANDIDATE_AND_FORMER_SPEAKER_OF_THE_HOUSE_NEWT_GINGRICH_ON_CNBC_S_THE_KUDLOW_REPORT_TONIGHT 10. Interview with Jon Greenspon. – Eutimes. – July, 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eutimes.net/2010/07/interview-with-2012-conservative-presidential-candidate-jon-greenspon> 11. Interview with Ron Paul. – ABC News. – February 05, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abcnews.go.com/Politics/week-transcript-ron-paul/story?id=15513161&page=3#.T3614tn0KnA> 12. Interview with Ron Paul and Michele Bachmann. – ABC News. – January 1, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abcnews.go.com/Politics/week-transcript-ron-paul-michele-bachmann/story?id=15268339&page=18#.T36439n0KnA> 13. Interview with Newt Gingrich. – Jewish Channel. – December 9, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.washingtonpost.com/politics/newt-gingrich-interview-with-jewish-channel-transcript/2011/12/09/gIQAOwXriO_print.html 14. Interview with Newt Gingrich. – Glennbeck. – December 6, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.glennbeck.com/2011/12/06/transcript-of-newt-gingrich-interview>

(Стаття опублікована у журналі «Наукові студії – XXI (культура, освіта – антропоцентричні парадигми і сучасний світ). Філософія–Філологія–Педагогіка–Економіка». Вип. 2 : у 2 т. / редколегія : Р. В. Болдирев (головний редактор, голова редколегії) та ін. – К. : МЛЕНІУМ, 2013. – Вип. 2, А. – XVIII. – С. 239–247.

Таценко Наталія Віталіївна

08.03.1973

- Кандидат філологічних наук.
- Докторант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови ЗНУ.
- Доцент-сумісник кафедри германської філології СумДУ.
- Закінчила в 1995 році Сумський державний педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка, факультет іноземних мов.

Професійна кар'єра

- 1995–2000 рр. – викладач кафедри іноземних мов Сумського аграрного університету.
- 2000–2005 рр. – старший викладач кафедри перекладу Сумського державного університету.
- 2005–2008 рр. – аспірант Запорізького національного університету (очна форма навчання).
- 2008–2014 рр. – доцент кафедри германської філології Сумського державного університету.
- 2014 р. – до цього часу – докторант Запорізького національного університету.

Понад 40 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: мовознавство, перекладознавство, когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика.

Курси викладання: Теоретична фонетика англійської мови, Теорія мовного дискурсу, Практичний курс англійської мови.

Тема кандидатської дисертації : «Засоби реалізації мегаконцептів ПРОСТІР, ЧАС, ІНФОРМАЦІЯ в сучасній англійській мові (на матеріалі інновацій віртуальної реальності)» (2009 р., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна).

Головні публікації

Навчальний посібник Таценко Н. В. Основи теорії мовного дискурсу : навч. посіб. / Н. В. Таценко. – Суми : СумДУ, 2011. – 177 с.

Статті:

1. Таценко Н. В. Аксиологічні характеристики фразеологізмів як засобів емпатизації англомовного художнього дискурсу / Н. В. Таценко, А. В. Недосека // Сборник научных трудов SWorld. – Выпуск 1, Том 21. – Иваново : МАРКОВА АД, 2014. – С. 63–69. ISSN 2224–0187. (РИНЦ Science Index).
2. Tatsenko N. V. Tattoos : the Relationship of Diagnostic and Semantic Meaning. N. V. Tatsenko, R. A. Moskalenko, D. V. Movchan et al. //

- Georgian Medical News: Monthly Scientific Journal. – № 1 (226). – Tbilisi – NewYork, 2014. – P. 50–54. ISSN 1512–0112. (SCOPUS).
3. Tatsenko N. V. Neological representation of the concept ILLNESS (as a result of information technology impact) in English-speaking computer discourse / N. V. Tatsenko // *Когниция, коммуникация, дискурс*. – № 7. – Харьков, 2013. – С. 100–110.
 4. Таценко Н. В. Лексико-семантические особенности эвфемизмов в англоязычном политическом дискурсе (на материале речей Барака Обамы) / Н. В. Таценко, Л. С. Кравец // *Lingua Mobilis : научный журнал*. – № 1 (40). – Челябинск, 2013. – С. 89–98.
 5. Tatsenko N. Medical discourse in pathological anatomy / Moskalenko R., 4. Tatsenko N., Romanyuk A. [et al] // *Georgian medical news*. – 2012. – Vol. 206, No. 5. – P. 63–67. (SCOPUS).

Семасіологічні параметри порівняння у перекладі

**Таценко Н. В., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет**

Порівняльний аналіз у перекладі спирається на наявні й обґрунтовані в сучасній лінгвістиці аспекти: семасіологічний та ономасіологічний. Розмежування цих аспектів визначається самою природою слова, яке одночасно має значення, тобто є носієм концептуально-семантичної інформації, й означає, тобто співвідноситься з певним фрагментом дійсності, що набуває певної словесної матеріалізації. *Метою* пропонованого дослідження є виявлення специфіки семасіологічних параметрів порівняння слів під час перекладу. Планується вирішення таких *завдань*, як виділення основних типів співвідношень предметно-логічних компонентів лексичних значень порівнюваних слів, а також аналіз міжмовної омонімії.

Порівняльний аналіз слів у семасіологічному аспекті під час перекладу передбачає виявлення відмітних ознак на рівні основних компонентів змістової структури слова, а також особливостей реалізації лексичних значень, що виходять за рамки стійких системних відношень, окреслюючи контури сенсу слів. Структуру лексичного значення становлять такі основні компоненти: 1) когнітивний, або предметно-логічний; 2) граматичний; 3) стилістичний; 4) конотативно-прагматичний; 5) компонент, що регулює сполучні можливості слова.

Звісно, що це не остаточний перелік компонентів змістової структури слова. Кожний із перелічених компонентів є неоднорідним і припускає членування на менші складники залежно від обсягу й характеру лексичного значення слова, що визначаються не лише

предметно-логічною співвіднесеністю, а й частиномовною приналежністю, особливостями словотворчої структури, специфікою стилістичного маркування, експресивними якостями й іншими ознаками. Всі основні компоненти значення та їх складові можуть бути подані відповідними семами як одиницями абстрактного рівня лінгвістичного аналізу.

Когнітивний, або предметно-логічний компонент, є основним у структурі лексичного значення і містить лінгвістичну модель поняття про предмет або явище, що позначається словом. Ця модель є діалектичною єдністю предметної віднесеності слова, іншими словами, денотата – предмета найменування, який є типізованим уявленням про унікальний або серійний предмет як цілісну сутність [1, 93], і понятійної характеристики денотата, що зазвичай іменується сигніфікатом, або сигніфікованим компонентом значення, який імплікує найбільш істотні для певного мовного колективу когнітивні ознаки як ступені пізнання предмета, що відповідають певному рівню розвитку мовного колективу.

Тим самим, когнітивний, або предметно-логічний, компонент лексичного значення розділяється на дві складові: денотат і сигніфікат, які, на думку більшості дослідників, є відносно самостійними компонентами, що характеризуються своїм набором семантичних ознак. Згідно з цим і лексику в будь-якій мові розділяють на два види – імена денотативного ситуативно-тематичного характеру й імена сигніфікативного характеру – імена предметні й ознакові.

Клас конкретно-предметних іменників наочно репрезентує так званий денотативний тип значення знака. Предметні іменники безпосередньо співвіднесені з денотатами. Не випадково сприймання / не сприймання органами чуттів позначених іменниками предметів слугує основним критерієм для розмежування конкретних і абстрактних іменників. Однак з точки зору діалектичної, а не формальної логіки, розмежування, а тим більше протиставлення денотативного й сигніфікативного компонентів у структурі значення будь-якого іменника, не є релевантним.

Візьмемо для прикладу значення слова *cage*: «*an enclosure made of bars or wires, for keeping birds or animals in*» [2, 115]. Якщо визнати, що денотативною семою є «*enclosure*», оскільки це слово є посиланням на предмет, а сигніфікативними – всі інші («*made of bars of wires*», «*for keeping birds or animals in*»), оскільки вони є уточненням уявлення про денотат і вказують на основні ознаки поняття, що з ним пов'язане, то це не буде науково обґрунтованим розмежуванням. Усі зазначені семи лише у своїй сукупності, взаємодоповнюючи одна одну, створюють відносно цілісне уявлення про зазначений предмет і про ознаки, що становлять суть поняття про нього.

Інша річ, що будь-яка диференціація об'єктів опису має

допустимі межі, окреслені логікою наукового дослідження й здоровим глуздом. Предмет і поняття про нього не існують для людини окремо одне від одного. Лексичні значення слів як лінгвістичні моделі, «знімки» понять відображають симбіоз предмета й поняття, і розділяти їх недоречно. Крім того, навіть у конкретно-предметній лексики значення не мають строгих меж. Вони такі самі дифузні, хоча й меншою мірою, як і значення інших повнозначних слів, що пояснюється багатоаспектністю самих предметів.

Будь-який предмет (денотат) є складним і неоднозначним за своїми відношеннями та взаємозв'язками, як і сама природа, а також людина, яка її пізнає. Саме тому лексикографічні репрезентації лексичних значень у різних мовах і схожі, й відмінні – в одних мовах виокремлюються одні семантичні ознаки, в інших – інші. Навіть якщо порівняти словникове тлумачення наведеного вище англійського слова *sage* з українським словом *клітка*, то можна побачити певні відмінності, хоча ядро когнітивного компонента значення залишається незмінним. Порівняймо: *клітка* (*закрите приміщення для птахів, тварин і т. ін. зі стінками з металевих або дерев'яних прутів*). Виділених сем немає в його словниковому тлумаченні англійського слова, що не означає, однак, що ці ознаки відсутні в його значенні.

Тим самим, виділяючи в структурі лексичного значення когнітивний компонент, недоречно розмежовувати його на складові – денотативний і сигніфікативний компоненти, слід розглядати їх у діалектичній єдності, яку відображає й термінологічний синонім основної частини лексичного значення: предметно-логічний компонент. Відображений чуттєвим спогляданням предмет і сформульоване поняття про нього становлять основу позначеного словесного знака, його денотата й сигніфіката.

Зазначений високий ступінь абстракції – результат логічного (умоглядного) конструювання моделі словесного знака. Лексичне значення слова як даність мовної компетенції носіїв мови та як лексикографічний опис цієї даності не має видимого розмежування між предметом і понятійною інформацією про нього. У лексичному значенні слова (його когнітивній частині) денотат і сигніфікат злиті воедино, відображаючи єдність і цілісність предмета й поняття, і ширше – свідомості– реальності. Тому розмежування сем як елементів лексичного значення на денотативні й сигніфікативні є малопродуктивним.

Лексичне значення слова, як і поняття, лінгвістичним утіленням якого слугує значення, має свій обсяг і зміст. Семантичний обсяг значення визначається кількістю сем, що відображають клас певних предметів і явищ, узагальнених у значенні; зміст лексичного значення – це сукупність істотних семантичних ознак предметів та явищ, що називаються словом. Семантичний обсяг і зміст значення – це кількісно-якісний аспект

дослідження складу й змісту семантичних ознак, що становлять структуру лексичного значення, зокрема когнітивний компонент цієї структури.

Під час контрастивного аналізу відмінності між семантичним обсягом і відповідно змістом лексичних значень слів, що порівнюються, найбільш очевидні. Ці відмінності дозволяють простежити амплітуду коливань значень від мінімальних до істотних. Для прикладу: російське слово *воз* «*повозка с кладію*» [3, 196] має малий семантичний обсяг, а зміст лексичного значення – дуже широкий і певною мірою узагальнений, оскільки цим словом можна назвати будь-який віз із поклажено, незалежно від його форми, кількості коліс, способу пересування.

Український відповідник має більш широкий семантичний обсяг, що звужує зміст значення, робить його конкретним і визначеним. Слово *віз* – це не просто «*повозка с кладію*», а «*засіб пересування на чотирьох колесах з кінною або воловою тягою, здебільшого для вантажів*» [4, 667]. Англійське слово *wagon* узагалі має декілька значень «*1. a four-wheeled vehicle used for carrying heavy loads, sometimes pulled by a horse or tractor; 2. an open railway freight truck; 3. a lorry*» [2, 1000].

Відмінності значень пояснюються не лише відмінностями лексикографічних способів тлумачення (почасти це також необхідно враховувати), а й відмінностями понять, пов'язаних із денотатом у різних мовних культурах. Порівняймо також похідні: українське слово *візок* (застаріле) «*екіпаж на ресорах із дверцятами та вікнами*», російське слово *возок* (в старину) «*крытая зимняя повозка, а также сани со стинкой*», англійське слово *sleigh* «*1) a vehicle mounted on runners, drawn by horses or dogs, for transporting people or goods over snow; 2) a light wooden frame used, esp by children, for sliding over snow*». Склад і зміст сем, що репрезентують когнітивний компонент лексичного значення слів, значно відрізняються, зберігаючи при цьому посилання на денотат як транспортний засіб.

Між семантичним обсягом (складом сем) і змістом когнітивного компонента лексичного значення слова існує обернено пропорційна залежність: чим вужчим є обсяг, тим ширшим і більш узагальненим є зміст значення, і навпаки. Для прикладу порівняймо українське слово *грінка* (змащена жиром і підсмажена скибка хліба) [4, 170], російське *гренка* (поджаренный ломтик хлеба, обычно белого) [3, 346] та англійське *toast* (sliced bread browned by exposure to heat) [2, 931].

У значенні українського слова *грінка* та англійського *toast* немає сем, які конкретизують якість хліба, що підсмажується, на відміну від значення російського слова *гренка*. Ми спостерігаємо розширення уявлення про денотат в українській і англійській мовах та його звуження, обмеження в російській. Крім того, в англійській мові зміст значення слова *toast* є найбільш узагальненим, оскільки в ньому немає семи, що конкретизує спосіб приготування. Наочним прикладом вищезазначеної

закономірності у співвідношенні семантичного обсягу й змісту значення є такі слова, як українське *госпіталь* та англійське *hospital*, де останнє називає лікарню взагалі, а не лише військовий лікувальний заклад.

Під час контрастивного аналізу лексико-семантичних співвідношень за параметром, що передбачає відмінності в обсязі й змісті предметно-логічного компонента, потрібно брати до уваги семантичні ознаки, наявність або відсутність яких впливає на певні якісні відмінності у сприйнятті лексичного змісту порівнюваних слів. Залежно від характеру й ступеня цих відмінностей виділяють такі основні типи співвідношень предметно-логічних компонентів лексичних значень: **збіг, включення, пересікання й розбіжність позначуваних** [5, 161]. Амплітуда семантичних коливань у межах зазначених типів може бути різною, що стирає чітке розмежування між певними типами лексико-семантичних відношень.

Для прикладу: тонкі відношення семантичних розбіжностей спостерігаються між російським словом *хворать* та українським *хворіти*. Українське слово співвідноситься з російським *болеть* і є його еквівалентом; російське *хворать* має подібне значення, але, по-перше, тут спостерігається менший ступінь інтенсивності хвороби: коли говорять *он хвораєт*, то зазвичай мають на увазі «не дуже сильно» хворіє, хоча в такому вживанні немає абсолютної послідовності. По-друге, *хворать* у російській літературній мові належить до розмовного стилю, що також відрізняє його від українського літературного *хворіти*. На конотативно-смысловому рівні визначаються й розбіжності між російським словом *усмешка* й українським *усмішка*, де російське слово має іронічний відтінок, а українське є повноправним еквівалентом російського *улыбка*.

Наведені приклади тяжіють до найбільш цікавого різновиду розбіжності лексичних значень, яку прийнято називати міжмовною омонімією – явища, що має особливе значення як для практики, так і для теорії перекладу. Проблеми міжмовної омонімії досить добре досліджені в прикладному аспекті перекладацької діяльності: у зв'язку з так званими «фальшивими друзями» перекладача, або лексичними псевдоеквівалентами. Ці слова є або генетично спорідненими, або запозиченими (інтернаціоналізми), близькими або збіжними за формою, але не пов'язаними один з одним за значенням. Їх уживання як еквівалентів у перекладі призводить до помилок.

Класичним прикладом зумовленого омонімією перекладацького ляпсусу є, наприклад, переклад англійського слова *academic* українською як *академік*. Зазначене слово має декілька значень, зовсім не пов'язаних із членом академії наук: *academic* «adj 1) relating to a college or university; 2) (of pupils) having an aptitude for study; 3) relating to studies such as languages and pure science rather than technical or professional studies; 4) of theoretical interest only; 5) n a member of the teaching or research staff of a

college or university» [2, 4].

Дослідження міжмовної омонімії й паралексії давно привертає увагу дослідників і дає надзвичайно цікаві й корисні результати. Багатий матеріал словників міжмовного опису омонімів М. П. Кочергана, В. В. Акуленка, К. Г. М. Готліба, М. Кесслера, Л. Дюпона, М. Рейнхеймера охоплює широке коло різноманітних проявів міжмовної омонімії, серед яких можна виділити такі основні групи:

1. Повні міжмовні омоніми – такі слова різних мов, що збігаються за формою, але цілковито відрізняються за змістом і є, як правило, наслідком випадкових фонетичних збігів або стертих етимологічних зв'язків [5, 164]. Для прикладу: українське слово *репліка* – англійське *replica* «точна копія», українське *фабрика* – англійське *fabric* «матерія, тканина», російське *рок* «нещаслива доля» – англійське *rock* «скала», російське *магазин* «приміщення для торгівлі» – англійське *magazine* «ілюстрований журнал», українське *лютий* (місяць) – російське *лютый* «злой».

У деяких випадках можна виявити залишки віддалених семантичних зв'язків між парами омонімів: укр. *лютий* і рос. *лютый* – у лютому дійсно люті морози. Чинники міжмовної омонімії можуть мати глибоке коріння, пов'язане з культовими древніми обрядами, забутими культурно-історичними контактами тощо. Так, наприклад, походження болгарського слова *булка* (наречена, молода жінка) бере початок у весільній традиції накривати наречену спеціальною червоною тканиною (було), назва якої прийшла з Туреччини, де це слово означає *платок* [6, 290].

2. Міжмовні пароніми – це слова, які в різних мовах мають істотні розбіжності предметно-логічного змісту, але частково (як правило, на імпліцитному рівні) зберігають загальну понятійну подібність, що є наслідком їх генетичної спільності [5, 165]. Чинниками великої кількості міжмовних паронімів є наявність у них спільного етимологічного кореня, семний склад якого «розвіявся» різними мовами, видозмінився в інших смислових комбінаціях, розширився або звузився в значеннях, розвинув нові семантичні відгалуження тощо.

Міжмовні пароніми – це результати мовних контактів у різні історичні періоди, певний характер запозичення іншомовних слів, коли з чужої мови беруть не все значення, а саме те, яке є необхідним або підходить для певного соціуму. Наочне тому підтвердження – європейські мови, де між певними словами існує серйозна смислова плутанина. Для прикладу: керівника університету (коледжу) в Україні або Росії називають *ректором*. Навіть професійний перекладач допустився помилки й англ. *rector*, перекладаючи Дж. Голсуорсі, написав буквально, й читачі з подивом дізнаються про крайню нужду сім'ї англійського ректора, хоча насправді там мова йшла не про керівника університету, а про

парафіяльного священика [7, 374]. В Англії та США, як відомо, ректор вузу іменується по-іншому: *principal, president, chancellor*. Якщо продовжити університетську тематику, то виявимо, що англійське *lecture* – це не лише «лекція», а й «догана, осудження». Англійське *stipend* «*a regular salary or allowance, esp that paid to a member of the clergy*» [2, 868] не має ніякого відношення до студентської стипендії. Студенти університету зазвичай отримують *scholarship, grant*, аспіранти – *fellowship*.

Таким чином, особливості семантичних розбіжностей порівнюваних слів (зокрема, міжмовних омонімів) у перекладі підпорядковуються загальним закономірностям мовної концептуалізації людських знань та відображенню специфіки цієї концептуалізації в лексичній семантиці мов. Мовні закономірності організації лексики виявляються в тому, що омонімічними за семантикою в більшості випадків є лише певні значення порівнюваних слів, а не лексеми в цілому. Детальний розгляд цього феномену є *перспективою подальших наукових розвідок*.

Список літератури

1. Уфимцева А. А. Лексическое значение. Принципы семиологического описания лексики / А. А. Уфимцева. – М., 1986. – 256 с.
2. Collins English Dictionary / Editors : J. Crozier, A. Grandison, C. McKeown, E. Summers, P. Weber. – Glasgow : HarperCollins Publishers, 2008. – 1040 р.
3. Словарь русского языка : у 4 т. – М., 1981–1984.
4. Словник української мови : у II т. – К., 1960–1970.
5. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – Киев : Знання, 2004. – 326 с.
6. Тищенко О. В. Обрядова семантика у слов'янському мовному просторі / О. В. Тищенко. – К., 2000. – 236 с.
7. Акуленко В. В. Англо-русский и русско-английский словарь «ложных друзей переводчика» / В. В. Акуленко. – М., 1969. – 384 с.

(Стаття була опублікована у Філологічних трактатах (науковий журнал. – Том 2, № 1'. – 2010. – Суми : Видавництво СумДУ; Харків : Видавництво ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – С. 144–148).

Чепелюк Антоніна Дмитрівна

12.11. 1950

- Старший викладач.
- Закінчила у 1973 році факультет іноземних мов Харківського державного університету ім. О. М. Горького за спеціальністю німецька мова та література.

Професійна кар'єра:

- 1973–1998 рр. – учитель німецької мови.
- 1991–1996 рр. – викладач кафедри німецької мови Сумського педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка за сумісництвом.
- 1998 до сьогодні – старший викладач кафедри германської філології Сумського державного університету.

Загальна кількість публікацій – 24, керівництво науковою роботою студентів – 38.

Сфери наукових інтересів: германістика, перекладознавство, методика викладання іноземних мов, методика викладання перекладу.

Курси викладання: Практика німецької мови, Практика перекладу з німецької мови, Методика викладання іноземних мов.

Стажування:

1994 р. – стажування у ФРН (Франкфурт/Майн, Лейпціг) «Країнознавство та література – методика – дидактика».

2012–2013 рр – підвищення кваліфікації при СумДУ за програмою з інноваційної педагогічної діяльності. Стажування на ТОВ «Аркстоун», м. Харків. Тема «Перекладацька діяльність у ході реалізації українсько-німецьких бізнес-проектів».

Інші досягнення: з 1993 р. член асоціації українських германістів.

Нагороджена знаком «Відмінник освіти України».

Головні публікації:

1. Чепелюк А. Д. До питання змісту методичної підготовки та постановки завдань в курсі методики викладання іноземних мов / А. Д. Чепелюк // Проблеми освіти. Науково-методичний збірник. Випуск 18. Частина 2. Київ, 1999. – 219 с. – С. 51–55.
2. Чепелюк А. Д. Типологічні та перекладацькі аспекти складних слів /А. Д. Чепелюк // Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі: Міжвузівський збірник наукових праць. Суми: Вид-во СумДУ, 1999. – 195 с. – С.159–162.
3. Чепелюк А. Д. Онтологічне буття текстів змішаної форми (на матеріалі німецькомовного курсу) / А. Д. Чепелюк // Філологічні трактати. Науковий журнал. – Том 2, № 3. – Суми : Сумський державний університет. – 207 с. – С. 118–122.

Лінгвокогнітивні характеристики малого жанру: перекладацький аспект

Чепелюк А. Д., старший викладач
Сумський державний університет

Кожний текст становить певну синтаксично-семантично-прагматичну єдність, передбачувана інтерпретація якої вже є частиною самого процесу творення тексту. Всі тексти адресуються певному читачеві, від якого очікують ту чи іншу інтерпретацію тексту. Це невідмінна умова функціонування тексту – проміжної ланки в комунікативному ланцюзі: автор (адресант) – текст (повідомлення) – читач (адресат). При підході до оцінювання та поділу текстів з перекладацько-релевантної точки зору та з урахуванням прагматики впливу на читача тексти можуть бути поділені на інформативні, експресивні, оперативні та аудіо-медіальні. Четвертий тип – аудіо-медіальні – це тексти, які можуть сприйматися лише в сполученні з невербальними засобами. Яскравими прикладами таких текстів може бути конкретна поезія (*Konkrete Poesie*) в німецькій літературі, де два, три і навіть одне слово за такої невербальної підтримки, як певне графічне розташування, може утворювати ТМФ (текст малої форми). За своєю комунікативною функцією аудіо-медіальні тексти можуть бути віднесеними до одного з перших трьох типів, здебільшого до експресивного та оперативного.

Інформативний текст апелює насамперед до інтелекту, експресивний до – духу, емоційної сфери; оперативний впливає на думки, позицію, точку зору, емоції адресата. Останній є домінуючим елементом мовленнєвого комунікативного акту. Оперативний текст спонукає читача до «дієвої відповіді», до вербальної чи мисленнєвої реакції. Отже, якщо розглядати ієрархію текстів у цілому, то можна визначити місце ТМФ між експресивними та оперативними текстами.

ТМФ у німецькій мові – це і так зване *Kurze Erzählung* (коротке оповідання), *Moderne Mischform* (сучасна змішана форма), *Fabel* (байка), *Parabel* (притча), *Anekdote* (жарт), *Witz* (анекдот, жарт), *Kurzgedicht* (короткий вірш), *Konkrete Poesie* (конкретна поезія), *Sprichwort* (прислів'я) і *Aphorismus* (афоризм). Цікавим явищем серед ТМФ є афористичні висловлювання. Афоризм (від грецького *αφορισμός* – визначення, вислів) – стислий влучний оригінальний вислів. Афоризм може бути римованим і неримованим.

*Zur Weggenossenschaft
gehören beide Gaben –
nicht bloß ein gleiches Ziel,
auch gleichen Schritt zu haben* (Friedrich Rückert).

Zehn Küsse werden leichter vergessen als ein Kuss (Jean Paul).

Перші афоризми не мали віршованої форми, це були повчання в галузі медицини, які приписувалися Гіппократу (470–377 рр. до нашої ери). У 16-му столітті з'являються наукові, філософські афоризми, що набирають літературної форми. У німецькій мові афоризм став популярним із самого початку свого існування. Засновником афористичного жанру в німецькій літературі є Георг Крістоф Ліхтенберг (1742–1799), у творчій спадщині якого налічується більше двох тисяч афоризмів різної тематики. Афоризм – мала літературна форма, що характеризується відсутністю фабули, сюжету, наявністю фреймів, топіків. Як правило, афоризми мають різні рівні прочитання. За прочитання поверхневого шару без перетлумачення слів афоризм перестав би бути літературним твором. Що ж робить тексти цього жанру художніми? По-перше, це їх автономність, по-друге, фонетичне оформлення: рима, інтонація, логічний наголос, паузи. Саме пауза дає можливість виділити головне, звернути увагу на те, що підлягає переосмисленню. По-третє, багатопланове прочитання зумовлюється наявністю синонімічних значень одного й того самого слова, метафоризацією та метонімізацією ключових слів.

Пор.: нім. *Wer immer angelt (d. h. arbeitet, schuftet, verdient, geschickt ist, Glück hat, Geduld hat...), dem nimmer mangelt.*

За своєю структурою афоризми можуть мати здебільшого два або три компоненти, які протиставляються, порівнюються чи йдуть один за одним по висхідній, створюючи напруження. Читач вільний у виборі варіанта (варіантів) прочитання, тобто декодування, він сам активує той чи інший текстовий рівень. Підказками в цьому йому слугують риторичні фігури: антитеза, парадокс, паралелізм, анафора, хіазма та ін.

Наприклад:

а) порівняння: *Regierungen sind Segel, das Volk ist Wind, der Staat ist Schiff, die Zeit ist See* (Ludwig Börne).

б) анафора: *Sind meine Reime gleich nicht alle gut und richtig, so sind die Leser auch nicht alle gleich und tüchtig* (Fr. von. Logau).

в) антитеза: *Die Vorsicht ist einfach, die Hinterdreinsicht vielfach* (Fr. von. Logau).

Афоризм – це завжди заострення, перебільшення. *Was hilft mir die Weite des Weltalls, wenn meine Schuhe zu eng sind.*

Афоризм має дві мети: формулювання певного досвіду чи усвідомлення якоїсь істини та знаходження певної форми, яка відповідала б цьому досвіду (думці). Як і кожний текст, афоризм вимагає «свого» читача. Крапка в кінці афоризму – це не кінець, а початок переосмислення читачем прочитаного, доповнення його власними фреймами. Роль читача – розгорнути подану тезу на основі власного досвіду, знаходячи у сказаному свою правду, свою оцінку об'єктивної реальності.

З одного боку, сама абстрагована думка, ідея проходить ще і ще раз перевірку прагматикою, прозою конкретних подій та вчинків, з іншого – читач озброюється цим самим перевіреним на достовірність еталоном у вигляді афористичного висловлювання. Сприйняття читачем як учасником комунікації малого тексту можна порівняти зі спогляданням картини: явища чи предмети, що оточують глядача, постають перед ним на картині обрамленими, на них фокусується увага. Якщо, читаючи широкоформатні тексти, читач виходить на вищі рівні абстрагування поступово, то афоризм одразу піднімає читача на найвищий рівень абстрагування, привертає увагу лаконічністю, бере в полон художньою формою та спонукає до дії глибиною думки. Інакше кажучи, текст накладається на той чи інший досвід, на певний рівень інтелекту, отже, при кожному новому прочитанні, одному і тому самому поверхневому змісті, глибинна структура буде дихотомією авторського висхідного імпульсу та інтертекстуальної компетенції читача. Якщо більші тексти створюють певні обмеження, де кожна нова деталь сюжету спрямовує думки в певне русло, то в текстах малого жанру спостерігається обернена залежність: чим менший текст, тим більша роль читача, тим більше чистого поля, яке читач заповнює власними враженнями, емоціями, спогадами і т. д. Читач може при цьому згоджуватися чи не згоджуватися з такою сентенцією, але в тому й сила малих текстів, що в них настільки акумульований досвід поколінь, що важко уявити заперечення. Отже, ці тексти ставлять вищу планку для читача, вони розраховані на читача, який може дотягнутися до заданого рівня абстрагування; читач – співавтор, він розгортає текст у певних часово-просторових рамках.

Особливостями афоризмів зумовлені різні підходи до їх перекладу. Переклад афоризму може бути еквівалентним, якщо в мові перекладу знайдеться рівнозначний відповідник. Повні еквіваленти можуть існувати в різних мовах, якщо афоризми мають спільні корені, походження. *Wer will, der kann.* – *Хто хоче, той може.* При перекладі частковим відповідником зберігаються зміст, функція, стилістичне забарвлення виразу, проте вираз мови перекладу може мати інший образний зміст. Наприклад: *Wer immer angelt, dem nimmer mangelt.* – *Хто ледарем не буде, той завжди щось здобуде.* Або: *Хто не працює, той не їсть.* Одним із варіантів перекладу є калькування, при цьому зберігаються національний колорит та реалії. Афоризм відтворюється адекватно. При цьому, як правило, зазначається, кому належить вираз.

Пор.: нім. *Wer fremde Sprachen nicht kennt,*

Weiß nichts von seiner eigenen (J. W. Goethe).

Гете сказав: «*Хто не знає іноземних мов, той не знає нічого про свою рідну*». За неможливості дослівного калькування здійснюється описовий переклад змісту висловлювання.

При перекладі можуть більшою чи меншою мірою відтворюватися зміст, метафоричне переосмислення, ритміка, рима. У такому разі переклад сприймається як афоризм у мові перекладу. При цьому важливо, щоб прагнення зберегти поверхневий шар не зменшило або навіть не звело нанівець глибинний шар вислову, бо в такому разі афоризм перестане бути афоризмом. Можна змінити сигніфікат і референцію, але не зміст.

Пор.: нім. *Wer der Natur Laterne
geht nach, irrt selten ferne.*

Укр.: *Кому природа світить, як маяк,
В дорозі не заблудиться ніяк.*

*Природи книгу хто читає,
Стежину вірну вибирає.*

*Той, хто природи часточкою буде,
Собі порадирика в житті добує.*

*Той, хто природі другом гарним є,
Свою стежину завжди віднайде.*

У наведених прикладах збережено ідею та лексичну еквівалентність: *die Natur* – природа, *gehen* – іти, дорога, стежина. Переклад відповідає оригіналу як у широкому так і вузькому значенні. Збережено також риму як композиційну основу.

Отже, афоризми – це сентенції, які завдяки своїй компактності швидко запам'ятовуються, не полишають читача, не розтікаються у просторі й часі, залишаються з ним, слугують йому дороговказом, і саме в цій ролі вони стоять ближче до оперативних текстів, за своїм оформленням – до експресивних. У цілому ж вони є надзвичайно цікавим жанром ТМФ як з точки зору лінгвістики, так і з точки зору перекладознавства.

(Стаття була опублікована у збірнику матеріалів VIII Міжнародної науково-методичної конференції (23–25 січня 2009 р.). – Суми : Вид-во СумДУ, 2009. – 145 с. – С. 127–129).

Чернюк Ніна Іванівна

05.08.1935

- Кандидат філологічних наук.
- Доцент кафедри теорії та практики перекладу Сумського державного університету.
- Закінчила у 1959 р. Вінницький державний педагогічний інститут ім. М. Островського.

Професійна кар'єра

- 1959–1961 рр. – вчитель англійської мови у Висоцькій восьмирічній школі Любомльського району Волинської обл.
- 1961–1963 пр. – вчитель англійської мови Березівської СШ Чернівецького р-ну Вінницької обл.
- 1963–1964 рр. – вчитель англійської мови Бердичівської СШ № 3 Житомирської обл.
- 1964–1980 рр. – викладач англійської мови Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка.
- 1980–1985 рр. – декан факультету англійської мови Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка.
- Із 1996 р. – доцент кафедри перекладу Сумського державного університету.

Понад 70 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: граматичні проблеми перекладу, фонетичні аспекти англійської мови; кількісні відношення; англо-українські кореляти; специфіка усного перекладу та ін.

Курси викладання: Практичний курс усного та писемного мовлення англійською мовою; Практика перекладу (англ. мова); Теоретична фонетика; Проблеми перекладу НТЛ; Усний переклад.

Інші досягнення:

- 1969–1970 рр. – навчання в Київському інституті іноземних мов : Вищі педагогічні курси;
- 1978 р. – захистила кандидатську дисертацію з філології: «Количественные отношения в системе имени английского языка» в Московському педагогічному інституті ім. В. І. Леніна.

Професійна активність: завідувач секції практики англійської мови 5 курсу, є членом редколегії університетського лінгвістичного журналу «Філологічні трактати».

Стажування: Московський педагогічний інститут ім. В. І. Леніна, Ленінградський університет, Київський інститут іноземних мов.

Головні публікації

Навчальні та навчально-методичні посібники і розробки:

1. Числівник англійської мови: навч. посібник / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова, Н. І. Чернюк та ін. – Суми : СумДУ, 2010. – 171 с. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/2753>

Статті:

1. Чернюк Н. І. Квантитативні аспекти неоднорідної збірності / Н. І. Чернюк // Вісник СумДУ. Серія «Філологія», № 1'2008. Вид-во Сумського державного університету. – Суми, 2008. – С. 124–126. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/1588>
2. Чернюк Н. І. «Несанкціоновані» паузи: аспекти усного перекладу / Н. І. Чернюк // Філологічні трактати – 2010. – Том 2. – № 3–4, – Суми : Вид-во СумДУ., 2009. – С. 120–124. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/912>
3. Полілексемна екстеріоризація кількості (на матеріалі іменникових словосполучень із квантитативними компонентами) / Н. І. Чернюк // Філологічні трактати. – 2010. – Т. 2, № 3. – С. 123–127. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/4211>
4. Прагматична орієнтованість абстрагування/деабстрагування в англомовному дискурсі / Н. І. Чернюк // Філологічні трактати. – Т. 4, № 3'2012. – С. 78–83. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30104>

Амбівалентність і переклад

*Чернюк Н. І., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет*

Мова як найвище досягнення соціальної еволюції людини дає можливість як висловлювати, так і розуміти думки. При розумінні думки, висловленої в процесі усної чи писемної комунікації, глибоке проникнення в суть сприйнятої інформації є наріжним каменем усієї перекладацької діяльності.

Унаслідок низки причин таке проникнення може ускладнюватися навіть для членів однієї і тієї самі соціальної спільноти, для яких мова адресанта є рідною.

Питання труднощів розуміння висловлювань адресанта, а відповідно, їх інтерпретації перекладачем для отримувача інформації живого тексту та труднощів під час навчання майбутніх перекладачів неодноразово піднімалося теоретиками і практиками перекладу, а також тими, хто безпосередньо займається підготовкою майбутніх перекладачів. Однак проблема однозначного розуміння та інтерпретації ще довго буде актуальною для фахівців у галузі перекладу через значну різноманітність шляхів і засобів пізнання дійсності та відображення у мові реальної картини світу наявними засобами різних мов.

Перекладачу як посереднику і центральній ланці у двомовній комунікації доводиться зустрічатися з багатьма факторами, що стосуються як засобів «подачі» адресантом інформації, так і самої інформації, зважаючи на таке:

1. Як правило, вихідний текст розрахований на реципієнта, що поділяє з його автором мовне та культурне середовище. При цьому, надаючи інформацію, автор вихідного тексту індивідуальний до того, чи вона перекладатиметься на інші мови.

2. В автора вихідного тексту існують власні інтенції з точки зору раціонального та емоційного впливу на реципієнта.

3. В автора є власні прагматичні засади, які або лежать на поверхні, або, навпаки, вимагають від перекладача інтенсивної розумової роботи для проникнення в їх суть та їх адекватної інтерпретації.

4. До тексту-джерела автор може залучати елементи загальнолюдської культури та специфічні реалії культурно-традиційного та психологічного аспектів своєї нації, що, звісно, відрізняється від культурно-історичного досвіду нації перекладача й реципієнта його перекладу.

Як відомо, глибоке знання перекладачем мови вихідного тексту відіграє значну, але не вирішальну роль в отриманні адекватного перекладу, оскільки поєднання семантично сумісних слів та їх правильне морфологічне та синтаксичне оформлення може і не дорівнювати прагматичній спрямованості тексту-джерела. Оскільки переклад передбачає пошуки тотожних і диференціовальних рис із подальшою їх трансляцією [2: 128], досягнення комунікативно-функціональної еквівалентності вихідного та перекладного текстів можливе лише за умови однозначного розуміння висловлювання у замислі автора.

Перешкоди, що можуть заважати максимальному наближенню перекладного тексту до тексту-джерела, трапляються на всіх мовних рівнях.

Фонетичний рівень містить незначні проблеми, якщо перекладач добре знайомий із наявними в англійському усному мовленні нестандартних асиміляцій приголосних у словах або на межі слів та акомодаций та елізій голосних звуків. Такі порушення у вимові можуть призводити до порушення нормативного граматичного оформлення висловлення. А оскільки мову неможливо зрозуміти в її найменших відтінках, якщо граматики не припише їй твердих правил, порушення стандартної вимови можуть негативно позначитися на розумінні тексту, а, отже, і на його інтерпретації. Прикладами тут можуть слугувати речення типу: «*Go up to his room, why do-an-tcha?*» [6:136], де варіантами перекладу виділеної частини можуть бути :

«Чому не йдеш?»; «Чого стоїш?»; «Іди, і швидко!».

«*Whattaya think?*» [7:251] – А ти що думаєш? А як ти думаєш?

«*Makes em worry alla time*» [7:357] – Це їх весь час непокоїть (хвилює).

«*Awright, pal, awright*» [7:364] – Добре, друже, добре.

«*Somebody's gotta tell you this stuff*» [8:2] – Хтось же має тобі це сказати.

Невизначеність у таких випадках знімається реконструкцією граматичних форм, що полегшує їх правильне тлумачення. Однак при цьому в перекладі втрачається інтенція автора в плані стилістичного забарвлення, оскільки в мові перекладу відсутні кореляти подібних «порушених» фонетичних варіантів.

Відому проблему становить вицленення для інтерпретації стрижневої частини висловлювання, від правильного розуміння якої залежить адекватність перекладу. Так, у реченні: «*Luther Plunkitt had called the paper to complain*» [7:249] труднощі можуть бути викликані неправильним тлумаченням функції інфінітива «to complain». При його трактуванні як додатка, «жалітися» повинна газета, якщо вважати його обставиною мети, «жалітися» має Планкіт. Правильне вирішення проблеми дає широкий контекст.

У прикладі: «*He was dressed to kill*» [8:12] неоднозначне тлумачення інфінітива може стати на заваді правильному перекладу, якщо проігнорувати його як частину фразеологізма та як, з точки зору синтаксису, частину предикатива («Він був шикарно зодягнений»). Пор.: «*He was dressed to impress*». – «Він був так одягнений, щоб справити враження», де інфінітив реально виконує функцію обставини мети.

Перекладачеві необхідні як широкий арсенал стратегій і прийомів знаходження адекватних корелятивів міжмовних явищ, так і робота його логічно-креативного мислення. Останнє разом із інтуїтивним чуттям перекладача сприятиме впізнанню та суміщенню засобів вираження прагматичної спрямованості тексту-джерела та перекладного тексту, що добре демонструє мікродіалог: «I got a feeling», he said.

«*Oh, God, don't get a feeling. Don't get Italian on me*». [8:21]. – «У мене було передчуття», – сказав він. – «О, боже, кинь ти ці свої передчуття. *Не чіпляйся до мене зі своїми італійськими фокусами*», або: «Відстань від мене зі своїми італійськими штучками».

Загалом перекладач має брати до уваги інтенції адресанта, його месидж та його ставлення до висловленої ним думки.

Адресанти реалізують свої прагматичні інтенції власними мовними засобами, зазвичай переймаючись тим, наскільки ці інтенції сприймаються отримувачем інформації, що розмовляє на їх мові. Однак для правильного розуміння полісемантичного словосполучення «*at this point*», у мікродіалозі:

«*I hope you'll listen to what he has to say*». – «*Surely. At this point I'm certainly open to suggestions*» [8:177] перекладачеві необхідно тримати в пам'яті всю канву розвитку подій у тексті. Детектива вигнали з роботи, щоб він не довів до кінця кримінальної справи про зловживання владою. В іншому місці йому пропонують роботу, яка його не влаштовує, але це краще, ніж повне безробіття. «*At this point*» в його висловлюванні означає «в моєму становищі /в моїй ситуації».

У висловлюванні: «You'll **get up**. *You are so good*» [9:473] фразове дієслово «get up» та прикметник «good» набувають іншої інтерпретації, ніж та, яку дають словники. Контекст настановчує на варіант перекладу: «У тебе ще все буде гаразд, ти ще доб'єшся успіху», а «good» набуває значення «обдарована».

У певних контекстах інформації значно більше, ніж у експліцитно заданих засобах її вираження. Розглянемо приклад: «*Who's the guy at the bar?*»

To a cop's eye the man didn't fit in somehow. Male Caucasian, _five-six, a hundred and seventy, thinning brown hair, thick black-rimmed glasses [8:2]. «Білий чоловік, п'ятдесяти шести років, сто сімдесят на зріст»... Упевненості у правильності такої інтерпретації допомогли б маркери апроксимації, оскільки на око важко визначити вік та зріст людини. Переклад може допускати розширення шляхом вживання слова «приблизно».

У випадку з письмовим текстом немає повної гарантії, що перекладач зрозумів і витлумачив «послання» саме так, як його замислив автор.

У мікродіалозі «*You, out*», *Dino said. «This is a crime scene». – «Why do you think I'm here?» – The cameraman said.* [8:14] неправильний поділ на синтагми може призвести до нелогічної інтерпретації висловлювання, як «А чому ви думаєте, що я тут?». В усній репрезентації неоднозначність легко зняти правильними інтонаційними компонентами, і правильність варіанта: «А як ви гадаєте, навіщо я тут?» не викликала б сумніву.

Успішне декодування інтегрованих значень мовних одиниць, що становлять інформативне поле, можливе за умови, якщо інтерпретатор інформації володіє національними реаліями, так само як і її автор. Наприклад, значення словосполучення «*grandfather clock*» у реченні: *He glanced at the grandfather clock in the room's far corner*» [7:419] неможливо вивести із суми значень атрибутивного та означуваного іменників, оскільки для англіяця це – високий старовинний годинник.

Щодо реалій, то їх знання важливе не лише на рівні слів чи словосполучень, але й на рівні цілих висловлювань, що можуть пов'язуватися із певним етикетом країни. Наприклад: «*I thought you had a day off*», *she called over her shoulder. – «I do. Can't you see my _feet on the desk?»* [7:894]. Переклад на кшталт: «Ти що, не бачиш, що я поклав ноги на стіл?» міг би здатися недоречним, якщо не зважити на той факт, що коли американець на роботі, він не має права класти ноги на свій письмовий стіл, але у свій вихідний день він може прийти на роботу і сидіти, поклавши ноги на стіл. При перекладі доречно дати пояснення у виносці. В іншому контексті виноску потрібно зробити на слово «owl» при перекладі речення: *And still for the next full sixty seconds with that damn owl, smiling and smiling at me from the yellow bags, all I could do was stand there smirking. Blinking.* [7:113], де «owl» – це бренд на мішках із чіпсами у вигляді сови, що усміхається.

Реалії, що диференціюють національні менталітети, численні й вимагають свого детального вивчення, як і колоквиалізми, сленгізми, фразеологізми та паремії, відмічені специфічним національним колоритом.

Фразеологізми з їх інтенсифікуючою емотивною роллю можуть допускати певне привнесення перекладачем індивідуальної інтерпретації, якщо вона не порушує авторської інтенції. Пор.: *«but this is an issue piece»*. *Alan reared up, wide-eyed. «An issue piece? What? Dog my cats. An issue piece»*. [7:31]. – Чорти б його забрали. *«An issue piece. Well, stone the crows. [ibid]. «Ну, нічого собі!»*.

Обидва виділені фразеологізми пов'язані з обуренням та здивуванням адресанта. Тут перекладач може використати й інші варіанти перекладу, однак вони повинні адекватно передавати емоційний стан адресанта, не відволікаючи реципієнта від реальної авторської інтенції.

Інший приклад: *The guard peeled off and came back toward Flowers* [7:400]. Із всіх словникових дефініцій *«to peel off»* можна було б вибрати варіант «зняв одяг» [10:413]. Але такому перекладу бракує логіки, оскільки подія відбувається у в'язниці, де службові особи не мають права знімати свою форму. Отже, у цьому разі найбільш вдалим виявляється варіант «розвернутися», незважаючи на те, що *«peel off»* у такому значенні стосується лише літаків (перенесення технічного терміна в нетехнічну сферу).

Подібне перенесення значення спостерігаємо в питанні: *«What's the poop with you and Findley?»* [7:250]. Найбільш ймовірним варіантом перекладу є: «Яка кішка пробігла між вами з Фіндлі?», оскільки *«poop»* – бокова частина старовинного вітрильника є технічним терміном і до розмови не має ніякого відношення. Інший приклад: *Alan knew...how Bob thought of him and played his part to the hilt*. [7:28]. Переклад *«to the hilt»* як «до рукоятки меча чи кинджала, або ручки ножа» несумісний з контекстом. Отже, Алан грав свою роль до кінця; з усієї сили розігрував роль, яка і відповідала тому, якої думки був про нього Боб. *«There is God after all. Look here, he pulled my chestnuts out of the _ fire_»* [7:353] – Він (Бог) зробив за мене цю роботу (Він взяв мій гріх на себе).

Хоча роль контексту в інтерпретації інформації, що містить фразеологізми, невелика внаслідок їх небагатозначності, відкидати його роль нерационально. Тому засоби репрезентації фразеологізма в перекладному тексті можуть певним чином варіюватися. Наприклад: *«He feels on even keel»* [6:94] може мати варіанти: 1) Він себе спокійно почуває – Він почувається спокійно – У нього немає приводу для хвилювання.

«Do you know who Edith Bonner is?» «No, the name doesn't ring the bell».

«There is a wealthy widow who does reading of her _ friends» [8:176]. Виявляється, що ім'я Едіт Боннер ні про що співрозмовникові не говорить, але від свого візаві він дізнається, що вона *передбачає долю своїм друзям*. *«Who's the senior man?» «Leary».*

«*Let me speak to him*». «**He is in the can**». [8:12]

«*To be in the can*» означає «бути закінченим і готовим до вживання», що безглуздо по відношенню до поліцейського, оскільки насправді він *готовий* до розмови, він не проти, він за.

«**Rumble** *whoever's on call*» [8:12].

Ні один зі словникових варіантів перекладу дієслова «*to rumble*» не відповідає його значенню в даному контексті. Це сленгізм зі значенням: «зателефонуй, дай знати».

«*When I think what the boy's doing, my stomach does somersaults*» [6:132]. – Сполучаючись із підметом «*stomach*» / «*to do somersaults*» втрачає значення «робити підскок з перевертом», тому адекватним варіантом перекладу можна вважати «У мене все всередині (в душі) перевертається».

«**He has to loop the loop**» [6:127].

Персонаж, про якого йдеться, не пілот, а тому в перекладі недоречно вживання «робити мертву петлю». Правильним варіантом виявляється «Він має піти на цей ризикований крок».

«*The man had confessed. It was over. It was off the dime*». [8:315]. Тут «*dime*» як американська монетка в 10 центів втрачає своє денотативне значення. Макроконтраст (чоловіка мають умертвити, приписуючи йому вбивство, якого він не скоїв. Але пішли чутки, що він визнав свою провину. Виконавцю вироку стало легше, бо винного карати – його справа, а невинного – гріх) підказує варіанти тлумачення: «І можна було «не страждати з цього приводу»; «відкинути всі докори сумління». Пор. рос.: «И с плеч долой!».

Розуміння метонімічного зіставлення деталі з цілим, перенесення значення імені (власного чи загального) на явище в цілому уможлиблює правильне тлумачення амбівалентної фрази «*Serving Uncle*» в діалозі:

«*You were never in Texas*» – «*A bsolutely I was*» – «*Doing what?*»

«**Serving Uncle**» [6:51].

«*Uncle*» реконструюється в «*Uncle Sam*», можливі варіанти перекладу: «Служив дядькові Сему», що дорівнює «Служив у американській армії».

Подібне явище спостерігається в синонімії слів «*badge*» і «*bluescoat*» в мікроконтекстах. Пор.: *The badges'll go down to the gate at nine* [7:56]; *One of the officers addressed him. «What are you looking for?»* – «*I want to see if I can get a place*». – «*The officers are up the steps*», said **the bluescoat** [6:218]. Різні по формі та денотації слова, переосмислюючись, дають одне значення: «поліцейський».

Неоднозначне сприйняття, а отже, розуміння та тлумачення інформації, що перекладається, може траплятися через багато причин, включаючи і такі: випадково або зумисне нечітко виражені адресантом думки; неправильне враження від сприйнятого через «завуальованість» послання; прогалини в знаннях культури народу, з мови якого здійснюється переклад; недостатні знання чужих реалій; поява в тексті-

джерелі інформації зі сфер, з якими перекладач мало знайомий, або не знайомий узагалі, та багато інших.

Реальна картина світу не завжди знаходить однозначне сприйняття навіть індивідом чи колективом індивідів, що послуговуються однією і тією самою мовою. Це тим більш стосується труднощів у її сприйнятті представниками різних народів з різною національною культурою. Звідси і мовна картина відображення такого сприйняття носить характер як загальноприйнятих у всіх народів ідентичних суджень, так і нашарувань чисто національного плану. Останнім можна пояснити широку варіативність засобів перекладу інформації.

Перекладачеві як посереднику при передачі інформації від адресанта до реципієнта важливо відчутти прагматичну інтенцію адресанта, незалежно від вжитих останнім засобів повідомлення, виявити факти та фактори, що ускладнюють однозначне тлумачення певного «послання».

Підавши амбівалентні відрізки інформації ретельному аналізу та використавши свій арсенал знань, досвід та інтуїцію, перекладач повинен «зняти» неоднозначність амбівалентних висловлювань, не втративши при цьому реального смислу та емотивного аспекту.

Список літератури:

1. Денисенко С. Н., Котловський А. М. Переклад ФО з етнокультурним компонентом /С. Н. Денисенко, А. М. Котловський //Вісник СумДУ. – 2004. – № 3 (62). – С. 128–130.
2. J. Updike. Rabbit, Run. – USA, 1975 – 254 p. 3. Clavan A. True Crime. – G.B. : Warner Book, 2001 – 439 p. 4. Wood S. New York Dead. – N. Y., Harper Paperbacks. 1981. – 342 p.
5. Longman Dictionary of Phrasal Verbs. «Rusky Yazyk Publishers». – М., 1986 – 734 p.

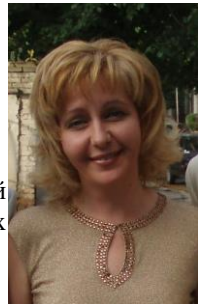
Чуланова Галина Валеріївна

22.04. 1963

- Доцент кафедри германської філології СумДУ.
- Кандидат філологічних наук, доцент.
- Закінчила у 1985 році Сумський педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка, факультет іноземних мов.

Професійна кар'єра:

- 1985–1996 рр. – вчитель середньої школи № 4 м. Сум.
- 1996–1997 рр. – перекладач ЧП «Сталекс».
- 1997–2000 рр. – викладач кафедри іноземних мов СумДУ.
- 2000–2006 рр. – викладач кафедри германської філології СумДУ.
- 2006–2009 рр. – аспірант Сумського державного університету (очна

форма навчання).

- 2009–2014 рр. – старший викладач кафедри германської філології СумДУ.
- Із 2014 р. – доцент кафедри германської філології СумДУ.

Понад 40 наукових та навчально– методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: германська філологія, лексикологія перекладознавство.

Курси викладання: Практичний курс англійської мови, Практика перекладу, Порівняльна лексикологія.

Тема кандидатської дисертації: «Лінгвопрагматичні особливості тексту-регулятива в рекламно-художньому дискурсі сучасної англійської мови» (2012, Донецький національний університет, науковий керівник: к.філол.наук, доц. І. К. Кобякова)

Інші досягнення: член Всеукраїнської спілки викладачів перекладу (Ukrainian Translators' Union).

Головні публікації:

1. Чуланова Г. В. Междисциплинарное толкование категории читателя. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н.Каразіна. – 2007. – № 773. – С. 68–72.
2. Чуланова Г. В. О композиционно-семантической природе тексторегулятивов (на материале английских рекламных текстов) Мова і культура: науковий журнал. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. VII(132). – С. 129–133.
3. Чуланова Г. В. Особенности реализации категории эмотивности в рекламных текстах. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки – 2010. – № 7. – С. 397–401.
4. Чуланова Г. В. Поверхностная и глубинная структура тексторегулятивов. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия Филология. Социальные коммуникации – 2011. – Том 24 (63), № 2, Часть 1. – С. 490–495.
5. Чуланова Г. В. Читатель как субъект и объект действия в рекламно-художественном дискурсе. Личность в межкультурном пространстве. – Москва, РУДН, 2012. – Т. 2. – С. 280–285
6. Чуланова Г. В. Чтение как творческий процесс // Філологічні трактати: науковий журнал. – Суми : Вид-во СумДУ, 2013. – Том 5, №2. – С. 107–113.
7. Chulanova G. Blurbs vs eReader reviews. British Journal of Science, Education and Culture, 2014, No. 1.(5) (January–June), Volume I. «London University Press». London, 2014. – P. 152–156.

Особливості перекладу англomовних текстів-відгуків (на матеріалі книжкового інтернет-магазину Amazon.com)

Чуланова Г. В., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет

Ми живемо в епоху розвитку цифрових технологій. Світова мережа Інтернет ще ніколи не була такою розвиненою та популярною за всю історію свого існування. Утворилася ціла культура веб-юзерів з її особливим характером, світоглядом і, звичайно, мовою.

Актуальними у наш час є онлайн-шопінг та всесвітньовідомі інтернет-магазини, на сайтах яких безперервно йдуть обговорення найрізноманітнішої продукції. Відгуки споживачів щодо певного товару є актуальним матеріалом для вивчення. Керуючись емоціями, які викликав той чи інший товар, користувачі прагнуть якнайкраще виразити їх, тим самим роблячи простий коментар одночасно рекламою та прикладом яскравої, забарвленої, живої мови. **Об'єктом** цього дослідження є лексико-стилістичні засоби вираження емоцій у текстах-відгуках, розміщених на інтернет-сайтах. **Предметом** є особливості перекладу лексико-стилістичних засобів вираження емоцій у текстах-відгуках та їх комплексний опис.

Емоції становлять невід'ємну частину людського існування. Емоції – одна з форм відображення світу, яка означає душевні переживання, хвилювання, почуття [9, с. 181]. Без емоцій неможливе мовне існування *homo sapiens*, вони пронизують, впливають та «регулюють» усі сторони життя людини, створюють основну мотиваційну систему людського існування [11, с. 10]. «Емоції є різновидом людських пристрастей, що пронизують усі сфери життя людини і відбиваються на всіх рівнях його мови» [6, с. 30]. Мова – не лише унікальний засіб спілкування, пізнання навколишнього світу і впливу на слухача, але й один із засобів самовираження. Вивчення природи емоцій важливе як з точки зору людини для себе», тобто для розуміння та усвідомлення своєї сутності, так і для «інших» [10, с. 10].

Прагматична інтенція адресанта в аспекті емоційності може полягати в його емоційному самовираженні, в емоційній оцінці описуваних подій та в емоційному впливі на адресата [5, с. 560]. Вважається, що словесний вплив має подвійний характер – специфічний та неспецифічний. Специфічний характер полягає в тому, щоб навіяти або прищепити досить конкретні думки, ідеї, погляди. Під неспецифічним характером впливу розуміють навіювання деяких загальних станів [7, с. 76]. Таке навіювання думок, ідей та поглядів, безпосередньо, притаманне рекламі. Реклама – це відгалуження масової комунікації, у

руслі якого створюються та розповсюджуються інформативно-образні, експресивно-сугестивні твори, адресовані групам людей з метою спонукання їх зробити вибір та вчинок, потрібний рекламодавцеві [8, с. 9]. Реклама є тією соціальною сферою, де мова використовується з метою чинення регулятивної дії на людину. Основна мета реклами – це зміна відношення цільових аудиторій, яке найбільшою мірою ймовірності викличе очікувані дії, спричинить «споживчий свербіж».

Сучасна наука визнає дві основні концепції реклами: культурологічну й маркетингову. Культурологічна концепція полягає в тому, що в концепціях даного типу часто робиться певний наголос на художньо-естетичному ракурсі масової культури. Маркетингова концепція реклами бере до уваги той факт, що журнали, газети зазвичай приваблюють аудиторію рекламою, ставлячи за мету покращання показників продажу товару [3, с. 233].

Для перекладача рекламних текстів перспективним є поєднання обох концепцій. Це дає змогу врахувати культурологічні особливості, тобто екстралінгвістичні особливості рекламного тексту, у маркетинговій складовій. Переклад рекламного тексту стає зрозумілим реципієнтові-споживачу іншої мови і дозволяє повноцінно втілити економічну природу реклами.

Перекладач змушений шукати специфічні засоби для передачі змістових і стилістичних складових оригіналу: ефективний переклад реклами пов'язаний із прогнозуванням лінгвоетнічної реакції одержувача тексту мовою перекладу, особливостей національної психології, розбіжностей у культурно-історичних традиціях; рекламний текст, через свою специфіку, не перекладається дослівно, оскільки втрачає мету та силу свого впливу; переклад рекламних текстів вимагає від перекладача великого обсягу лінгвістичних та екстралінгвістичних знань, почуття стилю [1, с. 33]. Лише у такому разі досягається прагматична еквівалентність між оригіналом і перекладом, що й визначає комунікативний ефект реклами.

Існує декілька основних підходів до розуміння перекладацької еквівалентності. По-перше, концепція формальної відповідності: передається все, що можливо передати. Але абсолютна тотожність перекладу та оригіналу недосяжна [1, с. 67]. Цей принцип застосовується лише для транскрибування або транслітерації назв торговельних марок. По-друге, концепція нормативно-змістової відповідності: еквівалентність з'являється як баланс точної передачі елементів змісту вихідного тексту і дотримання норм мови, на яку здійснюється переклад. При цьому нормативність мовних засобів для рекламних текстів, звичайно, бажана, але може свідомо порушуватися [3, с. 114]. Тому чим більш адекватно переклад передає емоційне послання, закладене автором у текст реклами, тим якіснішим можна його вважати.

У рекламному дискурсі розрізняють прагматичний і семантичний компоненти, що перебувають в ієрархічних відношеннях: основну роль відіграє прагматичний компонент, який обумовлений логічною та емоційною аргументацією, а семантичний компонент є додатковим. Прагматичний компонент визначає не лише тему повідомлення, а й комунікативну функцію кожного елемента семантичної структури [2, с. 132]. Це твердження є визначальним для перекладу рекламних текстів, оскільки воно вказує на можливість змін семантичного компонента за умови, що ці зміни не спричиняють змін прагматичного компонента, тобто передбачувану логічну та емоційну аргументацію, яка при перекладі має залишатися незмінною [6, с. 51]. Із прагматичної точки зору переклад означає встановлення зв'язків між співрозмовниками в мові-оригіналі та мові-перекладі. Іншими словами, переклад рекламних текстів ґрунтується на функціонально-прагматичній адекватності [4, с. 34], яка вимагає насамперед не повного й точного відтворення змісту та стилістичних особливостей тексту-оригіналу, а передачі основної комунікативної функції оригіналу.

Пошук варіанта адекватного перекладу рекламних текстів ускладнюють такі лінгвістичні риси: стилістична забарвленість лексики; омовлення образності; вживання ідіом та сленгу.

Сленг – це квінтесенція розмовної мови. Сленгове слово з'являється як наслідок емоційного ставлення того, хто говорить, до предмета розмови, а також – прагнення виділитися на фоні співрозмовників та відокремитися від них. Сленг має широкий діапазон вживання. Багато людей, а особливо молодь, вживає сленг у своєму мовленні тому, що бажають бути сучасними, стильними. Інші користуються сленгом як засобом спілкування, який має відтінок відвертості, неформальності, виражає товариськість і легкість спілкування.

Сленговий вираз відгуку *The things she said were so off the wall and so not okay that I couldn't help myself* (Речі, які вона казала, були настільки безглуздими та недоречними, що я не міг втриматися) є дуже відомим в Америці як слоган відомої американської компанії виробництва одягу та взуття для скейтбордінгу – марки Vans. Oxford American Dictionary тлумачить цей вираз як: 1) eccentric or unconventional – ексцентричний, нетрадиційний; 2) (of an accusation) without basis or foundation – без підстав про звинувачення. Крім того, цей вираз можна перекласти так: безглуздий, недоречний, незугарний. Спрацьовує перекладацька трансформація – експлікація (описовий переклад). Релевантними є адаптація та членування речення. Пор.: Речі, які вона казала, просто на голову не налазять. Я не могла втриматися.

У прикладі *Completely & utterly cheese-ball, but my kind of complete & utterly cheeseball. Нічого оригінального, але повністю для мене*

англійське слово *cheese-ball* означає *щось, чому бракує стилю, оригінальності*. При перекладі застосована перекладацька трансформація – антонімічний переклад, тобто лексико-граматична заміна, сутність якої полягає в трансформації стверджувальної конструкції в заперечну або навпаки, використовуючи заміну одного зі слів речення [1, с. 134].

Стилістичне повторення у текстах-відгуках набуває додаткової інформації – модальності та експресивності. Наприклад: *Addictive. Seriously and completely addictive* (Викликає звикання. Серйозне і цілковите звикання). Автор тексту – відгуку порівнює книгу з наркотиком. В оригінальному тексті використовується англійський прикметник *addictive*, що перекладається як *той, що викликає звикання*. Здійснюється порівняння книги з лікарським засобом, який дійсно викликає звикання, навіть наркотичне. Таким чином, автор показує силу вражень від книги, яку хочеться читати й читати. При перекладі використовуються лексико-граматичні трансформації – експлікація, описовий переклад.

Ефективним засобом впливу на адресата є гіпербола, що спроможна яскравіше, емоційніше виразити ставлення до описуваних явищ: *A giant of a novel...* (*Гігант серед романів...*).

Ідіоми виразно відображають національний шарм кожної мови: *Hillenbrand's retelling of his survival, fall from grace, and hard-fought redemption and forgiveness of his former captors is the stuff of legend.* (*Розповідь Хіленбранд про її виживання, вчинені гріхи, тяжку боротьбу за їх спокуту та прощення її поневолювачів – легендарна річ*). Автор тексту-відгуку використовує ідіому, джерелом якої стали біблійські мотиви. Вона перекладається, як *втратити благодать Божу*, маючи на увазі, за скоєні гріхи. У побутовому використанні вона означає *втратити чиясь повагу* (за погані вчинки). У перекладі використана лексична перекладацька трансформація – модуляція.

У наступному тексті-відгуку *Her travelling companions, safari guides and resort staffers emerge vividly drawn, and her ear for distinctive and telling dialogue is well-honed...Fans of Handler's outrageous persona will find much to enjoy; the unconverted will remain so* (*Челсі Хандлер яскраво зображає своїх супутників по мандрах, провідників по сафарі та співробітників курортів, а також вона має добре набиту руку в написанні характерних діалогів*) використана відома українська еквівалентна ідіома *мати набиту руку в чомусь*.

Прагматично-релевантним стилістичним прийомом, уживаним у текстах-відгуках є оксиморон – поєднання слів, що семантизують два взаємовиключних поняття, які суперечать одне одному і в той самий час доповнюють одне одного з огляду на суперечливість явища, що здається на перший погляд простим й однозначним. Унаслідок цього генерується смислове ускладнення й утворення стилістичного ефекту: *Bill O'Reilly's*

new book Killing Jesus is a three hundred page missive that sells for about seventeen bucks when purchased through Amazon or Barnes and Noble. Trust us when we say that you can get more, better and softer toilet paper for that amount of money. (Нова книга Білла О'Рейлі «Смерть Ісуса» – це **повідомлення на 300 сторінок**, яке продається за 17 баксів на Амазоні чи Барнс енд Нобл. Повірте нам, коли ми кажемо, що за ті самі гроші краще придбати гарний та м'який туалетний папір). Автор тексту вважає, що зміст книги можна було б умістити в одне повідомлення, а не на 300 сторінках. Стилістичний прийом оксиморон матеріалізує думку читача, який не любить зайвої води.

У текстах-відгуках частотним є стилістичний прийом антитези, що полягає в протиставленні порівнюваних референтів, образів, побудована на антонімії та синтаксичному паралелізмі й вирізняється наполегливою переконливістю та яскравістю. Наприклад: *Her book makes us think more deeply and offers, I hope, the possibility that the quiet strength of the introvert will someday be celebrated alongside the more vocal confidence of the outgoing* (Її книга змушує нас глибше замислюватися та пропонує нам, нащо я сподіваюся, можливість, що **тиха сила інтроверта** буде **тріумфувати** поруч із **гучною впевненістю екстраверта**).

Каламбур є засобом вираження експресивності. Каламбур (фр. *Calembour* «гра слів») – стилістична (риторична) фігура, побудована на використанні багатозначності слова, випадкового збігу звучання слів для створення гумористичного, сатиричного ефекту, для словесного дотепу: *As usual, Christopher Moore delivers another raucous ride in the most Moorish of ways (Othello pun)* (Ще одна яскрава комедія від **Крістофера Мура**). У цьому тексті автор показує, що він добре знайомий і творчістю Крістофера Мура і вважає, що зазначений твір – шарм в ідіолекті письменника. Автор використовує слово *Moorish*: *Мурівський, по-Мурівському, в стилі Мура*. Однак в англійській мові існує прикметник *moorish* – мавританський, від *moor* – мавр. Як відомо, герой відомої п'єси В. Шекспіра, Отелло, був мавром. Слово мавританський є амбівалентною знахідкою для каламбуру.

Процеси породження і сприйняття текстів-відгуків як рекламно-інформаційного типу обумовлені характером прагматичної інтенції та звернені до емоційної ендосфери читача. Перекладацькі трансформації спрацьовують на векторах компенсації, описового перекладу, адаптації, опущення, додавання та модифікації.

Список літератури

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / Л. С. Бархударов. – М. : Международные отношения, 1975. – 240 с.
2. Бернет Дж. Реклама : принципы и практика / Дж. Бернет, У. Уэллс, С. Мориарти. – М. : Высшая школа, 2003. – 800 с.
3. Куликова Е. В. Языковая специфика рекламного дискурса. Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского, № 4, 2008. – 289 с.
4. Мазуркевич Л. Н. Современная статистика в рекламе / Л. Н. Мазуркевич. – М. : ТЕСЕЙ, 2004. – 140 с.
5. Мокрова О. Р. Полистатусная презентация категории эмотивности в эмотиологии / О. Р. Мокрова // Вестник Башкирского университета. – Уфа,

2008. – Т. 13, № 3. – С. 559–561. 6. Нушикян Э. А. Типология интонации эмоциональной речи / Эмма Александровна Нушикян. – К., Одесса : Вища школа, 1997. – 158 с. 7. Соколова І. О. Візитна картка реклами // Культура слова. – К., 1995. – Вип. 21. – С. 76–79. 8. Ученова В. В. Философия рекламы. – М. : Гелла-принт, 2003. – 208 с. 9. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / В. И. Шаховский. – М. : Издательство ЛКИ, 2008. – 208 с. 10. Шаховский В. И. Лингвистика эмоций / В. И. Шаховский // Филологические науки. – 2007. – № 5. – С. 7–13. 11. Экман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / П. Экман; [пер. с англ.]. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2010. – 334 с.

Шуменко Ольга Анатоліївна

14.04.1971

- Кандидат філологічних наук.
- Доцент кафедри германської філології Сумського державного університету.
- у 1993 році закінчила Сумський педагогічний інститут ім. А. С. Макаренка факультет англійської мови.

Професійна кар'єра:

- Із 1993 р. працювала вчителем англійської та німецької мов у середній загальноосвітній школі № 10 міста Сум.
- Із вересня 1993 року по січень 1996 року працювала викладачем англійської мови у Сумському будівельному технікумі.
- Із січня 1996 року по жовтень 2008 року працювала викладачем Сумського машинобудівного коледжі.
- Із листопада 2008 р. по жовтень 2011 р. навчалася в аспірантурі Сумського державного університету за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.
- Із листопада 2011 року працювала викладачем кафедри германської філології Сумського державного університету.
- Із грудня 2012 р. – доцент кафедри германської філології.

35 наукових публікацій.

Сфери наукових інтересів: германська філологія, лінгвістика.

Курси викладання: Практичний курс англійської мови, Практика перекладу з англійської мови, Основи наукових досліджень.

Тема кандидатської дисертації – «Денумеральні утворення у сучасних англомовних художніх текстах» (2012, Донецький національний університет, Д 11.051.04, науковий керівник: проф. С. А. Швачко).

Інші досягнення: член Національної федерації наукової аналітики України.

Головні публікації:

1. Шуменко О. А. Внутрішньочастиномовні та позачастиномовні характеристики числівників в англійській мові / О. А. Шуменко // Наукові записки. – Випуск 89 (4). – Серія «Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім В. Винниченка, 2010. – С. 86–89.
2. Шуменко О. А. Поверхнева та семантична девіація числівників англійської мови / О. А. Шуменко // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2011. – № 45. – С. 156–158.
3. Шуменко О. А. Епідигматичні особливості нумеральних номінацій в англомовному дискурсі / О. А. Шуменко // Філологічні трактати. – Том 4, № 3. – 2012. – С. 89–95.
4. Шуменко О. А. Словообразовательные характеристики числительных английского языка / О. А. Шуменко // Мир языка: сборник научных статей; отв. соред. Г. Н. Кенжебалина, М. В. Пименова. – Павлодар–Кемерово–Витебск : Кереку, 2012. – 297 с.
5. Shumenko O. A. Semantic evolution of quantitative words / O. A. Shumenko // In the beginning there was the Word: history and actual problems of philology and linguistics: Materials digest of the XLVI International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in philological sciences. (March 28–April 02, 2013). – London : IASHE, 2013. – С. 33.
6. Шуменко О. А. Числительные в переводе / О. А. Шуменко // Conference Multidimensional Translation: From Science to Arts (19–20 April 2013). – Riga : Baltic International Academy, 2013. – С. 121–123.
7. Шуменко О. А. Семантика числительных английского языка во фразеологических единицах / О. А. Шуменко // Modern Linguistic Systems as Instruments of the Reality Transformation: Peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the LXXVI International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Philological sciences. (London, February 20–February 25, 2014) / International Academy of Science and Higher Education – London : IASHE, 2014. – 86 p. – P. 13–15.

Semantic Evolution of Quantitative Words

*Shumenko O., candidate of Philology,
Sumy State University*

By semantic evolution we understand the modifications which are undergone by quantitative words. They are referring to both discrete and non-

discrete denotates. In the article we focus our attention on Numerals, on the one hand, and the words of weight and measure, on the other. The former refer to discrete nouns, the latter – to non-discrete ones. Both realize the quantitative function, which is actualized at different language levels – grammatical, lexical and phrasological. The idea is that modern counting words were once the words of substance which had been modified with times.

Alongside with Numerals there are English numeric words *brace*, *pair*, *couple* make the study of which is important for understanding the major stages of quantity cognition. In modern English grammar dual number category is absent [2, 27]. Words expressing the concept of the dual number refer to various lexical groups: *double* – adj.; *to double* – v.; *both* – pr.; *brace* – n., which are simple in their structure.

The word *brace* is of the Roman origin reflects the role of the hand in the quantitative cognition; it has the meaning of «*two hands*». Denotative meaning of this word had been connected with the domain «*yoke of animals*». In semantic structure *brace* includes the meaning of parity. This word is also used as a component of a quantitative attribute to defined words: – *a brace of hundred pounds*, *a brace of thousands*. Word *brace* is used ironically in expressions: *a brace of two*, *a brace of duke*, *thirty brace of grouse*.

The meaning of parity is worded by *couple* and *pair*. The lexeme *couple* belongs to the Latin words and is associated with the meaning of «*yoke*» and «*what unites the two*». With the times, the word came to mean parity, cf.: – *a couple of girls*, *a couple of partners*. In agricultural vocabulary *brace* means «*sheep with a lamb*». *Couple* is homonymous in singular and plural forms, cf.: – *a twenty couple of dogs*, *a couple of eggs*, *three couple of dollars*. The word *couple* refers to objects, people and animals [6].

The word *pair* is a synonym to *couple* and nominates a certain correspondence of denotates. *Pair* correlates with words nominating paired items [5], cf.: – *pair of ears*, *pair of lips*, *pair of arms*, *pair of hands*, *pair of legs*, *pair of shoes*, *pair of sleeves*, *pair of trousers*. The word *pair* has identical singular and plural forms. *Couple* indicates the number of two referring to goods, animals and people. *Pair* identifies a specific group, cf.:– *We got some eggs – would you like a couple?* (Ben Elton, p. 327). *A couple of children were playing marbles* (Donald E. Westlake, p. 163). *She resolved to buy him a new pair of jeans* (Jill Mansell, p. 111). *Students work alone or in pairs* (Linda Warren, p. 174).

Thus, *brace*, *couple* and *pair* are used in English to refer to the dual number, parity, making a set of synonyms in the hyponymic relation to Numeral *two*. The same *parity* is restricted in its usage. Word *brace* is used basically to nominate two animals in question; *pair* and *couple* refer to both – animals and humans; they have a wider range of operation.

The concept of the dual number is categorized in free and stable phrases [1] in the following models: *pr. + n. (double love)*; *adj. + n. (both members)*; *v.*

+ *adv. (to read twice)*. Stable combinations resonate the direct meaning of primary expressions of the type *two minds are better than one*. Expressions of the type *two by four* illustrate the loss of prior semantic meanings; they refer to indefinite number or small number [4, 37–39]. Some linguistic units work wonders on the verge of syntax and phraseology domains [3].

Word *score* borrowed from the Scandinavian language nominates *a group of sheep counted by 20 pieces*. Universally, in all languages one can trace the words of counting the sources of which were motivated by the nature of counted things, their parts – (animals were counted by heads, channels – by springs, trees – by roots, etc. [5, 58– 68]. Counting words used to indicate syncretically both the meaning of substances and numerality. Numerals are used in reference to rigorous succession of numbers, counting words are used selectively. Morphologically both groups (Numerals and counting words) come to be alike in their isomorphic aspects relating to their semantic deviations, syntactical functional and pragmatic valuation.

Alongside with the words of *parity*, there are quantitative units of an indefinite number, cf.: *a school of fish, a team of dogs, a bale of cotton, a nest of ducks, a pile of books*. Countable nouns of discrete nature correlate with quantifiers – *many, (a) few*; while uncountable nouns with *much, little*. This phenomenon goes back to earlier periods of English [4]. They say, words of measure and weight originated from names of somatic nature (nail, foot), tools (pole, chain, rod), land (hide, acre), glassware (pint, ton, gallon). Words of weight and measure came into being later than Numerals and, due to this their primary meaning of substance is kept until now [5, 24–29].

Thus, the quantitative words are of the secondary derivative nature which is proved by their retrospective and perspective vectors of linguistic evolution. Synchronically, at present time their quantitative function is prior. The question of the epigrammatic status of quantitative words awaits its further exploration.

Literature

1. Apresyan Y. D. Lexical Semantics: Synonymic means of language / Y. D. Apresyan. – Moscow : Nauka, 1974. – 367 p.
2. Arutyunova D. The problem of number / N. D. Arutyunova // Logical Analysis of Language. Quantitative aspect of language. – M. : Indryk, 2005. – P. 5–21.
3. Zemskaya E. A. Modern Russian. Wordbuilding / E. A. Zemskaya. – M. : Education, 1973. – 304 p.
4. Shvachko S. A. Means of expression of quantity in modern English, Russian and Ukrainian Languages: [monograph] / S. O. Shvachko. – K. : Vishcha Shkola, 1981. – 144 p.
5. Shvachko S. O. Words of measure and weight: linguistic and cognitive aspects: [monograph] / S. O. Shvachko. – Sumy : publ. off. Sumy State University, 2008. – 132 p.
6. Shumenko O. A. Characteristics of numeric words / O. A. Shumenko // Sign – Consciousness – Knowledge [sat. of scientific work / ed. V. I. Terkulov]. – Gorlovka : Izd. GGPPIYA, 2011. – Issue 2. – P. 189–193.

Illustrative literature:

7. Elton Ben. Gridlock / Elton Ben. – Great Britain : A Black Swan Book, 1991. – 448 p.
8. Mansell Jill. Head Our Heels / Mansell Jill. – London : Headline Book Publishing, 1998. – 441 p.
9. Warren Linda. All Roads Leads To Texas / Warren Linda. – Mills & Boon, Super Romance, 2007. – 376 p.
10. Westlake Donald E. God Save the Mark / Westlake Donald E. – Rosetta Books, 2010. – 272 p.

(Materials digest of the XLVI International Research and Practice Conference and I Stage of the Championship in philological science. (London, March 28–

Щигло Лариса Володимирівна

20.04.1970

- Кандидат філологічних наук.
- Доцент кафедри германської філології Сумського державного університету.
- Закінчила у 1993 р. Ніжинський державний педагогічний інститут ім. М. В. Гоголя, факультет іноземних мов (німецька, англійська мови).

Професійна кар'єра:

- 1998–2000 рр. – викладач кафедри перекладу СумДУ.
- 2001–2005 рр. – доцент кафедри іноземних мов Військового інституту ракетних військ і артилерії при СумДУ.
- 2005–2008 рр. – аспірантка Київського національного лінгвістичного університету (очна форма навчання).
- 2008–2013 рр. – ст. викладач кафедри германської філології СумДУ.
- 2013 р. – доцент кафедри германської мови СумДУ.

Понад 30 наукових та навчально-методичних публікацій.

Сфери наукових інтересів: новітні концепції перекладознавства та дидактики перекладу, загальні аспекти теорії та практики перекладу, теорія міжкультурної комунікації, типологічні аспекти германських та слов'янських мов.

Курси викладання: Методика викладання перекладу, Практика перекладу з німецької мови, Практичний курс німецької мови.

Тема кандидатської дисертації – «Словотвірний потенціал дієслівних основ з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові» (2009 р., Київський національний лінгвістичний університет).

Членство: член асоціації германістів вищої школи України.

Головні публікації:

1. Щигло Л. В. Словотвірна активність дієслівних основ з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові / Л. В. Щигло // Вісник Житомирського держ. ун-ту. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 49. – С. 162–165.

2. Щигло Л. В. Аспекти вивчення дериваційного потенціалу слова / Л. В. Щигло // Вісник Харківського нац. ун-ту. Сер. «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». – Харків : Вид-во Харківський нац. університет ім. В. Н. Каразіна, 2013. – Вип. 74, № 1052. – С. 117–121.
3. Щигло Л. В. Комбінаторні можливості основ дієслів з категоріальним значенням активного руху в сучасній німецькій мові / Л. В. Щигло // Філологічні трактати. – Том 5, № 2. – Суми : Видавництво СумДУ, 2013. – С.130–134.
4. Щигло Л. В. Валентностные свойства глагольных основ с категориальным значением активного движения в современном немецком языке / Л. В. Щигло // Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода: сборник научных статей. Выпуск 3. – Н. Новгород : Бюро переводов «Альба», 2013. – С. 200–208.
5. Shchzhlo L. V. Derivation potential of verbal bases with categorial meaning of active movement in the modern German / Л. В. Щигло // Сборник научных трудов SWorld. – Выпуск 2, Том 24. – Одесса : Куприенко, 2013. – С. 38–40.
6. Shchzhlo L. V. Studying of motivational relations of lexical units / L. V. Shchzhlo // In the beginning there was the word: history and actual problems of philology and linguistics» Materials digets of the XLVI International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in philological sciences. (London, March 28–April 02, 2013). – P. 104–106.

Навчально-методичні посібники:

Щигло Л. В. Німецькі розмовні теми (Базовий курс) / Л. В. Щигло // Навчальний посібник для курсантів, слухачів Військового інституту ракетних військ і артилерії. – Суми : Військовий інститут ракетних військ і артилерії ім. Б. Хмельницького Сумського держ. університету, 2006. – 182 с.

Перекладознавчий дискурс: традиції та інновації

*Щигло Л. В., канд. філол. наук, доцент,
Сумський державний університет*

Дискурсивна парадигма сучасності торкається всіх сфер професійної комунікації, не стало винятком й перекладознавство. Перекладознавчий дискурс у широкому сенсі – сукупність перекладознавчої теорії і практики, у вузькому сенсі – особливий різновид професійного дискурсу, організований перекладачем-медіатором міжмовної та міжкультурної взаємодії комунікантів, що належать до

різних лінгвокультур [1]. **Об'єктом** статті є доробки як класиків перекладознавства (Л. Бархударов, Ю. Найда та ін.), так і сучасні напрацювання в цій галузі знань (О. Селіванова, Л. Кушніна та ін.). **Предметом** дослідження є ретроспективний огляд праць щодо періодизації становлення перекладознавчого дискурсу.

Актуальність статті визначається тим, що перекладознавчий дискурс знаходиться сьогодні на етапі інтенсивного розвитку: з одного боку, він вбирає в себе кращі досягнення класичного перекладознавства, з іншого боку – під впливом сучасних міждисциплінарних досліджень набуває нових рис.

Мета статті полягає у визначенні основних етапів становлення та сучасному стані розвитку перекладознавчого дискурсу.

Отже, розглянемо феномен перекладознавчого дискурсу крізь призму деяких традиційних і сучасних досліджень у цій царині.

Один із класиків теорії перекладу Л. С. Бархударов, спираючись у своїх міркуваннях на Ю. Найду, зауважує: «Завжди слід пам'ятати про те, що переклад – це щось набагато більше, ніж наука. Це також уміння, а цілком якісний переклад, в кінцевому підсумку, завжди є мистецтвом» [2, 236]. Погоджуючись з вищезгаданою думкою, зазначимо, що перекладознавчий дискурс відзначається багатоаспектністю, оскільки містить у собі насамперед мистецькознавчий дискурс, а також багато інших дискурсів залежно від мети перекладу. Так, якщо ми перекладаємо науковий текст, нам необхідні знання закономірностей наукового дискурсу, під час перекладу художнього тексту аналізу підлягає художній дискурс і т. д. Разом з тим багатоаспектна природа перекладу зумовлює багатогранність розвитку теорії перекладу, переплітається з багатьма науками, вбирає в себе їх досягнення й набуває нового статусу серед інших гуманітарних наук.

Першим періодизацію перекладу через відношення перекладача до джерельного тексту запропонував Й. В. Гете, який поетапно розрізняє три види перекладу: прозаїчний переклад, пародіювання, переклад тотожний оригіналу. Прозаїчний переклад ознайомлює з іноземними літературними творами, пристосовуючи їх до нашого сприйняття, але при цьому втрачається поетична своєрідність. Прикладами пародування, за Й. В. Гете, є переклади Деліля, Віланда. Він вважав, що періоду пародіювання було властиве «одомашнення», тобто пристосування іншомовного твору до розуміння рідною мовною. У третю епоху прагнули до такого перекладу, який би був тотожний оригіналу і сприймався не як його заміна, а як окремий оригінал [3]. Хоча Й. В. Гете поетапно розмежовує ці три різні способи відношення до джерельного тексту, в той же час він наголошує, що вони можуть співіснувати одночасно. Те, що в одну епоху вважається перекладом, в іншу може

взагалі вважатися не перекладом, а чимось на зразок адаптації або переказу, близького до оригіналу [4, 800–816].

Погляди Й. Гете як фундамент бере до уваги британський дослідник Дж. Штайнер, на основі якого розбудовує власну модель [5, 236]. Його періодизація складається із чотирьох етапів, причому історію перекладу від Цицерона до кінця 18-го століття вміщено в один період, що має назву «емпіричний», або «практичний». Він становить «добу первинних висловів та технічних приміток». Другий етап Дж. Штайнер виокремлює як «герменевтичний», який він пов'язує з інтерпретацією тексту. Розуміння тексту викликало чимало міркувань, які були викладені в теорії. Тема перекладу, починаючи від Фрідріха Шлейєрмахера (1813) до Валері Лярбо (1946), мала філософське осмислення. Третій етап у Дж. Штайнера розпочинається у 1940-х роках і триває до 1970-х. На цьому етапі виникли машинний переклад та формальні методи. За цим періодом логічно йде останній, четвертий, який має міждисциплінарний характер.

Історію дискурсу про переклад Авеліг, адаптуючи працю Дж. Штайнера, поділяє на чотири періоди: 1) «традиційний» період – від початку нашої ери до кінця 18 ст., що був періодом «безпосередньої зосередженості на емпіриці»; 2) період «теорії та герменевтичного пошуку», що постав з німецького романтизму десь на початку 19-го ст.; 3) «модерний» період, що охопив значну частину 20-го ст., коли істотно домінував лінгвістичний підхід; 4) сучасний період, що мав назву періоду «перекладознавства», охоплює часи публікації книги Дж. Штайнера та подальші часи після неї [6].

Періодизацію перекладознавства за підходами до якихось конкретних аспектів перекладу розглядає Е. Честерман, виокремлюючи вісім етапів (мемів). У першому мемі «Слова» увага зосереджується на семантичних та лексичних питаннях, на загальноприйнятих значеннях слів. У другому мемі, «мемі Слова Божого», підкреслюється відповідно джерельному тексту і на перший план виносяться питання форми. На третьому «Риторичному етапі» відповідність перекладу зміщується в напрямі читача, підкреслюється важливість невимушеність стилю. На четвертому етапі «Логос» віддається перевага збагаченню через переклад цільової мов, естетичним питанням, ставиться під сумнів ідеал невимушеності стилю перекладу. На п'ятому «Лінгвістичному етапі» розглядаються відношення між системами джерельної та цільової мови. На шостому «Комунікативному етапі» підкреслюються функціонально-прагматичні питання перекладу. На сьомому етапі «Цільового тексту» зазначаються можливості, якими користуються перекладачі, підкреслюється функціонування перекладів у цільових культурах. На восьмому «Когнітивному» етапі переклад розглядається як процес прийняття рішень [7, 20–49].

Історія українського перекладознавства перебуває у стадії розроблення, ще недостатньо відпрацьовані критерії її дослідження [8, 109]. Існує декілька коротких оглядів розвитку вітчизняної перекладацької традиції (М. Зерова, Г. Майфета, О. Фінкеля, Г. Кочура, І. Корунця, М. Москаленка, Р. Зорівчак, В. Коптілова) та перекладацької думки Т. Шмігера. У XIX ст. академік М. Петров [9, 19–20] поділив розвиток українського письменства на сім періодів: псевдокласицизму, поем-пародій, од, комічних опер, сентименталізму, романтизму, національної літератури, українського слов'янофільства та найновішого українофільства.

Концепція М. Зерова була значним досягненням у вивченні перекладознавства на Україні. Усвідомлюючи літературний процес як єдність оригінального та перекладеного, М. Зеров виділяє в ньому три періоди: травестій, переспівів та власне перекладів. В основу такої класифікації покладена характеристика поетичного стилю та особистості перекладача [10, 109–115].

Позиція Г. Кочура щодо окремих етапів аналогічна. Для нього також слугує відправною точкою поетика Котляревського. Зниження тону перекладних творів він пояснює недосконалістю тогочасної літературної мови. Травестування практикували Гулак-Артемівський, Гребінка, Руданський, Ніщинський, представники харківської групи романтиків у пошевченківську добу. На третьому етапі переклад долає обмеженість травестування та збагачується лексичними та ритмічними можливостями [11, 92].

Під кінець XIX ст. переклад сягнув високого рівня розвитку, були визначені критерії якості перекладу. Найбільший внесок у вдосконалення перекладу зробив І. Франко. Його заслуга полягає в тому, що він на основі досягнень західноєвропейської школи літературознавства розробив власну перекладознавчу концепцію, близьку до українських традицій, методику перекладознавчого аналізу в межах стилістичної інтерпретації [12].

У період кінця XIX – початку XX ст. українські перекладачі, втілюючи завдання просвітництва, культурного та естетичного виховання, дотримувалися «вічних тем» – греко-римської античності, літератури Сходу та Закавказзя, був створений повний переклад Святого Письма сучасною українською мовою [13].

Шмігер виокремлює чотири етапи розвитку українського перекладознавства в Україні. Період з кінця 1910-х до початку 1940-х рр. Шмігер розглядає як період становлення перекладознавства як наукової та навчальної дисципліни в Україні. Від початку 20-го ст. до Першої світової війни закладаються основи теорії перекладу, формується терміносистема та перекладознавчий аналіз у межах літературознавства. Як зазначає Г. Кочур, у розвитку перекладознавства до Першої світової війни

найбільше прислужилися П. Куліш, М. Старицький, І. Франко, І. Пулюй, І. Нечуй-Левицький, О. Бачинський, Л. Українка та група перекладачів, що ґрунтувалася навколо неї (М. Стешенко, М. Славинський, А. Кримський). [11, 92]. У 1910 році склалася неформальна група з п'ятьох поетів (Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара, Максим Рильський, Освальд Бургардт), так званих «неокласиків». За доби українізації переклад набував формального суспільного визнання. За класифікацією Шмігера другий період між двома світовими війнами є надзвичайно важливим для становлення перекладознавства в Україні. У 1920-х роках історія перекладознавства відокремилась як окрема галузь перекладознавчих студій. У ці роки в межах наукових установ та державних вищих навчальних закладів проводилися ґрунтовні дослідження у галузі перекладознавства, опрацьовувалися теоретичні факти, на основі яких робилися висновки. Змінювалася перекладацька стратегія античних творів, оскільки тогочасний читач, позбавлений відповідного світогляду та асоціацій, не розумів авторських настанов [10, 110].

Науковці намагалися зясувати, які давні переклади можна рекомендувати сучасному читачеві. Змінювалася перекладацька стратегія. Дослідження перекладу в історичному розвитку давали відповідь на питання, яке місце займає перекладна література в цільовій культурі, як розвиваються мовні засоби шляхом перекладу. Західноукраїнські науковці не були ізольованими, вони обмінювалися досвідом зі своїми колегами зі Східної України, тому їх дослідження не відрізнялися за методикою. Дещо відмінною була тематика, західноукраїнські часописи містили більше рецензій на переклади з античної літератури. Вперше були ґрунтовно досліджені науково-технічний переклад, автопереклад, введене поняття перекладацької множинності. [12, 13] У невеликих статтях-рецензіях привносяться нові методи, спроби оцінок. Шевченкова тематика доповнює перекладознавче шевченкознавство, основи якого заклали Кулик та Майфет. Однак, незважаючи на спад перекладацької діяльності за останні 7–8 років перед Вітчизняною війною, з'являються нові публікації (хрестоматія О. І. Білецького «Антична література» для потреб філологічних факультетів вищих навчальних закладів), нові імена (Ю. Корецький, перекладач Шекспіра та Байрона) [11, 96]. За словами Г. Кочура, сталінські репресії, воєнні умови та повоєнні ідеологічні чистення звели нанівець здобутки попередніх епох, були страчені дослідчені науковці. Проте від середини 1950-х років відбуваються якісні зміни: зароджується мовознавчий підхід, тематика досліджень виходить за межі українсько-російських та українсько-слов'янських відношень, перекладацькі лави поповнюються представниками молодшого покоління [11, 96]. Такі зміни прискорили лінгвістика, контрастивістика, психолінгвістика, етнолінгвістика, соціокультурологія. Період від кінця

1940-х рр. до початку 1970-х рр. Шмігер пов'язує зі становленням українського перекладознавства у всесоюзному контексті. В останній чверті 20-го ст. у перекладознавстві розширилися методики, вдосконалилася терміносистема, перекладознавчий аналіз, стали залучатися результати та методи соціології, психології, естетики, математики. Перекладознавство стає міждисциплінарною наукою з широким полем дослідження [12, 11].

На етапі становлення українського перекладознавства у всесоюзному контексті (1950–1970 рр.) домінуючим стає лінгвістичний підхід до перекладу, хоча при цьому зберігається й інтерпретаційно-культурологічний підхід, притаманний попередньому мему. Від середини 1970-х років домінує комунікативний етап, що передбачає акцент на прагматичних аспектах повідомлення. І лише останнім часом найже наприкінці ХХ ст. ідеї полісистемного підходу, скопос-теорії та норм перекладу торують собі шлях в українському перекладознавстві.

Становлення когнітивної лінгвістики зумовило появу нової галузі перекладознавства – *когнітивної транслятології*, орієнтованої на дослідження концептуальних структур, що відповідають вербальним формам текстів оригіналу та перекладу, а також когнітивних механізмів перетворення інформації при перекладі [14, 670–671].

Актуальною проблемою сучасного перекладознавства є моделювання перекладацького процесу. *Дискурсивна модель перекладу*, запропонована О. О. Селівановою, ґрунтується на розробленій діалогічній моделі комунікативної ситуації (дискурсу), теоретичні засади якої виходять з концепції діалогічності гуманітарного пізнання М. Бахтіна, теоретичного потенціалу лінгвосеміотики, комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, етнопсихолінгвістики, текстолінгвістики, дискурсології, лінгвосинергетики.

Діалогічна модель становить складну нелінійну систему, що містить низку модулів як самостійних функціональних вузлів. Антропними модулями перекладу як інтерпретативно-породжувального дискурсу є адресант, передбачуваний або реальний адресат і перекладач як проміжна система, що здійснює перетворення вихідного тексту. Ці модулі представлені сферами індивідуальної свідомості, синхронізованими з полями колективної свідомості й культури етносів, і одним або двома (для перекладача) мовними кодами. На думку авторки цієї моделі перекладу, в ракурсі запропонованої моделі постає перспективна концепція тотального перекладу П. Торопа, відповідно до якої процесуальна сутність перекладу розглядається в сукупності чотирьох факторів: текстового, метатекстового, інтертекстового й екстратекстового. Останні два фактори детермінують переклад соціокультурною онтологією етносів, тому що культура виходить за межі сукупності або навіть системи текстів і розчиняється в соціумі. Модель перекладу організована

як синергетична, тобто відкрита, складна, нелінійна, невірноважена суперсистема, що переходить від хаосу рефлексії перекладача до порядку породження нового тексту й далі від хаосу рефлексії адресата при сприйнятті ним перекладного тексту до порядку входження тексту до універсуму нової культури. Головним атрактором такої системи слугує діалогічність, що опосередкує всі фази перекладу. Синергетика перекладу визначається також взаємною детермінованістю всіх складових її комунікативного континууму, наявністю параметрів самоорганізації системи, що забезпечують баланс змістів та прагматичну відповідність, і деструктивних чинників, що ґрунтуються на лакуарності мов і текстів оригіналу та перекладу, невідповідності культурної й комунікативної компетенції носіїв мови оригіналу та перекладу. Під час перекладу, пройшовши через хаотичний, неструктурований стан, система робить фазовий перехід на якісно новий рівень самоорганізації [15, 451–453].

Отже, підбиваючи підсумок, підкреслимо, що в цій статті ми здійснили спробу відобразити становлення та сучасний стан розвитку перекладознавчого дискурсу, акцентуючи увагу на тому, що сучасні концепції перекладу, з одного боку, зберігають традиції, закладені класиками перекладознавства, з іншого боку – містять нові ідеї, що в сукупності свідчать про складність, багатоаспектність, міждисциплінарність системи перекладу, її розвиток та вдосконалення.

Перспективою подальшого дослідження можуть стати проблеми визначення критеріїв оцінювання якості перекладу та проблеми суб'єкта оцінки якості перекладу.

Список літератури

1. Кушнина Л. В. Теория гармонизации: опыт когнитивного анализа переводческого пространства: монография / Л. В. Кушнина. – Пермь, 2009. – 196 с. 2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода / Л. С. Бархударов. – М., 2013. – 240 с. 3. Гете Й. В. Переводы // Западно-восточный диван / Й. В. Гете. – М.: Наука, 1988. – С. 324–329. 4. Venuti L. Translation, History, Narrative / L. Venuti // Meta. – Volume 5, № 3. – P. 800–816. 5. Steiner G. After Babel: Aspects of Language and Translation / G. Steiner. – London, Oxford and New York : Oxford University Press, 1975. – 236 p. 6. Aveling H. A Short History of Western Translation Theory // Text, 2004. – Vol. 8, No 1. Web-site: <http://www.textjournal.com.au/textindx.htm> 7. Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory / A. Chesterman. – Amsterdam : John Benjamin, 1997. – С. 20–49. 8. Коломієць Л. В. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця ХІХ початку ХХ століття: автореф. дис. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / Л. В. Коломієць. – К., 2006. – 41 с. 9. Зеров М. К. Нове українське письменство // Українське письменство / М. К. Зеров; упоряд. М. Сулима; післям. М. Москаленка. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – С. 5–104. 10. Шмігер Т. В. Забутими сторінками українського перекладознавства 1920-х років / Т. В. Шмігер // Григорій Кочур у контексті української культури 2-ї половини ХХ ст.: матеріали Всеукр. наук. конференції (Львів, 14–15 жовтня 2005 р.) / ЛНУ ім. І. Франка. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – С. 109–115. 11. Кочур Г. П. Збудити й перспективи / Г. П. Кочур // Всесвіт. – 1968. – № 1. – С. 92–97. 12. Шмігер Т. В. Історія українського перекладознавства 20 сторіччя: ключові проблеми та періодизація: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 20 с. 13. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу / М. Москаленко // Всесвіт. – 2006. – № 1–2. 14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика:

напрями та проблеми / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К., 2008. – 712 с. 15.
Селіванова О. О. Світ свідомості в мові. Мир свідомості в мові. Мир свідомості в мові. Монографічне видання /
О. О. Селіванова. – Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.

Кобякова Ірина Карпівна

24.05.1963

- Кандидат філологічних наук, доцент.
- Завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету.
- Закінчила у 1982 році факультет іноземних мов Сумського державного педагогічного інституту ім. А. С. Макаренка за спеціальністю «Англійська та німецька мови».

Професійна кар'єра:

- До 1992 р. – викладач кафедри іноземних мов Вільнюського вищого командного училища радіоелектроніки.
- Із листопада 1993 р. по липень 1996 р. – аспірант Сумського державного педагогічного інституту.
- У 1996 році захистила кандидатську дисертацію в спеціалізованій раді Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка.
- Із 1997 р. по 2001 р. – доцент кафедри перекладу Сумського державного університету.
- Із травня 2001 р. по листопад 2007 р. – завкафедри перекладу Сумського державного університету.
- Із листопада 2008 р. по цей час – завкафедри германської філології Сумського державного університету.

Стажування:

- У лютому 2012 р. пройшла стажування у Федеральній державному бюджетному закладі науки Інституті мовознавства Російської академії наук та одержала підтверджувальний сертифікат із когнітивної лінгвістики та концептуальних досліджень.
- У Вроцлавському університеті 14–17 жовтня 2013 р. одержала сертифікат учасника II Симпозіуму «Education Culture and Society – Nowadays Challenges» <http://nowadays.pl>, що об'єднав науковців із

Великої Британії, США, Німеччини, Литви, України, Білорусі, Польщі, Росії та Румунії.

- Із січня по березень 2014 р. пройшла стажування в університеті Амстердама (University of Amsterdam) та одержала підтверджуючий сертифікат з Introduction to Communication Science.
- 28 лютого 2014 р. одержала диплом «SOPHIST» N DS-014/0017 в Міжнародному науково-аналітичному проєкті GISAP у галузі «Philological Science» в Лондоні.

Понад 150 наукових та навчально-методичних праць.

Тема кандидатської дисертації: «Реалізація мовотворчої функції в малих текстах» (Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, 1996 р.).

Сфери наукових інтересів: мовознавство, перекладознавство, текстологія.

Курси викладання: Вступ до мовознавства, Історія англійської мови, Історія перекладознавства, Методологічні проблеми сучасного перекладознавства, Ділова англійська мова.

Головні публікації:

Навчальні посібники:

1. Kobyakova I. K. Justice and Law : study guide / I. K. Kobyakova, O. V. Yemelyanova. – Sumy : Sumy State University, 2014. – 211 p. + Гриф МОН <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/34857>
2. Кобякова І. К. Навчати перекладу: навч. посіб. / І. К. Кобякова. – Суми : СумДУ, 2013. – 159 с. + Гриф МОН <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/30281>
3. Кобякова І. К. Латинська мова: навч. посіб. / О. М. Кобяков, І. К. Кобякова. – Суми : СумДУ, 2011. – 146 с. + Гриф МОН <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/19113>
4. Кобякова І. К. Числівник англійської мови: навч. посіб. / С. О. Швачко, С. В. Баранова, І. К. Кобякова та ін. – Суми : СумДУ, 2010. – 171 с. + Гриф МОН. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/2753>

Статті:

1. Kobyakova I. Verbalization of Humorous Texts / I. Kobyakova // XLVI International Research and Practice Conference «In the beginning there was the Word: history and actual problems of philology and linguistics» (March 28–April 02, 2013). – London. <http://gisap.eu/ru/node/22208#comment-22548>
2. Кобякова І. К. Метафізическая аналогия как способ предикации в коммуникативных единицах / И. К. Кобякова // Сборник научных трудов. Социальная жизнь в свете философской рефлексии. Ульяновск, 14–15 мая 2012 / под. ред. Т. Н. Брысиной. – Ульяновск : УЛГТУ, 2012. – С. 236–240. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/29577>

3. Кобякова І. К. Когнітивно-лінгвістичні аспекти мовної гри або від усіх турбот / І. К. Кобякова // Наукові записки. – Випуск 105 (2). – Серія: Філологічні наук (мовознавство): у 2 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – С. 346–350. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/29578>
4. Кобякова И. К. Авторские юмористические изречения: структурно-содержательные характеристики / И. К. Кобякова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия Филология. Социальные коммуникации – 2011. – Том 24 (63), № 2. – Часть 2. – С. 495–498. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/21273>
5. Кобякова І. К. Семантичне буття термінів різних систем/ І. К. Кобякова // Функціональна лінгвістика: Сб. науч. работ / Крымский республиканский институт последипломного педагогического образования; науч. ред.. А. Н. Рудяков. – Том № 2. – Симферополь, 2011. – С. 289–292. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/19063>
6. Кобякова И. К. Сленговые слова творят чудеса / И. К. Кобякова // Профессиональное лингвообразование: материалы пятой международной конференции. Июль 2011 г. – Нижний Новгород : Изд-во Волго-Вятской гос. Службы, 2011. – 270 с. – С.108–112.
7. Кобякова І. К. Семантична ідентифікація та квантитативні параметри концепту QUANTITY в англійській мові / І. К. Кобякова // Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов», 2011. — № 954.
8. Кобякова І. К. Авторське коментування пейзажних образів (на матеріалі поетичного дискурсу корелюючих / І. К. Кобякова // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія Філологічні науки (мовознавство): збірник наукових праць – 2011. – № 96 (3).
9. Кобякова И. К. Онтологические характеристики слов / И. К. Кобякова // Сборник научных трудов : у 2 ч. / УО МГПУ им. И. П. Шамякина; редкол.: С. Б. Кураш (отв. ред.) [и др.]. – Мозырь, 2011. – Ч. 1. – 216 с. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/18989>
10. Кобякова І. К. Гендерні відносини в мовній картині/ І. К. Кобякова // Наукові записки. Нац. Університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» Вип. 16. – Острог, 2010.
11. Кобякова И. К. Средства выражения понятия двойственности в английском языке / И. К. Кобякова // Наукові записки. Серія Філологічні науки (Мовознавство) у 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (3). – С.15–19.
12. Кобякова І. К. Омовлення неточної кількості: типологічні аспекти Текст / С. О. Швачко, І. К. Кобякова // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2009. – Вип. 45. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/2987>

Підготувала двох кандидатів наук.

Заступник головного редактора наукового журналу «Філологічні трактати» Сумського державного університету.

Нагороди: отримала почесну грамоту голови Сумської обласної державної адміністрації за значний особистий внесок у розвиток національної освіти, вагомі досягнення у науково-методичній роботі.

Інші досягнення: дійсний член Української Асоціації Когнітивної Лінгвістики і поетики; Асоціації українських германістів; Всеукраїнської спілки викладачів перекладу, член асоціації когнітивістів України.

Професійний переклад на Слобожанщині

Кобякова І. К., канд. філол. наук, доцент,

Сумський державний університет

Наше дослідження проведене з нагоди святкування 20-річчя спеціальності «Переклад» Сумського державного університету та присвячується опису і обговоренню стану професійного перекладу. Кафедра теорії та практики перекладу СумДУ (випускова для спеціальності «Переклад») підготувала понад 2000 кваліфікованих дипломованих фахівців, створила перекладацьку спільноту Слобожанщини.

Перекладач-тлумач займається різними аспектами перекладу. Перекладацький корпус у регіоні представлений трьома професійними групами-фрілансерами, бюро перекладачів та штатними перекладачами, для яких були проведені анонімні он-лайнні опитування про кожен сегмент ринку. Крім того, в опитування брали участь випускники 2000–2014 рр. та студенти 3–5-х курсів.

Із наших випускників до фрілансерів себе відносять 9 із 31 особи, але вони зазначають, що така діяльність скоріше є хобі.

Штатні перекладачі на підприємствах Сумщини – достатньо важко окреслена група. У трудових книжках частіше зазначаються спеціаліст, менеджер із зовнішньоекономічної діяльності. Разом з тим перекладом займаються ті, хто не вважає себе перекладачами, тому що тлумачення є частиною їх службових обов'язків. Таку інформацію надали наші випускники, а також – підприємства, що територіально базуються на Слобожанщині та в 2014 році розміщували оголошення про відкриття ваканцій у місцевій пресі, підприємства з іноземними інвестиціями та значним обсягом зовнішньоекономічної діяльності, державні та муніципальні органи влади, які потребують перекладацькі послуги, недержавні установи, які здійснюють послуги бізнесу, такі як Торговельно-промислова палата, агентства туризму та виставкові комплекси, підприємства, що також є традиційними базами практик для

студентів спеціальності «Переклад».

До нашого переліку потрапили 50 підприємств та установ. У дослідженні взяли участь 32 особи. Посада «перекладач» зафіксована у 21 установі, в 5 установах переклад виконують «співробітники зі знанням іноземної мови», частіше – спеціалісти із зовнішньоекономічної діяльності чи міжнародних відносин, які працюють у державних установах та навчальних закладах. У деяких установах посади перекладачів були скорочені за останні два роки. У багатьох компаніях знання двох іноземних мов є обов'язковою вимогою, так званим *a must*, а керівництво відділами покладається на дипломованих перекладачів.

У чверті опитаних не виникає потреби в перекладі, а якщо виникає, то вони вирішують такі завдання ситуативно. Друга чверть регулярно звертається за допомогою до бюро перекладів та мають із ними угоди. Це – суди, служби безпеки та державні установи. Якщо проводяться заходи за участі іноземців, включаючи супровід, залучаються викладачі кафедр германської філології, теорії та практики перекладу, чи співробітники центру «LinguoStar».

В он-лайн опитуванні 16 відповіли, що в компаніях посад перекладача немає, причому п'яти із них зазначили, що вони займаються виключно перекладами. Перекладацька діяльність для решти 18 респондентів пов'язана з додатковими службовими дорученнями. В опитуванні брали участь 34 організації.

В опитуванні наших випускників (59 осіб), 25 % зазначили, що працюють перекладачами, 7 мають відповідний запис у трудовій книжці – перекладач, інші працюють на посадах секретарів, менеджерів, адміністраторів, спеціалістів, перекладачів. Випускники-фрілансери (9 осіб) перекладають у вільний від роботи час, причому 4 з них є власниками бізнесу, визнають значущість перекладу для своєї справи.

Третій, ринковий, сегмент професійного перекладу складається з бюро перекладів (їх доходом є власне перекладацька діяльність) та перекладацьких установ, які сумісно займаються перекладацькими послугами та викладанням мов.

Для пошуку останніх використовували інтернет за запитом «бюро перекладів» та «перекладацькі послуги».

В опитуваннях взяли участь 74 перекладачі та установи. Поза увагою залишилися гіді-перекладачі та особи, які надають перекладацькі послуги нерегулярно та не розраховують на доходи.

Респонденти в усіх групах частіше вказують, що працюють у професії не менше 3 років, але найчастіше 5–7 років. У середньому та малому бізнесі в основному працюють по одному перекладачеві. Близько 50 % респондентів не можуть оцінити динаміку змін штату перекладачів у їх компанії, але оновлення з періодичністю за рік визнають 20 % опитаних. У Сумах ринок перекладацьких послуг є стабільним.

Перекладачі займають також посади менеджерів із зовнішньоекономічної діяльності, а 15 % нинішніх студентів-перекладачів одержують другу освіту в галузях правознавства, економіки та інформаційних технологій. Більша частина перекладачів, зважаючи на результати опитування, – це молодь віком 23–30 років (82 %) чи фахівці до 40 років (14 %).

Найбільш поширеною мовою залишається англійська, її зазначають як базову всі респонденти всіх груп. Другою є німецька, а потім – французька. Найпоширенішим напрямком перекладу в усіх групах є переклад з іноземної на рідну мову. В бюро перекладів частіше, ніж в інших групах, трапляється переклад на іноземну мову.

Значний обсяг перекладів припадає на юридичний переклад для фізичних осіб та установ. Штатні перекладачі займаються перекладами офіційних угод, протоколів та внутрішньої документації компаній. На другому місці – технічна документація та сайти. Сумські перекладачі зайняті побутовим перекладом, обслуговуванням населення та підприємств. 18 % сумських перекладачів час від часу виконують замовлення. Художні переклади виконують чотири перекладачі.

Переклади представлені темами: економіка, інжиніринг, юриспруденція, будівництво. Більшість перекладачів (78 %) виконують письмові переклади. Незначна група займається синхронним перекладом з оплатою. Синхроністів запрошують або з Києва, або викладачів СумДУ. Значним попитом користуються синхроністи-перекладачі наукових текстів (медицина, нанотехнологія, фізика). Перекладацький центр СумДУ «LinguoStar» надає послуги усного перекладу. Головним видом перекладу на Сумщині є письмовий переклад документації з англійської на рідну та переклад з рідної на англійську.

Потреба в запрошенні сторонніх перекладачів мотивується великим обсягом перекладів, стислим терміном виконання (56 %), при замовленнях (17 %), при синхронному перекладі (22 %) та перекладі з екзотичних мов. Разом з тим багато установ запрошують студентів-перекладачів (як практикантів) без оплати.

За результатами опитування професійні перекладачі у великих компаніях проводять термінологічну роботу – накопичується централізована термінологічна база, забезпечується одноманітність перекладів (52 %). Серед спеціального перекладацького програмного забезпечення найбільш популярними є Déjà vu, SDL Trados.

Заробіток штатних перекладачів, згідно з опитуванням, становить 3 000 – 5 000 грн на місяць, є варіанти відхилень у менший чи більший бік.

На підприємствах працюють перекладачі з вищою філологічною, перекладацькою освітою (80 %) або спеціалісти з практичними мовними навичками. Незначною є кількість перекладачів з технічною освітою за вузькою спеціалізацією.

Перекладачі в установах займаються не лише перекладами, а й документообігом (секретарі, помічники керівника), організацією міжнародної діяльності та зв'язками із громадськістю.

До непрофільних установ, що пропонують перекладацькі послуги, належать мережеві мовні школи, що розміщують свої оголошення в інтернет-просторі та здійснюють переклади на замовлення для державних та юридичних установ. Професійні перекладачі займаються не лише перекладами технічних текстів, а й художніх – 50 % .

СумДУ вже 20 років випускає спеціалістів із дипломами, де зазначено: «перекладач, викладач двох іноземних мов». Ми провели опитування серед наших випускників. Було залучено 105 осіб. На ключове запитання – Чи працюєте ви перекладачем? – 45 % відповіли ТАК, 55 % – НІ. Цікавим є той факт, що 19 % не-перекладачів працюють викладачами перекладу та іноземних мов, 18 % не знайшли себе в професії, але знання 4 мов відіграло значну роль у їх працевлаштуванні, 15 % працюють за кордоном.

40 % респондентів одержали другу освіту (економічну, юридичну, інформаційні технології). 25 % – планують одержати додаткову освіту. Адміністративні посади обіймають 7 % наших випускників 2000–2006 років. Серед випускників спеціальності «Переклад» 8 % є кандидатами філологічних наук, докторантами, працюють у провідних університетах України, 6 % навчаються в очній аспірантурі.

Перекладачі та не-перекладачі переважно задоволені своєю професійною діяльністю: 40 % налаштовані оптимістично, 11 % знайшли професійне щастя. І нарешті, 20 % працевлаштовуються після випуску в місцевих університетах, 25 % працевлаштовуються в компаніях Києва, 17 % від'їжджають за кордон та 5 % продовжують там навчання. На запитання про плани на майбутнє третина респондентів (30 %) обрала відповідь – «штатний перекладач у компанії», 20 % – «добре було б переїхати за кордон, 15 % – подальша наукова діяльність (аспірантура). 58 % респондентів відповіли, що використовувать мовні навички (це репетиторство, читання спеціальної літератури, спілкування з іноземцями, носіями мови). На запитання «Як Ви оцінюєте Ваш рівень опанування перекладацькою програмою за 5-бальною шкалою?» респонденти зазначили – 3,7.

Вагомими критеріями якості освіти, на думку студентів, є тріада: ефективність програми, хист викладача та особистість студента.